

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

BU KÖŞEDEKİ ADAM

HRANT DİNK

HRANT DİNK
KİTAPLARI

2

HRANT DİNK

BU KÖŞEDEKİ ADAM

3. baskı

HDV
YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

2

HRANT DİNK VAKFI

Hrant Dink Vakfı, Hrant Dink'in, 19 ocak 2007'de, gazetesi Agos'un önünde öldürülmesinden sonra, benzer acıların yeniden yaşanmaması için; onun daha adil ve özgür bir dünyaya yönelik hayallerini, dilini ve yüreğini yaşatmak amacıyla kuruldu. Etnik, dinî, kültürel ve cinsel tüm farklılıklarıyla herkes için demokrasi ve insan hakları talebi, vakfın temel ilkesidir. Vakfı, ifade özgürlüğünün alabildiğine kullanıldığı, tüm farklılıkların teşvik edilip yaşandığı, yaşatıldığı ve çoğaltıldığı, geçmişe ve günümüze bakışımızda vicdanın ağır bastığı bir Türkiye ve dünya için çalışır. Hrant Dink Vakfı olarak 'uğruna yaşadığımız davamız', diyalog, barış, empati kültürünün hâkim olduğu bir gelecektir.

© Hrant Dink Vakfı Yayınları

Anarad Hıçutyun Binası
Papa Roncalli Sokak No: 128
Harbiye, 34373 Şişli, İstanbul
T: 0212 240 33 61
F: 0212 240 33 94
info@hrantdink.org
www.hrantdink.org

yayıma hazırlayan
Karin Karakaşlı

dizi kitap tasarımı
Myra, Rauf Kösemen

kapak tasarım ve sayfa düzeni
Sera Dink

baskı
MAS Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.
Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No.3
34408 Kağıthane/İstanbul
T: (212) 294 10 00
kitap@masmat.com.tr
Sertifika No: 12055

3. baskı
İstanbul, Mart 2019

ISBN 978-605-89900-1-2

Bu kitap DVV International ve Almanya Dışişleri Bakanlığı desteğiyle basılmıştır.

BU KÖŞEDEKİ ADAM

HRANT DİNK

15 Eylül 1954'te Malatya'da doğdu. Ailesi 1961'de İstanbul'a göç etti. İki erkek kardeşi ile birlikte Gedikpaşa'daki Ermeni Protestan Kilisesi'nin yetimhanesine yerleştirildi. İlkokulu İncirdibi Ermeni Protestan İlkokulu'nda okudu, yazları ise okulun Tuzla'daki kampında geçirdi. Ortaokulu Kumkapı'daki Bezciyan, liseyi ise Üsküdar'daki Surp Haç Tibrevank okulunda yatılı olarak okudu. Yetimhanede birlikte büyüdüğü Ermeni Varto aşiretinden Rakel Yağbasan ile evlendi, üç çocuğu oldu.

İstanbul Üniversitesi'nde zooloji ve felsefe eğitimi aldı. Eşiyle birlikte, kendileri gibi Anadolu'dan gelen kimsesiz ve yoksul çocukların yetiştiği Tuzla Ermeni Çocuk Kampı'nı yönetti. 1936 Beyannamesi gerekçesiyle, 1984'te mahkeme kararıyla kampa devlet tarafından el kondu. Bu dönemde, siyasal görüşleri nedeniyle üç kez gözaltına alındı ve tutuklandı.

90'lı yıllarda, İstanbul'da yayımlanan günlük Ermenice Marmara gazetesinde yazdı. 1996'da haftalık Agos gazetesini kurdu. Agos, Cumhuriyet döneminde Türkçe-Ermenice yayımlanan ilk gazete oldu. Gazetenin ana hedefleri, Türkiye Ermeni toplumunun anadilini bilmeyen kesimi ile dayanışmak, Türkiye Ermenilerinin sorunlarını dile getirerek geniş kamuoyunun desteğini almak ve Ermeni kültür ve tarihini Türkiye toplumu ile paylaşmaktır. Sol, muhalif kimliği ile dikkat çeken Agos, Türkiye Ermeni toplumunun kapalı yapısını eleştirdi, alternatif toplumsal projeler önerdi.

Hrant Dink, Yeni Binyıl ve Birgün gazetelerinde köşe yazıları yazdı. Türkiye ile Ermenistan arasında komşuluk ilişkilerinin gelişmesini, sınırın açılmasını, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinin desteklenmesini ve 1915'te yaşananların iki halkın onurunu gözeten, empatik bir üslupla konuşulmasını savundu. 2004 yılında yazdığı bir yazı üzerine, sert üsluplu bir Genelkurmay bildirisine konu oldu, hakkında "Türklüğe hakaret" davaları açıldı, aksi yönde verilen bilirkişi raporuna rağmen 6 ay hapis cezası aldı ve basındaki kampanyalarla hedef haline getirildi. 19 Ocak 2007'de gazetesinin önünde ensesinden kurşunlanarak öldürüldü.

Cinayet davası, halen, Türkiye'deki adalet arayışının sembolü olarak sürmektedir.

BU KÖŞEDEKİ ADAM

HRANT DİNK

İÇİNDEKİLER

Bu köşedeki adam, 1

Önsöz

Üç yıldızlı adam, 3

Dokun! Demokratikleşirsin

Dokun! Demokratikleşirsin, 13

Pariluys Ey Güzel Yurdum, Pariluys Türkiyem

Pariluys, 19

Mekanik devlet... Dinamik birey, 22

Ha De Me, 24

Çarents'in Hikmet'i, 26

Bal nasıl toplanır?, 29

İçimiz-Dışımız, 31

Avcının imansızına..., 34

Kürtçemi istiyorum, 36

'Kuvayı Avrupa Hareketi', 38

Türkiyeli olmak, 41

Önüm arkam Sağ'ım Sol'um, 44

Yanıltan gerçek, 46

İlle de eşitlik, 48

Aslanan süreç, 50

Medzamor kapatılsın... Sınır açılsın, 53

Kadının adı: Duygu, 55

Kürt sorunu üzerine (2): Zihniyetimizin imla hataları, 58

Dindar değilimdir ama..., 61

Çağdaş yobazlar, 64

İçimiz-Dışımız (1), 67

İçimiz-Dışımız (2), 69

'Müslüman Türkiye' üzerine, 72

Ah şu tektipleştiremedikleriniz, 75
Ara çözümlerin tehlikesi, 78
Tek yol 'Bir arada yaşama' (1), 81
Tek yol 'Bir arada yaşama' (2), 83

Dünya Silahsız Kuvvetleri

'Renk körü'nden renkli sorular, 89
Dünya Silahsız Kuvvetleri, 91
Yön körlüğü, 94
Avrupa'nın ilk görevi, 97
Uğruna ölmeden, 100
Evrensel değerler anayasası, 102

Azınlık Olmanın Tadı

Yaşamın sürdürülebilirliği mi?, 107
'Aşkolsun', 110
Turşusunu kurmamak, 112
Hakkımı helal etmem, 114
İhbarım açıktır, 116
Ferman'ın dermanı, 118
Keşke sorulsa mıydı?, 121
Melek insansın da..., 123
Hocam'a sorular, 125
Farklılaşsak da fıkralaşsak, 128
Kimlik tünelimizin korsanları, 130
En ırkçı adam: Şapkacı Aram, 132
Lozan'ı bozanlara, 134
Haydi bastır Manastır, 137
6-7 Eylül'ün 50. yılında, 140
Rencide etmek istemezmiş!, 143
Sol'un sağ gözü, 146
Biraz dertleşsek mi?, 149

Cemaat mi, Toplum mu?

Düzeni sorgularken (2): Sivilleşmenin yanlış adresi, 153
Biz ve sivilleşme (2), 156
Sivilleşme üzerine (2), 159

23,5 Nisan

23,5 Nisan, 165

Tercih 'Tehcir' olunca..., 167

Açtırmayın kutuyu..., 169

Neye karşı çıkıyoruz?, 172

Ne istiyoruz?, 175

Az buz değiliz biz, 178

Ermenistan-Diaspora (4): Size birse bana üç, 180

Ermenistan-Diaspora (7): Tepe tepe kullanın, 183

Resmen psikolojik işkence, 186

İnkârdan ikrara..., 189

Kalanlar üzerinden, 192

90. yıl yazıları (1): Ruh halimdir, 194

Ermeni... Pabucu yarım, 196

Tarihi tarihçilere bırak(ma)mak, 198

Ahlak belge gerektirmiyor, 200

Usul hakkında (1), 203

Usul hakkında (2), 206

Komşumun çıkarları, 209

İnsan konuşa konuşa, 212

'Beni uzaklara götürüyorlar sevgili': 90. yıl anısına, 215

Sahnedeki Avrupa'ya

90. yılın anısına: Sahnedeki Avrupa'ya (1), 221

90. yılın anısına: Sahnedeki Avrupa'ya (2), 223

90. yılın anısına: Sahnedeki Avrupa'ya (3), 226

Alman usulü, 228

Diaspora: Anadolu'nun Dünya Hali

Define tarifi, 233

Diaspora'nın köyü (1), 236

Diaspora'nın köyü (2), 238

Ermenistan-Diaspora (2): Yeni kavramlara doğru, 241

Ermenistan-Diaspora (3): Diaspora kaplumbağaları, 243

Ermenistan-Diaspora (5): Acıyı sırtlayıp onurla taşımak, 245

Ermenistan-Diaspora (6): Himayelerinden kurtulmak, 248

Ermenistan-Diaspora (8): Diaspora Bakanlığı, 251

Ermeni Kimliği Üzerine

- Ermeni kimliği üzerine (4): Pratik kimliğin teorisi, 257
- Ermeni kimliği üzerine (5): Batı: Cennet ve Cehennem, 260
- Ermeni kimliği üzerine (6): Ermeni'nin 'Türk'ü, 263
- Ermeni kimliği üzerine (7): 'Türk'ten kurtulmak, 266
- Ermeni kimliği üzerine (8): Ermenistan'la tanışmak, 268
- Zorunlu bir ara saptama, 271

Lirik Yalnızlık

- Lirik yalnızlık, 277
- Sungur kardeşim..., 279
- Bir kez daha anlatayım, 282
- Kayıtsız kalmayın, 286
- İyi ki varsınız, 289
- Zorlu Yıla Başlarken, 292
- Niçin hedef seçildim?, 295
- Ruh halimin güvercin tedirginliği, 303

İbadetse eğer demokratlık

- İbadetse eğer demokratlık, 313

Dizin, 316

Bu köşedeki adam 5 Nisan 1996'da bu köşedeki logosundan 'Birdirbir' diyerek başladı yazmaya. İkinci yıl 'İkikiriki' deyip, üçüncü yılını da 'Üçdürüş' ile tamamladı sonunda. Sırada 'Dörtte dört' demek vardı, lakin "Allahın hakkı üçtür" deyip diziyi bu noktada kesti işte. Niye kesti? Anlatayım.

***

Başlangıçta *Agos*'a üç ay, olmadı altı ay, daha sonra bir yıl gibi ömür biçenler herhalde hayal kırıklığına uğramışlardır. Bu köşedeki adam hiç unutmuyor, hakkında olumsuz yazı yazdığı kişinin telefonda kendisine "Ben sizin altı ay sonra boyunuzun ölçüsünü görürüm, kapatıldığınızda kaçacak delik arayacaksınız" dediği günü. Umursamadı bu gevezeleri. Doğru bildiği yolda gitti. O gün bugündür gazetenin yayın hayatını da kazasız belasız sürdürdü. Son olarak da bildiğiniz gibi, *Agos* DGM'de yargılandı ve beraat etti.

***

Bu köşedeki adam der ki, "DGM beraati *Agos*'un rüştünü ispat ettiği, diğer bir ifadeyle de iradesinin test edildiği en ciddi deneyimi oldu."

Bu köşedeki adam aslında bir yazar değil. Hele hele gazetecilikle üç yıl öncesine kadar uzaktan yakından bir ilgisi olmamıştır. Çok okumayı sevmekten başkaca bir iddiası yoktur. Dilbilgisi kurallarının ihlali, bozuk cümleler, en fazla tashih hataları hep onun yazısında olur. Genellikle konuştuğu gibi yazar, edebiyatçı yanı güçlü değildir. Ne yazarlığın tekniğini bilir, ne de bu mesleğin okulunu okumuştur. Kaptığı köşeye dikkat etmek bile bu konu-

daki iddiasızlığının bir ölçüsüdür; “Devam sayfasının köşe yazarı.” Devam sayfası dediğiniz, ana sayfalardan artakalmış fazla yazıların sıkıştırıldığı sayfa değil midir? Her hafta yaptığı şey, sayfa sekreterinin yazı fazlalarını ve ilanları sayfaya yerleştirdikten sonra kendisine bıraktığı boş alanı kadar bir şeyler karalayarak doldurmaktan ibarettir. Sayfa sekreteri “İşte bu kadar yazacaksın” der, o da o hafta o kadarlık yarenleşir okurlarıyla. Yer kalmadığında yazı yazmadığı çok olmuştur.

***

Bu köşedeki adamın hali böyleyken logosunda kâh ‘Birdirbir’ oynaması, kafasına esince de logosuna ‘Şapparig’ oturtması normal karşılanmalıdır. Hani bir laf var ya, “Delidir ne yapsa yeridir” diye... E vallahi o laf bu köşedeki adam için edilmiştir. Oysa yazarlık ciddi iştir. Önce oturaklı bir köşe adı gerektirir. Şimdi de tutmuş ‘Şapparig’ diye anlamı belirsiz bir kelime türetmiş, getirip hinine oturtmuştur. Ama ne yapsın ki, bu garip lafı, bu garip kul kendi üretmemiştir. Ümit Kıvanç denen usta yakıştırmıştır. Onun da kabulüdür. ‘Şapparig’ ne midir?

***

Bu köşedeki adamı yakından tanıyanlar bilir, pervasızın tekidir. İnsanlarla ilişkisinde ölçüsüzdür. Sevd mi kötü sever, sövdü mü kötü söver. Özelikle ‘can’ bildiği dostlarıyla karşılaşmasın, ‘canı karpuz çekmiş Diyarbakırlı’ gibi onlara sarılıp ‘şapur şupur’ öpmesi pervasızlığının çok önemli bir işaretidir. Orada birileri varmış, orası ciddi bir yermiş, ırgalamaz. Tüm köylülüğü ve ‘cello’luğuyla, ‘hemcins-karşı cins’, demez şapur şupur öper. Bastırır göğsüne canlarını doyasıya... Hesapsızca.

Yaşça küçükleri ona *Ahparig* (Ağabey) diye hitap ederken, Ümit Kıvanç bu pervasızlığından ötürü ‘Şapparig’ der kendisine. İşte bu adam bundan böyle yine bildiğince, yine hesapsızca, sevdiklerini şap şap öpecek, dövüşeceklerine de şap şap sövecektir köşesinde. Şapparigce...

Hrant Dink

Agos, 2 Nisan 1999

Yazılarından oluşacak bir seçkiyi ilk düşündüğümüzde, Hrant yurtiçi ve dışında toplantıdan panele, konferanstan söyleşiye koşan günlerindeydi. Diaspora ile hararetli tartışmaları büyük ses getiriyor, yurtiçinde de özellikle Ermeni Sorunu konusunda sürekli televizyon programlarına davet ediliyordu. Bütün bu yoğunluktan artakalan zamanlarında hakkında açılan davalarda ifade vermeye gidiyor, gazetelerde aleyhindeki iftira yazılarına cevap ve tekzip yetiştiriyordu. Bu arada da sürekli ödül alıyordu. Öyle ki, bir ödül ve bir mahkeme celbi şeklinde seyreden trajikomik bir düzenimiz vardı.

Şimdi bu seçki en az ona, en çok bize lazım bir zamana denk geldi. Onun meramını anlamak için de, neden öldürüldüğünü algılamak için de yazıları karşımızda. İşin özü, sözünün kudretidir.

Onu ve sözünün kudretini herhalde en çok ikili yapısı anlatır: Hrant Dink, birbiriyle zıt kavramları, birbirine karşı duran tarafları kapsayabilen ender varlıklardandı. Korkmaktan korkmadığı için bu denli cesaretliydi. Hayattan damıttığı deneyimleri hayallere tahvil ettiği için bu denli ikna edici. Ve ne yazık ki bu denli ikna edici olduğu için de kimilerinin gözünde bu denli tehlikeli.

Seçkinin adını, onun bir yazısından hareketle *Bu Köşedeki Adam* koydum. Her anlamıyla okunmaya müsait bir ad... Köşesinden dimdik seslendi tam on bir yıl boyunca. Köşeye sıkıştırmaya yeltenenlere karşı daha da bir inatla.

Seçkideki bölüm başlıklarını da onun yazılarından otuştırıyor. Türkiye'ye,

Dünya'ya, Azınlıklara, Türkiye Ermeni toplumuna, Ermeni Meselesi'ne, Batı'ya, Diaspora'ya, Ermeni kimliğine bakışını gösteren yazılar bunlar. Kendi içlerinde kronolojik olarak ilerleseler de, kimi zaman bölümlerin başını ve sonunu tarihten bağımsız belirlemek gerekti. Son bölümse onun yalnızlaştırılma hikâyesi. Hrant Dink'e giden yolda bir de açıp, usulca öreteğiniz çerçeve yazılı kapı bıraktım. Helalleşmek mümkün olsun diye.

Hrant Dink başta *Agos* olmak üzere *Yeni Binyıl* ve *BirGün* gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. Bu seçkide sadece bu üç gazetede ki köşe yazılarından örnekler var. Gerek seslendiği kesimleri, gerekse düşüncesini yoğunlaştırdığı meseleleri merkeze alan bu seçkinin oluşumunda, *Hrant* başlıklı biyografik çalışmasını yazan sevgili Tûba Çandar'ın bana büyük desteği oldu. Hrant Dink'in yaşamöyküsüne dair yazıları, tamamlanmakta olan bu kitaptan ses verecek bize. Dolayısıyla, elinizdeki seçki özellikle tezler üzerine yoğunlaşarak bu ortak süreci tamamlıyor. Tûba Çandar'a eşine az rastlanır bu yaratıcı işbirliği ve sevgi dolu varlığı için minnettarım.

Hrant yazılarını klavyeye pat pat vura vura yazardı. Zaten gözünüzün önüne geliyordu; bu denli coşkun, taşkın bir insanın sakın sakın yazı yazmasını beklemezsiniz. Bu pat pat darbelerin doruk noktasını ise paragrafları arasında kullandığı üç yıldızlar oluştururdu. Ben de bu havalı üç yıldızlarına çok gülerdim. O yüzden bu seçkiyi hazırlarken en çok o yıldızlara ağladım.

Hrant o üç yıldızların arasına söylenmesi en mümkünatsız gözüken hakikatleri koydu. Tekmil yüreğini, aklını ve samimiyetini koydu. Onun yazılarını okurken sanki size doğrudan sesleniyormuş gibi hissedersiniz. Hrant Dink kitlelere değil, bireylere konuşur. Yine tam da bu yüzden sloganların, tez ve antitezlerin ötesinde başlar onun dili. Sanılanın aksine, siyasi söylemini kavramlar üzerinden değil, eğitimi aldığı zooloji ve felsefe dallarının da etkisiyle, doğa kanunları ve evrensel mantık ile oluşturur. Tüm zorunlu göçleri, canlının yaşam alanından ayrılmasının vahşeti üzerinden açıklar. Canlı, yaşadığı çevreyle bütündür ne de olsa, ondan koparıldığı noktada yokluğa mahkûm edilmiş sayılır.

Hrant Dink dilini ve söylemini sorular üzerinden oluşturur. En entelektüel tartışmaların orta yerine bir çocuğun safça sorusunu fırlatıp herkesi şaşkına çevirir. Sloganlara önce karşı olmasından ötürü onları sorguya açar,

küçük oyunlarla içlerinin ne derece boş olduğunu sergiler ve çocuk mantığı karşısında nasıl da aciz kalabileceklerini kanıtlar. Bu noktada yazılarına kara mizah sızar ve krallar çırılçıplak kalır bir anda.

Hrant'ın dili en çok da Türk-Ermeni diyalogu açısından benzersiz bir kazanımdı. Öncelikle Türkiye ve Ermenistan halklarının ya da Türk ve Diaspora kesimlerinin aracısız ve birbirlerinin onurunu karşılıklı gözetten bir üslupla konuşmaya başlamaları gerektiğini ifade ediyor ve kastettiği şeyi kendisi de bizzat uyguluyordu. Gerek Ermeni gerekse Türk milliyetçilerinin birbirlerinin şahinliğini meşru kılan ötekilik söylemine karşılık o, karşısındakini afallatan, bildik replikleri tekrarlatabilecek hale getiren, soru sorduran, sonra bu sorulara kendi içinde cevap verdiren, en mahrem anıları anlattırان ve arındıran yepyeni bir dille ortaya çıktı. Dolayısıyla belki de ilk kez karşı taraflar değil, birbirlerinde yer ettikleri haliyle ortak belleklerini yeniden inşaaya koyulmuş iki kadim halk hissi uyandı muhataplarında. Bu his zaten Anadolu gerçeğinin de ta kendisiydi.

Hrant Dink'in hayata, insanın kudretine, yaratılışın mucizevi düzenine, doğaya ve gelişime büyük bir inancı vardır. Yaptığı her işe, söylediği her söze bu inancı yansıtır. Protestan terbiyesiyle yetişmiş, Ermeni Apostolik Kilisesi'nin tarihsel rolü nedeniyle kurumun varlığını her zerresiyle savunmuş, sol mücadele yıllarında ise dine sorgulayıcı bakmayı ama inancı hep korumayı seçmiştir.

Agos her ne kadar ismen Hrant Dink'i var etmiş olsa da, Hrant Dink, Agos'tan çok fazlasıydı. Yazılarından da rahatlıkla anlaşılacağı üzere Hrant Dink gerçek bir radikaldi. Eleştirmenin kolaycılığına sığınmayarak "Kafadan atıyorum" ifadesiyle başlayan satırlar ya da konuşmalar boyu alternatifler üretti. O yüzden Hrant'ın yazılarını okumak, konuşmalarını dinlemek biraz da başka türlü bir dünya olasılığıyla tanışmaktır.

Siyasi mücadelesinin radikal yönünden Türkiye Ermeni toplumu da nasibini aldı. Makama saygıyı koruyarak Patrik uygulamalarının eleştirilebileceğini, Ermeni toplumunun dini bir cemaat olarak değil, bireylerden oluşan çağdaş bir toplum olarak yaşayabilmesi için yönetim mekanizmasında sivilleşmenin şart olduğunu savundu. Türkiyeli bir Ermeni olarak Ermeni Sorunu başta olmak üzere ülkenin tüm siyasi gelişmelerine bakılma dalmaksa

zaten başlı başına bir radikallikti. Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in Ermeni asıllı olabileceğine yönelik yayın, Hrant açısından, o acılı dönemde ölen Ermeniler kadar, din değiştirerek, evlat edinilerek ya da evlendirilerek sağ kalan Ermenilerin de bulunduğu gerçeğini konuşulur kılmak için bir vesileydi. Elbette Türkiye'de yayımlanan bir Ermeni gazetesi için radikal bir çıkıştı ama Hrant bu yayını bir gövde gösterisi ya da kör cesaret olarak değil, bir sorumluluk gereği yaptı. Sorunu kendi toprağına, kendi mecrasına, kendi taraflarına çekmek için Türkiye Ermenisi olarak yapması gerekenler olduğuna inanıyordu. Cüretinin esas kaynağı da bu bilinçten başka bir şey değildi. Dahası, başka türlüünü yapmak elinden gelmiyordu. Gelse, halen sağ olurdu.

Hrant Dink ilk kez Ermeni olgusunu inkâr edilemeyecek bir gerçeklik olarak kendi bedeni ve kendi sesiyle sergiledi. Türkiye Ermeniliği ilk kez onunla bu denli görünür oldu. Konuşulması gereken tarihten öte, hakıyla paylaşılması gereken bir bugün olduğunu da öğrendi Türkiye, çünkü Hrant'ın Ermeniliği bir noktada saplanılıp kalınmış tarihe değil, omuz omuza ilerlenecek bir geleceğe yönelikti. Kendi tarihinde olanları herkesten iyi biliyor, acıyı sırtlıyor ama vizyonu, Ermenistan'ı ve Diaspora'yı da sürece dahil edecek şekilde ileriye yöneltiyordu.

Hrant'ın Ermeniliği Ermeni dünyası içerisinde yeni bir konuma talip olun da ifadesiydi. Genel olarak Türkiye Ermenilerinin 'korkmuş' bir kesim olduğunu düşünenlere o yepyeni bir Türkiye Ermenisi modeli sundu. Dahası, iddiasını en üst seviyeye taşıdı. Madem ki o kimliğinde doğrudan sorunun ta kendisi olan Türkiyeli ve Ermeni bileşenlerini taşıyordu, demek ki çözümün de ta kendisiydi. Ermeni dünyası bu sese ve duruşa bakakaldı.

Hrant Dink ülkenin her tür sıcak gündemine dair sözünü söylemeye ve eylemini gerçekleştirmeye de talipti. Bunu yaparken de sadece kitleleri değil, bizzat ülkenin aydın kesimini de etkiliyordu; çünkü kullandığı dil itibarıyla halka çok yakındı ve Ermenilikten gelen ikincil kimliği ona, bir dış göz olma yetisi kazandırmıştı. Onun nezdinde demokrasi, emek verilerek üretilecek bir şeydi.

Kürt Sorunu, başörtüsü, Türkiye-AB ilişkileri, bölge dengeleri, Kafkasya, ABD'nin Ortadoğu politikası gibi sayısız konuya kendi deneyimlerinden

yola çıkarak katkı sundu, çünkü bu katılımı demokrasi ahlakının gereği olarak görüyordu.

Hrant'ın iş ve hayat ahlakı, her şeyi kendi mecrasında konuşmaktan ya-
naydı. O yüzden, sayısız fırsatı olmasına rağmen Türkiye Ermenilerinin
sorunlarını hiçbir zaman Avrupa'ya şikâyet unsuru olarak taşımadı. Batı
dünyasına Ermeni Sorunu'na ilişkin kendi tarihsel sorumluluğunu anımsa-
tırken, geçmiş hatalarının telafisi olarak Ermenistan ile Türkiye'yi sınırları
açık, ilişkileri normalleşmiş iki ülke kılacak ortak projelere dahil etmelerini
önerdi. Yine ona göre Ermeni Sorunu ancak bilginin serbestçe dolaşımında
olduğu, gerçek anlamda demokratikleşebilmiş bir toplumda layıkıyla ele
alınabilirdi. Dolayısıyla, tarihe dair dıştan dayatmacı kanun tasarısı sü-
reçleriyle aşırı milliyetçi kesimleri tetiklemek dışında bir sonuç sağlamak
mümkün değildi. Tam da bu sebeple Hrant Dink tüm Avrupa ülkelerinin
Türkiye'yi AB sürecine dahil etmeleri gerektiğini vurguladı hararetle. O
her zaman için tabandan tavana yükselen ve iç dinamikleri hesaba katan
taleplerin takipçisiydi ve ülkesinin demokratikleşmesinden öte hiçbir kay-
gısı yoktu. Yalnızca ve zorlama olarak, hele de dışardan dayatılacak ve bir
tek azınlıkları içerecek kısır çözümlerin değil, ülkenin selameti ve herkes
için tek çıkar yol olan, toplumun içinden üretilecek demokratikleşmenin
talepkârı, yürekli bir Türkiye vatandaşıydı.

Onun yurtseverliği çok sınanmış bir sevdadır... Türkiyeli Ermeni kimliği-
ni sıkıntıyla taşınan bir yük değil, gururla kuşanılmış bir ayrıcalık kılan
Hrant, ülke dışında Türkiye gerçeğini anlatmaya çalışırken ülke içinde de
değişimin zorunluluğunu göstermekten hiç vazgeçmedi. Düşüncenin ve
ifadenin önündeki engellerin kalkmasını, tabu hiçbir konunun kalmama-
sını savundu.

O tüm bu yazıları yazar ve tabuları yıkarken yanımdaydım. Varlığıyla öğret-
tiklerinden nasiplendim. Ve dönüştüm. Onun müdahaleci, tahakkümkâr
karakterinden şu ya da bu ölçüde payını almış herkes için bu dönüştürül-
me duygusunun ortak olduğuna inanıyorum. Kimselerin sizin yapabilece-
ğinize inanmadığı şeylerin müjdecisiydi o. Kendinizin bile farkında olma-
dığınız, içinizde saklı cevheri görendi. Ve o inandı diye yapardınız, yapabi-
lirdiniz her şeyi. Aynı mantıkla ülkesine de inandı Hrant Dink. Türkiye'nin
cennete dönüşebileceğine yürekten inandı ve hep bu uğurda çabaladı.

Ermeni toplumu içerisinde, ulusal ya da uluslararası düzeyde çatır çatır kavgasını veren Hrant Dink’le günlük hayattaki adamın birbirinden farkı yoktu. Tanınmaz kimliklere bürünmüyor, fikrine hiç katılmasanız da, fevri öfkesini kimi zaman itici de bulsanız samimiyeti ve doğallığıyla etkiliyordu. Çünkü özü sözü birdi. Cenazedeki yüzbinlerin en çok da bu kadar sahici bir insanın böylesine kallesçe öldürölüşünün isyanı ile dolmuş olduğuna inanıyorum. Onu doğrudan tanımasalar da, ekranda gördükleri ve dinledikleri adamın kendilerine kardeş olduğunu hissetmişlerdi. Ve artık bu kardeşliğe çok geç kalmış olmalarına yanyorlardı. Hrant Dink’ten bir tane daha olmayacaktı.

Hrant Dink en sert tartışmalardan bile kaçınmayan, doğru olduğuna inandığı şeyin kavgasını her ortamda sonuna kadar verebilen bir insandı. Gerek Türk gerekse Ermeni şahin kesimleriyle yüz yüze gelmekten hiçbir zaman çekinmedi. Ama Diaspora Ermenilerini kimliklerindeki Türk öfkesinden arınmaya çağıran yazısından cımbızlanan ve bağlamından koparılarak “Türk düşmanlığı” şeklinde radikal sağ basında sunulan aleyhindeki iftira kampanyası, onun siyasi mücadelesini isyana dönüştürdü. Artık bundan sonrası onun için bir onur mücadelesiydi. En çok da o zaman “Bir kez daha anlatayım” diyerek meram anlattı. Barış dili kurmak üzere çıktığı yolda ‘Türk düşmanı’ ilan edilmeyi Türkiyeliliğine olduğu kadar Ermeniliğine de hakaret sayıyordu. O, hiçbir kimliğini yekdiğerini aşağılamak üzerine kurmamıştı ki...

Gazetenin önünde sloganlar atıldığı, şahsına ve Ermenilere türlü çeşit hakaret ve tehdit savrulduğu günlerde o, bir yandan volta atarken “Çevre esnafa da ayıp oldu” demişti, kimselerin sahip çıkmadığı bir utancı da omuzlarına yüklenerek.

Devletlerin utanç duygusu olmaz. Devlet, mekanik ruhsuz bir mekanizmadır ama halkların utanç duygusu olur. Utanmak insana bahşedilmiş en önemli erdemlerden biridir. Onun aracılığıyla arınır, pırıl pırıl olursun. Hrant Dink’e reva görülen sondan insanlık adına, vicdan adına, adalet adına utanç duyabilen insanlar, onun hayal ettiği gibi bir dünyanın teminatıdır aynı zamanda.

Hrant bugün de pek çok şey öğretmeye devam ediyor. Onun ezbere öğ-

renilecek değil, devam ettirilecek ve uygulamaya geçirilecek sözleri var. Kimliğine her zamankinden fazla sahip çıkması gereken bir Türkiye Ermeni toplumu, demokratikleşmesi yolunda mücadelesine destek çıkılması gereken bir Türkiye, hakkıyla komşu ülke olması sağlanacak bir Ermenistan, “Biz dememiş miydik, bu ülke değişmez” kolaycılığına sığınmasına izin verilmeyecek, inançla ikna edilmesi şart bir Diaspora var. Sonra, tıpkı onun hep yaptığı gibi güle ağlaya söylenecek türküler, etrafında birleşilecek sofralar, kutlanacak doğumlar, düğünler, sırtlanacak ölümler var.

Hrant Dink’e kimse hiçbir zaman umut vermedi. O, umudun üretilen bir şey olduğuna inananlardandı. Yoksunluklarla başlamış bir hayatta kendini varedebileceğini, mücadelesiyle düzen değiştirebileceğini, geçmişin konuşulabileceğini, yasakçı yasaları değiştirecek bir zihniyet değişiminin mümkün olabileceğini, sınırın açılabilceğini, azınlıkların da çoğalabileceğini, Türkiye’nin AB süreci bahanesiyle alabildiğine demokratikleşebileceğini, sonra kâğıt kalemle işi bittiğinde günün birinde yeniden toprağını ekebileceğini, torunlarını büyütebileceğini, bu ülkede Hrant Dink oluşundan zerre taviz vermeden yaşayabileceğini umut etti. Beni de dahil etmiş olduğu bu umut, fiziksel ölümleri fersah fersah aşan, ezeli ve ebedi bir kudrete sahip.

Meğer o bir zamanlar kakhahalarla güldüğüm üç yıldız umut, onur ve sevgiymiş.

Üç yıldızlı adam bize umut, onur ve sevgi vermiş. En çok da sevgi.

Ne mutlu bize...

Haziran 2009

DOKUN! DEMOKRATİKLEŞİRSİN

DOKUN! DEMOKRATİKLEŞİRSİN

Kitabı Mukaddes insanın tanrısal kattan düşüşünü ve insanlaşma sürecini, yasaklanana dokunması ile başlatır. Dokunulması yasaklanan ağaçtan Havva'nın meyveyi koparıp Adem'e yedirmesiyle o vakit gözleri açılır, iyiyi ve kötüyü bilerek, kendilerinin çıplak olduğunu fark ederler ve incir yaprakları ile önlükler yaparak artık gizlenirler. Allah'ın gazabı korkunçtur! Kadını acı ile doğurmakla, erkeği de ömür boyu çalışmayla cezalandırır.

Daha sonra çoğalarak kalabalıklaşan insanoğlunun evrim süreci, insanlar arası sosyal ve siyasal ilişkilerin süreciyle atbaşı koşturur. Bu sürecin asıl açıklamasını ise tarih içinde ortaya çıkan sayısız yasaklarla, insanın bu yasaklara karşı mücadelesinde ve başkaldırısında aramak gerekir. Bu süreci irdeleyenlerin önüne çıkan ve hiç değişmeyen en temel gerçek ise yine “dokunulmaz” tabulardır. Yine hep bir şeylere dokunulamamış, yine hep birileri dokunulmaz kalmışlardır.

Gelin görün ki 21. yüzyılın başında Türkiyemizde siyasetçilerin dokunulmazlığı sorunu hâlâ gündem işgal etmekte.

***

Temiz toplum isteme sürecine girmiş olan ülkemizde bu dokunulmazlık zırhı, devletin bizzat kendisinin temizlenmesi önünde büyük engel teşkil ediyor. Hep birlikte izliyoruz gelişmeleri, konu artık kişilerin dokunulmazlığından çıkmış, devletin dokunulmazlığını tartışılır hale getirmiştir. Ne yargı dokunabiliyor bu dokunulmazlara, ne de devletin bir başka gücü.

Ama belli ki toplumun dokunulmazlara dokunma talebinin önünde artık durulamayacak. Bu hafta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekillerimiz hiç de alışık olmadıkları bir sınavla karşı karşıyalar. "Bize de dokunulsun" diye çok önemli bir özveride(!) bulunacak, oylama yapacaklar. Dokunulmazlıkların kalkması gerçekleşir mi? Sayısal dengelerin sürekli kaydığı bir mecliste "şıppadanak" gerçekleştirebileceğini savunmak fazla iyimser bir beklenti. Ama şu gerçek var ki bugün olursa âlâ, olmazsa yarın, bir gün hem de çok yakın bir gün bu dokunulmazlıklar kaldırılacaktır. Kaldırılmalıdır.¹

***

Laf dokunulmazlıktan açılmışken, konuyu birkaç satırla cemaat yaşantımıza aktarıp buradaki dokunulmazlıklara da biraz dokunmak gerekiyor. Cemaat yaşantımızda da bir kişiye, bir kuruma yapılan en ufak bir eleştiride aynı dokunulmaz tabuların işlediğini görmüyor muyuz? Sanıyorum cemaat içinde de artık dokunulmaz sayılan konuların üzerine gitmeli ve dokunulmamış hiçbir şeyi tabusal karanlığında bırakmamalıyız. Kendi adımıza, gücümüzün yettiğinde bu tabulara dokunmaya çalışıyoruz. Bunun ne denli zor bir uğraş olduğunun bilincindeyiz. Biliyoruz ki eleştiri alışkanlığı olmayan bir toplumda böyle bir geleneği yerleştirmek hayli zor, ama bu çabamızı sonuna kadar sürdüreceğiz.

***

Niçin dokunmaktan korkmamalıyız?

Etolog* Desmond Morris, *Sevmek Dokunmaktır* adlı kitabında, gittikçe kalabalıklaşan dünyamızda nasıl birbirimize dokunamaz hale geldiğimizi ve bu "dokunulmazlığın" tehlikelerini anlatır. Bazen sırta indirilen dostça bir şaplağın ne kadar insani bir davranış olduğunu ve değer kazandığını uzun uzadıya anlatan Morris, bunun aslında sevginin göstergesi olduğunu savunurken şöyle der: "Dokunma en temel duyumuzdur – duyuların anası olarak adlandırılır. Ne yazık ki, üstelik fark etmesizin, gittikçe daha az dokunur kişiler olmakta, gittikçe birbirimizden uzaklaşmaktayız."

1 1997 yılında 297 milletvekilinin imzasıyla Meclis Başkanlığı'na verilen, milletvekili dokunulmazlığına sınırlama getiren anayasa değişikliği 2007 yılında bu konudaki tepe germe tepesi girişim olmasına rağmen Meclis'te yeterli oy sağlanamadığı için gerçekleşmedi.

Morris'in, dokunmayı ve dokunulmayı sevgiyle özdeşleştirmesine katılıyoruz. Ve eğer seviyorsanız... ama gerçekten seviyorsanız "Dokunun", "Dokunulmaktan da kaçınmayın" diyoruz:

"Korkmayın, dokunun! Demokratikleşirsiniz."

(*) Etoloji: Zooloji biliminin bir dalı, hayvanlara özgü davranışları gözler ve yorumlar.

Agos, 21 Kasım 1997

PARİLUYS EY GÜZEL YURDUM
PARİLUYS TÜRKİYEM

PARİLUYS

Boşnakçayı, Arapçayı, Çerkezceyi, Kürtçeyi sabahın seher vaktine alma fikrinin mucidi, ne denli direnirse dirensin, ne denli çırpınırsa çırpınsın, ne denli yaşamı günün dışına ötelemeye çalışırsa çalışsın nafile.

Gayrı güneş doğuyor ve bu toprakların insanları kendi dillerinden artık “Günaydın” diyor.

Bir günaydın da benim Ermenicemden... “Pariluys.”

Pariluys ey güzel yurdum.

***

İnanılmaz gecikmiş günler yaşıyoruz.

Bir yanda devletin radyosundan ve televizyonundan “Dostlar alışverişte görsün” yaklaşımıyla da olsa, Anadolu dillerinde yayınlar yapılıyor...

Bir yanda Zana² ve arkadaşları özgürleşiyor... Bir yanda Diyarbakır’da yöre halkı kendi kültürel özgürlüğü içerisinde festivallerde coşuyor...³

Bir yanda duduk ustası Civan Gasparyan Türk televizyonundan Türk halkına Ermeni halkının barış çağrılarını iletiyor...⁴

2 Diyarbakır milletvekili Leyla Zana, 1994’te TBMM’de milletvekili yeminini Kürtçe tamamlaması nedeniyle, grup arkadaşları Hatip Dicle, Selim Sadak ve Orhan Doğan ile birlikte Meclis’te tutuklanarak cezaevine gönderildi ve 15 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, davanın usul yönünden bozulmasını isteyince, dört milletvekili 9 Haziran 2004’te serbest bırakıldı.

3 Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi’nce organize edilen ve 28 Mayıs 2004’te başlayan 4. Diyarbakır Kültür ve Sanat Festivali’nde Kürtçe şarkılar söylendi.

4 Ermenistanlı duduk sanatçısı Civan Gasparyan, 4 Haziran 2004’te Diyarbakır’da yayınlanan televizyon programında Ermenice ezgiler seslendirerek barış çağrısında bulundu.

Bir yanda Ermenilerin acılı günlerini konu edinen bir film ilk kez Türk televizyonunda gösteriliyor...⁵

Pariluys ey güzel yurdum, pariluys.

***

Son bir hafta içinde yaşadığımız sevindirici, umutlandırıcı gelişmeler bir buket bahar çiçeği sanki.

Kuşkusuz bunlar yıllardır tabulaşmış ve bir türlü aşılammış sorunlarımızın tam çözümü değil.

Elbette, eksikler çok, yapılması gerekenler yığınlar halinde sırada bekliyor.

Ama olsun varsın dostlar... Olsun varsın.

Başlanabilmesini umut sayın ve selam durun bu küçük adımlara.

“Pariluys” deyin bu minik ama kocaman adımlara...

***

Bu yakalanan tarihi süreç, yıllardır yaşanan acılardan tümüyle kurtulmanın en önemli fırsatı.

Bir tarafta “Ateşkese son veriyoruz, tekrar savaşacağız” diyenler, bir tarafta “Hayır artık silah, kan ve gözyaşı istemiyoruz” diyenler.

Türkiye’nin aydınlarının ayırım yapmaksızın şimdi artık çok önemli bir görevi var.

Doğu’dan ve Batı’dan aydınların artık yel gibi esmesi gerekiyor. Barış sevdalılarının meydanı artık savaşçılara terk etmemeleri gerekiyor. Geçmiş deneyimlerimizde benzerini pek gösteremediğimiz bir ortak akılda, ortak vicdanda buluşmamız ve insanların barış istemini yaşama geçirmek için kolları sıvamamız gerekiyor.

***

Demokrasi gemimiz geri dönülmez bir yola girdi.

Avrupa Birliği ister müzakere tarihi versin ister vermesin, gayrı bu yoldan dönüş olmamalı.

5 Tekirdağ doğumlu yönetmen Hakan Vural’ın (Aşkın Masakyan) filmi “Myrig” in (Anne) devamı olan 588 Rue Paradis, 7 Haziran 2004’te ilk kez CNBC-E televizyon kanalında gösterildi.

Edinilen bu demokratik hakları, ne bir tarafın kaybı ne diğer tarafın zaferi saymadan artırmalıyız.

‘Çoğulculuk’, ‘Eşitlik’ ve ‘Özgürlük’ üzerinde temellendireceğimiz demokrasimizde, birbirimize güveni eksik etmediğimiz takdirde geleceğe güvenimiz de aynı oranda artacaktır.

Birbirine ve geleceğine güven duyan yurttaşların yaşadığı bir ülkenin bölünmesi ve parçalanması ise eşyanın tabiatına aykırıdır.

***

Hay senin aklını seveyim TRT!

“Dostlar alışverişte görsün” hınzırlığıyla Anadolu’nun dillerini sabahın seher vaktine öteledin belki ama... Canın sağ olsun.

Önemli olan o ki, benim ülkemde artık sabah, ülke insanlarımin kendi dillerinde özgürce “Günaydın” diyebildikleri güneş karşılama töreniyle başlıyor.

Ey özgürlük, ne muhteşemsin sen.

“Parılıys Türkiye... Günün aydın olsun.”

Agos, 18 Haziran 2004

MEKANİK DEVLET... DİNAMİK BİREY

Kavramlar curcunasında şaşşıallaşıp, anlamsızlığın patırtısında sersemleştığımız durumlarda imdadımıza yetişen en sadık yöntemimiz “düz mantığımız”dır. Karmaşık sorunlarda, kalabalık mantık yürütme egzersizlerini terk edip, basit düz mantığıma dayandığımız an, çözümünü yakalarız çoğunlukla. Halk mantığı da denir buna. Düz düşünürsün... Dümdüz düşünürsün... Doğruyu da bulursun. Sağduyu dedikleri de belki bu ola.

***

‘Devlet’ de curcunaya takılmış kavramlardan biri. Gözüken o ki bu gidişle de, 21. yüzyılın en tartışılan kavramlarından biri olacak. Köklü devletlerin (yaşlı devletler demek daha mı doğru acaba?) bu tartışmalarda sıkı ve tutucu kalmaları ve kavrama biçilmeye çalışılan tanımlamalara karşı direnmeleri doğal. Yeni kurulan ya da kurulmakta olan devletlerin bu tür kaygılarına ne demeli?

***

Düz mantık der ki devletin ruhu olmaz. Olduğu zaman bakın ne olur. Her bir siyasi örgütlenme kendi ruhsal kimliğini devlete nefeslemek için devleti ele geçirmeye çalışır. Dinsel kimlikli bir siyasetin devlet erkini ele geçirip, devleti ruhani bir devlet haline dönüştürme çabası ile, ateist bir örgütün ya da milliyetçi bir örgütün çabası hep aynı kapiya çıkar. Eninde sonunda her biri kendi ruhunu devlete taşıyacaktır.

Devlet iktidar aracı olduğu sürece iktidar mücadelesinin de sonu gelmez.

***

Devleti dönüştürün mekanik, kupkuru bir yapıya, bakalım iktidar mücadelelerinin rengi ne hal alır?

Ortak yaşamın vazgeçilmez gereksinimlerini bireylerinin sırtına ihale etmemiş bir devletle, kendi ruhunu devlete ihale etmemiş bireylerin ortak organizasyonudur çağdaş devlet. Sağlık, eğitim, ulaşım, iletişim ve benzeri konularda dakik işleyen bir yapıyı kurabilmiş bir devlet, bireyine

ruhsal coşkunluğunu özgürce yaşatabiliyorsa, böyle bir düzende iktidar mücadelesi olsa olsa “Ben senden önce Mars’a gideceğim” mücadelesine dönüşür, o kadar.

***

Metronun istasyona bir saniye bile geç gelmesine tahammül etmeyen ama “Başlarım ulan ben bu dakik yaşama. Şimdi binmeyeceğim işte, geç kalmak istiyorum” diyebilme özgürlüğünü de yaşayabilen salaş bireyinin sayısına bağlıdır çağdaş devletin geleceği.

Bu yüzden benim düz mantığım hep şunu der:

Mekanik devlet, dinamik birey.

Agos, 13 Aralık 1996

Demokrasi, henüz kıyısında yüzülen, ancak engin ufukları keşfedilmemiş bir deniz konumunda hâlâ. Bu nedenle, denizin kıyılarında yüzerken “ufka kulaç sallamak cesareti”ni gösterebilen uçuk ve ihtiyatsız yüzücülerin ütöpik ‘ufuk seferleri’ enginliğin keşfinde büyük önem taşıyor. İzni-nizle bir kulaç da benden bu hafta. Önermeye çalıştığım Halkın Denetim Meclisi’ni, ‘Ha De Me’yi anlatayım biraz.

***

Bir aralar Millet Meclisi’nin yanında bir de Cumhuriyet Senatosu vardı. Daha ziyade yaşını başını almış devlet büyüklerinin tayin edildiği ya da seçildiği bir meclisti bu.

Bugün de böylesi ek bir meclisin gerekliliğine işaret eden talepler söz konusu. Mesela Bülent Ecevit ve Hüsametdin Cindoruk bu taleplerini her fırsatta tekrarlayıp duruyorlar.

Ben de ‘Seçilenlerin Meclisi’ dışında oluşacak ek bir meclisten bahsediyorum, ancak önermeye çalıştığım Halkın Denetim Meclisi bundan hem şekil olarak, hem de içerik olarak tamamen farklı bir olgu.

Mevcut siyasi partiler mekanizmasının işlemesi sonucu oluşan milletvekilleri meclisinin dışında ve onun yanında oluşturulacak ve sivil örgütlenmelerin ortak platformu haline getirilecek bir meclis bu.

Hemen her konuda katılımcıların söz hakkı, gözlem hakkı ve denetim hakkı bulabileceği bir platform.

Şöyle ki:

- Sistemli bir şekilde yürütme ve yasama tarafından bilgilendirilecek,
- Edindiği bilgileri süratle tabanına (ilgili sivil örgütlenmelere ya da kişilere) aktarabilecek,
- Tabanın değerlendirmelerini de karar ve yürütme mekanizmalarına aktarabilecek bir sistemin ta kendisidir Ha De Me.

Halkı bilgilendirme işini “Medya yapıyor zaten” denilebilir. “Hayır, gerektiği gibi yapmıyor.” Çünkü medyanın da yeri geldiğinde iktidarla bütünleşmesinin örneklerini fazlasıyla yaşıyoruz.

“Medya, partiler, ya da mevcut sivil örgütlenmeler halkın nabzını ve düşüncelerini zaten her gün çeşitli anketlerle ve hareketlerle yansıtıyor ve yürütme ile yaşamayı bu konuda bilgilendiriyor” denilebilir. Neye yarar ki tüm bunlar, mevcut sistemin pençelerinden sıyrılmadıkça.

“Denetim görevini de devletin içerisindeki mevcut yapılanmalar, teftiş kurulları, denetleme kurulları, meclis komisyonları zaten yapıyor” denilebilir. “Ha ha ha ho ho ho” denir buna da.

***

Hademe, bilindiği gibi, hizmetkâr demek. İşte tam da bireylerin sivil örgütlenmelere katılımını artıracak bir hizmetkârlar ordusundan bahsediyor bu yapılanma.

İktidar istemeyen, sadece gözlemek, bilmek ve denetlemek isteyen sivil katılımcılığın resmi tescilidir bu. Kimlerin bu meclise nasıl katılacakları, bu meclisin nasıl işleyeceği, yaptırım gücü, siyasi partilerin “sulanmasından” nasıl korunacağı gibi bir anda akılda oluşan sorular, hepsi de tartışılması gereken teknik ayrıntılardır. Adam gibi oturulur üzerinde düşünülür ve bir çıkış yolu bulunabilir.

***

Yönetmeyi ve iktidar olmayı tek hedef olarak tayin etmiş siyasal sistem böyle bir örgütlenmeye olanak tanır mı? İzin verir mi? Bir diğer cepheden de, ‘kulluğu’ ve yönetenlerin tercihinin kendi kaderi olarak kanıksamış bir toplum böyle bir örgütlenmeyi talep etmeye hazır mı? Yerine getirebilir mi? Tüm bu sorular, belki haklı tespitlerden yola çıkan ama bu ülkede demokrasinin yaygınlaşmasına katkısı olmayan sorulardır.

Böyle bir demokratik yapılanmanın dünyada benzer örnekleri var mı, yok mu? Bunlar da bizi fazla ilgilendirmiyor doğrusu. Denemek için ille de olması mı şart?

Sunuşumuzun başında belirttik zaten... Demokrasi engin bir deniz diye.

Önemli olan orada kulaç atma cesareti gösterebilmek.

ÇARENTS'İN HİKMET'İ

Sol'un yenilgisinden bahsedenlere dikkat edin; solun tüm söylemlerini alıp kimi zaman kırpa kırpa, kimi zaman kendi muhafazakâr söylemlerinin arasına serpe serpe kullanmadılar mı? Tabii kullandılar, kullanmaya da devam ediyorlar, ama ardından da utanmadan sürekli solun nasıl dünya ölçüsünde yenilgiye uğradığından dem vuruyorlar. Dayatmacı zihniyetlerin tahterevallisinde insanları 'yönetenler ve yönetilenler' diye iki ayrı kutba oturtmaya çalışanların bu söylemlerine aldanmamak gerekiyor. "Bu ülkeye komünizm gerekiyorsa, onu da biz getiririz" diyen zihniyet, kışına zulaladığı sahte kilolarla tahterevallinin hep kendinden yana tartmasını becermiş bir kallesliğin de ta kendisi değil mi? Televizyonlarda yapılan açık oturum ve benzeri toplantılara dikkat ediniz! Bir zamanlar solun temel ilkeleri olan, insan hakları, demokrasi ve paylaşım gibi söylemlerin bugün en muhafazakâr kesimlerin ağzında nasıl sakız halinde çiğnendiğine tanık olacaksınız.

Söylediklerini uyguluyorlar mı? Elbette hayır, ancak solun bu söylemlerini iç etmelerini ve siyasi malzeme sağlamalarını ibretle izleyenler "Sol yenildi" safsatasını sürekli yineleyen bu kesimlerin ne mal olduklarını anlamıyorlar mı?

***

Bu durum sadece bizim ülkemize has da değil, tüm dünyada böylesi örneklerle rastlamak mümkün.

1917 Ekim Devrimi'yle birlikte Ermeni edebiyatındaki 'yeniden uyanış'ın içinden, bir büyük ozan ortaya çıktı: Yeğişe Çarents. Devrim öncesi müretteplik yapan 26 yaşındaki genç Çarents Ekim Devrimi'nde Kızılordu neferi, mücadele sonrası ise devrimin ozanı oldu. Çarents için şu günlerde Ermenistan'da ve Diaspora'da yapılan 100. yıl anma toplantıları ikiyüzlülüklerin sergilenmesi açısından çok canlı bir örnek. Sovyet Devrimi'nin komünist şairi Çarents'i de bakın bugün kırpa kırpa nasıl soğana çevirdiler

ve onu artık sadece cüçük kalmış bir yanıyla, ulusalcı yanıyla anmaya çalışıyorlar. Garip ama gerçek işte. Yanlış adamlar, doğru adamı sahipleniyor. Oysa, yaşamı boyunca hep devrimci kalmış, sadece devrim sırasında değil, devrim sonrası sosyalist sistemin çökmesine sebep olmuş “bürokratik yozlaşmanın” karşısında, Stalinist diktatörlüğe karşı da bayrak açmış olan bu devrimcinin ulusalcı yanı da devrimci bir öze sahip değil miydi? Stalinizm’in farklı kültürlerin ve halkların kendi kaderlerini tayin etme haklarını hiçe sayan dayatma ve uygulamalarına karşı dizeleriyle savaşmış ve bu savaşımı sırasında ulusal değerlerini savunmuş bu evrensel ve enternasyonalist ozanı bugün sadece bu ulusalcı yönüyle, kendi şoven ulusalcı söylemlerine malzeme yapanların kurnazlığına ne denir?⁶

***

Çarents’in başına gelen Türkiye’de de Nazım Hikmet’in başına gelmedi mi? Ve işte kader, tüm acımasızlığıyla tasada ve kıvançta birbirine bu denli kardeş olan iki ozanı, bugün sağ çevrelerin kendilerine sermaye olarak kullanma noktasında da buluşturdu. Boşuna Çarents’e “Ermenilerin Nazım”ı denmemiş. Sevdaları, ümitleri, üslupları birbiriyle böylesi örtüşen bu iki ozandan Nazım Hikmet bugün Türkiye’de yıllarca kendisine “satılmış komünist şair” diyen sağcı çevrelerce nasıl kullanılmaya başlandıysa, Ermenilerin bu büyük ozanı da onun adını on yıllardır ağızlarına bile almaya çekinen çevrelerce nasıl da sermaye yapıyor. Türkiye’de Türkes, MHP kongresinde Nazım’dan ulusalcı dizeler okurken, Ermenilerin sağcılar da yine Çarents’in ulusalcı söylemlerini kendilerince yorumlayarak, onu anma yordakçılığına ve ikiye bölünmüşlüğüne soyunuyorlar.

***

Tüm bu örneklemeleri niçin yazdım ve niçin Çarents ile Nazım’ı örnekledim? “Sol öldü” diye dalga geçenlerin yüzlerine vurmak için. Çünkü sol ölmedi. Sol sadece olması gereken organizasyonunu gerçekleştiremedi, hepsi o kadar. Yok eğer sol çürük bir söylem idiyse, bugün onun savunduğu görüşler niçin en muhafazakâr kesimlerin bile sermayesi oldu, söyler misiniz? Solun öldüğünü, yenildiğini ve artık bittiğini söyleyenler, içine düştükleri bu paradoksu iyi değerlendirmeliler. Solun ölmesi mümkün mü?

Ancak şu var ki, sol kendinden çalınan sylemlerine de hayıflanmaz, hayıflanmamalı... Çünkü sol ilerlemecidir ve sürekli üretir. Sol, akan nehrin aynısının bir daha akmayacağını iyi bilir ve bu yüzden nehirle birlikte koşturur, onunla birlikte akar. Bunun için, solun ölmediğini söyleyen ve bu uğurda mücadele eden insanlar Nazım'ların da Çarents'lerin de gerçek mirasçılarıdır. Göstermelik toplantılarla veya sözlerle Nazım'ları ve Çarents'leri anmak solcuların peşinde koştuğu bir heves değildir. arents'leri ve Nazım'ları anmak ancak onları yaşatarak ve gerçek değerleriyle yaşayarak mümkündür.

Agos, 7 Kasım 1997

BAL NASIL TOPLANIR?

Askere uğurlanan gençler için oluşturulan araba konvoylarının ‘Düt-düt’üyle, maçtan galip çıkan araba konvoylarının ‘Dütdüt’ü, ne kadar da birbirine benziyor. Her ikisinde de gençler neredeyse camlardan dışarı fırlayacaklar. Ardahan’dan yayılan “En büyük asker bizim asker” ile İstanbul’dan yayılan “En büyük Beşiktaş” sloganlarının gürültü dalgaları Ankara’da kesiştiğinde, yöneticilerimizin kulağına “En büyük Türkiye” diye aksediyor olmalı ki, baksanıza, hemen hepsi halkın bu coşkusundan fazlasıyla memnun. Oysa biri alt tarafı futbol maçı... Diğeri öyle mi? Sonunda ölüm de var! Nitekim Cumhurbaşkanı Demirel yineleyip duruyor işte. Son birkaç yıldır askerde şehit olan gençlerimizin sayısı beş bini geçmiş. Hoş, futbol maçlarında da şehit verme aşamasına ha gelindi ha gelinecek. Döner bıçaklarıyla kaldırım taşları henüz can almamış olsa da, yakında futbol şehitlerinin sayımına da başlanacak gibi. Baksanıza gençler askere gider gibi süngülü bıçaklı maça gidiyorlar artık.

***

En ilginç de gencin askere uğurlanırken ‘hop hop’ havaya fırlatılması. Toplumsal ağırbaşlılığımızı yitirdik sanki. ‘Gencimize güçlü görünme’ varkarlığımız, ‘Neşeyle asker uğurlama’ geleneğimiz de giderek çarpıklaştı. Her şey yaşanandan ziyade gösteriye dönüştü. Bu olayda da gençten ziyade, kendimizin o anını yaşar olduk. Gencin gerçek sessizliği kendi sahte haykırışlarımızda boğulur oldu. Şehit düşen gencin yaşadığı sıfır noktasındaki ruh halini terazinin bir kefesine, uğurlama seremonisindeki coşkumuzu da diğer kefeye koysak hangisi ağır basar dersiniz? Cenazelerde akıttığımız gözyaşı daralarımızı terazinin hangi kanadına eklemeliyiz ki, kendimizi onurlu bir yaşamın dengesinde hissedebilelim? Askere giden çocuğumuz maça gider, maça giden çocuğumuz da askere gider hale geldiyse... Coşkularımızla ağrıtlarımız aynılaştırılsa... Bu dengeyi sağlamak olası mı?

Biliyorum fazla tatsız konulara değindim, iyisi mi gelin konuyu değışti-reyim. Bugün yaşananları bırakıp, geçmişten, elime geçen tam yüz yıl ön-cesinin bir ders kitabından gözüme çarpanlara sizi de bulaştırayım. İlkokul öğrencileri için hazırlanmış, hayvancılığı ve tarımı konu alan, Anadolu'daki okullarımızda okutulan bir kitap bu. Bağcılıktan hayvancılığa, ormancılıktan balıkçılığa tüm o günlerin üretim alanlarını ders olarak işliyor. Bir hayvan nasıl yetiştirilir? Bir hayvan nasıl doğurtulur? Bir ağaç nasıl buda-nır, nasıl aşılanır? Hangi ağacın kerestesinden nerede ne yapılır? En güzel kısımlarından biri de bal yapan arılar... Bal nasıl elde edilir? Bal nasıl top-lanır? Ve de tabii ki bağcılık... Bir bağa nasıl bakılır?

***

Efendim bir rivayete göre, Anadolu'da bu ders kitabının okutulduğu za-manlarda, ustasının yanına küçük yaşta çıraklığa verilen çocuk, artık eli işe erip ustaladığında, işte asıl tören onun için yapılmış. Ya da evlenen genç gelecek nesillerini adam gibi üretsın diye, 'tekme tokat' gerdek oda-sına sokulmuş. Bugün o geleneklerin haşat edilmiş imitasyonlarına bakıyorum da, modernite ile gelenek kapışmasının boyutlarını çok daha iyi kavrayabiliyorum. O gün üretim için yapılanın aynısı bugün neredeyse tüketim için uygulanıyor. Hangi gün ki biz onlara iş bulduğumuz için ço-cuklarımızı havalara fırlatma şenlikleri düzenleriz, bilelim ki işte tam da o gün gerçek kahramanlığımızın da ilk golünü atmış olacağız.

Agos, 17 Nisan 1998

İÇİMİZ-DİŞİMİZ

Avrupa çokkültürlülükle henüz tanışıyor, özellikle de İslam’la... Bu tanışma öylesine yeni ki, türban ve diğer dini simgeler konusunda Fransa’da yaşananlar, türban konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin almış olduğu siyasi kararlar ve dahası ‘Müslüman Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girme olasılığına ilişkin Avrupa kamuoylarında kopan patırtılar, yaşanan şaşkınlığın tipik göstergeleri.

Ama gelişmeler de gösteriyor ki Avrupa sonunda bu şaşkınlığını bir biçimiyle üzerinden atacak ve çokkültürlülüğün o özgürlüklere, eşitliğe ve adalete dayalı düzenini oluşturacak.

***

Irak’ta kaçırılan iki Fransız gazeteci için Müslüman-Hristiyan tüm Fransızların ortak tavır sergilemesi, teröristlerin “Türban yasağının kaldırılması” şart olarak sürmesine karşı direnişe geçmesi ve İslamcıların türban yasağını protesto etmek için düzenledikleri mitingden ve gösterilerden salt bu terörist müdahaleye karşı çıkmak adına vazgeçmeleri dikkate ve takdire değer bir gelişme.

Tüm bu gelişmeler Fransızların eninde sonunda kendi demokratik süreçlerinde ortak bir doğruda uzlaşabileceklerinin birer göstergesi.

Bunu başarmaları doğal, çünkü sonuçta Avrupa Birliği ilkeleri ‘mutlakiyet’i değil, daha ziyade ‘gelişerek ilerleyen bir değişim’i ifade ediyor. Tüm çabalar da bu arayış için.

Avrupa, çokkültürlülüğün en yeni laboratuvarı olmaya namzet.

Çünkü birlikte yaşamının olanakları hemen her kesimin hassasiyetleri ve talepleri dikkate alınarak adım adım gerçekleştirilmeye çalışılıyor.

***

Bizde ise bu arayışın önümü mutlak değerlerle kısıtlıyor.

“Dediğim dedik” ya da “Senin taleplerin önemli değil, benim ilkelerim ve onların mutlaklığı önemli” şeklinde özetlenebilecek devletçi tavır, laikliği önüne siper ederek dayatmasını sürdürüyor. Ne var ki bu laiklik anlayışı da mutlak ve çizgisi değişmeyen bir değer taşıyor.

Değişik dönemlerde “İki adım ileri, bir adım geri” uygulamalar söz konusu.

Öyle ki, gün geliyor insan bu laikçilerin hakikaten çok da samimi bir laik anlayışa sahip olup olmadıkları kuşkusuna bile düşüyor.

Öyle ya, bu ülkede din olgusunun siyasi partilerce ve iktidarlarca nasıl kullanıldığı, hatta en fazla İmam Hatip Lisesi’nin ve Kuran Kursu’nun askeri darbeler sırasında ve Ecevit iktidarları dönemlerinde açıldığı kaç kez dile getirilmedi mi?

***

Hiç unutamıyorum...

“Siz benim başımın dışındaki örtümü çıkardınız, peki başımın içindeki örtüyü nasıl çıkaracaksınız?”

İşte böyle haykırıyordu genç kız 1999 yılının televizyon ekranından.

Üniversiteye türbanlı öğrencilerin alınmaması için kapılarda oluşturulan ikna odalarının veya zor kullanmaların yoğunlaştığı günlerdi.

Üniversite gençliğinin, televizyon kanalından da canlı olarak yayımlanan tartışmasında beynime çakılan en belirgin söylem buydu.

‘Başının dışını açmış ama içini korumuş’ genç kızın gururlu (!) feryadı Türkiye’nin ustaca örülmüş örtülü siyasal tarihinin açıkta kalan ipini işaretleliyordu.

***

Kendi adıma o anda ipin ucunu yakalamıştım.

İpin ucunu çektikçe de ustaca örülmüş yalan tarihin gerçek derinliğine inebiliyor, genç kızın içinin dışa vuruşunda Türkiye’nin içinin dışa vuruşunu görebiliyordum.

“Siz benim başımın dışındaki örtümü çıkardınız, peki başımın içindeki örtüyü nasıl çıkaracaksınız?”

‘Kafanın dışı ile içi’ kavramları gerçekten önemli.

Türkiye’nin de temel ikilemi aslında bu noktada.

Ne diyordu genç bayan?

“Kafamın içindeki örtüyü nasıl kaldıracaksınız?”

Bacım benim!.. Durmuş öyle, çıplak kafasının içindeki örtüyü, matah birşeymiş gibi, savunup duruyor.

Oysa bilse ki onun kafasının içindeki örtüyü kaldırmak bu ülkede hiç kimsenin derdi değil.

Bilse ki o örtüyü kafasının içine, şimdi dışındakini kaldırmak isteyenler tarihsel süreç içinde özellikle koydular.

Bilse ki o örtünün kafanın içinde saklı kalması için ellerinden geleni artlarına koymadılar.

Bilse ki onların asıl derdi kafanın içindeki örtünün yerinde kalması...

Dışındakini çıkar, onlara yeter.

Bu ülkenin gerçek demokratları ise dışındakine razı...

Sen asıl o içindekinden kurtul.

BirGün, 2 Eylül 2004

AVCININ İMANSIZINA...

Biliyorsunuz, deprem sonrası hemen herkes bölgeye yardıma koştu.⁷ Bunların içinde Hristiyan kiliselerin temsilcileri de oldu. Halen oralarda yardım çalışmalarını da yürütüyorlar. Özellikle Protestan kökenli bağımsız kiliselerin bölgede yaptıkları yardım çalışmaları İslami ve radikal sağ basında abartılı eleştirilere uğruyor. Yapılan eleştirilerde “Yardım kisvesi altında afetzedelere Hristiyanlık propagandası yapıldığı” iddia ediliyor. Hoş... Aynı türden eleştiriler bir başka kesimlerce İslami kurumların yardım koşuşturması için de yapılıyor ya... Her neyse.

Yapacağım uyarının bu eleştirilerden esinlenmediğini, özellikle bu tepkilerdeki art niyetin karşısında olduğumu peşinen belirtiyim. Hele hele polis güçlerinin İzmir’de, İstanbul’da bu kiliselere yaptığı baskınları ve taciz anlamı taşıyan baskılarını da şiddetle kınıyorum.

Ama izninizle aklımın erdiği ve vicdanımın zorladığı doğruyu da söyleyeyim. Çünkü biliyorum ki gerçekten de ‘yardıma koşma’ adı altında insan avlamaya koşan, yardımın kendisinden çok savunduğu misyonun reklamını düşünen, imansız avcılar da az değil.

***

Özellikle Hristiyanlığın sonradan oluşan bazı mezheplerindeki anlayışta, bir imanlı için, hangi şart altında olursa olsun ‘Kurtuluşun tek yolunun İsa’da olduğunu müjdelemek’, kelimenin tam anlamıyla da bir ‘insan avcısı’ olmak, öğretinin temel düsturudur.⁸

Dolayısıyla İsa Mesih’in balık avlayan şakirtlerine dönüp “Terk edin ağlarrınızı artık ve beni takip edin. Ben sizi insan avcılarını yapacağım” düsturuna kendini adanmış bu insanlar, inançları açısından yapması gerekeni yapıyor olabilirler. Doğrusu kendimi bunu anlamaya da zorlamıyor değilim.

7 17 Ağustos 1999 gecesi yaşanan, Kocaeli Gölçük merkezli, 7,4 büyüklüğündeki deprem, büyük can ve mal kaybına neden oldu. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

8 “İsa onlara dedi: Ardımca gelin, sizi insan avcılarını yapacağım.” (Matta 4:19)

Lakin yine de bu davranışta “Ahlaki açıdan bir terslik yok mu?” diye kendi kendime sormadan da edemiyorum.

Acze düşmüş bir insanın ruh hali artık köşeye sıkışmış çaresiz bakışlı bir ceylanın avlık halinden pek de farklı değildir.

O avı avlamak kolaydır. O zaten bitmiş, elinize düşmüş ve artık ruhu üşümüş bir gariptir. İşte o noktada ona av niyetiyle yaklaşmak ahlaksızlığın en büyüğüdür. Avcılıkta ise avcının asıl maharetini ortaya koyan, hareketli, kaçan ve direnen avı avlamaktır.

Kendi adıma şunu söylemek durumundayım. Ola ki böyle bir öğretinin takipçisi ve hatta misyoneri dahi olsaydım, bu görevimi olağan süreçlerde kullanmayı yeğler, insanların acz içinde bulundukları böylesi durumlarda misyonumu özellikle ertelerdim.

***

Deprem ve yardım konusunda, yardımın kendisinden fazla reklamına kaçanlara ise öğretinin kendisini anımsatmakta yarar var.

Ne der kitap? “Verdiğin zaman, sol elin sağ elinin ne yaptığını bilmesin.”

***

İnançlı, imanlı insanların getirdiğim eleştiriye salim kafayla değerlendirmelerini salık veririm.

Yok eğer yazım kendilerini salim kafayla düşünemeyecek kadar hiddetlendirdi ise, onlara da Müslüman kardeşlerinin “7.4 yetmedi mi” diyen pankartını veya “Tanrı İslam düşmanlarını cezalandırdı” diyen kehanetlerini anımsatırım.

Bir farkları kalır mı o zihniyetten?

Agos, 22 Ekim 1999

KÜRTÇEMİ İSTİYORUM

Kürtçe eğitim sorununun etrafında dönen tartışmalara, şu Ermeni halimle ben de katılsam, haddimi aşmış olur muyum?

Gerçi bugüne değin malum çevreler Kürt Sorunu'nun aslında Ermeni Sorunu olduğunu hep söyleyegeldiler ama... Bunların sağı solu belli mi olur? Şimdi de kalkar "Sen ne karışyorsun bu işe, sana mı düştü Kürt Sorunu'nu konuşmak?" diyebilirler pekâlâ.

Ben yine de, şu Temmuz sıcağının başıma vurmuşluğuyla, tescilli bir 'öteki' olarak, yaşanmışlıklardan edindiğim deneyimle, tartışmalara zenginlik katabileceğime inanıyor ve ufkunuzu biraz zorlamak için diyorum ki...

"Türkiyeli bir Ermeni olarak artık payıma düşen Kürtçemi istiyorum."

***

Biliyorum şaşırdınız. Ne demek istediğimi açacağım ama ilkin sizlere daha da şaşırtıcı gelecek bir saptama:

Biz Ermeniler, bilindiği gibi kendi olanaklarıyla, devletten bir kuruş yardım almadan, kendi okullarında ana dilleriyle eğitim yapabilme şansını elde etmiş 'mutlu azınlık' (!) gibi görünürüz.

Ne var ki, bu işin, 'içi beni, dışı sizi yakan' bir yanı da var. Yaklaşık 80 bin nüfuslu Ermeni cemaatinden sadece 4 bin civarında öğrenci okur bu okullarda. Kalan büyük çoğunluk, kolej, özel okul gibi albenisi yüksek, üstelik de pahalı okullara gider. Bu sayı da yıldan yıla ciddi bir oranda azalır.⁹

Kültürel altyapısı çok eskilere ve önemli bir zenginliğe dayanan bir azınlık cemaati dahi, küreselleşmenin o dayanılmaz rüzgârıyla sürüklenip, ana dilini bir ölçüde boşlayıp, küresel dillerin ve eğitimin peşinde koşuyorsa, bunun birilerine bir şeyler anlatması lazım.

Bu gerçek dursun zihninizin bir kenarında.

***

Şimdi gelelim Kopenhag Kriterleri çerçevesinde dayatılan, ‘ana dilinde eğitim hakkı’nın ülke bütünlüğü açısından büyük bir tehdit olarak gösterilmesine ilişkin itirazıma.

Diyorum ki, Kürtçe eğitim veren okulların olmasının önemli ve asıl vazgeçilmez nedeni pek dile getirilmiyor.

Bu okullar açılmalı ama sadece Kürtlerin hakkı olduğu için değil. Bir Ermeni olarak ben de çocuğuma Kürtçe öğretmek hakkına sahip olmalıyım. Tıpkı Ermeni olmayanların da Ermeni okulunda çocuklarını okutma hakkına sahip olabilmeleri gibi.

***

Anadolu harmanında ne Kürtçe salt Kürtlere, ne de Ermenice salt Ermenilere terk edilebilir. Türkçe bilmek kimseyi Türkleştirmedeği gibi, Kürtçe bilmek de bir Ermeni’yi Kürtleştirmez. Kürtçeyi salt Kürt’ün tekeline bırakmak olsa olsa Kürtçülüğü, Ermeniceyi Ermeni’nin tekeline bırakmak da Ermeniciliği besler.

Bu topraklara yakışan, birbirlerinin dillerini bilen ve konuşan farklılıkların bir aradalığıdır.

Yedi düvelin dilini getirip okullarımıza sokuşturuyoruz da, bir arada yaşadığımız insanların dilini kendimize ait hissetmekten ve öğrenmekten niçin kaçınıyoruz?

Yeni Binyıl, 16 Temmuz 2000

‘KUVAYI AVRUPA HAREKETİ’

Asker üzerinden başlatılan tartışma önümüzdeki 18 aylık süreç içerisinde yaşanacak olanların henüz başlangıcı gibi gözüküyor.

Herhangi bir aşamasında yılgınlığa düşmemek ve irademizi tazeleyebilmek için, yaşadığımız sürecin başdöndürücü hızından bir an için kurtulup, gidişatı bir kez daha düz mantığımızla gözden geçirmenin tam zamanı.

En azından ortamı karmaşıklştırmaya ve suyu bulandırmaya çalışanlara geçit vermemiş oluruz.

Her zaman söylediklerimizi ve bildiklerimizi tekrarlasak da, bu tür ‘soluk’luk muhasebeleri sık sık yapmamızda yarar var.

***

Türkiye’nin Avrupa Birliği yolunda kendisinden istenen tüm adımları atabilmesi için önünde 18 aydan da kısa bir süre kaldı.

Bu sürenin ıskalanması halinde Türkiye’nin Avrupa Birliği yolundaki macerası büyük bir ihtimalle artık uzunca süre konuşulmayacak.

AKP Hükümeti durumun ciddiyetini kavramış gözüküyor. AB uyum yasalarını peşpeşe Meclis’e taşıyarak gerekli demokratik adımları atma çabasında. Ne var ki sadece yeni kanunlar çıkarmak yeterli değil, uygulamaların da belirginleşmesi gerek.

O yönde büyük bir sıkıntının yaşandığı ise ortada. ‘AB yanlısı’ hükümet ve Meclis uyum yasalarını çıkarsa da, bürokrasinin ‘AB karşıtı’ kanadı bunları yaşama geçirmemek için elinden geleni ardına koymuyor.

***

Bir süredir basın AB karşıtı kanadında sıklaşan ‘23 Nisan resepsiyon krizi’, ‘19 Mayıs stadyum krizi’ haberleri ve masa başı yoruma dayalı bir manşet olduğu artık netleşen “Genç subaylar rahatsız” türünden körüklemeler de aslında önümüzdeki 18 aylık sürecin nasıl yaşanacağını göstergeleri.

Belli ki gayri AB karşıtı çevreler AKP hükümetine aman vermeyecek.

Avrupa Birliği kriterleri açısından dananın kuyruğunun kopacağı asıl gündem maddelerine önümüzdeki günlerde gelinecek.

Sıradaki nazik konular AB karşıtlarının kullanımına fazlasıyla açık, sert söylemlerin üretileceği potansiyel alanlar olarak duruyorlar.

Bunların başında da Milli Güvenlik Kurulu'nun AB kriterlerine adapte edilmesi geliyor.

Gerçekten çetin bir konu.

***

Lakin bendeniz biraz farklı düşünüyorum.

MGK'nın kendisini AB kriterlerine adapte etmede çok büyük bir güçlük çıkaracağını sanmıyorum. MGK'nın yapısının bir miktar daha sivilleştirilmesiyle ve yapısının siyasi iktidara bağımlılaştırılmasıyla bu sorunun sorun olmaktan çıkarılacağını düşünüyorum.

Sonuç olarak MGK ortadan kalkmaz ama bir miktar kılık değiştirebilir.

Peki bu değişim gerçek sorunu ortadan kaldırır mı?

Hayır kaldırmaz. Çünkü MGK'da sadece elbise değişikliği değil, zihniyet değişikliği gerekiyor. Zihniyet değişikliği de ancak güvenlik kavramının sil baştan ele alınıp değerlendirilmesiyle mümkün.

***

'Güvenlik' kavramı Avrupa Birliği'ne üye bir devlet için bugün ne ifade ediyor?

Komşularını potansiyel düşmanlar olarak değerlendirip onlara karşı her türlü silahlanmayı artırmak mı, yoksa onları düşman görmekten vazgeçip askeri donanımını azaltmak mı?

Daha da ötesi... 'Güvenlik' kavramı Avrupa insanı için bugün artık salt savunmayla sınırlı bir kavram değil. Daha kaliteli bir yaşam standardına ulaşmaya ve daha iyisini kendinden sonra gelecek kuşakların da devam ettirmesine yönelik huzur ve güveni kapsayan bir ülkü sadece.

İnsana yakışır bir yaşamın sürdürülebilirliği değilse nedir güvenlik?

Sahi, nedir geleceğe güvenle bakmak?

***

Kuşkusuz bu soruların cevapları halen Avrupa'da da bitmiş değil, ama kaçınılmaz gidişat gösteriyor ki düşman kavramından arınmak, savunma yerine sağlık, eğitim, kültür, çevre gibi insan yaşamının kalitesini artıracak diğer temel alanları yerleştirmek ve ortak emeği bu yönde harcamaktır artık güvenlik kavramının karşılığı.

Komşuya güven duymak silaha güven duymaktan çok daha ucuz ve çok daha önemli bir kavram artık Avrupa ülkelerinde. Bizde niye olmasın ki?

Böylesine bir güvenlik kavramında birleşebilirsek eğer, gerek kalır mı gayri MGK'nın varlığını ya da yapısını tartışmaya?

***

Türkiye'nin önündeki 18 ay gerçekten çok yaşamsal.

Temelleri Cumhuriyet'in kuruluşunda atılmış çağdaş uygarlık hedefinde ilerlemenin bugünkü aşaması için söylenecek ne varsa bu dönemde söylenmeli, yapılacak ne varsa bu dönemde yapılmalı.

Gayri herkesin eteğindeki taşı dökme zamanı.

Baksanıza Avrupa Birliği karşıtları ikinci bir 'Kuvayı Milliye Hareketi' başlattıklarını ilan edip karşı ataklarını artırdılar bile.

Yok öyle yağma...

O 'Kuvayı Milliye Ruhu' kimsenin tekeline bırakılamaz.

Aynı ruhla şimdi 'Avrupa Birliği Hareketi'ni başlatmamızın tam zamanı.

Atatürk yaşasaydı eğer, çoktan 'Kuvayı Avrupa Hareketi'nin başına geçmişti bile.

Agos, 30 Mayıs 2003

TÜRKİYELİ OLMAK

Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Süreyya Ayhan'ı izlerken gündeme taşıdığı 'Türkiyelilik' kavramıyla öteden beri başım belada.

Aylar önce Şanlıurfa'da MAZLUMDER'in düzenlediği İnsan Hakları panelindeki konuşmamda, 'Türkiyelilik' kavramı üzerine yaptığım vurgulamalar ve saptamalar nedeniyle Şanlıurfa Savcılığı'nca aleyhimde kovuşturma açılmış, Şişli Cumhuriyet Savcılığı'nca da ifadem alınarak Şanlıurfa'ya yollanmıştı. Kovuşturmanın sonucu hakkında henüz bir bilğim yok. Savcılık dava açacak mı, açmayacak mı, ilerki günlerde göreceğiz.

Başbakan'ın tekrar gündeme taşıdığı 'Türkiyelilik' kavramının Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde önemli bir sıçrama noktası oluşturduğuna inanıyorum. Türkçü çevrelerce 'alçaklık' gibi kemiksiz terimlerle boğulmaya çalışılsa da, bu tartışmaların hamasi söylemlerin ötesine taşınıp, dingin bir akılla yapılmasında hayli yarar var.

***

Şanlıurfa'daki panelde 'Türkiyelilik' kavramına değişişim gelen bir soru üzerineydi.

"Siz Ermeniler" diyordu soruyu soran, "Okullarınızda 'Türküm, doğrum, çalışkanım' andını söylüyor musunuz, söylüyorsanız ne hissediyorsunuz?"

Ermeniler adına değil ama kendi adıma şöyle dedim:

"Evet, bizim okullarımızda da her daim bu andı bize söyletiyorlar. Çocukluğumda bu andı söylerken ne hissettiğimi anımsamıyorum ama şimdi hissettiğim şu:

Doğruyum, çalışkanım ama Türk değilim.

Türkiyeli bir Ermeniyim."

***

Bunu söylerken Türkleri aşağılamak gibi bir niyetim yok. Derdim sadece kendi ruh halimi yansıtmak. Atatürk'ün "Ne mutlu Türküm diyene" sözünde kullandığı kucaklayıcı 'Türk' kavramıyla, daha sonra bu kavrama yüklenen ırkçı ve etnik anlamların ya da bu kavramın ulusal birlikçi dolgunluğunu boşaltan faşist söylemlerin anlamı sizce aynı mı?

Ulusal birliğimizin Türkçülüğe ihale edildiği bunca deneyimin ardından benim gönül rahatlığıyla kendimi Türk olarak görmem mümkün mü?

Birincisi bu ülkede biz Ermeniler her ne kadar okullarda "Türküm doğrum, çalışkanım" desek de sürekli 'öteki'yiz, ikincisi de 'Türkçü Türkler'in kendilerinden olmadığımızı sürekli vurgulayan dayatmaları neredeyse bizim lokmamızın katığı.

Demem o ki, artık bu "ne mutlu"luktan kimsenin bana pay ayırmaya niyeti yok.

***

Gayrı, bizlere eşit birer Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olduğumuzu hissettirecek yeni bir kavram gerekli.

Başbakan Erdoğan'ın söylemindeki 'Türkiyelilik', bu gerekliliğe cuk oturuyor.

'Türkiyeli Rum', 'Türkiyeli Türk', 'Türkiyeli Ermeni', 'Türkiyeli Kürt' gibi tanımlamalar, 'Türk Rumu', 'Türk Türkü', 'Türk Ermenisi', 'Türk Kürdü' gibi absürd ve zorlama tanımlamalardan çok daha gerçekçi ve çok daha anlaşılır.

Atatürk'ün "Ne mutlu Türküm diyene" sözü sürdürsün varlığını elbet ama "Ne mutlu ki Türkiyeliyim" diyenler niçin alçak olsunlar ki?

***

O ki Türkiyelilik ve ulusal bütünlük kavramları tartışmaya açılmış durumda, hadi bir soru da benden.

Söyleyin Allah aşkına, şu ulusal marşımızdaki o mısra ne öyle:

"Kahraman ırkıma bir gül..."

Denecektir ki "Mehmet Akif Ersoy bu ırk kelimesini senin algıladığın manada kullanmamış, kafiye tutsun diye millet manasında kullanmıştır."

Kabul edelim ki öyle, varsayalım ki rahmetli o manada kullanmış.

Ama ben öyle algılamıyorum ki. Benim bildiğim ırk, sosyolojik bir terim olmasının yanı sıra, aynı zamanda biyolojik bir terim ve her iki karşılığında da canlıları ve insanları biyolojik ve sosyolojik farklılıklarıyla birbirinden ayırmaya yarar.

Birleştirmeye değil.

Dolayısıyla da, ulusal marşta ırkı telaffuz etmek birleştiriciliği değil ayrımcılığı, üstelik de ayrımcılığın en şiddetlisi olan ırkçılığı çağırıştırır.

***

Haydi bir can alıcı soru daha, Türkiye’de yaşayan bizler, hepimiz aynı ırktan mıyız?

Öyle ya, Türk’ü var, Rum’u var, Kürt’ü var, Ermeni’si var... Var da var.

Hayır ben “Aynı ırktanız”ı kabul edecek olsam, “Sen ne diyon lan Ermeni dölü, bir Ermeni ile bir Türk nasıl aynı ırktan olurmuş?” diye hakaretler yiyeceğim kesin.

E, ayrı ırktansak, o halde, ne o öyle yan yana dizilip de hep birden “Kahraman ırkına bir gül” diye haykırışımız?

Siz sizin ırkınıza, ben benim ırkıma mı haykırıyorum, yoksa ulusal ve birleştirici marşımızda!

Bu ne bölücülük böyle!

Agos, 12 Eylül 2003

ÖNÜM ARKAM SAĞ'IM SOL'UM

Taksi şöförü belli ki sıkı bir AB yandaşı. Tayyip Erdoğan hükümetini öve öve bitiremiyor.

Sağ-Sol lafını duyunca da gazlıyor:

“Abicim bu memlekete ne bela geldiyse işte bu Sol ile Sağ’dan geldi. Bir ara vuruşuyor, birbirlerini öldürüyorlardı, işte bir o zaman memleketin canına okudular, şimdi de Avrupa Birliği’ni bahane edip aynı kaba işiyorlar, korkarım yine memleketin canına okuyacaklar. Bunlardan hayır gelmez abicim, vuruşunca da buluşunca da memlekete zarar veriyorlar.”

***

Hangi Sağ ile hangi Sol’u kastediyor şöför efendi? İşaret ettiği buluşma sadece ‘Aydınlıkçı Ulusalcılar’la ‘Ülkücü Milliyetçiler’in oluşturduğu marjinal ‘Kızıl Elma’cılarla mı sınırlı, yoksa daha geniş bir Sağ ve Sol’u da içeriyor mu?

Örneğin CHP ve MHP de bu buluşmanın tarafları mı?

Doğrusu her iki kanadın da birkaç yıldır sergiledikleri ulusalcı ya da milliyetçi performans birbirinden pek farklı olmasa da...

Kıbrıs konusunda, azınlıkların hakları-konusunda, çokkültürlülük konusunda, yönetimin merkezden yerele aktarılması konusunda, bir ‘öteki’ üretip siyaseti bu ‘öteki’ne saldırarak yürütme konusunda, hemen hemen aynı üslup içerisinde olup, aynı dili kullansalar da...

CHP ile MHP’yi aynı safa dizmek acı veriyor insana.

***

Lakin onları benzeştiren ve yeri geldiğinde de birleştiren köklü bir tutkalın varlığını da görmezden gelmek olanaksız. Bu da sanıyorum İttihat-Terakki zihniyetinin halen varlığını devam ettiren o gizemli gücü.

“Nedir o güç?” derseniz, doğrusu bunun derinliğine inmem mümkün değil. Çünkü çok derin. Ve ‘Derin Devlet’ kavramıyla da yakından ilgili.

***

Devlet kavramının derinleştirilmesi, Devlet'in güvenliğinin ön plana alınması ve bunun için gerektiğinde her türlü demokratik yöntemin terk edilerek dayatmacı bir üslubun mubah görülmesi ve daha bir dizi 'Devletçi, Milliyetçi, Ulusçu' yöntem ve anlayışın 'her şeyin üstünde' görülmesi bu derinliğin satırbaşları sayılabilir.

Dediğim gibi, bu derinliğin analizini tam anlamıyla yapabilmek benim haddimi ve çapımı aşan bir yetkinlik gerektiriyor.

Ben ise ancak İttihat-Terakki zihniyetinin ve üslubunun halen ne kadar geçerli olduğunu sezebildiğimi belirtmekle yetiniyorum.

Sezgiyi ise hiç küçümsemeyin.

Bazen bilgidен de güçlüdür.

***

Gerçi, sezgi dediğiniz de öyle kendiliğinden oluşmuyor.

Sonuçta Ecevitler de, DSP'de, CHP geleneğinden çıktılar ve maşallah çağdaş İttihatçılığın gerçek örneklerini pek de güzel verdiler. Solcu Ecevit'in kimi zaman dinci Milli Görüşçülerle, kimi zaman milliyetçilerle yaptığı ittifakların her biri 'İttihatçı ittifak'ın tipik örnekleri değil miydi?

Peki ya CHP'nin son yıllardaki benzer İttihatçı performansına ne demeli?

Aşağı kalır bir yanları var mı?

***

Taksi şoförünün Sağ ile Sol'u bu denli birbiriyle örtüştürmesi ve bu memleketin başına bela olarak görmesi doğrusu Sol adına benim çok ağırıma gitti.

Ama şoför haklı galiba.

Sol da Sağ da İttihat Terakki zihniyetinden ve üslubundan kurtulmadıkça, bu gidişle birinin diğerinden farkı kalmayacak.

Demokratlığın gerçek erdemine ulaşabilmişleri tenzih ederek, Türkiye Sol'u ve Sağ'ı kendi kendilerini bir ölçüp biçseler diyorum.

Benzeyen yanları mı daha fazla, benzemeyen mi?..

Yerel seçimler sonrası herkes Sol'un hazin durumunu tartışıyor. Ortak bir tespit var sürekli terennüm edilen: "Sol geriliyor." Verilen istatistiki rakamlar şöyle: "Türkiye'de Sağ ile Sol arasında öteden beri hep Sağ'ın lehine %60 ile %40'lık bir oran vardı, ancak gelenen süreçte aradaki fark şimdi artık %75 ile %25'e vardı. Son seçim de bunun göstergesi, Sol'u temsil eden partiler CHP ile Demokratik Güçbirliği'nin oy oranlarının toplamı ortada, %25'i bile bulabilmiş değil." Tüm bu kategorik oranlamanın kendilerini Sol olarak adlandıran ya da başkalarınca Sol olarak tanımlanan partiler üzerinden yapıldığını anımsatarak, bu saptamanın gerçeği ne denli yansıtıp yansıtmadığına bakmakta yarar var.

***

'Türk Solu'nun tarihine nasıl bakacağız? Tek parti dönemindeki illegal Türkiye Komünist Partisi'nden başlayıp, çok parti dönemindeki Türkiye İşçi Partisi'yle devam edip, 12 Mart ile 12 Eylül dönemleri arasındaki illegal örgütlenmeleri mi ele alacağız, yoksa tüm bunların yanında baştan beri bir devlet partisi olarak varlığını sürdüren CHP geleneğini Sol'muş gibi addederek ona mı ağırlık vereceğiz? Tarihe bakmayı önemsiyorum, çünkü bugünü iyi anlamamızın en sağlıklı yolu tarihe nasıl baktığımızla ilgili. Ve bugünü iyi değerlendiremeyişimizden de belli ki, her konuda olduğu gibi Sol'a bakışımızda da tarihe doğru bakamıyoruz.

***

Bugün Atatürk'ün altı okuyla simgelenen ve onun ilke ve inkılaplarının siyasal örgütlenmesi olarak adlandırılan CHP'nin hangi dönemde nasıl bir parti olması gerektiğine hiçbir zaman kendi toplumsal tabanı karar veremedi. Önemli bir istisna dışında -ki Bülent Ecevit'in toplumsal ümit haline dönüştüğü ve %40'ı aşkın bir oyun CHP'ye kaydığı 70'li yıllara tekabül eder- CHP her daim tam bir devlet partisi olmuş, "Sağ'a çark" denildiği yerde Sağ'lamış, "Sol'a çark" denildiği yerde Sol'lamış, ama her se-

ferinde de toplumun taleplerini ıskalamıştır. “Eğer gerekiyorsa Türkiye’ye Komünizm’i de biz getiririz” diyen merkezci zihniyet, yeri geldiğinde askeri darbelerle Sol’u darmadağın etmiş, yeri geldiğinde yalpalanmasını Sol Cunta kurmaya kadar kaydırarak gün kurtarmıştır. Deyim yerindeyse, işte bu nedenle CHP her daim bu Devletçi zihniyetin ‘stepne’si olmuş, ama bir türlü ülkeyi ileri taşıyan ‘asıl teker’e dönüşmemiştir.

***

Gelelim asıl Sol’a... Avrupa Birliği’ne karşı çıkan, Kıbrıs’ta çözümsüzlüğü, Türkiye’de statükonun devamlılığını savunan, yerel yönetimler ve kamu reformu gibi alanlardaki yasal değişimlere önderlik etmeyen, aksine muhalif kalan, azınlık haklarının ve çokkültürlü bir yaşam biçiminin önünde yürümeyen, aksine bu hakların verilmesini Devlet’in bölünmesi olarak algılayan bir anlayışın bugün Sol’u temsil edebileceğini söylemek hayli güç. Eğer Sol buysa toplumun da böyle bir Sol’a ihtiyacı yok, bu işlevi yeterince üstlenmiş milliyetçi Sağ bir kanat var zaten.

***

Devrimci, değişimci, katılımcı ve demokratik söylemlerini yitirmiş, ama varlığını sürdürdüğünü sanan bir Sol var Türkiye’de. Yıllardır gelen her seçim yenilgisinin ardından Sol’un birleşmesinden söz ediliyor ve bu haliyle Sol’un yeniden güçleneceği varsayılıyor.

Ne demek Sol’un birleşmesi? Sol geçinen partilerin birleşmesi, Sol geçinen kesimlerin bir çatı altında toplanması mı? İşte asıl yanılgı bu noktada yaşanıyor. Sol’un kendini bulması partilerin birleşmesiyle değil, ancak ve ancak Sol’un değişmesiyle mümkün. Yenileyemediği ve toplumun talepleriyle örtüştüremediği söylemlerini on yıllardır tekrarlayan bir Sol’un kitlelerin yaşamında yer edinmesi asla mümkün değil. Eğer Sol’da gerçek bir toparlanmadan söz edilecekse, bunun yolu birleşme değil, değişimdir.

İLLE DE EŞİTLİK

Onca ‘İmam-Hatip Lisesi’ arasında bir tane ‘Papaz-Rahip Lisesi’ yoktu ki iki çift laf da ben edeydim.

Öyle ki, meseleye bulaşarak, “Müslüman mahallesinde salyangoz satmaya mı yeltenmiş olurum?” diye YÖK yasasıyla ilgili tartışmalarda kıvranıp durdum.

Ama gayrı dayanamayacağım. Bu kadar patırtı arasında çoğu kez unutulmuş iki kavram aşkına, en azından bundan sonraki tartışmalara katkım olsun istiyorum.

Birincisi ‘özgürlük’, ikincisi ‘eşitlik’.

Ve ille de eşitlik.

***

Din-Devlet ilişkilerimizde bir türlü akıl sır erdiremediğim şu ki, nasıl olmuş da, bir yandan sürekli ‘Laiklik’ terennüm edilmiş, diğer taraftan da bu denli Din’i Devlet’e, Devlet’i Din’e yamayan bir politika becerilmiş?

Bizim laik sistem bir garip ters parametre üzerine oturmuş.

‘Din-Devlet ilişkisi’ndeki ilişki, laik sistem gereği ilişkisizlik gerektirirken, ‘Din-Devlet ilişkisizliği’ gitmiş, yerini ‘Din-Devlet ilişkisi’ almış.

Din’i Devlet’in dışına çıkarmaktan bahsederek Din’i Devlet’in kontrolüne almayı beceren ‘cüppeli laikçiler’imiz, aslında Devlet’i Din’in kontrolüne almak isteyen ‘cüppesiz mollalar’dan farklı davranmamış.

Her ikisinin de derdi diğeri olmuş.

Ne Devlet, “Bana ne Din’den” diyebilmiş, ne de Din, “Bana ne Devlet’ten.”

***

Oysa, %1’lik de olsa Din-Devlet ilişkisizliğine dair mikro bir örneği var Türkiye’nin.

Gayrimüslim azınlıkların diniyle ilişkisizliği.

Ne onlar için ‘Papaz-Rahip Liseleri’ açılmış, ne din adamları Devlet eliyle yetiştirilmiş. Ne kiliseleri inşa edilmiş, ne de ibadetlerinin diline karışılmış. Gerçi kimi zaman onların da dini önderlerinin seçimlerine müdahil olduğu, kiliselerinin onarımında zorluklar çıkartıldığı, din adamı yetiştirmelerinin önüne engeller konduğu olmuş ama tüm bunlar Devlet’in Din’e bulaşmasından ziyade, azınlıklarla uğraşmasının yarattığı bir politikanın gereği olmuş. Hristiyanlığı kontrol altına almak ve kendi denetimi altında yaşatmak gibi paranoyak bir yaklaşım söz konusu olmamış.

***

Eşitsizliğin başka boyutları da var elbet.

Sözgelimi, Türkiye Cumhuriyeti’nin bir Hristiyan yurttaşı olarak hepiniz gibi ben de vergimi veriyorum ve bu vergimin bir bölümü Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bütçesine aktarılıyor.

Diyanet İşleri Başkanlığı benim de vergimle cami personelinin, imamın maaşını, caminin elektrik parasını ödüyor ama gelin görün ki kilisenin papazının maaşını, kilisenin elektrik parasını ödemiyor.

Bizim Anayasa’da ise “Devlet herkese eşit mesafededir, herkes de herkese eşittir” mealinde maddeler yer alıyor.

***

Demem o ki, bu eşitsizlik gayrı benim açımdan dayanılmaz bir raddeye ulaştı.

%1’lik kesimin dininin bir tehdit olarak görülmemesi, “Nasıl biliyorsanız dininizi öyle yaşayın” denmesi, ama öte yandan %99’a da “Siz nasıl biliyorsanız değil, ben nasıl istiyorsam dininizi öyle yaşayacaksınız” denmesi, şu %1’lik kulunuzu fena halde rahatsız ediyor.

Gayrı eşitlik istiyorum.

Bana verdiğiniz özgürlüğü %99’a da verin.

%99’a dağıttığınız payı da benden de esirgemeyin.

ASLOLAN SÜREÇ

Aylar önce, sabahın erkeninde Fransa’da yayın yapan, Fransız Ermeni toplumuna ait Radyo Ayp’dan aradılar. Türkiye’de kurmayı planladığımız Ermeni radyo kanalı hakkında canlı yayında söyleşi yapmak istiyorlardı. Söyleştik de.

İlk sorular sıradandı, işkillenmedim.

“Radyo kurma fikri nereden aklımıza gelmişti?”, “Bu iş için finans nereden sağlanacaktı? Hükümet yardımcı olacak mıydı?” gibi giriş sorularının ardından geldiler zurnanın ‘zırt’ dediği soruya:

“Peki hiç düşünmüyor musunuz ki hükümetiniz sizin bu radyonuzu Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde kendi reklamı olarak kullanacak?”

Uyandım tabii. Sabahın köründe benim kara kaşıma kara gözüme vurgun oldukları için aramamışlardı.

***

“Doğrusu” dedim, “Biz radyomuzu kurup Ermenicemizi kullanalım da Devlet de varsın bizi kullansın. Hele, Avrupa Birliği için kullanacaksa, bir kere değil on kere kullansın, hatta varsın tepe tepe kullansın.”

Bu cevaptan sonra gayri zemberek boşaldı. Onlar “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne alınmaması için kampanya başlatacaklarını” ben de “Bizlerin Avrupa Birliği’ni niçin istediğimizi” canlı yayında uzun uzun tartıştık.

Onların Türkiye’nin Avrupa’ya alınmaması için tek sebepleri vardı; “Türkiye’nin Ermeni soykırımını tanımamış olması.”

Benimse Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne alınması için çok sebebim vardı, “Türkiyeliydim, onlar gibi Avrupalı olmak istiyordum”, “Azınlıktım, onlar gibi özgürlükler ve güven içinde yaşamak istiyordum”, “Ermenistanlı soydaşlarımın geleceğini düşünüyor ve Türkiye’nin Avrupa’ya girmesiyle birlikte Ermenistan’ın da girme ihtimalinin artacağını bekliyordum...” Ve daha bir dizi sebep.

***

Sonuçta Fransız Ermenileri dediklerini yaptılar ve Sosyalist Parti'yi de Avrupa Parlamentosu için yaşanan seçim sürecinde ikna ederek, Avrupa Birliği tarafından Türkiye'ye müzakere tarihi verilmemesi yolunda bir ortak kararı kamuoyuna ilan ettiler. Bu kararlarının şiddetini artırmaları ve müzakere tarihi yaklaştıkça daha yoğun çaba göstermeleri sürpriz sayılmamalı.

Nitekim, hafta sonu Türkiye'ye gelen ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişi için Avrupa kamuoyunu ikna etme yolunda çabalar harcayan sivil komisyonda yer alan Fransa'nın eski Başbakanı Michel Rocard ile yapma olanağı bulduğumuz görüşmenin ana eksenini işte bu konu oluşturd.

Rocard da hayli tedirgin, bu ittifakın umulmayacak boyutlara varmasından endişeli ve bir şeyler yapılması gerektiğini dile getiriyor; ancak ne yapılabileceğine ilişkin bir önerisi de yok.

***

Aralık sonunda müzakere tarihi alınacağına kesin gözüyle bakanların sayısında ciddi bir artış gözleniyor ve doğrusu bu erken iyimserlik de beni bir hayli ürkütüyor.

Çalışmalarını Paris'te sürdüren ve şu sıralar Türkiye'de bulunan Profesör Nilüfer Göle'yle yaptığımız sohbet, sezgisel tedirginliğimin hiç de boş olmadığını sergiler nitelikte.

Türbanla ilgili son AİHM kararı da, Fransız kamuoyunun Türkiye'ye yönelik şu anki teyakkuzu da gösteriyor ki, Avrupa kamuoyunun sadece Türkiye'yle değil, Türkiye'nin üyeliği üzerinden aslında kendisiyle de bir hesaplaşması söz konusu.

Avrupa kamuoyunun belirgin ülkeleri, büyük oranda siyasi erklerinin verilmiş taahhüdüne rağmen, Türkiye'nin üyelik gerçekliğinden ürküyor ve her an, ani değişimlerle kamuoylarının, siyasal erkleri de olumsuz yönde etkilemesi sürpriz sayılmamalı.

O nedenle "Bu iş bitmiştir" diyenleri, "Hayır, henüz bu iş bitmemiştir, özellikle Avrupa kamuoyunun ikna edilmesi açısından daha katedilecek çok mesafe ve yapılacak çok iş var" diyerek uyarmamız gerekiyor.

***

Şu anda hiçbir şey Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş süreci kadar önemli değil. Hatta Avrupa Birliği'ne girmek bile.

Sonuçta, yaşanan tartışmalar da gösteriyor ki 'Avrupa değerleri' dediğimiz ilkelerin bir mutlakiyeti yok. İslam'ı içine alacak bir çokkültürlülükle henüz yeni tanışan ve de gerçek anlamda bocalayan bir 'Avrupa değerleri' söz konusu.

Bu bocalamanın geçici olması ve gerçek bir değerler arayışına yönelmesi ise saygı duymamız gereken bir süreç.

Bu gidişle Avrupa Birliği'nin yarınları neler gösterir, nelere dönüşür şimdiden kestirmek çok güç.

Yıllar sonra ona eriştiğimizde, o artık bir kokonaya dönüşmüş olsa bile, gelin bu sevdamızdan vazgeçmeyelim.

Güzelin kendisini değilse bile, ona erişme sürecimizi sevdaya dönüştürelim.

Çünkü asıl güzellik bu süreçte.

Agos, 9 Temmuz 2004

MEDZAMOR KAPATILSIN... SINIR AÇILSIN

Karslıların geçen haftaki mitingini yabana atmamak gerek. 56 bin imza toplayarak “Medzamor kapansın, sınır açılsın” dediler.

İmzaladıkları metinde Kars’a ciddi bir haksızlık yapıldığını, Ermenistan’a hava koridoru açıkken, Gürcistan üzerindeki sınır kapılarından Ermenistan’la ticaret yapılırken, bir tek Kars’ın bu ilişkiden yoksun bırakıldığını dile getirdiler. Haklıydılar bu “Sınır açılsın” taleplerinde. Lakin bir de Medzamor’un kapanmasını eklediler taleplerinin önüne.

“Medzamor kapatılsın... Sınır açılsın.”

***

Medzamor Nükleer Santrali bugün Ermenistan enerjisinin can damarı.

Ermenistan’ın elektrik ihtiyacının önemli bölümü buradan karşılanıyor. Bu santralde 3500 kişi istihdam edilmiş durumda ve geçimleri buradan sağlanıyor. Ermenistan hükümeti bu santralin kapatılması için yerine konacak enerji üretim yatırımının neredeyse 800 milyon euroyu bulacağını belirtiyor ve kendisine bu konuda mali yardımda bulunmak isteyen Avrupa Birliği’nin 100 milyon euroluk yardımını yetersiz buluyor.

Aslında Ermenistan tarafı da idrak etmiş durumda nükleer santrallerin bölge halkları için ne denli tehdit teşkil ettiğini. Geçenlerde, minik bir depremin dahi bölge halklarını nasıl tedirginliğe sevk ettiğini onlar da gördüler. Tehlikeyi onlar da kabul ediyorlar, sonuçta onlar da Çernobil faciasının tanığı. Ancak şu aşamada bu santral dışında da başka bir çareleri yok.

***

Bir çare bulunamaz mı?

Bulunabilir elbet, lakin Ermenistan’ın kendi doğal kaynaklarıyla enerji sorununu halletmesi şimdilik olası değil. Gürcistan’dan ve onun üzerinden Rusya’dan gaz temini bir seçenek belki ama astarı yüzünden pahalı. İran’dan doğalgaz boru hattı kurulması ve bu gazla enerji üretimi planlanıyor, ancak bunun için de ciddi derecede mali yardıma ihtiyaç var.

Geriye kalıyor sağındaki Azerbaycan ve solundaki Türkiye.

Eh, onlarla ilişkisizlik ise zaten malum.

***

“Medzamor kapatılsın... Sınır açılsın.”

Kars halkı bu taleplerde bulunuyor da sınırın öte yanındaki Gümrü halkı bu işe ne diyor? Bir miting de onlar yapıp “Medzamor kapatılsın... Sınır açılsın” derler mi?

Kars ile Gümrü halkları iki duyarlı konuda buluşabilir, ‘çevre’ ve ‘barış’ gibi, evrensel iki değerde ortaklaşabilirler mi?

Kabul ediyorum, şimdilik Kars halkı için bu söylemi terennüm etmek kolay olsa da, Gümrü halkı için elbette değil.

Kars halkı şöyle düşünsün lütfen:

Medzamor Türkiye tarafında olsaydı, aynı ruh hali, aynı ikilem Kars halkı için de geçerli olacaktı.

Bu ruh halinin tanımı ise çok basit:

“İstememek ama ona mecbur olmak.”

Fakat yine de bu sloganda bu iki halk buluşmalı. Buluşmalı ki bu sloganın gereği yapılsın ve birlikte bir çözüm üretilebilsin.

Aynı günde, iki tarafta, iki ayrı mitingde, aynı slogan mesela.

“Medzamor kapatılsın... Sınır açılsın.”

Haydi bakalım ey dünyanın süper güçleri... Ey dünyanın en zengin ittifakları...

Sökülün paracıklarınızı!

Ey Türkiye’nin hükümeti... Ey Ermenistanımın hükümeti.

Bu iki halkın bu ortak kaygısına ve talebine sizin bulacağınız çözüm yok mu?

Var mısınız bir ilk işbirliğine? Var mısınız elbirliğiyle Medzamor’u kapatmaya?¹⁰ Var mısınız sınırı açmaya?

BirGün, 15 Temmuz 2004

10 Ermenistan, Kasım 2007’de Medzamor Nükleer Santrali’ni kapatma planını onayladı. AB ve ABD’nin mali yardımlarıyla girişilecek ve 280 milyon dolara mal olacak kapatmanın zamanı netleşmedi.

KADININ ADI: DUYGU

Gerçi herhangi yakın bir tanışıklığım olmadı Duygu Asena'yla ama onun işlevinin ve misyonunun en yakın tanıklarından biri olduğumu rahatlıkla söyleyebilirim.

Tanığım, çünkü asıl mesleğim kitapçılık ve yıllarca Duygu'nun kitaplarının Türkiye'nin değişim çizgisinde oynamış olduğu o rolün canlı tezgâhtarlarındanım.

Onun o dönemde sol çevrelerde 'hafif' olarak nitelendirilen ve küçümse-
nen kitaplarını –özellikle de *Kadının Adı Yok*'u- istisnasız tüm kadın müşte-
rilerimize önerirken, bu kitapların okurların nezdinde ne gibi değişimlere
yol açtığını, aynı müşterilerimizi daha sonra kitabevimizde gördüğümüz-
de çok yakından görebiliyorduk.

Duygu'nun kitaplarının bir özelliği vardı...

Onun kitaplarını okuyanlar değişiyorlar ve bir biçimde kendilerini yeniden
adlandırıyorlardı.

Diğer bir deyişle, *Kadının Adı Yok*'u okuyan bir kadının kitabı okuduktan
sonra artık muhakkak bir adı vardı.

Ve adı da artık gerçekten 'Kadın' dı.

***

Gelin bir kez daha anımsayalım 12 Eylül sonrası o günleri.

Askeri çizmenin ağır baskısından kurtulmanın siyasal – gayri-siyasal ür-
kek yollarının denendiği günleri...

Halk Parti'nin genel başkanlığından ve siyasetten istifa eden eski gazeteci
Bülent Ecevit'in, yeniden gazeteci kimliğiyle *Arayış* dergisinde bir miktar
yandan çaktırmalı yazılar kaleme alarak dolaylı bir üslupla askeri dikta-
törlüğe karşı elinden gelen mücadeleyi yaptığı günleri...

Mizahçılarımızın *Gırgır* ve benzeri mizah dergileriyle yaşanan antidemok-

ratik ortama karşı komik ama bir o kadar da ciddi bir mücadele başlattıkları o günleri...

Ve Duygu Asena adlı bir kadının aslında ilk görüntüsüyle tamamen popüler ve magazin el kalabilecek bir alanı temel alarak, kadının özgürlüğü üzerinden aslında gerçek bir sol mücadele sergilediği günleri.

***

Duygu'nun 'hafif' kitaplarının aslında ne kadar ağır 'silahlar' olduğunun farkına daha sonra varıldı.

Onun öncülüğü ve moda oluşu sayesinde ki Türkiye'nin basın ve medya dünyası içinde, Duygu'dan sonra çoğalan ve her birine baktığımızda artık 'Kadının Adı Var' diyebileceğimiz, kendi rayına oturmuş ve giderek hızlanan bir kadın hareketi oluştu.

İddiam o ki, geçenlerde kaybettiğimiz sevgili Oğuz Aral Türkiye mizahi açısından 12 Eylül sürecinde ne denli 'baba' bir rol oynadıysa, Duygu Asena da Türkiye'deki özgür kadın hareketi açısından aynı derecede 'ana' bir rol oynadı.

***

Duygu'nun yaptığını aslında bir tür kadınları baştan çıkarma hareketi olarak da görenler olmadı değil.

Doğrusu hiç de fena bir baştan çıkarma hareketi değildi.

Sonuçta kime karşıydı bu baştan çıkarma?

Ezen erkeğe karşı.

Kadınını bir mal gibi kullanan ve kendisini onun sahibi sanan erkeklere karşı.

Sonuçta askeri darbelerin yaşandığı günler de bu zorba erkekler topluluğunun en erkeksi günleri değildi de neydi!

***

Bakın size Duygu'nun oynamış olduğu misyona ilişkin daha da ileri, daha da iddialı bir açılım getireyim.

Bugün Türkiye'deki İslami hareket içinde kadının bağımsız duruşuyla ilgili bir kıpırtı gözlenebiliyorsa eğer, bunda dahi Duygu'nun kitaplarının ve dergiciliğinin büyük bir rolü olduğunu söyleyebiliriz.

Kitabevinde hangi kitapları hangi kesimlerin alıp okuduğunun yakın tanıyorum. O dönemlerde kitabevinin raflarında ayırdığımız kadın köşesine en fazla ilgi gösterenler arasında itimat ediniz ki başı kapalı olanlar hiç de az değildi.

Başı bağlı ya da açık gelen ve kitap önermemizi isteyen her kadına, o kitapların hiçbirini okumamış biri olarak Duygu'nun kitaplarını önerirken ne kadar doğru bir iş yaptığımızı geldiğimiz şu günler çok iyi gösteriyor.

Şimdi tüm çevremiz ve alanlarımız Duygu gibi düşünen ve onun gibi kendi varlığına sahip çıkan kadınlarla dolu.

Şimdi artık o kadınların her birinin kendine ait bir bireyselliği ve adı var.

Özgür, kendine güvenen, kimliğine sahip çıkan ve Duygu dolu.

***

Türkiye'nin ilerici ve devrimci tarihine önemli bir imza atmış olan Duygu Asena'yla belki yakın bir tanışıklığım yok ama onu herkesten çok tanıyorum.

Ve şimdi yine ancak çok sıkıştıkça yaptığım bir geleneğimle baş başayım.

Kilisemdeyim.

İsa Mesih'imın ona acil şifalar getirmesi için dua ediyorum."

Agos, 24 Eylül 2004

ZİHNİYETİMİZİN İMLA HATALARI

Umarım Kürt sorununun çözümünü demokrasi sorunumuzun çözümüne bağlayan yaklaşımımı, Kürt kardeşlerim 'Kürt sorununu görmezden gelme' olarak değerlendirmezler.

Gerçiyanlış anlasalar da buna benim yapabileceğim fazla bir müdahale yok. Sonuçta onca mücadeleden ve acı yılların ardından, Başbakan Tayyip Erdoğan bugün çıkıp hemen herkesin kabul etmiş olduğu bir Diyarbakır gerçeğini hedef alan konuşmalarla prim yapıbiliyorsa, bunun anlamı yılların kazandırdığı mevzilerin kaybıdır.

Bu kayba karşı çıkmak ise Türkiyeli her demokratın görevidir.

***

Türkiye'nin şu an için en büyük eksikliği ne bir sol partinin, ne bir sağ partinin ne de merkez bir partinin yoksunluğudur.

En büyük eksiklik, partiden ziyade bir demokrasi hareketinin henüz örgütlenememiş olmasıdır.

Bizlerin içine hapsolacağı bir tek kavramımız, bir tek sığınağımız var.

Demokratlık.

Diğer bütün mücadele alanlarımızın o kavramın bir parçası olduğunu hiç unutmamalıyız.

Bunda anlaşırsak ancak çıkmalıyız ortaya.

***

Demokratik Toplum Hareketi adıyla çoğunlukla Kürt aydınlarının, akıl önderlerinin başlattıkları hareketin ya da partileşme sınavının kamuoyuna dar bir kapsamda yansıdığı ortadadır. Yansıyan kadarıyla da hareketin ağırlık noktasını Kürt sorununun oluşturduğu görülmektedir.

12 İki yazıdan oluşan 'Kürt Sorunu Üzerine' başlıklı dizinin ilk yazısı 3 Ocak 2005'te BirGün'de yayımlanmış olup Hrant Dink'in toplu yazılarının sonraki ciltlerinde yer alacaktır.

Umutsuz bakmak istemiyorum ama bu girişim de bu haliyle bende bir heyecan yaratmadı. Önyargıların düğümlendiği bir coğrafyada ağırlıklı olarak Kürt siyasetçilerin iradesi ve inisiyatifiyle başlatılan bir demokrasi hareketinin geneli kucaklamaktan ziyade yerelle sınırlı kalmaya mahkûm olacağını düşünüyorum.

Çok da haksız değilim. Demokrasi temelinde başlamış bir hareket Kürt sorununa bir saat, Türkiye'nin diğer demokrasi sorunlarına beş dakika ayıracaksa eğer, hakikaten oturup kırk kez daha düşünmekte yarar var.

Böylesi bir hareket merkezîyetçi ve statükocu devlet yapımızın ekmeğine yağ sürmekten başka bir işe yaramaz.

Oysa öte yanda daha demokratik bir duruş ve görev hepimizi bekliyor.

Birlikte başlamak.

***

Ne var ki, bu birlikte başlamanın önünü tıkayan gerçekleri de görmezden gelmemiz mümkün değil.

En başta da şu söylem hatalarımızı. Söylemlerimizin imla hatalarını.

Yeni ve kabul edilebilir söylemler üretmemizin ve o söylemleri kullanma alışkanlığı edinmemizin zamanı gelip de geçmiştir.

Son derece yıkıcı ve çatışmacı bir dille konuşuyoruz.

Çatışma kültürünün lügatıyla barış üretmeye çalışıyoruz.

Bu üslupla asla başaramayız.

Birinci ödevimiz bu çatışmacı dilden uzaklaşmak olmalı.

Şu muhakkak ki bize Türkçeden de önce, Kürtçeden de önce, bir barış dili gerekiyor.

Bu dile kavuşabilmemiz içinse oturup bebeler gibi ders çalışmak hepimizin ev ödevi sayılmalı.

Hem de günlerce.

***

Aksi halde, halen en demokratik haklarınızı talep ederken dahi “Biz Kürtler de Türkler gibi asli kurucu olmak istiyoruz, bu bizim de hakkımız” gibi demokratik gözüken ama gerçekte en antidemokratik söylemlerden biri olan bir talebe de kendinizi kaptırabiliyorsunuz.

Ne ki, bu talebiniz de benim ağırıma gidiyor.

Bizlerin asli görevi bu asli kurucu kavramını aşağıya çekmek, yok etmek, ortadan kaldırmakken, bütün yurttaşlar arasında asli-tali ayrımı yapılmasını sağlamak en birincil vazifemizken, sizlerin çıkıp da “Biz de ‘asli’lik istiyoruz” diye asiller katına tırmanmaya çalışmanızın ve birilerini de taliğe yuvarlamanızın anlamı ne?

Sahi, siz kime nazaran aslisiniz?

Bilmem derdimi iyi anlatabildim mi?

“Farklıyız” dedik ama “Haksızız” demedik.

BirGün, 7 Ocak 2005

DİNDAR DEĞİLİMDİR AMA...

‘Okullarda Din Eğitimi’ sorununda esas olarak radikal görüşlere sahibim.

Din eğitiminin okuldan tamamen ayrışması gerektiğini savunuyorum.

Bunu söylerken de şu temel kabulümden hareket ediyorum:

Okul bilginin, ibadethane ise inancın mekânıdır. Özneleri ve mekânları birbirine karıştırmanın gereği yoktur.

***

Ama biliyorum ki Türkiye’nin önemli bir kesimi benim gibi düşünmüyor.

Benim gibi düşünmeyenler de aslında kendi aralarında değişik görüşler taşıyorlar.

Doğrusu bu alanda ciddi bir karmaşa söz konusu ve bu karmaşa Türkiye’nin de en önemli sorunlarının başında geliyor.

Baksanıza işe Avrupa Birliği bile karıştı. “Din dersini zorunlu olmaktan çıkarın” diye tavsiyede bulundu.

Yeni duydum, Alevi bir yurttaş Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvurmuş. Benzer bir başvuru için 32 bin imzanın toplandığı ve her biri için ayrı ayrı başvurulabileceği dile getiriliyor.

***

Bu yaşamsal soruna ‘Eğitim Reformu Girişimi’nin başlattığı ve ülkemizde değişik paydaşlardan kişilerin yanı sıra benim de katıldığım sivil girişim bir süredir kafa yordu.

“Ulusal ya da uluslararası mahkemelerin kararları veya AB gibi odakların güdümüne gerek kalmadan kendi içimizde bu sorunun çözümünde bir uzlaşma bulabilir miyiz?” sorusunun cevabı arandı.

Sonuçta, belki halen bazı bölümleri tartışmaya açık, ancak önemli noktalarda uzlaşma sağlanabilen bir rapora ulaşıldı.

***

Önce kavramlarda uzlaşıldı.

‘Din eğitimi’ ile ‘Dinler hakkında eğitim’ kavramlarının farklılıkları ortaya kondu.

Buna göre, ‘Din eğitimi’, tek bir dine inanç ve bağlılık oluşturmayı amaçlar, belli bir mezhebin dini vecibelerini, doktrinini ve ibadetini aktarır, ‘Dinler hakkında eğitim’ ise tek bir dine inanç veya bağlılık amaçlamaz, farklı dinlerin değer ve uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlar.

Dolayısıyla üzerinde uzlaşılan ilkeler şunlar oldu:

‘Din eğitimi’ de, ‘Dinler hakkında eğitim’ de kişilerin haklarıdır, her ikisi de vazgeçilmezdir. Ancak okullarda verilecek olan ve Anayasal bir gereklilik arz eden zorunlu eğitim bir ‘Din eğitimi’ değil, ancak ‘Dinler hakkında eğitim’ olabilir. Dolayısıyla okullarda zorunlu olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi eğitimi devletin her dine ve mezhebe eşit durduğu bir laiklik anlayışı temeline oturtulmalıdır.

***

Okulda verilecek zorunlu din dersini bu çerçeveye oturtuktan sonra gelelim asıl soruna, ‘Din eğitimi’ ihtiyacının karşılanmasına.

Burada üzerinde uzlaşılan öneri şöyle:

Toplumdaki ‘din eğitimi’ talebi kesinlikle zorunlu ya da seçmeli ders olarak karşılanmamalı, din eğitimi sadece ‘isteğe bağlı’ olmalı.

Bu ‘isteğe bağlı’ eğitimin şartları ve mekânı hakkında ise bir uzlaşmaya varılamadı ve bundan sonrası uzmanların ve toplumun tartışmasına bırakıldı.

***

Tartışmaya açık tutulan sorular şunlar:

‘İsteğe bağlı din eğitimi’ nerede yapılacak? Okulda mı, ibadethanelerde mi, yoksa başka bir mekânda mı?

‘İsteğe bağlı din eğitimi’ni kimler verecek? Okuldaki öğretmenler mi, özel olarak yetiştirilecek uzmanlar mı, cemaatlere mensup din adamları mı, yoksa şu anda akla gelmeyen başka birileri mi?

‘İsteğe bağlı din eğitimi’ denetlenmeli mi, denetlenecekse kim tarafından denetlenmeli, yoksa isteğe bağlı eğitim tamamen cemaatlere mi terk edilmeli?

***

Bu soruların değişik cevapları ve zorlukları var.

Yine de kişisel kanaatimi belirtiyim.

Din eğitimi sadece bir öğretim değil, bütünüyle bir vaazdır. Vaaz ise pedagojik formasyon almış olsalar da öğretmenlerin işi değil, imanlı imamların, dedelerin ya da papazların işidir. Dolayısıyla, isteğe bağlı din eğitimi ancak ruhaniler tarafından gerçekleştirilirse bir anlam ifade eder.

Din adamlarının okullarda din eğitimi yapması bir yana, okullara girmesi bile mevcut mevzuatlar dahilinde olanak dışıdır.

Okullara girmelerinin de başta söylediğim gibi pek de gereği yoktur.

Yapılması gereken, devletin cesareti ele alıp isteğe bağlı din eğitimi tekrar cemaatlere ve cemaatlere bağlı ibadethanelere teslim etmesidir.

Bu güvenin, varlığını tüm yasaklara rağmen kaybetmeyen cemaatleri şeffaflaştırması da mümkündür.

Unutulmamalı ki, toplumsal uzlaşmalar ve farklı kültürlerin barış içinde yan yana yaşaması yasaklarla değil, ancak özgürlüklerin kullanılmasıyla sağlanır.

BirGün, 3 Mart 2005

ÇAĞDAŞ YOBAZLAR

Kızının mezuniyet törenine giden ama başı kapalı olduğu için törene alınmayan ananın o anda yaşadıklarının nasıl bir ruh hali olabileceğini diğer analara bırakayım.

Ben daha ziyade kendimi babanın yerine koymaya çalışıyorum.

Aslında ‘yerine koymak’ da zayıf bir laf.

Olayın görüntülerini izleyen için ‘yerine koyma’nın da gereği yoktu. Eğer şu kadarcık kadar dahi bir insanlığınız kalmışsa, zaten siz o olmalıydınız ve onun içinde kopan fırtına sizin içinizde de gürlüyor olmalıydı.

Nitekim ben de o baba kadar sarsıldım. O anda ben o babaydım ve yaşadığım onun yaşadığı kadar büyük bir depremdi.

Babanın kızının mezuniyet formasını çekerek “Gel kızım, madem bizi almıyorlar sen de gel, gidelim buradan” dediği sahne sanki depremden kaçışın ta kendisiydi.

Sahi, içinizde o depremin şiddetini ölçen biri oldu mu?

Kaç şiddetindeydi?

***

Delal kızım la eşim geldi aklıma o an.

Kızım Amerika’da okuyor, önemli bir aksilik çıkmazsa Ağustos’da doktoraasını tamamlayacak, kısmet olursa anasıyla birlikte gideceğiz mezuniyet törenine.

Şimdiden o mezuniyet töreninin heyecanı içindeyiz.

Kabul edersiniz ki bu çok da haklı bir heyecan.

Çocuklarımızın bu türden kıvancını paylaşabileceğimiz koca ömrümüzde kaç ritüelimiz var ki?

Ama işte, o baba ve ana, böylesi bir kıvanç paylaşımından anlamsız bir sebeple mahrum kaldılar.

Niye bilmem, o an kendimden de utandım. Kadının başörtüsünü alıp Hıristiyan eşimin kafasına geçiresim ve içeri dalasım, ardından da “Hadi gelin bizi de dışarı atın” diye bağırasım geldi.

***

Kendilerine “Biz laikiz” diyen laikçiler ya ne yaptıklarının farkında değiller ya da yaptıkları işten iyi geçiniyor olmalılar.

İşin kazancı bereketli olmalı ki habire iş üretiyorlar.

Hani sürekli dini siyasete alet edenlerden yakınıyorlar ama galiba asıl, dini siyasete alet etmeye çalışanlar onlar.

Kim bilir bu şekilde birilerinin gözüne girip akademik kariyer de yapıyor olabilirler.

Onları da gayrı “Başörtüsünden ve türbandan geçinenler kategorisi”ne almakta hiçbir mahzur yok.

Yaşlı başlı anaların başlarıyla uğraşan bu işgüzarları aslında laik kesimlerin dışlaması da şart. Aksi takdirde yobazlık dedikleri kavram dindarları terk edip asıl bu kesime musallat olacak.

Sonuçta da bizim laikçiler birer çağdaş yobaz olup çıkacaklar.

***

Şimdi biliyorum, bazı solcu arkadaşlar, “Ne yani, şimdi özgürlük ve demokratlık adına biz bu karanlık güçlere geçit mi vereceğiz? Sivas Madımak’ta aydınları bunlar yakmadı mı, onları unutacak mıyız?” şeklinde örnekler sıralayarak, gerici zihniyete karşı mücadelenin erdeminden bahsedecekler.

Ama kusura bakmasınlar. Benim artık o türden antidemokratik ve yanlış kurgulanan, götürü usul erdemlere karnım tok.

Madımak’ı ve benzerlerini ne unutturum ne de unuttururum.

Çağdaş ve demokratik bir düzeni yok etmeye yeltenecek her tür tasalluta olduğu gibi, dinci kesimden gelecek siyasi müdahaleye karşı da sonuna kadar mücadele ederim ama bu mücadelenin adresini asla şaşırmayacağım gibi, bedelini de hiçbir günahsızdan çıkarmam. Hele de kızının mezuniyet törenine katılacak bir anaya “Çıkar başındakini, yoksa içeri giremezsin” terbiyesizliğinde hiç bulunmam.

***

Bu tutumlarıyla eğer, laikçiler baş açıklığını çağdaşlık, baş kapalılığını da yobazlık olarak yutturmaya çalışıyor ve 'ya çağdaşlık ya da yobazlık' ikilemi arasında toplumu bir seçime zorluyorlarsa, bunun doğru bir yol olmadığını artık kabul etmeliler.

Bu ikilemin çok gerçekçi olmadığı ortada. Ülkemizdeki ve Doğu'daki başı kapalı nice aydın, ilerici ve devrimci kadına bu bir hakarettir.

Asıl tehlike, başı açık sözde çağdaşların yobazlığıdır.

BirGün, 17 Haziran 2005

İÇİMİZ- DIŞIMIZ (1)

Türkiye'ye yönelik yabancı gazeteci, politikacı, aydın ilgisi şu sıralar her zamankinden daha yoğun. Gün geçmiyor ki bu kişiler "Türkiye nereye gidiyor?" sorusunu sormak için kapımızı çalmasın. Özellikle Avrupa Birliği'nin referandumlar sonunda içine düştüğü krizin Türkiye'ye yansıyan ve yansıyacak boyutları en merak ettikleri konu. '3 Ekim müzakerelere başlama tarihi'nin yaklaşması da tabii önemli bir etken.

"Müzakereler ertelenir mi? Ertelenirse Türkiye nasıl bir tepki gösterir? Türkiye'de milliyetçilik artar mı? Artarsa ne olur, Türkiye nasıl bir rejime doğru kayar?"

Tabii bir de özel soru:

"Siz azınlıklar bu gidişattan tedirgin misiniz?"

***

Tüm bu soruların ortak bir ruhu var. Türkiye'ye, doğal olarak, dışardan bakıyorlar, dışardan baktıkları için de esas olarak temel merakları 'dış'ın, yani kendilerinin önemi. Türkiye onlar için bir tür ayna. Türkiye üzerinden kendilerini arıyorlar, kendi gözlemleri yetersiz kaldığı için de asıl yansıma bizlerden dinledikleriyle oluşuyor.

Bu açıdan onların konuşan aynaları sayılırız.

Tabii onlar da bizim aynamız.

Biz de çoğu kez kendimizi yani 'iç'imizi onlar üzerinden algılıyoruz. Peki biz onları, onlar bizi, ne kadar doğru yansıtıyoruz?

Şaşı merceklerimizle çoğu kez birbirimizi balon gibi şişiriyor, şişirdikçe de patlatıyor olabilir miyiz?

***

Bu kadar çok kendimizi birbirimiz üzerinden aradığımıza göre, bu iç ve dış dinamizm meselesini doğru analiz etmek şart, bir de tabii şu yaşamsal sorunun cevabını doğru oturtmak...

“Türkiye’de değişimin iradesi kimin elinde, dış dinamiklerin mi, iç dinamiklerin mi?”

Doğrudur, tarihsel sürece baktığımızda her zaman için Türkiye’deki değişimlerde dış dinamizmin çok büyük bir rol oynadığını görebiliriz, ancak iç dinamizm açısından da “Sezar’ın hakkını Sezar’a teslim etmek” boynumuzun borcu.

Sezar’dan kast ettiğim toplumun kendisi değil elbet. Bizde toplum ne zaman bir değişimin öncüsü olabildi ki, Sezar sayılsın? Şu bir gerçek ki, Türkiye’de değişim her zaman asker ve milli sermayenin ittifakı sayılan derin devlet yapısının iradesinde oldu. Her zaman için yukarıdan aşağıya dayatıldı. Değişim süreçlerinde toplum, değiştiren değil, sadece kabul etmek durumunda bırakıldı.

Bu tespiti simgeleştiren en önemli söz, dönemin valilerinden birinin ağzından çıkan şu cümledir:

“Size ne oluyor, eğer bu ülkeye komünizm gerekiyorsa onu da biz getiririz.”

***

Osmanlı’nın son yüzyılı dış dinamiklerin cirit alanıydı, ancak oraya kadar uzanmak da gereksiz, o dönemi geride bırakıp Cumhuriyet dönemini ele aldığımızda, üç farklı dış gelişmenin Türkiye’de üç ayrı değişim sürecini tetiklediğini, düzenin hâkimi oligarşinin de buna göre tutumunu belirlediğini görürüz.

Birincisi, Amerika’nın başını çektiği kapitalist dünya ile Sovyetler Birliği’nin başını çektiği sosyalist dünya arasındaki Soğuk Savaş yılları.

Bu dış dinamik Türkiye’de toplumsal bir Sol’un ortaya çıkmasını tetiklediye de, ne çare ki oligarşik yapı kapitalist düzenden yanaydı; bir iki darbeyle Sol yeterince toplumsallaşamadan işini bitirdi.

***

Türkiye’de değişimi tetikleyen ikinci önemli dış dinamik, İran’daki mollar devrimi oldu. Bu devrim de Türkiye’yi sert etkiledi. Türkiye’nin yöneten erki bilinen refleksle, Müslüman dindarların taleplerini Türkiye’de rejim değişikliği anlamına geleceğine yordu ve o gün bugün bu kesime karşı teyakkuzunu darbe niteliğindeki teşebbüslerle sürdürüyor. Bu teyakkuzun başarısız kaldığını söylemek de mümkün değil. Bugün büyük bir oy çok-

luğuyla iktidarda olsalar da dindar kesimin temsilcileri istedikleri değişimleri bir türlü gerçekleştirmeye cesaret dahi edemiyorlar. Toplumsal bir talebe dönüşmüş olan türban sorununa bile çözüm getirmekten acizler, kıvranıp duruyorlar.

***

Türkiye’de değişimi etkileyen son ve en önemli dış dinamizm ise Avrupa Birliği. Onun etkisi diğerlerinden hayli farklı ve bir yazıya sığmayacak kadar da geniş.

BirGün, 15 Temmuz 2005

İÇİMİZ- DIŞIMIZ (2)

Cumhuriyet tarihimiz içinde Türkiye’yi etkileyen üç dış dinamikten ilki olan ‘Kapitalist dünya’ ile ‘Sosyalist dünya’ arasındaki mücadelenin bugün için varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkün mü? Türkiye’nin en solcu kanalı, TRT gözükyorsa...

Nazım Hikmet’e bugün artık sağcısı, solcusu, muhafazakârı, hele de liberali sahip çıkmakta yarışıyor...

Ayıptır söylemesi, ülkemizin ulusalcı solcusu en devrimci yapı olarak orduyu görüyor ve ikide bir rejim adına göreve çağırıyor...

Bu demektir ki, artık bu ülkede Sağ-Sol meselesi kalmamıştır.

Sol, artık rejim açısından zararlı bir unsur değil, hatta başka zararlı unsurlara karşı kullanılması gereken bir ‘Devlet müttefiki’dir.

***

Bu müttefiklik esasen, Türkiye’yi etkileyen ikinci dinamik olan İran’daki molla devriminden bu yana da epeyce iş kurtardı. Bizde solculuk, gayri kapitalist düzene karşı sürdürülen bir mücadele olmaktan ziyade, Müslüman taleplere, beklentilere ve heveslere karşı duruşun iştigal alanına

dönüştü. Onun içindir ki, İran'daki Molla devriminden bu yana Türkiye'de solculuğun içi, diğer temel unsurlarından boşaltılmış ve büyük oranda da bu kavram sadece laikçilikle doldurulmuştur. Bugün artık laikçi olmak pekâlâ yeterli bir solculuk olarak satılabilmektedir.

Ne var ki solcular, kendi kavramlarına ihanetin bedelini de çok ağır ödediler. Onlar bu tarafta din karşıtlığını solculuk sayadursun, öte yanda dindarlar solun terk ettiği toplumsal taleplere de sahip çıkarak, büyük kentlerin proleter varoşlarında dahi halkın desteğini aldılar ve yıllardır sürdürdükleri iktidar ortaklığının ardından da, şimdi gayrı tek başlarına iktidarlar.

***

Dindarların iktidar, devletin solcu ve de muhalefet kesildiği günümüzde, bu kez üçüncü bir dış dinamiğin etkisi altındayız: Avrupa Birliği.

Ne var ki bu dış dinamiğin etki alanı diğerlerinden hayli farklı. Bir kere hiçbir kesimi toplu bir saf olarak karşısına ya da yanına alamıyor.

Bugün, Sağ'ın da, Sol'un da, laikçilerin de, dindarların da, milliyetçilerin de, liberallerin de, hatta öyle ki devlet bürokrasisinin de, ordunun da durumu bu açıdan farklı değil. Hemen her kesim kendi içinde ayrıışmış durumda, hemen her kesimde AB yandaşları da var, karşıtları da.

Hiçbir kesim Avrupa Birliği noktasında homojen bir duruş sergileyemiyor. AB süreci şimdiden hemen her kesimi kendi içinde hallaç pamuğuna çevirmiş durumda. Bu öyle bir hallaç pamuğu ki, diğer tüm satışmalar bitti, şimdi artık AB yandaşlığı-karşıtlığı temel iç dinamik haline dönüştü. Müzakerelerin başlamasıyla bu ikilem daha da artacak ve siyasetin de temelini oluşturacak.

***

Dolayısıyla şimdi artık Türkiye'yi en çok etkileyen dış dinamik, Avrupa Birliği sürecidir. Üstelik bugüne kadar gösterdiği etkinin, bundan böyle göstereceği etkinin henüz tırnağı bile olmadığını, asıl etkinin 3 Ekim'de müzakere süreciyle birlikte başlayacağını, başka ülkelerde yaşanan benzer deneyimler yeterince göstermektedir. Müzakere sürecinin başlamasıyla birlikte her alanda yaşanacak değişimler hemen her kesimin tenine dokunmaya başlayacak, muhtemelen bir hayli de can sıkacak.

Günlük yaşantımızda bugün hoş karşıladığımız feodal ve olağan düzen-sizliklerimize çekidüzen verilmeye başlandığında, değişim denen şeyin hepimizin alışkanlıklarından bir şeyler koparmaya başladığını, hepimizin bedel ödemek zorunda olduğumuzu çok daha net kavrayacağız.

Öyle ki, bugünkü çıkarları için “AB’ye evet” diyenlerimizin bile, yarın de-ğişim kendi çıkarlarını zorladığında “AB’ye hayır” demeleri bile çok muh-temel.

Ve gerçek aynalar o zaman konuşacak.

Kendi gerçeğimizi asıl o zaman göreceğiz.

Ne kadar değişimden yanayız, ne kadar değiliz?

BirGün, 22 Temmuz 2005

‘MÜSLÜMAN TÜRKİYE’ ÜZERİNE

Milli Güvenlik Kurulu’nun yeniden belirlediği yakın tehdit algılamasının başında bölücü ve irticai faaliyetler geliyor.

Sade anlatımıyla bölücülük ‘Kürt Sorunu’nu, irticai faaliyetler ise ‘Kökten-dinci Müslümanlık’ı işaret ediyor.

Bu yazının temel konusunu her ne kadar irticai tehdit ya da Türkiye’nin hayli hareketli İslami yapısı oluştursa ve Kürt sorunu esas olarak bu yazının kapsam alanı içerisine girmez gibi görünse de, şu tespiti yapmakta yarar görürüm:

“İyi ki Türkler de Kürtler de Müslümandırlar. Eğer bu iki halk arasında bugüne kadar kanlı olaylar yaşanmadı ve inşallah da yaşanmayacak ise, bunu engelleyen temel unsurların başında her iki halkın Müslüman oluşunun da büyük katkısı var.”

Buradan geleceğim nokta ise şu:

Geniş anlamıyla dinsel hareketlilik bölücülük gibi tehdit olarak algılanıyor, ama şu da kabul edilmeli ki aynı dinsel hareketlilik ülkeyi bölünmekten de kurtaran en büyük çimento!

Diğer bir deyişle, iki tehditten biri diğerini nötrleştiriyor, hatta ortadan kaldırıyor.

***

Türkiye’nin Müslüman yapısı sadece kendi içinde böylesi bir avantaj sağlamakla kalmadığı gibi dışarıda da çok büyük bir avantaj, hatta en büyük avantaj.

Ne demek istediğimi anlatan örneği hep birlikte yaşıyoruz.

Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girişine karşı olanların kullandığı en büyük argüman onun Müslüman yapısı ise, girmesini isteyenlerin de en büyük kozu yine onun Müslüman yapısı.

Öyle ki Başbakan Tayyip Erdoğan bu kozun yeterince farkında. Avrupa'ya yolladığı mesajlarına dikkat ettiyseniz, Türkiye'nin Müslüman yapısını gözden ırak tutmak şöyle dursun, aksine en öne çıkardı ve bu duruşunda da hayli başarı kazandı.

İster "11 Eylül sebep oldu" ister "Bin Ladin sebep oldu" deyin, hangi nedeni ileri sürerseniz sürün fark etmez ve bu gerçeği değiştirmez. Eğer bugün Türkiye uluslararası politikada bu denli önemseniyorsa bunun nedeni başta onun Müslüman yapısı.

***

Gelin görün ki ama, bugün içte ve dışta onun en avantajlı yanı olmasına rağmen en sorunlu yanı da yine bu Müslümanlığı.

On yıllardır kendini laik olarak adlandıran devlet yapılanması, kendi halkının dini hareketliliğini sürekli kontrol altına almanın peşinde. Kimi zaman devrimlerle, kimi zaman yasalarla, kimi zaman dayatmalarla dinsel alanı zapturapt altına alıp sürekli bir teyakkuz hali sürdürüyor.

Özellikle İran'daki mollalar devriminden sonra bu teyakkuz had safhada. Ne var ki tüm bu tedbirlerin pek de para ettiği yok. Onca kılık kıyafet devrimine, şapka devrimine, dini eğitimi Milli Eğitim bürokrasisinin, dinsel yaşıntıyı Diyanet İşleri bürokrasisinin denetimine alma çabalarına rağmen Türkiye'de iktidar bugün Müslüman görüntüsüyle ön plana çıkmayı başaramamış bir partinin elinde.

***

İyi ki de böyle.

Laikçilerin onca dayatmayla bertaraf edemediği köktendincilik korkusunu gün gelecek Müslümanların bizzat kendilerinin iktidar olması ortadan kaldıracak.

Laikçilerin, hatta Milli Güvenlik Kurulu'nun yerinde olsam AKP iktidarının varlığı için şükrederim. Müslüman siyaset yaptıkça siyasal tehditlerinden arınıyor, Müslüman iktidar oldukça iktidar hırsından ya da şeriat arzusundan kurtuluyor.

Öyle ki, bugüne kadar laikçilerin başaramadığı laikliği dahi Müslümanların başaracağı söylenebilir.

***

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişini istemeyen Avrupa'nın Hristiyan kesimleri de aslında bir kez daha düşünmek zorunda.

Farklı dinlerin yan yana yaşamaktansa iç içe yaşamaları çok daha bereketli. Çünkü bu farklılıklar eğer iyi okunabilirse birbirlerini yok etmekten ziyade daha da bir besliyorlar.

Benim gibi birine günde beş vakit ezan sesi, günde en azından beş kez Hristiyan olduğunu anımsatıyorsa, bu Hristiyanlık açısından bir kayıp değil kazançtır.

Farklılıkların birbirlerini beslemesi ve zenginleştirmesi işte böyle bir şey.

Diyeceğim o ki, benim Hristiyanlığımın önemli bir teminatı da aslında Müslümanlığın varlığı.

Agos, 21 Ekim 2005

AH ŞU TEKTİPLEŞTİREMEDİKLERİNİZ

Düşünce ve ifade özgürlüğü için bıkmadan mücadele veren Şanar Yurdatapan'ın düzenlediği bir etkinlikti. Yurtdışından Orhan Pamuk'a destek vermek için gelen yazarlar, aydınlar ve basın mensuplarıyla, yargılanan ya da hüküm giymiş olan biz Türkiyeli mağdurları tanıştıracaktı.

Hani mahkeme salonunda dinleyiciler ile onların karşısına sıralanmış suçlular olur ya, onları bizim karşımıza, bizleri de onların karşısına sıraladı.

Toplantı boyunca hep çocukluğumdan kalan o bilmecemsi tekerlemeyi anımsadım:

“Biz biz idik, otuz iki kişiydik,

Ezildik büzüldük, bir kenarda dizildik.”

Hiç ısınmadım o günkü ortama. Hatta itiraf edeyim ki, o an kendimi 12 Eylül'den henüz çıkmış gibi hissettim.

***

Son aylarda ifade özgürlüğümüze karşı açılan davaların yoğunluğuna bakılırsa, hakikaten insanın tekrar bir 12 Eylül sendromu yaşaması hiç şaşırtıcı değil.

Oysa durum hiç de kötü gitmiyor gibiydi.

Türkiye'de hemen hemen üzerinde konuşulmamış hiçbir konu kalmamıştı.

En konuşulmamış olan Ermeni sorunu bile nihayet gündeme girmişti.

Düşünce suçlarının sayısı giderek azalıyordu.

Köşe yazarları hemen her gün diledikleri gibi yazıyorlar, televizyonlarda isteyen istediği gibi konuşuyordu.

Öyle ki, Kürtlerin ayrılma hakkından bahseden de, “Ermeni soykırımı olmuştur” diyen de kendi görüşlerini dile getirebiliyor, bundan da kıyamet kopmuyordu.

***

Peki ne oldu da yeniden Demokles'in kılıcı sallanmaya başlandı?

Tüm bu olan bitenler sadece Yeni Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerinin getirmiş olduğu yeni bir olumsuzluk mu, yoksa, daha derin bir yerlerde geliştirilen ve şimdilik yargı üzerinden yürütülen daha tehlikeli ve uzun soluklu bir politikanın ilk yansımaları mı?

Kendi adıma ikinci seçeneğin daha izah edici olduğunu düşünüyorum.

Özellikle Avrupa Birliği karşıtlığının, 17 Aralık ve 3 Ekim süreçlerinin aşılmasından sonra, en derin kozlarını uygulamaya geçirdiği çok açık.

***

301'in kendisi bir önceki Ceza Yasası'nda 159 olarak tabii ki vardı, üstelik de bugünkü halinden daha kısıtlayıcıydı. 301'i allayacak pullayacak değilim ama teslim etmek gerekir ki dördüncü fıkrası var ve eleştiri hakkına gönderme yapıyor. Eğer işletilirse sanığın lehine pekâlâ sonuç getirebilecek.

Ancak ifade özgürlüğünü engelleyici maddelerin bir öncekinden daha iyi olmasını tespit etmek, onun varlığını ya da ehvenişerliğini kabul etmemiz anlamına da gelmemeli.

Nitekim, önceki 159'un varlığı daha kötüydü ama son zamanlardaki kullanımı da bu kadar yaygın değildi!

Demek ki temel sorun böyle bir maddenin iyiliği ya da kötülüğünden ziyade varlığı ya da yokluğuyla ilgili.

Önemli olan, ne zaman ve kimin için işletileceği belli olmayan, ifade özgürlüğümüzü kısıtlayıcı maddelerin bütünüyle ortadan kalkması.

***

Devlet niçin bu tür maddelere gereksinim duyar? Niçin eski ceza kanununu kapısından çıkarır da, yenisini penceresinden içeri sokar?

İşte sorgulamamız gereken temel sorun bu.

Düşünce özgürlüğü ile ifade özgürlüğünü çoğunlukla birlikte kullanır, düşünce özgürlüğümüzün sınırsız, ifade özgürlüğümüzün sınırlı olduğunu sanırsınız.

Öyle ya, kafamızın içi bize ait ve biz en aşırı ve uçuk düşüncelerimizi ifade etmedikçe kime ne zararı var ki? Var mı bu konuda düşünebilmemize set çekebilen, engelleyen?

Yok sanırsınız.

Oysa var, asıl sorun da zaten orada.

İfadenin değil, düşünebilmenin engellenmesinde.

***

Bakmayın siz bunların Atatürkçülüğüne.

Atatürk'ün "İrfanı hür, vicdanı hür çocuklar yetiştireceğiz" sözünü şiar edinmiş göründüklerine.

Çocuk yaşıımızdan itibaren düşünce gelişimimizi bloke etmek ve kendi istedikleri gibi biçimlendirmek için ellerinden geleni artlarına koymazlar. 'Türk-İslam sentezi' dedikleri tek tip yurttaş biçimini yaratmak için zorlar dururlar.

Allah için, bunu büyük çoğunlukla da başarırlar.

O düşüncesi biçimlenmiş olanların tabii ki ifade özgürlüğü açısından hiçbir sorunu olamaz.

Onlara ne yasa gerekir ne tasa.

İstedikleri lafı söyleyebilir, yazabilir, hatta bununla yetinmezlerse el-ayak, tekme-tokat,

yetmedi domates-yumurta kullanarak da kendilerini ifade edebilirler.

***

Bunların nezdinde özgürlüğün sınırı belli.

Az düşünmeye çok ifade, çok düşünmeye az ifade.

Agos, 30 Aralık 2005

ARA ÇÖZÜMLERİN TEHLİKESİ

İfade özgürlüğünü engelleyen 301. Madde'nin değiştirilip değiştirilemeyeceği konusunda ne dememiz gerekiyor?

"Hükümet niyetsiz" mi, "Hükümet çaresiz" mi?

Başbakan ve Dışişleri Bakanı'nın verdikleri beyanata bakacak olursak "Niyetleri iyi." "Gerekirse değiştiririz" diyorlar.

Bunun bir başka okuması da şu:

"Gerekmezse değiştirmeyiz."

***

Adalet Bakanı'nın söylemlerine ve takındığı tutuma bakacak olursak, durum hiç de öyle iyi niyetle açıklanacak bir noktada değil.

Onun tavrı çok net:

"Gerek yok... Gerekmeyecek."

Demek ki "Hükümet çaresiz" çok daha akla yatkın.

Gelin isterseniz, biz biraz iyi niyetli olalım ve şöyle diyelim: "Hükümetin bir bölümü iyi niyetli ama çaresiz, bir bölümünün ise niyeti zaten niyetsizliğinden belli."

***

Bu da çok açık bir şekilde gösteriyor ki, bir hükümetin istediği kadar oyçukluğuna sahip olsun, Türk Ceza Kanunu'nun birey karşısında devleti kollayan maddelerine "Hayır" demesi mümkün değil.

İktidar gözükmek başka bir şey, iktidar olmak başka.

***

Orhan Pamuk davasının yarattığı gürültüyle birlikte artan bir kaygımızın gerçekleşmeye doğru gidişi, bu ülkenin yönetim zihniyetini ne denli yakından tanıdığımızı ve hiç aldanmadığımızı bir kez daha ispatlıyor.

Koparılan gürültünün baskısından kurtulmak ve günü atlatmak için Orhan Pamuk ve benzeri popüler isimlere geçici cambazlıklar icat edecekler ama o 301’i de hep stepne olarak saklayacaklar.

Kimilerini mahkeme kararlarıyla aklayacaklar ki, kimilerini de aynı mahkemelerin kararlarıyla karalayabilip cezalandırabilsinler.

Sonra da, tüm o pişkin halleriyle topluma ve dünyaya dönüp “Bakın, mahkemelerimiz ne kadar bağımsız; suçsuz olanlara dokunmuyor, suçlu olanları da cezalandırıyor!” diyebilecekler.

***

Bakan Çiçek’in sürekli basın mensuplarına ve topluma dönüp yaşanan beraat kararlarını örnek göstermesi ve “Biraz sabır gösterin” deyişi hep bundan.

Bizim korkumuz ise o ki, bu antidemokratik maddelerin kalıcılığı asıl yaşanan bu tür kuru gürültülerden sonra meşrulaşacak.

Verilen suni beraatler ya da bulunan ara çözümler 301’i daha da kalıcı kılacak.

301’in varlığına tümenden karşı çıkmadıkça alınan beraat kararlarının kime ne yarar sağlayacağı önemli bir soru.

Hem de hiç ıskalanmaması gereken bir soru.

***

“301 tamamen kalksın mı, kalkmazsa nasıl bir 301 olsun?” sorusuna ilişkin net düşüncemi bir kez daha ifade etmekte yarar görürüm.

301’deki ‘Türklük’ tanımlaması hangi anlamda kullanılıyor, Anayasal yurttaşlık mı, yoksa etnik bir vurgulama mı?

Eğer Bakan Cemil Çiçek’in dediği gibi yurttaşlığa gönderme yapılıyor ise o zaman ifade hakkımızı kullanıp rahatlıkla “Böyle bir ceza maddesi olmaz” diyebiliriz.

Niye ki yeri geldiğinde her yurttaş kendi yurttaşlığını da gerekirse eleştirme, hatta canı çok sıkıldıysa aşağılama hakkına sahiptir ve çağdaş demokratik rejimlerde böyle bir ceza maddesine yer verilemez.

Dolayısıyla bu haliyle 301 tamamen kalkmalıdır.

***

Yok eğer etnik anlamda bir vurgulamaysa –ki 301’in gerekçesindeki Türk-
lük tarifine bakarsanız, tam da bu anlamda kullanıldığını görürsünüz– bir
itirazımız olamaz. Elbette etnik anlamda Türklüğü aşağılamak suç sayıl-
malıdır ve bu suçun da adı ayrımcılıktır hatta ırkçılıktır.

Ne var ki, o takdirde de çok haklı olarak şu soruyu sormamız gerekir: “Peki
bu ülkede etnik unsur olarak sadece Türkler mi yaşıyor ki sadece Türklük
için bir ceza maddesi uygulanıyor? Diğer etnik kimliklere tahkir ve tezyifi
hangi madde koruyacak? Var mı böyle bir madde? Var mı böylesi bir tahkir
ve tezyif için verilmiş ceza örneği?

Bu ülkede bizatihi bakanların ağzından “Ermeni dölü”, “Ermeni piçi” dö-
külürken, Ermenilik doğrudan tahkir ve tezyif edilmedi mi?

Daha dün adına “Türk Solu” diyen faşist bir dergi Kürtler için en ırkçı yak-
laşimleri ifade etmedi mi?

Hangi savcı, hangi makam onların ‘tahkir ve tezyif’iyle ilgilendi?

***

Dememiz şu ki, ceza yasasından eğer bir gün diğer tüm cezalar kaldırılrsa
dahi, etnik, dini ve diğer farklılıklarımızı aşağılamaya yönelik ifadeler suç
sayılmalıdır ve bunlar için ifade özgürlüğü söz konusu olmamalıdır.

Ama bir şartla.

Her birimizin kimliğine eşit uygulamayla.

TEK YOL ‘BİR ARADA YAŞAMA’ (1)

Özgürlük ve Dayanışma Partisi’nin (ÖDP) başlattığı ‘Bir arada yaşamı savunalım’ kampanyası yerinde ve doğru bir çaba.

Karşılıklı ruhsal kopuşların arttığı, değişik saflaşmaların ve cephe yaratma çabalarının çoğaldığı bir süreçte, tüm bu ayrışmalarda ve saflaşmalarda taraf olmayı reddeden bir duruş sergilenmesi, o ya da bu tarafın safında yer almaktansa üçüncü yolun önerilip ‘Bir arada yaşamının savunulması’ gerçek anlamda demokratik duruşun ta kendisi.

Tek yolumuz ‘bir arada yaşamayı savunmak’ olmalı.

Bu yol hem aklın hem de vicdanın gereği.

***

Aklın gereği, çünkü ‘bir arada yaşama’nın alternatifi olan ‘paralel yaşama’, bu dünyanın sorunlarına hiçbir zaman çözüm getirmedi. Aksine, birbirinden ayrı yaşayan toplumlar arasında –ki bu toplumları küçük cemaatlerden ulus devletlere kadar çoğaltabiliriz– çıkar farklılıkları nedeniyle sürekli çatışmalara ve yıkımlara yol açtı.

Mahallelerin ayrılması, ülkelere sınırlar çizilmesi, paralel yaşantıyı birkaç asırdır genel geçer hale getirdiyse de insanoğlunun uygarlaşma sürecinde bu yolun yanlış olduğu görüldü ve şimdi artık yan yana yaşamaktansa iç içe yaşama, birlikte yaşama deniyor. Avrupa Birliği projesi salt bu açıdan bakıldığında bile birlikte yaşamayı savunmanın en görkemli projesi olarak yoluna devam ediyor ve bugün için dünyada ondan daha önemli bir barış projesi var gözüküyor.

***

Kendimize döner de şöyle bir yakın tarihimize bakarsak, ‘birlikte yaşamayı savunma’nın bizde hiç de yeni bir olgu olmadığını, bu ülkede 100 yıl önce de aynı sorunlarla kıvrandığımızı görebiliriz.

Son yüzyılını sürekli toprak ve halk kaybıyla geçiren Osmanlı’nın geriye kalan halkları, 1908’de Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte sokaklara dökülmüş,

Türk'ü, Rum'u, Ermeni'si, Yahudi'si kol kola günlerce şenlikler yapmış, 'hürriyet, eşitlik ve adalet' şarkılarıyla sarhoş olmuşlardı.

Ne var ki birlikte yaşamak öyle yukarıdan birilerinin bahşedeceği bir lütuf değil, birlikte yaşayan halkların birlikte üretmeleri gereken bir uygarlıktı.

Nitekim, böyle olmadığı içindir ki, Meşrutiyet'in ilanından ve bu birlik coşkusundan birkaç ay sonra Osmanlı'nın en acı katliamlarından biri yaşandı ve 31 Mart Vakası'yla birlikte Adana'da 30 bini aşkın Ermeni komşu mahal-le insanlarınca katledildi.

***

"Onlar denedi ama başaramadılar, o halde biz de başaramayız" yenilgisine düşmemenin bir tek yolu var. Denemek, denemek, sürekli denemek.

Unutmamalıyız ki birlikte yaşam denilen o cennetsi ütopya bugün henüz dünyanın hiçbir yerinde gerçekleşmiş değil. İmrenilesi çabalar var ama daha fazlası gerekiyor.

Birlikte yaşamak ısmarlama bir bulgu değil, ciddi bir emek ve hatta bedel gerektiriyor. O emek dökülmeden, bedeli ödenmeden gerçek bir birlikteliğe asla ulaşamayacak.

Ödenecek bedelin ağırlığı ise denenmiş ama başarılammış tecrübelerden alınacak derslerle doğru orantılı.

Türkiyeliler olarak en büyük sıkıntımız bu: Tarihle hesaplaşamamak.

Bunu beceremediğimiz için de aynı yaşanmışlıkları neredeyse bütünüyle tekrar yaşıyoruz ve her seferinde de aynı yenilgileri tadıyoruz.

***

ÖDP'nin "Bir arada yaşamı savunalım" çağrısına tüm kesimlerin sahip çıkması için bu çağrının siyasi bir parti faaliyeti olmaktan çıkıp, toplumun tüm kesimlerinin ortak talebi haline dönüşmesi gerekiyor. ÖDP buna zaten hazır ve o her zaman olduğu gibi, bu konuda da, siyasi parti gibi davranmaktan ziyade sivil toplum hareketi gibi duruş sergiliyor.

Tek sorun, bu kesimlere en yaygın ve derin bir şekilde nasıl ulaşılacak ve onlar da sorumluluğa nasıl ortak edilecek?

Bunun için misyoner titizliği ve ısrarıyla çalışmak ve hemen her kesime ulaşmak şart.

***

Kendi adıma, ÖDP'nin başlattığı 'birlikte yaşamı savunma' hareketine yürekten katılıyorum. İnandığım bu kampanyanın Türkiye'nin tüm kesimlerine ulaşması için elimden geleni yapmaya hazırım.

Bu ülkede yaşayan tüm farklılıklar bu çağrının elbette muhatabı olmalı; özellikle de sadece Kürtler olmamalı.

Ancak izninizle diğer kesimlere laf anlatmayı becerebilenlere bırakıp, haf-taya bu sütunlardan özellikle Kürt kardeşlerime sesleneceğim.

Niye ki diğer kesimlerden bir bölüm insanlar –ki bunlara Türkler ve Ermeniler de dahil– dediklerimi tersinden okumaya zaten şartlanmış durumdalar.

Umarım Kürtler doğru okurlar. Öyle olacağını da sanıyorum.

Ne de olsa ben onların halinden anlarım, onlar da benim halimden.

Agos, 16 Haziran 2006

TEK YOL 'BİR ARADA YAŞAMA' (2)

Kürt sorununa dair iki çift laf etmeye göreyim. Milliyetçi marjinal basına gün doğar, hemen "Bak şu densiz Ermeni'ye. Şimdi de Kürtlere akıl vermeye yelteniyor" diye, manşeti yapıştırırlar.

Doğrusu 'akıl verme' hem benim haddimi aşar, hem de üstten bakışçı bir tutum olarak gördüğüm için ahlaki yaklaşımıyla bağdaşmaz.

Kürtlere akıl veremem ama akıllı davranmalarını talep edebilirim. Bu benim hakkım, görevim ve sorumluluğum.

Çünkü tarihten devraldığım tecrübelerimden biliyorum ki, onlar akıllarını bir kenara bırakır, sadece duygularıyla hareket ederlerse, kendilerini büyük bir uçuruma doğru sürükleyenlerin tuzağına düşmüş olurlar ve o durumda sadece kendileri kaybetmez, ben de kaybederim, tüm Türkiyeliler kaybeder, tüm İranlılar, tüm Suriyeliler, tüm Iraklılar kaybeder.

Önce şu vurgulamayı yapmak isterim:

Kürtlerle konuşmanın temel yöntemi kendimizi Kürtlerin yerine koymaktan geçer. Bu yöntemle başvurmadan Kürt sorunu üzerine konuşmak ahlaki de değildir, adil de.

Dolayısıyla, “Siz Kürt olsaydınız ne yapardınız?” sorusu hayli önemlidir.

Bu sorunun canlı tutulması, sık sık anımsanması, bizleri bir Kürtmüş gibi soruna içerden bakmaya zorlar ki, işte ancak o zaman sorunun gerçek boyutlarını kavramamız mümkün olabilir.

Kuşkusuz bunun karşılığı olan “Siz Türk olsaydınız ne yapardınız?” sorusu da Kürtler için geçerlidir ve benzeri bir empatik yaklaşım gerektirir. Kürt’ün Kürt kalabilmesi arada bir Türk olabilmesiyle, Türk’ün de Türk kalabilmesi arada bir Kürt olabilmesiyle yakından ilgilidir.

***

Tabii bir de, ne Türk ne Kürt olarak Kürt sorununa bakmak var!

Sözelimi, benim gibi Ermeni olabilirsiniz ve kendinizi hem Türklerin hem de Kürtlerin yerine koyup soruna bakmak mecburiyetinde hissedebilirsiniz.

O da yetmez tabii... Soruna bir de Ermeni gibi bakmanız gerekir. Ermeni gibi bakmanın ise tehlikesi daha baştan bellidir.

“N’olacak” derler, “O zaten Türklerin ve Kürtlerin iyiliğini istemez. O bu çatışmanın varlığına için için seviniyordur. Geçmişte atalarına Türklerin ve Kürtlerin yaptıklarını unutmamıştır. Bedelinin ödendiğini düşünüyordur!”

Evet, Kürt sorunu üzerine bir Ermeni olarak söz söylerken işimin daha baştan çok zor olduğunu biliyorum. Ama yıllık değilim ve sonda söyleyeceğimi baştan söyleyeyim.

Ne Türk ne de Kürt halkına geçmişte yaşananlardan ötürü herhangi bir kin duyuyorum. En büyük isteğim ise bu iki halkın bugün birbirinden kopması ve geçmişte bizlerin yaşadığı türden dramların tekrar yaşanmaması.

***

Bugün kendimi Kürtlerin yerine koyuyorum ve onları çok iyi anlıyorum, çünkü geçtikleri bu süreçten benim halkım da geçti.

‘Ezen ulus milliyetçiliği’nin ürettiği ‘ezilen ulus milliyetçiliği’nin ne demek olduğunu iyi bilirim. Bugünkü tartışmalar geçen iki asır boyunca bu topraklarda benim halkım üzerinden de aynı biçimiyle zaten yaşandı.

Ezen ulus milliyetçiliğinin baskı ve dayatmalarının, ezilen ulus milliyetçiliğinin aklını başından nasıl aldığı ve ne gibi yanlışlara sürüklediğini ve buradan da ne gibi sonuçlar doğurduğunu asla unutmamalıyız.

Bugün tekrarlanan da aynı oyundur.

Ezen ulus milliyetçileri, baskı ve dayatmalarıyla bir ezilen ulus milliyetçiliği yaratıp, ardından o ezilen ulus milliyetçiliğinin varlığını bahane ederek kendi baskıcı ve dayatmacı milliyetçiliklerini meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar.

Bakın Türk milliyetçiliğinin rafine ya da rafine olmamış kalemşorlerine.

Geçmişte olduğu gibi bugün de aynı taktiği uyguladıklarını görürsünüz.

Kışkırtırlar ama sürekli kışkırtılan Türk milliyetçiliğinden söz ederler.

***

Kürtler bu tuzağa düşmemeliler.

Irak, İran, Suriye ve Türkiye coğrafyasında yaygın bir halde yaşayan Kürt halkı, tarihte hiç yaşamadığı yeni bir süreçten geçiyor. Kuzey Irak’ta oluşan ve artık bir devlet yapılanması haline dönüşen Kürt egemenliğiyle birlikte ilk kez bir fırsat ve şans yakaladığını düşünüyor.

Bunun bir şans mı, şanssızlık mı olacağı kaderin elinde değil, tamamıyla Kürtlerin elinde.

Üstelik sadece Kuzey Irak’taki Kürt yöneticilerin değil, özellikle de Türkiye, İran, Suriye gibi komşu ülkelerin sınırlarında yaşayan Kürtlerin bundan sonraki tutumlarına çok daha bağlı.

Kuzey Irak’komşu ülkelerde yaşayan soydaşlarını kendine çeken ve bu çekimden de komşu ülkelerde iç huzursuzluklar yaratan bir çatışma merkezi mi olacak, yoksa kendi varlığının huzurunu komşu sınırlarda yaşayan soydaşlarının üzerinden komşu ülkelere aktaran bir barış merkezi mi?

Nerede yaşıyor olurlarsa olsunlar tüm Kürtlerin bugün temel sorunu budur ve bu noktada gösterecekleri tercih, yakalananın şans mı, şanssızlık mı olduğunun da göstergesi olacaktır.

***

On yıllardır ezen ulus milliyetçiliğinin baskısı altında yaşayan Türkiyeli Kürtlerin son zamanlarda yaşamaya başladığı ruhsal kopuş ve bu ruhsal kopuştan yükselen ezilen ulus milliyetçiliği, bugün artık her zamankinden daha fazla aklına sahip çıkmak durumundadır.

Gelenen noktada, Kürt halkı milliyetçilik cenderesine sıkıştırılmış, ‘aşağıya doğru’ uçuruma sürülmektedir.

Biz Türkiyeliler bu uçurumun eşiğindeki Kürt halkına işte bir kurtuluş dalı uzatıyoruz.

“Gelin, bir arada yaşamı savunalım” diyoruz.

Tutunun bu dala sevgili Kürt kardeşlerim.

Tutunun...

Hem kendinizi kurtarın, hem bizleri...

Agos, 23 Haziran 2006

DÜNYA SİLAHSIZ KUVVETLERİ

'RENK KÖRÜ'NDEN RENKLİ SORULAR

Gelin sizinle 'renkçilik' oynayalım bugün. 'Renk körü'yüm ben aslında. Tanrı vergisi, kul ne yapsın? Bir türlü ayıramıyorum kırmızıyı yeşilden, yeşili kırmızıdan. Uzun yıllar ehliyet de alamadım bu yüzden. 'Göz sınavı'ndan çaktım sürekli. Meğer, önüme konan kitapta aynı ton renkleri öylesine yan yana dizmişler ki, bir şekli ya da bir sayıyı gösteriyormuş. Ben "balık" demişim kuşa, "ev" demişim ağaca.

Dahası, "ne güzel yeşil gözlerin var" diye pot kırdığımı anımsıyorum, ela gözlü yarime iltifat ederken. "Bu ne renk? Bu ne renk?" diye, babalarıyla eğlenen çocuklarımın 'renkçilik' oyununu unutamıyorum bir türlü. Ben karıştırdıkça renkleri basıyorlardı kahkahayı.

Şeyyy... Sahi, siz hiç merak ettiniz mi 'renk körlüğü' ne demek, insanların yüzde kaç 'renk körü' şu yeryüzünde?

Bırakın öyle her akşam televizyonlarınızın karşısında kurulup 'renkli, renkli' filmler izlemeyi de, araştırın bakalım.

***

Gelin sizinle 'renkçilik' oynayalım bugün. Tek rengin hâkimiyeti ne ifade eder sizin için? 'Ussal gözünüzle' bir yoklayın bakalım. Denenmedi mi sanki bunlar tarih boyunca? Kızıl rengin hâkimiyeti neyi çözdü, Stalin Rusyası'nda, Mao Çini'nde. Yeşil rengin hâkimiyeti neyi çözdü Humeyni İranı'nda, Kaddafi Libyası'nda. Ya kara rengin hâkimiyeti? Neyi çözdü Hitler Almanyası'nda, Mussolini İtalyası'nda? Tüm bu ülkelerin dayatmacı tek renk hâkimiyetleri, engelleyebildi mi diğer renklerin de yaşamalarını?

Kızıl, yeşil ya da kara, tek renk hâkimiyeti faşizmin ta kendisi aslında.

Şeyyy.... Sahi, siz hiç merak ettiniz mi? Bütün renkleri bünyesinde barındıran bayrak var mı şu yeryüzünde?

Bırakın öyle her akşam televizyonlarınızın başına çöküp ‘renkli, renkli’ filmler izlemeyi de, araştırın bakalım.

***

Gelin sizinle ‘renkçilik’ oynayalım bugün. Toplumların taptıkları ortak renkleri konuşalım biraz. Niçin insanlar böylesi yapay bir ortaklığa bağlanırlar? Hiç düşündünüz mü? Renk yüzünden insanlar birbirleriyle savaşlar bile yapabiliyorlar oysa. Amerika’daki siyah-beyaz kavgaları, yeryüzünün çeşitli bölgelerindeki ulusal bayrak, ulusal renk kavgaları canlı örnekler olarak duruyorlar orta yerde.

Renklerin aslında birer simge olduğu ve kavgaların da karşı toplumlar arasında bu simgelere yüklenmiş toplumsal çıkarların çatışmasından kaynaklandığı söylenir sürekli.

Şeyyy... Sahi, siz hiç merak ettiniz mi? Bayrağı olmayan bir devlet, bir ulus var mı yeryüzünde?

Bırakın öyle her akşam televizyonlarınızın karşısında pinekleyip ‘renkli renkli’ filmler izlemeyi de, işte size bir ev ödevi daha, araştırın bakalım.

***

Ben diyorum ki, şu namussuz dünyada, ‘renk körü’ olmak doğanın canlıya bahşettiği bir ayrıcalık aslında. Bunun eksisi yok, artısı var. Bir renge bağlanıp da, körü körüne ona kul köle olanların ‘beyin körlüğü’nün yanında bizim renk körlüğümüz, inanın bal kaymak.

Şeyyy... Sahi, siz hiç ‘Renk Körleri Birliği’ adlı evrensel bir örgütlenmenin varlığını işitmediniz mi?

Bırakın öyleyse her akşam televizyonlarınızın karşısında, ‘renkli dünyalar’ın, tükenmiş izleyicileri olmayı.

Katılın birliğimize.

DÜNYA SİLAHSIZ KUVVETLERİ

Ne denli küçümsenirse küçümsensin, şu gerçek ki sivil örgütlenmeler son yıllardaki büyük değişimlerin öncüleri oldular.

Sovyetler döneminde 'Arbat Sokağı'nın Çocukları'yla¹³ başlayan anti-militer/anti-kurumsal sivil hareketlilik, ilkin Sovyetler'i dağıttı, ardından da Berlin Duvarı'nı yıktı.

Büyük felsefelere, iddialı ideolojilere ihtiyaç duymayan sivil hareketliliğin çok sıradan, ama bir o kadar da insani temel bir düsturu oldu hep: 'Daha mutlu bir yaşam.'

Ekolojiye ilgi, çevreyi koruma, sürdürülebilir yaşanırılık gibi kavramlar hep bu düsturun bilincinden yeşerdi.

Şimdi işte sivil anlayış, yeni bir sınav daha veriyor. Dünya ayakta, dört bir yanda milyonlarca insan Irak'a yönelik olası bir Amerikan-İngiliz saldırısını engelleyebilmek için yürüyor.

Tarihte benzeri görülmemiş bir barış çağrısı sivil örgütlenmelerin öncülüğüyle yapılıyor. Sanki sivil örgütlenme dünya çapında silahsız bir sivil orduya dönüşmekte. Öyle bir ordu ki, ne bir generali var ne erleri, ne hukuku var ne tüzüğü, ne eğitimi var ne disiplini.

Ama inanılmaz, anlatılmaz bir gücü var. Daha mutlu kılmak için didindiği canını koyuyor ortaya... Canını kalkan yapıyor dünyanın en gelişmiş silahlarının önüne.

Bush ile Blàir'i aldı mı bir kara düşünce: "Saldırıyor gibi yapsak da saldırmasak mı? Yoksa saldırmıyor gibi yapsak da saldırsak mı?"

***

Dünyanın dengesi bu çağa dek silaha karşı silah ile kuruldu.

¹³ Moskova'da, 19. yüzyılda rejime muhalif pek çok entelektüelin yaşadığı Arbat Sokağı, Anatoli Ribakov'un, Türkçeye 'Arbat Sokağı Çocukları' adıyla çevrilen kitabına konu olmuştur. Sovyet politikalarını eleştiren roman, Rusya'da Gorbaçov dönemine kadaryayımlanamamış, ancak yeraltında çoğaltılarak okunabilmiştir.

Soğuk savaş döneminde iki süper gücün bu amansız savaşı insanlığı çılgın bir silahlanma yarışına götürdü. Silahlanmaya ayrılan büyük pay insanlığın daha mutlu yaşaması için gerekli temel ihtiyaçlarından çalındı.

Güçlü devlet olmanın önkoşulu silaha endekslendi.

Silahlanmanın çılgın bir ivme kazandığı noktada ise silahlı güçler diğer silahlı güçleri silahsızlandırmak için bugüne değin hep silah kullanmayı denediler. Başka da bir yöntem geliştirmediler.

Arada avcunu oğuşturana hep silah endüstrisi oldu.

Bu yarışın yaşandığı süreçte ise yeryüzünün birçok bölgesinde milyonlarca insan açlıktan kırıldı.

***

Şimdi artık gündemde devletlerin silahlanma şehvetinin karşısında halkların silahsızlanma talebi var.

Silaha karşı silahsız mücadelenin yerel örnekleri –Gandhi misali– tarihte yaşandıysa da, bu şiar dünyadaki tüm insanlığın ortak düsturu haline henüz dönüşüyor.

Hiç kuşku yok ki, bu direniş görünür gelecekte daha da yükselecek. Devletlerin kendi halklarını ‘güçlü devlet olmak’ ya da ‘iç ve dış düşmanlardan korunmak’ adına “Silahlanmalıyız” ninnisiyle uyutmaları giderek daha zorlaşacak. Şu sıralar son ninni Irak üzerine derleniyor.

Amerika ve İngiltere sadece kendi halklarını değil tüm dünyayı Irak’ı –mecburen silahla– silahsızlandırmaya gittiklerine dair ikna etme çabasında. Bu sayede bölgeye demokrasi getireceklerine, insanları daha mutlu bir yaşam standardına kavuşturacaklarına ilişkin rüyalar serpiştiriyorlar ninninin arasına. Ne var ki halklar artık uyumuyor.

***

Amerika’nın bölgeye tasallütuna değişik nedenler yakıştıran strateji uzmanlarının ve analistlerin kimi ‘petrol’, kimi ‘egemenlik alanı’, kimi ‘intikam’ diyor.

Muhtemelen her birinin bir miktar payı var, ancak en önemli nedeni korkunun bacayı sarmış olmasında aramak gerekiyor.

Bu öyle bir korku ki eğer 11 Eylül benzeri saldırılar bir iki kez daha gerçekleşirse yarın öbür gün Amerikan halkının kendi devletine yönelmesi ve “Bi-

zim ne işimiz var başka ülkelerde, başka kıtalarda?” sorgulamasına geçmesi kaçınılmaz sonuç olacak. Amerika’nın büyük gücünü bugün için belki dışardan yok edecek bir başka süper güç mevcut değil, ama iç sorgulama en büyük tehlike. Bush ile akıl hocaları da bunun fazlasıyla farkında. Hal-kın sorgulamaya başlamasına engel olacak tedbirleri almaları gerekiyor.

***

11 Eylül katliamının ardından, Okyanus’u da aşarak kendisini bizzat evinde vuran terör karşısında Amerika’nın geliştirdiği en temel savunma refleksi, terörü bu denli yakınına yaklaştırmamak ve ürettiği alanda bitirmek oldu.

Amerika o günden bu yana, kendisine yönelik terörün ürettiği bölgelere çeşitli bahaneler yaratarak en militer haliyle yerleşmeye çalışıyor. Dün Afganistan’dı, bugün Irak, yarın Kuzey Kore, diğer gün bir başkası... Her biri sırada bekliyor.

Irak’ı kendi bildiği usulle parçalamaya niyetlenen Amerika akli sıra bölgeye kendi nizamını, Amerikan demokrasisini yerleştirecek.

Ülkeyi eyaletlere bölerek, merkezi otoritenin varlığına rağmen eyaletsel otoritelere geniş özerklikler tanıyacak. Bu ‘böl yönet’ metoduyla da bölgedeki varlığını pekiştirecek. Bölgede yeni İsraililer, yeni Filistinler yaratacak.

***

Ortadoğu’ya demokrasi elbet gerekli ama bu demokrasiyi Amerika’nın silahlı güce dayalı nizamı sağlayamaz.

Tek çıkar yol Avrupa Birliği’nin katılımcılığa dayalı demokrasisinin bölgede de devreye girmesi.

İşte, sivil toplum örgütlerinin ortaya çıkışı ve savaşa engel olmak için bölgeye canlı kalkan olmaya gidişleri, belki de yarının ipuçlarını da verir nitelikte.

Bugün bireyleri korumak için bölgeye canlı kalkan olarak gidenler ve onların arkasından yürüyen milyonlarca insan, yarın Saddam benzeri diktatörleri de indirecek bilinci bölgeye taşıyacaklar.

Ey bu dünyanın Silahsız Kuvvetleri... İlk hedefiniz Irak... İleri!

‘Zengin ile yoksul’, ‘uygar ile ilkel’, insan coğrafyasındaki kutuplaşmanın kadim anlatımlarıysa eğer, Batı ile Doğu bu kutuplaşmanın yönsele göstericileri gibiler.

Uygarlaşma sürecini tarif eden bu pusulanın uygarlığın yönünü her zaman doğru göstermediğine inananlardanım. Ama benim böyle inanmam, var olan gerçeği de ortadan kaldırmıyor, kutuplaşma Doğu-Batı ekseninde giderek daha da derinleşiyor.

Peki, Batı ile Doğu’yu ayıran çizgi ya da Batı ile Doğu’nun cepheleştiği çizgi nerede başlayıp nerede bitiyor?

Bu çizginin yerini kestirmek hayli güç, çünkü fazlasıyla değişken.

Herkesin kendine göre erişmek istediği bir Batı’sı, kendine göre kaçınmak istediği bir Doğu’su var.

***

Ne var ki, hayat, kaçınmakla erişmek arasında bir seçim yaparak sorunların çözüleceği kadar kolay ve sınırlı değil.

Erişmek istediğiniz mutluluğa bir başka mutsuzluktan kaçınmakla ulaşamıyorsunuz sadece. İsteddiğiniz kadar kaçının, kaçındığınız her neyse, sizi sürekli kendine doğru çekiyor. Öyle ki, kaçtığınızı ve artık kurtulduğunuzu sandığınız noktada bile gelip sizi yakalıyor.

Onun için, artık yeryüzünde kurtarılmış bir uygarlık yaratmak ve bunu yaratamayanlardan bağımsız yaşamak olanak dışı.

İsteddiğiniz kadar uygarlaşın, diğer insanları da ortak edemiyorsanız buna, vay gelmiş sizin uygarlığınızın başına.

Kimileri okyanuslar aşır uygarlığınızın göstergesi İkiz Kulelerinizden mutluluğunuzun ortasına ‘güm’ diye dalabiliyor, kimileri doluştukları gemilerden kurtarılmış adacıklarınızın kıyılarına patır patır dökülerek, “Hey! Biz de varız bu dünyada”yı sürekli anımsatabiliyor.

***

Bırakın koca dünyada bu konuda yaşanan çatışma örneklerini canım... Kendi küçük örneklerimiz bile ne demek istediğimizi fazlasıyla anlatmaya yeterli. Kendi adalarımız örneğin... Ya da kendimizin sandığımız adalarımız.

Alın size *Marmara*'dan bir haber.

"Kınalıadalılar Pazar günleri evlerinden çıkamıyorlar." "Sabahın erken saatlerinden itibaren motorlarla gelen halk adayı adeta istila ediyor." "Adalar hafta sonlarında İstanbul halkının işgaline uğruyor." "Kınalıada bu işgalden en büyük payı alıyor." "Bu durum adada görüntü ve gürültü kirlenmesine sebep oluyor." "Ada dönüşü kalabalık ve gürültü saatlerce iskele meydanını bir kargaşa ortamına çeviriyor."

Ve velhasıl, "Ancak son motor ayrıldıktan sonra adalılar rahat bir nefes alabiliyorlar."

***

Ada sakinlerinin 'dışardan gelenler'le ilgili birtakım yakınmalarının –esnaflar hariç– olduğu bir gerçek, ama haberin ada sakinlerinin üslubunu ve rızasını yansıttığını hiç sanmıyorum.

Ama varsa eğer benzer düşüncede olanlar, gayrı bunların da kendilerine bir çekidüzen vermelerinde yarar var.

Ne biçim zihniyet bu? Ne demek işgal, ne demek istila?

Ada halkının hakkını korumayı ancak adalı olmayan halka çullanarak becerebileceğini sanan bu zihniyet ile Emin Çölaşan'ın fi tarihinde bir makalesinde yazdığı "Bu Ermeniler adalarda modalarda oturuyorlar, niçin şu Ermeni soykırımı tasarısı karşısında çıkıp bir şeyler yapmıyorlar?" çullanısıyla ne denli örtüştüğünü görmek gerek.

Her ikisi de adayı babasının malı sayıyor.

***

Şu örnek bile Batı ile Doğu ya da uygarlık ile ilkelik arasındaki çizginin sanıldığı aksine coğrafi bir problem olmadığını pek güzel ortaya koyuyor.

İlkelik pekâlâ dış görünümüyle uygar gözüken kafaların içinde de yaşayabiliyor.

Dış Batılı içi Doğulu, dışı uygar içi ilkel insanların 'yön körlüğü' yaşamaları bu yüzden çok doğal.

Herkes kendi yaşam alanındaki düzeni, güveni ve huzuru sağlamakla sorumlu. Bu da herkese bir görev yüklüyor. Alandaki ortak yaşamda sorumluluk almadıkça ve görevini yerine getirmedikçe salt o adada ya da uygarlıkta yaşıyor olmak kişiyi o adanın ya da uygarlığın sakini kılmaya yetmiyor.

Sorumluluğu üstlenip gereğini yerine getirmeyenlerin ‘dışarıdan gelenler’e çullanmaları ya da “istemezük” demeleri ise yön körlüğünün ta kendisi.

***

‘Sakin’ olmanın da bir bedeli var.

Bu, askerinin Irak’larda ne işi olduğunu sorgulamayan Amerika halkı için de böyle... Dünyanın birçok bölgesinde açlık ve yoksulluğun bu denli artmasında kendi ülkesinin payını sorgulamayan Avrupa halkları için de böyle... Cumhuriyet tarihini boyunca Doğu ile Batı arasındaki dengesiz gelişmeye dur demeyen Türkiye halkı için de böyle...

Tabii ki durum, bugüne değin istediği zaman ekmeğin fiyatına zam yapan fırının bu tutumuna tepki koymayan, adasının tepesine antenler çakılırken sesini çıkarmayan, koca adada niçin birkaç tane umumi tuvalet yapılmadığını sorgulamayan ada halkı için de geçerli...

Uygarlığın yönü ne Batı’da ne Doğu’da ne de adada.

Uygarlık önce kafalarda.

Agos, 25 Temmuz 2003

AVRUPA'NIN İLK GÖREVİ

Hemen her gün Irak'ta insanlar ölüyor.

Bir gün Bağdat'ta kiliseler bombalanıyor, bir gün masum bir kamyon sürücüsü ekran önündekilere ibret olsun diye şakağından kurşunlanıyor.

Irak'ta ortalık toz duman. "At izi ile it izi" birbirine karıştı. Kimin neyi, niçin yaptığının cevabının da artık bir önemi yok. Irak'ta bugünkü durum o denli yanlış ki, bunun içerisinde doğruyu ayıracak artık ne akıl kaldı ne de derman.

Amerika ve müttefikleri haksız bir saldırganlıkla Irak'ı bombalarla toz duman ettiklerinde istedikleri sonuç buyduysa eğer, marifetlerine bakıp övünebilirler.

Hakikaten başardılar.

Ve bunlar korkarım iyi günler, daha beterlerini görmemiz hiç de sürpriz sayılmamalı.

***

Amerika'nın Büyük Ortadoğu Projesi'ni bugüne değin hiç önemsemedim, bundan böyle de önemsemeye niyetli değilim, çünkü projenin özünü ihtiva eden Ortadoğu ülkelerinin demokratikleştirilmesi ve modernleştirilmesi, bu yöntemlerle gerçekleştirilemez, bu harçla bu yapı inşa edilemez.

Bu politika değişmek zorunda.

Umalım ki yaklaşan seçimlerde Bush gerçek tokadı kendi halkından yer ve Ortadoğu'nun kaderini Ortadoğu halklarına teslim etmenin gerçek yolu da bulunur.¹⁴

***

¹⁴ 2 Kasım 2004 tarihinde yapılan seçimler sonucunda, Cumhuriyetçi Parti adayı George W. Bush, Demokrat Parti adayı John Kerry'den daha fazla oy alarak ikinci defa ABD başkanlığına seçildi.

Amerika'nın başını çektiği zihniyetin Ortadoğu'ya ilişkin politikası sonuçta füyyesi çekilmiş bir bombayı tüm dünyanın kucağına attı.

Bu bombanın adı –hiç çekinmeden söyleyelim– ‘Doğu-Batı çatışması’ ve onun da daha ileri bir boyutu olan ‘İslam-İslam olmayan çatışması’dır.

Adına ‘medeniyetler çatışması’ diyerek bir süreden beri çığner hale getirdikleri teorinin pratik halidir ve ne yazık ki çatışma sönümlendirileceği yerde, üzerine benzinle gidenler çoğalmaktadır.

Nitekim Irak'ta değişik kiliselerin bombalanması, bu politikanın sonucudur ve kim tarafından yapılmış olursa olsun, tam bir provakasyondur.

Bir yandan İsrail-Filistin çatışması, bir yandan da Irak'taki kaos, bu medeniyetler çatışmasını artırmaya yönelik kinetik bir hareketlilik arz ediyor ve bu gidişe artık bir an önce dur denmeli.

***

Bu gidişe Amerikalılar Bush'u değiştirerek “Dur” diyebilir belki, ancak onlardan önce Avrupalılara önemli bir görev düşüyor. Fitili tutuşturulmuş bu bombayı etkisiz hale getirmenin en önemli ilk adımı Avrupa'nın Türkiye'ye kucak açmasıdır.

Türkiye'ye Aralık ayında verilecek bir müzakere tarihi bu fitili söndürebilecek gerçek bir fırsat olarak gözüküyor.¹⁵

İşin daha da özeti, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne alınması salt Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir sorun değildir, bu artık bir dünya sorunudur.

Avrupa, müzakere tarihi vererek, Türkiye'nin Batı'yla entegrasyonunun yolunu açarak, giderek bir Doğu-Batı çatışmasına giden bir dünyanın bu gidişatını engelleyecek gerçek güçtür ve bu gücünü doğru kullanmalıdır.

***

Türkiye'ye İslami görüntüyü yakıştıranlar Türkiye'den ziyade Avrupalılardır. Madem ki durum böyle, o halde buyursunlar... İslam dedikleri bir ülke kendileriyle entegrasyon istiyor, birlikte yaşamanın yollarını arıyor.

¹⁵ 16-17 Aralık 2004'te Brüksel'de yapılan liderler zirvesinde Türkiye ile müzakere tarihi görüşüldü ve müzakerelerin resmen başlama tarihi olarak 3 Ekim 2005 belirlendi.

Bu isteği ötelemek hangi politikaya hizmet eder, bu konuda çok iyi düşünmeliler.

Demem o ki, Türkiye'nin İslami kimliği ne denli bir dezavantaj olarak gözüксе de bugün artık ondan çok daha fazla avantajdır.

Avrupa Türkiye'nin bu avantajını kendi avantajı olarak algılayıp, dünyayı uçuruma sürüklemeye çalışan zihniyete haddini bildirmelidir. Avrupa'nın dünya barışı açısından ilk görevi Türkiye'ye kucak açmaktır.

Agos, 20 Ağustos 2004

UĞRUNA ÖLMEDEN

Ölen minik canların naklen yaşanmış canlılığı beyin kaydımda donuklaştığında, çoğunuz gibi, benim de feryatlarım yetersiz kalıyor olan bitene.

Medya manyağı olduk her şeyden önce...

Öylesine dayatıyorlar ki “Nasıl oluyor”u gözümüzün önüne... “Niçin oluyor”a ayıracak dermanımız kalmıyor.

Üşeniyoruz “Niçin oldu”yu aramaktan.

Oysa ah bir “Niçin oldu”ya girebilsek.

İşte o zaman göreceğiz ki ‘güç’ ve ‘terör’ kavramları aslında birbirlerinin ikizi.

Ha ‘gücün terörü’, ha ‘terörün gücü’. Biri diğerini besliyor.

***

Terörist olmak ne denli bireysel son bir çırpınışa, ‘güçlü devlet’ olmak da o denli toplumsal bir çılgınlık.

İşte güçlü devlet kavramının somut hali ortada.

Örnek mi lazım?

İşte güçlü Devlet Amerika ve onun dünyaya ettikleri.

Ve gelin görün ki devletle teröristin karşılıklı temaslarında bu son çırpınış ile güce dayalı çılgınlığın birbirinden hiç farkı yok.

Kuzey Osetya’daki çocuk katliamı bunu bir kez daha çok net olarak ortaya koydu.¹⁶

Sorarım size, yüzlerce çocuğun canını, teröristin son çırpınışını simgeleyen şiddet mi yoksa devletin gücünü simgeleyen şiddet mi aldı?

Hangi şiddet bir diğerinden daha masum?

***

¹⁶ 1 Eylül 2004’te, Arap ve Çeçen grupların Kuzey Osetya’nın Beslan kasabasındaki bir okula baskın yapmasıyla başlayan olaylarda yaklaşık olarak 1200 kişi rehin alındı; askerlerin müdahalesinin ardından yaşanan çatışma sırasında 700 kişi yaralandı ve 186’sı çocuk olmak üzere en az 334 kişi öldü.

Terörü anlayışla karşılama yanlılarından hiç değilim.

Lakin anlamaya çalışmanın da bulabileceğimiz çözümün ilk adımı olduğunu düşünüyorum.

Önce dürüstçe şu sorunun cevabını vermeliyiz.

İnsanlar niçin teröre başvurur?

İlk çare olduğu için mi, yoksa son çare olduğu için mi?

Eğer ilk çare olarak bu yola başvuruyorlarsa niçin onlara başka çarelerin de olduğu bir anlayışlı ortam sunmuyoruz?

Yok eğer son çareyse, niçin onları bu son çareye sıkıştırıyoruz?

***

11 Eylül saldırısının ardından ‘terörün gücü’ne de ‘gücün terörü’ne de gün doğdu. Bir yandan teröristler, diğer yandan da devletler kendi güçlerini pervasızca kullanmaya olanak buldular.

“Artık bundan sonra dünya eskisi gibi olmayacak, biz bu işten ne kaparız ona bakalım” diye el ovuşturan teröristlerle devletlerin fırsatçılığı kendi iğrenç döngüsünü çoktan oluşturdu.

Amerika’nın birkaç yıldır sürdürdüğü pervasız saldırganlığından da güç alan diğer devletler, ‘herkesin teröristi kendine’ anlayışıyla, kendi teröristlerinin halli için bildik orman kanunu usuller kullanıyorlar.

İşte Putin’in de yaptığı buydu, yarın bir başkasının da yapacağı bu.

Tüm güçlü devletler, teröristlere meydanı boş bırakmadıklarını biz cümle âleme işte böyle gösterecekler.

***

İnsanoğlu ‘uğruna yaşanması davalara’ ‘uğruna ölünmesi davalara’ dönüştürmekten vazgeçmediği sürece, belli ki bu tür vahşetler daha çok yaşanacak.

Ve ille de ‘Devletin gücü’...

Bu güç, uğruna ölünmesi davalarının başında geldiği sürece, kim bilir daha nice masum çocuk bu güce kurban verilecek.

EVRENSEL DEĞERLER ANAYASASI

Hangi tarafı tutmalıyım?

İnsanların ifade özgürlüğü karşısındaki sınırını sınıadığını söyleyen Batı'yı mı, protesto hakkını yakıp yıkmaya dönüştüren Doğu'yu mu? Bir yanda, ifade özgürlüğü adına gerçekleştirilen manevi şiddet... Diğer yanda, protesto hakkı adına gerçekleştirilen maddi şiddet. Bu yanda da sizin gibi, benim gibi iki şiddet arasında kalmış özgürlük ve demokrasi düşünleri...

“Acaba bunların hangisi haklı?” diye günlerdir çene patlatanlar.

Oysa gerçek çok açık bir şekilde ortada.

Bu tutumlardan her ikisinin de özgürlük dediğimiz o imrenilesi kavramla hiçbir ilişkileri yok. Tersine, bunlar gerçek tutsaklıklar.

Hem de ideolojik tutsaklıklar. Bu tutsaklıklardan birini çağdaşlık, diğerini çağdışlık olarak tanımlayıp birbirinden ayırmak ise yapabileceğimiz en büyük hata.

***

Karikatür krizinden¹⁷ kendi payıma çıkardığım sonuçlardan ilki şu:

“İki yanlıştan birini ne pahasına olursa olsun tercih etme mecburiyetinde olmadığımızı cesaretle dile getirmek.”

Doğrular sadece iki karşıtlık arasına sıkışmış, soruların cevapları da sadece “Evet” ve “Hayır”lardan ibaret değil.

***

Bir diğeri ise özgürlüğün tarifinin sınırsızlık olamayacağı... Olamaz, çünkü her özgürlük doğası icabı yine kendisinin aşacağı bir sınıra sahip olmalıdır. Özgürlüğü anlamlı kılan ve ayakta tutacak olan da aşacağı yeni sınırdır.

Ne var ki, her özgürlüğün kendi sınırlarını aşması ise yine kendi özgürlük alanı içinde bir anlam taşır.

¹⁷ Danimarka'nın *Jyllands-Posten* gazetesinde 30 Eylül 2005'te yayımlanan Hz. Muhammet'le ilgili karikatürler dünyanın pek çok yerinde tepkilere neden oldu.

Karikatür krizine dönersek, Batı'lı özgür ve demokrat liberal karikatüristin, ifade özgürlüğünün sınırlarını aşmak için yükseltmeye çalıştığı çıta, ancak kendi sahasında yani Batı dünyasının sınırlarında denenirse geçerlilik kazanır. Doğu dünyasının sahasında değil. O yapılane müsabaka kurallarında faul denir ki, Danimarkalı karikatüristlerin yaptığı tam da budur.

Diğer bir deyişle, marifet Batı'nın kurallarıyla Doğu'ya gol atmak değil, Batı'nın kurallarıyla Batı'ya gol atmak olmalıdır.

***

Buradan da daha geniş bir çıkarsama yaparsak görürüz ki, demokrasi zorla dayatılacak, ihraç ya da ithal edilecek bir değer değil, her toplumun kendi içerisinde, iç dinamizminden üretilebilecek bir toplumsal yaşam biçimidir.

Amerika'nın bombalarla, Avrupa'nın da karikatürlerle Doğu'ya taşıdıklarını iddia ettikleri demokrasinin birbirinden farkı olmadığı gibi, kıymet-i harbiyeleri de yoktur.

Her ikisi de aynı oranda dayatmacıdır. Bu haliyle de zaten demokrasi taşımanın kendisi antidemokratiktir.

***

Küreselleşme olgusunun tarihçesi hakkında konuşanlar "Birinci, ikinci, üçüncü küreselleşme" gibi kategorik ve kesintili aşamalardan bahsederler.

Ya da, küreselleşmeyi büyük bir tehdit gibi göstermeye çalışanlar, bunu emperyalizmin yeni ortaya çıkmış bir versiyonu olarak algıladılar. Oysa küreselleşmenin saf mantıktaki tarifi basittir:

"Küreselleşme, insanın ve onun yarattığı değerlerin dünyayı dolaşmasıdır."

İnsanın dünyayı dolaşması ise varoluşundan beri var, sürüyor ve de sürecek.

İnsan ve onun yarattığı değerler, bu dolaşım sırasında kendisi dolaştığı yerleri etkileyecek, kendisi de dolaştığı yerlerden etkilenecek ve sırtında taşıdığı evrensel değerler bohçası bu haliyle sürekli değişim gösterecek.

***

'Evrensel değer' dediğimiz ancak bu dolaşıma katılımla gerçekleşir.

Bugün, Batı'nın bohçasına yüklediği ve geçtiği yerlerdeki toplumlara da dayatmaya çalıştığı evrensel değerlerin ne kadar evrensel olamadığı son karikatür tartışmalarında bir kez daha ortaya çıktı.

Bu son kriz gösteriyor ki, toplumsal uzlaşmayla sağlanmış Anayasalar sadece yerel ya da ulusal devletlerin kendi içlerinde bir sorun değil.

Dünyanın da uluslararası bir uzlaşmayla tesis edebileceği ve ortak evrensel değerleri birlikte tanımlayacağı gerçek bir dünya anayasasına ihtiyacı var.

Küreselleşmenin boyutu bugün bu noktaya varmıştır.

Evrensel değerler sözleşmesi ancak ve ancak evrensel bir katılım ile gerçekleşebilir.

Evrensel değerler bir tarafın diğer tarafa bombayla ya da çizgiyle taşıyacağı bir dayatma olamaz.

Agos, 10 Şubat 2006

AZINLIK OLMANIN TADI

YAŞAMIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ Mİ?

Zara'nın ileri gelenlerinden birkaçı, o gece, Hacı İzzet'in evinde toplandılar. Kafa kafaya verdiler, uzun uzun konuştular, ince ince düşündüler. Sağa-sola çektiler, öne verdiler, geri aldılar. Nihayet gördüler ki olacak gibi değil, tehlike büyük, gelecek karanlık. Bir şeyler yapmak gerekiyor.

Kalktılar, topluca kaymakama gittiler. Sözü ilkin Hacı İzzet aldı.

"Efendim" dedi, "Görüyoruz ki komşularımızı, bütün Ermenileri alıp götürüyorsunuz. Bizim devlet babanın yaptığına bir diyeceğimiz olamaz. Siz bizden daha iyi bilirsiniz ne yapacağınızı. Ama af buyurursanız, bir büyük maruzatımız var ki çok hayati bir durum arz ediyor tüm kasaba için, size onu anlatmaya geldik."

"Lafı uzatma Hacım, söyle bakalım ne söyleyeceksen" dedi kaymakam.

"Efendim, bizim kasabada evlerimizi onlar yapar, buğdayımızı onlar eler, ekmeğimizi onlar pişirir. Demircisi, marangozu, terzisi ve daha birçok zanaat onlardan sorulur. Eğer onların hepsini alır götürürseniz biz ne yaparız sonrasında. Hiç olmazsa birkaçını bıraksanız."

Sustu bir an kaymakam. Kalktı oturdu, oturdu kalktı. Elleri cebinde gitti geldi. Çok zor bir durumda kalmıştı. Birden aklına beyaz atı geldi. Atının nalbantı da bir Ermeni değil miydi? Hacı İzzet haklıydı. Sağa baktı, sola baktı, ayağa kalktı, sokağa baktı. Odadakilerin yüzüne bakmaksızın,

"Bakın efendiler" dedi, "Sizin bu söylediklerinizi ne siz söylemiş olun, ne

de ben duymuş olayım. Gidin nasıl biliyorsanız öyle yapın. Ama dikkat edin, yanınıza alıkoyduklarınız belalı kişiler olmasın.”

***

Terzi Sarkis, fırıncı Artin, marangoz Keğam, duvarcı Mıkhitar ve daha başkaları, aileleriyle birlikte böyle kurtuldular o büyük göçten. Zara’da kaldılar ve yaşadılar. Ama bakın nasıl.

Önce din değiştirdiler tümü birden. Müslüman oldular, isimlerini değiştirdiler. Sarkis oldu Zeki, Artin oldu Ali, Keğam oldu Kenan, Mıkhitar oldu Hakkı... Aarsaları, tarlaları evleri ve neleri varsa her şeylerini kaybettiler. Tapuları silindi bir günde. Zara’nın kilisesi saman deposu oldu aynı gün. Uzun lafın kısıası, yaşamı idame ettirebilme ya da şimdiki adıyla sürdürübilme derdi onlara her şeylerini unutturdu çaresiz.

Her cuma caminin baş müdavimleri oldular.

***

Aradan birkaç yıl geçti. Artık her şey bu yeni şekliyle kabullenilir olmuştu Zara’da. Ama o cuma yaşananlar her şeyi altüst etti aniden.

Sevr Antlaşması imzalandı o sıralar. Avrupalı devletler, olanları ve şikâyetleri incelemek için müfettişler göndermeye hazırlanıyorlardı Anadolu’nun dört bir yanına. Her yere olduğu gibi Zara’ya da tabii. Aldı mı Zara’nın mülki erkanını bir telaş. Hemen kilise temizlendi samanlardan, eski şekline dönüştürüldü yeniden.

Caminin önünde o gün değişik bir telaş ve gariplik göze çarpıyordu. Ama bir türlü mana veremiyordu Hakkı Bey buna. Camiye de o gün biraz erken gelmişti. Çeşmebaşı’nda aptesini aldı bir güzel. Niyeti namazda önlerde yer kapmaktı. Hacı İzzet dikildi cami kapısında Hakkı’nın önüne pervasızca. “Oooo, hoş geldin Mıkhitar” dedi aniden. Hakkı şaşırды bir an. Karşısında duran adam eliyle kendisine karşıdaki kiliseyi gösteriyor ve “Senin yerin ora Mıkhitar” diyordu aradan bunca yıl geçtikten sonra.

“İııh” dedi. “Bu beni sınıyor herhalde.”

“Estağfurullah Hacı emmi. Elhamdülillah Müslümanız hepimiz. Bizim ne işimiz var yahu o kapıda” demesine Hacı fırsat vermedi.

“Yok, yok, Mıkhitar, evli evine, köylü köyüne kardaşım. Sen de bilirsin, ben de ki katıksız Hıristiyanısın sen, git kilisene. Hem sonra bak, yarın da kaymakama uğra, sizin tapuları yeniden hazırlamış. Hem sadece sizinkileri de değil, giden akrabalarınızınkini de sizin üstünüze yazmış. Yarın git onları da al ha! Unutmayasın, kaymakam uzun uzun tembihledi.”

***

Zaralı komşumun babasından aktardığı bu olaylar nereden mi aklıma geldi? Nereden olacak, hani şu Habitat¹⁸ vardı ya, yeni bitti de ‘evli evine, köylü köyüne’ döndü. İşte “insan yaşamının sürdürülebilirliği” diye bir nakarat ürettiler orada. Hadi bu hikâyeyi okuduktan sonra üç kez peşi sıra hepiniz hızlı hızlı tekrarlayın bakalım.

“İnsan yaşamının sürdürülebilirliği”

“İnsan yaşamının sürdürülebilirliği”

“İnsan yaşamının sürdürülebilirliği”

Ne oldu dilinize öyle kuzum?

İnsan ve yaşam kolay söyleniyor, lakin şu “sürdürülebilirlik” lülüleşiyor değil mi ?

Agos, 14 Haziran 1996

¹⁸ Birleşmiş Milletler Habitat II kent zirvesi, 3-14 Haziran 1996’da İstanbul’da toplandı.

Dümdüz bir araziydi bizi alıp götürdüklerinde. Birkaç yüz metre ilerisinde de, henüz el değmemiş bir göl ve yanında tertemiz bir deniz. İlkokul iki ile beşinci sınıflar arasında okuyan çelimsiz öğrencilerdik, 20 kişi kadar. Koca bir yaz orada kamp hayatı yaşayacaktık güya.

Ve kazmaya başladık önce. Kazdık, çadır çubuklarını diktik, kazdık, fidan diktik, kazdık, kuyu açtık. Başımızda bir inşaat ustası ve biz, 20 çocuk amele, kazdık, temel attık ve bina inşa etmeye başladık. Yanı sıra kazdık, kümes yaptık, ahır yaptık. İnanın o yıl hep kazdık.

Tam üç ay boyunca çalıştık çabaladık ve o dümdüz çorak araziyi giderek yeşillenen, giderek renklileşen, üzerinde binalar yükselen ve görenlere "Aaa...! Buraya insan eli değmiş, burada insanlar yaşıyor" dedirten bir yer haline getirdik. Kamp hayatı yaşamaya gitmiştik, kamp inşa edip döndük yatılı okulumuza o yaz.

***

Ve o yazlar, yıllarca ardı sıra hep böyle devam etti. Her yaz gittik Tuzla Kampı'na. Biz çocukların sayısı da giderek arttı. Yeni kuyular açtık, su çoğaldı, yeşillikler çoğaldı. Gündüzler ve geceler boyu, elle durmaksızın çektiğimiz su tulumbası da günün birinde motorlaştı. Yıllar geçtikçe ağaçlar boyumuzu geçti, binaları kapladı, kampın göğü geçit vermez oldu kızgın güneşe, gölgeleştirdi her bir yan. Çocuk emeğimize karışan çocuk seslerimiz, gübresiydi belki de doğanın.

Gelen imrenir, gören imrenirdi. "Aşkolsun" derdi herkes, "Aşkolsun."

***

Bu arada biz çocuklar da hazıra konma yerine kendi ürettiğiyle yaşama kültürünü ediniyorduk yavaş yavaş. Kümeden günde birkaç kez topladığımız yumurtaların bolluğunu anımsıyorum bazen, nasıl da hedef tahtalarına nişan alıyorduk tam on ikiden. Tavuk kışında gezinen parmaklarımızla henüz taşlaşmamış yumurtayı lastik top halinde yakalayabiliyorduk her an.

Bolluk ve bereket getirmiştik o 10 dönüm çorak araziye. Tazeyi ve canlıyı yaşıyorduk kendi yarattığımız canlı ortamda. Beethoven'ın müziğiyle dini ayin yapıp ahır temizliyorduk ardından. Ya da kampın bir ucundaki kavak ağaçlarının alt gövdelerini kireçlerken, ötede salonun hoparlöründe çalan halk müziğimizin dört sesli yorumlarını dinleyebiliyorduk aynı anda. Günde çok saat çalışıyor, çok saat da şükrediyorduk Tanrı'ya.

Dua başlangıcımızdı hep "Tanrım bizlere bahsettiklerini ihtiyacı olanlardan esirgeme" demek.

***

Günün birinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden bir yazı geldi kampın sahibi Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi'ne. Azınlıklara ait vakıflar 1936⁹ yılından sonra bu ülkede herhangi bir gayrimenkul satın alma, mülk edinme hakkına sahip değilmiş meğerse. Yasalar buna engelmiş. Dolayısıyla bu kampın tapu kaydı iptal edilecek, kamp da eski sahibine iade edilecekmiş.

Dediklerini de yaptılar doğrusu. Davalarla, dolaylı dolaysız yaptırımlarla kampı elimizden aldılar ve eski sahibine geri verdiler sonunda.

***

Biz öylece cascavlak kaldık ortada.

Kamp yeri ve binası şimdi öyle duruyor orada. Kenarları oldu tam bir villa panayırı. Bina ise dişleri dökülmüş, avurtları çökmüş, sendeleyen yaşlı bir harabe. Bizim o güzelim yeşil ağaçlarımız birer birer kesilmiş, kalanlar ise küsmüş, sararıp solmuşlar öylece.

***

Geçtiğimiz pazar Kınalıada Çocuk Kampı'nın sezon açılışında Tuzla Kampı'nı anımsadım hep. Çalınan, gasp edilen 'çocuk emeğim'i sorguladım usumda.

Şimdi ne bekleniyor benden? "Helal olsun" mu diyeyim yani?

Yoksa... "Aşkolsun" mu?

Agos, 5 Temmuz 1996

⁹ 1936'da yürürlüğe giren 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun ardından vakıflardan istenen akar ve gayrimenkul listesi (1936 Beyannamesi), sonraki yıllarda gayrimüslim cemaat vakıflarının mal edinmelerinin önüne engel olarak çıkarıldı. 1974'te Yargıtay Genel Kurulu, cemaat vakıflarının 1936'da bildirilen mallar dışında mülk edinmeyeceği gerekçesiyle, bu tarihten sonra edinilen malların önceki sahiplerine veya Hazine'ye iade edilmesi hükmünü verdi. Bu karar, sonraları pek çok haksız uygulamaya dayanak oluşturdu.

Yine yaşlı bir kadın bulmuşlar televizyoncular, kendi dünyasında çöplüğüyle baş başa. Bir ton çöp içinde yaşıyormuş yıllardır. Kapıyı aralıyor zabıta. Kameramanlar sodaya bekliyorlar hınzır hınzır, içeri dalecekler, besbelli. Direniyor kadıncağz kendi küçük dünyasına hiç kimseyi sokmamak için. Ama nafi. Çalapala dalıyorlar içeri, mal bulmuş mağribi edasıyla. Odalar çöp dolu, haberci “Her taraf leş kokuyor” diyor, nefis bir haber yakalamış olmanın verdiği gururla.

Kadıncağz, o küçük dünyasını, o saraycığını çöplük olarak adlandıran televizyoncuların gözlerinin içine bakıyor oda dışına çıkarılırken. Gözbebeklerinden fıskıran isyanı görüyorsunuz. Duyar gibi oluyorsunuz oradan fıskıran çaresiz haykırırları.

“Esas çöplük sizin o televizyonlarınız, leş kokan sizsiniz” diyor sanki.

***

Bu dramı yaşayan kadıncağz ile bir benzerliğinizin olduğunu hissediyorsunuz bir an. Ayrılıyorsunuz kadının dünyasına saldıranlardan, kadının biçareliğinde saf tutuyorsunuz kendiliğinizden. Kim bu dramın sorumlusu peki? O çöplüğü yaratıp onun içinde yaşayan mı, onu o çöplükte yaşamaya iteleyip, sıkıştıranlar mı?

Şizofren olarak niteleniyor bu tür kimseler tıp çevrelerince. Etrafa güvensizlik, çevreden kaçınma psikolojisi hastalık haline, korunma ve koruma dürtüsü de, saklanma ve sakınma eylemine dönüşüyor zamanla.

Bireysel şizofreni ile toplumsal şizofreni arasında pek fark yok. Korku, güvensizlik, sakınma ve saklanma ortak özellikler her ikisinde de.

Bu açıdan, toplumca saklanılan ve sakınılan tüm değerler, özellikle de kimliksel olanlar, zamanla bir çöplüğe dönüşebiliyor. Kapalı tutulan kapılar, azat edilmeyen değerlerin hava deliklerini kapatıyor ve çürütmeye başlıyor pis kokulu ve küflü ortamda, tüm o güzelim değerleri.

Biz de sanıyoruz ki değerlerimizi, servetlerimizi koruyoruz böylece.

İşte tam da o ‘sanma’ noktasında örtüşüyoruz o zavallı şizofren kadınla.

Ortak işlevimiz de belli aslında... Koruma falan değil bunun adı.

“Turşusunu kurmak” derler buna halk dilinde basitçe.

***

Bizi bir kuytuya sıkıştırıp, belli sınırlar içerisinde kalmamızı ve öyle yaşamamızı isteyen güçler elbette var. Ne zaman olmadı ki? Ancak bu ‘toplumsal şizofreni’ye yakalanmamıza sebep olmamalı.

Çaresi de var bu kışkırtan kurtulmanın. Açtık mı kapılarımızı ardına kadar, çözüm kendiliğinden gelir. Tüm çıplaklığımızla, tüm kimliğimizle, herkesin arasında, herkesle beraber yaşama bilinci, bizi şizofreniden de korur, değerlerimizi çöpleşmeden de.

Agos, 23 Ağustos 1996

Fena dokunuyor bu tür haberler insanın sinir tellerine. Akıl isyan ediyor, duygu morarıyor. “Bari ne halt edeceklerse etsinler de bunu bizler duymasak” diyor ezilen yüreğimiz. Sessizce halledilmiş örnekler çok aslında. Bugün Anadolu’nun hemen her köşesinde ‘kiliseyi camiye dönüştürme mühendisliği’ne ilişkin o kadar örnek bulmak olası ki, Erzurum Yakutiye’deki kilisenin camiye dönüştürülmesi devede kulak bile kalmaz. Ama dediğimiz gibi, onlar belli bir mühendislik becerisinin sessiz yöntemleri ile gerçekleştirilmiş ve ‘kör parmağım gözüne!’ gösterisinden muaf, gecekondu yöntemlerle yapılmış ‘gece-değişti’ cambazlıklar olarak kalmışlardır. “Biz duymadık, onlar da yaptı” türü hafif bir avuntuyla ve de her zaman ardımızla seyrettiğimiz, alışkanlık ve bağışkanlık ile yoğrulmuş fetih naralarının, bırakınız bir kulağımızdan girip de ötekenden çıkmasını, sivrisinek vızıltısı kadar dahi etkileri olmazdı nazarımızda. Ama bu sonuncusu ve hele de Yakutiye Belediye Başkanı’nın “Ne yapalım, Ermeniler gelip de kiliselerine sahip çıksalardı” türünden döktürdüğü İslami gazel, burun direklerimizi, narin yüreklerimizi, kırık onurumuzu sızlatmaz da ne yapar yani?

***

‘Emval-i metruke’ diye bir kanundan bahseder eskiler. İstiklal Savaşı’nda malının başında olmayanların, kayıp şahısların mallarının hazineye geçişi ile ilgili bir kanun bu. Kayıp şahısların mallarının hazineye geçişi böyle de, kurumların malları ne olmuştur? Bu konuda elde herhangi bir veri yok.

Gidenlerin, göçe tabi tutulanların mallarının defterlere kaydedildiğine ilişkin bilgilere bazı kitapların satır aralarında rastlamak mümkün. Ne olmuştur, bu kütükler saklı mıdır, kayıp mıdır? Bunlar bugün bilinen konular değil. Bu konuda bir diğer önemli saptamayı da Taner Akçam’ın *Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu* kitabına değinerek yapmak olası. Akçam, kitabında Kurtuluş Savaşı’nın aslında tehciye maruz tutulan ve daha sonra

işgal kuvvetleriyle birlikte dönüp mallarını geri almaya çalışan Ermenilere karşı verildiğini ve Kuvayı Milliye Orduları'nın da çoğunlukla malları geri vermemek amacıyla oluşturulduğunu söyler.

***

“Bütün bunlar geride kaldı, biz bugüne bakalım” diyenler haklı elbet. Ancak, Erzurum'da teşebbüs edilen ve muzaffer bir iş yapılmış gibi reklamı yapılan ‘Ermeni camii’ne ne demeli?

Harabe haline gelmiş, demir deposu olarak kullanılan bir tarihi eser elbette bu şekilde kalmamalı. Amma ve lakin ille de cami mi yapılmalı?

Müze diye bir olgu var uygarlığın renk hanesine kazınmış. Kütüphane diye bir olgu var çağdaşlığı soluklandırır. Ne bileyim ben; kültür merkezi var, sağlık ocağı var efendim.

Hadi diyelim bütün bunlardan bihabersiniz. Samanlık yapın efendim. “Samanlık seyranmış” desin gençler hiç olmazsa. Hakkımı helal etmem valla sonra.

Agos, 15 Kasım 1996

İHBARIM AÇIKTIR

Vakıf yağmacıları açıklanacak(mış)...

Vakıflardan sorumlu Devlet Bakanı Metin Gürdere son günlerde art arda ilginç açıklamalarda bulunuyor. Yaptığı incelemelerde vakıfların neredeyse bir talan yuvası haline getirildiğini, bu talanı durduracağını ve vakıflar üzerinden rant sağlayan gaspçıların tespit edilerek, ibret-i âlem için açıklanacağını belirten Bakan, “Vakıfları artık Türkiye’nin siyasi gündemine taşıyacağım” diyor. Bakan Gürdere, “Vakıf arazilerini talan etmiş, üç kuruş kira ile yıllardan beri buralardan yararlananlar var. Bu konunun değilmesinden hoşlanmıyorlar. Biliyorum, birilerinin nasırına basacağım ve bana karşı tavır alacaklar” diyerek halkı yardıma çağırıyor. “Benim tek güvencem halkın yanımda olması. Şimdi onlardan vakıf arazisi ve gayrimenkullerine el koymuş, düşük ücretle kullananları bize ihbar etmelerini istiyorum.”

***

Bakanın açıklamalarını desteklememek olanaksız. Bir de şu son cümlesi, “Halkım bize ihbar edin” mesajı olmasa, “Elinden geleni ardına koymayanın eli kopsun” diyeceğim, ama şu ihbarcılık müessesesinden oldum olası nefret ettiğimden, gayri insani bulduğumdan, Sayın Bakan’a bildiğim gerçekleri anlatıp anlatmamakta tereddüt ediyorum. İhbar edip etmemekte günlerden beridir kara kara düşünüp duruyorum. Ne yapmalı bilmem ki? O kadar da çok usulsüzlük, gasp ve talan olayı biliyorum ki aslında. Bunları bilen insanın bildikleriyle birlikte yaşaması zulümlerin en büyüğü. Bildiklerini birilerine anlatması, derdini dökmesi lazım. Lazım olmasına lazım da, şu “ihbar edin” talebi de bir o kadar ağırıma gittiğinden kıvranıp duruyorum işte. Ne dersiniz, Bakan’a yardım edeyim mi, etmeyeyim mi?

***

Sahi ihbar nasıl yapılır? Ne dersiniz ihbarcılar? İçinizden tecrübeli biri anlatsa da biz de öğrensek ha...

Belki de şöyledir:

Alırsın eline bir kalem, bir de kâğıt, kapanırsın bir odaya, en yakınına dahi hissettirmeden başlarsın kağıda dökmeye bildiğin gizli sırları (İhbarcılar el yazılarını da mı kullanmazlar yoksa?). Hedefinde birileri vardır nihayet ve o birilerine olan hıncı... Bu nedenle bire bin katarak başlarsın karalamaya... Ardından bir zarfın içine koyar, gider postalarsın herhalde, adını, adresini dahi koymadan...Ve yurttaşlık görevini tamamlarsın, öyle mi? Hayır, hayır, tutmadım bu yöntemi.

Her neyse, iyi ki bu yöntemler bizim yöntemimiz değil. Vazgeçtim “Anlatın da öğrenelim” talebimden. Biz bildiğimiz yoldan şaşmayalım. Adamın yüzüne herkesin önünde söyleyeceğimizi söyleyelim yine.

Ve de Bakan Gürdere’ye yardım edelim yurttaşlık bilincimizle. Edelim de, işin neresinden başlamalı bilmem ki?

***

Sayın Bakanım, çok haklısınız isyanınızda. “Vakıflar ölmüş, ağlayanı yok” diyorsunuz *Politika* dergisine verdiğiniz mülakatta. Yeni atadığınız Genel Müdür’e “Vakıflara elini uzatanın elini keseceksiniz” buyurmuşsunuz ve “Hatta hırsızlık, yolsuzluk, haksızlık için uzanan el benim elim bile olsa kesmelisiniz” diye de eklemiştir.

İşte tam da bu ‘haksızlık’ noktasında bir maruzatımız var ki bunu arz etmek isteriz sayın Bakanım. Azınlık vakıflarının yıllardan beri sayısız malı ve mülkü bizzat Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün yapmış olduğu haksız tasarruflarla, yargı yolu alet edilerek, bir bir elinden alındı.

Yani, sizin anlayacağınız, azınlık mallarına uzanan o haksız el bizatihi Genel Müdürlüğünüzün eli. Şimdi bu eli keser atar mısınız, yoksa cetvelle “bir daha yapma” diye eline mi vurursunuz, işin o yanı artık size kalmış.

Ama hani mülakatınızın sonunda “Sorarım size, bu vatandaşların hakkını aramazsam, korumazsam, bunun hesabını Allah’a nasıl vereceğim?” diyorsunuz ya...

Biz de hatırlatalım dedik. Hem de ihbar etmeden, böyle açık ve seçikçesine.

FERMAN'IN DERMANI

Seropyan ağabeyimin ufak bir hikâyesi var, anlatır durur sürekli. Okumuş bir yerden, ama nereden okuduğunu da anımsamıyor. Hikâye çok basit. Tehcir zamanı ferman yayıldığında “Hazırlanın gideceksiniz” diye, tabii ki herkesi “Ne yaparız, ne götürürüz?” telaşı almış. İhtiyar köylü sanki başka bir dünyada yaşıyor... Onda telaş yok... Oturmuş buğdayla samanı birbiri-rinden ayıran düvenin çakmak taşlarını onarıyor, keskinleştiriyor. “Yahu” diyorlar, “Gidiyoruz işte. Düveni de götüreceksin ya. Artık ne uğraşıyorsun onun tamiriyle?” “Olsun yahu” diyor, “Yolcuysak yolcuyuz. Biz ekini ektik, elbet birileri de gelip biçecek... Peki ekin ortada mı kalacak? Elbet birisi de bu harmanı savuracak. Adam gelince bu düveni bozuk mu bulsun yani?”

***

85 yıl önceki yaşlı ihtiyarın bir benzeri geçtiğimiz gün Mimar Sinan Üniversitesi’nde yapılan bir törende ortaya çıktı; Bay Samuel Kavafyan.

Yaşadığı, tarihi Kavafyan Konağı, üniversite tarafından bilimsel bir konu olarak işleniyor. Yaşlı Kavafyan ailesine de bunca yıl tarihi konağı korudukları ve sahip çıktıkları için teşekkür plaketi veriliyor. Duygulu anlar yaşıyor yaşlı Kavafyanlar. Davet edildikleri kürsüye sendeleyerek çıkıyorlar. Üniversite rektörü yaşlı Kavafyanlar’a “Çatınız aktığında, ‘yerimiz yok, ne yapacağız’ diye düşünmeyin, bu üniversite artık sizin eviniz” diyerek duygulu laflar ediyor. Yaşlı Kavafyan ailesi 250 yıllık tarihi konağın sahibi oldukları halde, bir punduna getirilerek evleri ellerinden alınmış, Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devredilmiş. Şimdi aynı konakta kiracı olarak kalıyorlar. Ama sanki bu olan bitenleri yaşayanlar onlar değil. Bay Samuel, o her zamanki efendi üslubuyla, üniversite öğrencilerine kısa bir konuşma yapıyor. “Çok teşekkür ederim” diyor, “Çok teşekkür ederim ve sizleri her zaman evimize beklerim. Gelin, görün, atalarımız neler yapmışlar, sizler de daha iyisini yapın.”

***

Vağtank Ananyan, Sovyetler döneminde Ermenistan'da çevreciliğiyle ün kazanmış ve edebiyatını doğanın korunmasına adanmış, çocuklara ve yetişkinlere bu yönde öyküler yazmış bir isim. Öykülerinden biri de *Hunan Bağ* (Hunani Aykin), gerçek bir öykü. II. Dünya Savaşı'nda cepheye giden Hunan Avedisyan'ın oğul Henzel'e yazdığı mektup bugün bir efsaneye dönüşmüş. Şöyle demiş Hunan mektubunda: "Nasıl oldu benim bağım, yetişti mi? Eğer savaşta ölürsem isterim ki sen o bağ ve kiraz bahçemi hep ayakta tutasın." Hunan dönmemiş. Hunan'ın bağına daha sonra çocuklardan ve gençlerden oluşan izci grupları ve sonraki nesiller bakmışlar. Doğa savaşçısı Hunan'ın heykelleri saymışlar o ağaçları.

Bir de Ferman diye bir arkadaşım var. Benden de hayli yaşlı. Marmara Ereğlisi'nde bir yazlığı var, tam deniz kenarında, bir de bahçesi. Lakin bahçede bir tek ağaç yok. Ekmiş domatesi-biberi, mısırı-ayçekirdeğini, misafirlerini onlarla avutuyor. Geçen yaz üç gün misafir kaldık yazlığında ailece. Sağ olsun, iyi mısır ve ayçiçeği yedik. "Niye bir tane ağaç dikmezsün yahu" dedim ki bin pişman oldum sorduğuma. "Dikmem arkadaş!" dedi ve başladı anlatmaya.

***

"Bizim atalarımız, Adem'le Havva'dan 1938'e kadar, Bitlis'in Mutki Kazası, Kerkho Köyü, Kitoro Mahallesi'nde 36 hane olarak yaşardı. Bağımız, bahçemiz vardı. 1920'den 1938'e kadar, Şeyh Sait İsyanı nedeniyle, asker bir yandan, eşkiya bir yandan, her sene mezralarımızı bombaladı, talan etti ki barınamayalım diye. Düşün ki 1915'lerde kimsenin burnu kanamadı bizim orada, ama 1920'den 1938'e, bir babamla bir anam kaldı koca köyde. İki yaşımıdaydım 1938'de. Sürdüler bizi Çorum'un Osmancık Kazası Kızıltepe Köyü'ne. 10 sene bize gösterdikleri buğday ambarının dibinde yaşadık. Biz de kenardaki bir boşluğu ağaçlandırdık. Altı kardeşimden ikisini kaybettim orada.

Tam üç beş meyve yiyecekken, bu kez Amasya'nın Gümüşhacıköyü'ne götürdüler. İki sene sonra da oradan Ahlat'ın Soğurt Köyü'ne, daha sonra da Siirt'in Kurtalan kazasının Kötibe Hırab'ına (yıkılmış köy) götürdüler. Eski bir Ermeni köyüydü. Devlet 1950'de burada 100 dönüm araziye bize verdi. Altı sene sonra da buradan zorla Diyarbakır'a, oradan da İstanbul'a göçerttiler bizi.

1972’de işportacılıktan kazandığım parayla Avcılar’da bir arsa satın aldım. Yazlık ev yaptım. 35 tane ağaç diktim. Yedi sekiz sene sonra tam ağaçların meyvesini yiyecekken bahçeme iti, hırsız, arsız dadandı. Çalıp çırpıtlar her şeyimi. Dayanamadım, oradan da ayrıldım. Şimdi işte buradayım. Yaşantımın her anında, her gittiğim yerde ağaç diktim ama meyvelerini başkaları yedi. Ben yiyemedim. Onun için, burada artık ağaç dikmiyorum. Günübirlik kendi yiyeceğim sebzemi yetiştiriyorum o kadar işte.”

Darıldım Ferman’a o zaman... Dermanı tükendiği için. Haklı olsa da kabul lenemedim... Bizlere yakışmazdı.

***

Sevgili Akın Birdal! Sana kurşun yağdıranlar toplumsal ağacımızın bir dalını daha kırmaya yeltendiler.²⁰ Böyle, ağacın dallarını birer birer kırarak, bir gün ağacı, giderek de koca bir ormanı yok ettiklerini göremeyen bu zihniyet bugün ortaya çıkmadı ki..! Hain fermanlarla dermanlarımızı tüketeklerini sanıyorlarsa yanılıyorlar.

Agos, 5 Mayıs 1998

²⁰ İnsan Hakları Derneği eski genel başkanı Akın Birdal, 12 Mayıs 1998’de Ankara’da İHD Genel Merkezi’nde silahlı saldırıya uğradı. Saldırıdan ağır yaralı olarak kurtuldu. Suikastın asıl sorumluları bugüne dek bulunamadı. Semih Tufan Gülaltay, suikastın azmettiricisi ve planlayıcısı olarak tutuklandı, birkaç yıl sonra tahliye edildi. Şu anda, Ergenekon soruşturması kapsamında yargılanıyor.

Akın Birdal, 2007 genel seçimlerinde Diyarbakır’dan bağımsız milletvekili seçildikten sonra Demokratik Toplum Partisi’ne katıldı.

KEŞKE SORULSA MIYDI?

Müdahil avukatlardan birinin “Sorulmasını rica ediyorum Hâkim bey, bu adamın babası Ermeni mi, değil mi?” sorusuna, Mahkeme Başkanının “Bizim için insanların kökeni değil, insanlığı önemlidir” diyerek geçit vermemesi, elbette bunca patırtı ve gürültü içinde sağduyulu bir çıkış olarak yüreklere su serpti.

Nitekim Patrik 2. Mesrob’un konuya ilişkin yayımladığı mesajı temel alarak, gazetemizin ana haberini bu sağduyulu davranışa ayırmamızın gerisinde yatan da, bu şovenist yaygaradan bunalan toplumumuzun sağduyulu bir sese sarılmasından başka bir şey değil.²¹

***

Çağrışım işte!..

Yıllar önce Anadolu’dan göç eden ailelerimizin, çocuklarını okullarımıza kaydederken, Milli Eğitim Bakanlığı müfettişlerinin nüfus hüviyet cüzdanlarında mercekleyip buldukları herhangi bir kayıt nedeniyle mahkemelerde sürünmesini, gelin de anımsamayın şimdi. Ne diyordu müfettişler: “Kimliğinizde Ermeni olduğunuz net bir şekilde belli değil, gidin mahkemede ispatlayın da öyle gelin.”

Ailelerimizin mahkemelere başvurup Ermeni olduklarını ispat etmeye çalıştıkları ülke, bu ülke değil miydi yoksa?

Değişim umut verici!..

***

Her neyse, bırakalım muzır çağrışımları bir kenara da, Öcalan konusunda Mahkeme Başkanı’nın örnek davranışına rağmen, yine de eksik kaldığına inandığım ve yüreğimde hâlâ ‘keşke’ diye çarpan bir paradoksa geleyim.

21 O dönem medyada sıkça kullanılan “Ermeni Apo” sözlerini kınayan ve Abdullah Öcalan davasının hâkimi Turgut Okyay’a duyarlı tavırdan ötürü teşekkür eden Patrik 2. Mesrob’un mesajının tam metni, 11 Haziran 1999 tarihli Ağos’ta, ‘Bitsin artık bu sövgü!’ manşetiyle yayımlandı.

Biliyorsunuz, Abdullah Öcalan mahkeme boyunca onca laf etti, çeşitli konulara açıklık getirdi. Atatürkçü olduğunu söyledi, şehit ailelerinden özür diledi, hatta gerekirse PKK'yı devletin hizmetine sokabileceğini belirtti.

"Keşke" diyorum, keşke, yargıcın müdahil avukatın sorusunu reddettiği anda Öcalan yargıca dönüp, "Sayın başkan, 'insanların kökeni değil, insanlığı önemlidir' söyleminiz için teşekkür ederim ama madem çok merak ediliyor ve bu konu açıklığa kavuşunca sorun da bitecek, izin verirsiniz kökenime ilişkin de bir açıklama yapayım da bu mesele burada bitsin" deseydi daha iyi olmaz mıydı, diye kendi kendime sormadan edemiyorum.

***

Gerçi Öcalan bugüne değin bu yöndeki sorulara defaten cevap verdi, Ermeni olmadığını, annesinin Türkmen, babasının Kürt olduğunu söyledi ama bu sözlerini ne bir notere ne de bir mahkemeye tescil ettirdi. Oysa İmralı Mahkemesi, yıllardır konuşulan, yazılan, çizilen iddiaların, tescil ve tespiti mercii. Öcalan keşke bir de orada cevaplasaydı.

Şu çirkin patırtı da oracıkta bitse, sokaklarda, medyada sürdürülen şu gereksiz velveleye de oracıkta nokta konulsaydı.

***

Yanlış anlaşılmasın! Mahkeme başkanının Öcalan'ın kimliğinin kökenini sorgulamayarak topluma verdiği mesajı en iyi anlayanlardan biriyim. Bunu da rahatlıkla iddia ediyorum. Anlamayanlara bir kez de ben tekrarlayayım.

"Ey bu ülkenin insanları" diyordu Başkan, "Bizler bu mercilerde dahi sizlerin kökeniyle ilgilenmezken, sizlerin artık birbirinizin kökeniyle uğraşmanızın bir manası yok. Bırakın artık bu saçmalıkları... Kendinize gelin, insan olun yeter!"

Agos, 11 Haziran 1999

MELEK İNSANSIN DA...

Beklenen haber gecikmeden gazetelerde yer aldı.

“Hizbullah’ın yeni lideri Ermeni Sülhattin Ürküt”mü.

Hadi bakalım ayıklayın şimdi pirincin taşını...

‘Ermeni Apo’ vardı. Şimdi de ‘Ermeni Ürküt’ başladı.

Dahası var.

Gazeteler ve televizyonlar da verdi ama ayrıntılarını çarşamba günü *Mil-liyet* yazdı. Tarsus’tan Mart 1999’da kaçırılıp öldürüldükten sonra çürümüş cesedi Hizbullah sığınağında bulunan Benlizade Cami İmamı Ahmet Aydın’ın cenaze namazında, Tarsus İlçe Müftüsü şöyle demiş:

“Ondan isteğimiz, ne olur, melekler ona nasıl öldüğünü sorduğunda, rezaletimizi söylemesin. Bunu yapanlar insan, hele hele Müslüman hiç olamazlar. Bunlara olsa olsa ‘Ermeni taşeronları’dır diyebiliriz. Ne olur bunları Hizbullah, mizbullah diye yanılmayın. Bunlar Hizbullah olamaz.”

***

Doğrudur, gerçek Müslüman bunu yapmaz. Ama ne var ki tarih Müslüman’ın da, Hristiyan’ın da, diğer din mensuplarının da, dinsizlerin de gerçekleştirdikleri kitlesel vahşet örnekleriyle dolu. Dolayısıyla, bu tür örnekleri alıp dinlerin temel öğelerine mal etmek ve gerçek imanlıları rencide etmek, yapılabilecek yanlışların en büyüğü. Müftü’nün infialini de, gerçek Müslümanların üzüntüsünü de paylaşıyorum. Bu vahşetten hareketle de olayı Müslümanlığın hanesine eksi olarak kaydetmeye çabayanları kınıyorum.

Ama aynı derecede kınadığım diğer bir husus ise, müftünün kendi öğretisini temize çıkarmaya çalışırken bir diğerini, ırkçı ve bağnaz bir yaklaşımla kirlletmesi. Herkesin, özellikle de gerçek Müslümanların bu tutumu da kınamasını beklemek bizim hakkımız olmalı.

***

Bu yaklaşımı kınaması gerekenlerin başında ise aydınlar ve demokratlar

geliyor. Derya Sazak yine Milliyet'teki 27 Ocak tarihli "Nasıl bilirdiniz?" başlıklı yazısında, müftünün konuşmasına değiniyor ve sözün sadece "Melekler nasıl öldüğünü sorduğunda, bu rezaleti söyleme. Bunu yapanlar insan, hele hele Müslüman hiç olamazlar" kısmını aktarmakla yetinecek, yazısının sonunda soruyor. "İlahi adalet de yanıltacaksa bu işin sonu nereye gidecek?"

Sazak'ın sorusu yerinde. Ancak bir iki satırla da müftünün beyanının sorumsuz kısmına değinmesini, sorumluluğu Ermenilere ihale etme çabasını eleştirmesini beklemekten de kendimi alamıyorum.

***

Basının güncel işlevinin yanı sıra tarihe not düşmek gibi bir de ek sorumluluğu var. Verilen yanlış ya da maksatlı haberlerin güncelliği, yaşanan o kısa süreyle sınırlı kalsa fazla önem taşımayabilir belki.

Ancak, bugünün kayıtları geleceğin tarihçileri için bir belge olarak kalıyorsa, bir gazete köşesinde de çıkırsa, maksatlı bir haber ileride "Tarihi yeniden inşa etmek görevine soyunacak" 'araştırmacı' yazarlarımız için bulunmaz bir hazineye dönüşebilir. Salt iki satırlık bir haberle dahi, yarın öbür gün 'Hizbullah'ın aslında bir Ermeni örgütü olduğu' pekâlâ tarihi gerçekmiş gibi gösterilebilir.

Tarih, bu tür örneklerle dolu. Ne yazık ki, tarihi yarın yazacak olanlara bugünden tezip göndermek de pek olası değil.

Bizim asıl sorunumuz gerçekleri konuşmamak ve kabullenmemek. Bunu için de tarihe çarpıtılmış notlar düşmekte üzerimize yok.

Günümüzde yaşananlarla tarihte yaşananlar arasındaki benzeyişleri daha iyi kavrayabilmek için, 'sözde' değil 'gerçek' tarih okumak gerekiyor bugünlerde. Tarih, kullanıldıkça ısınan maşaların el yakmaya başlamasıyla birlikte nasıl öteye fırlatıldığının ve nasıl ortadan kaldırıldığının örnekleriyle dolu. Bu topraklar ise bu tür öykülerin canlı tanığı.

Hâlâ mı kendi kimliğimizi başka kimliklere düşmanlık temelinde inşa edeceğiz?

Rahmetli, müftünün sözünü dinler de melekleri kandırmaya yeltenir mi, bilmem? Ama bildiğim tek şey müftünün halkı bal gibi kandırdığı.

HOCAM'A SORULAR

Ders: Milli Güvenlik

Ders Kitabı: Lise Milli Güvenlik Bilgisi

Yayımlayan: Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları, Altıncı Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 2003

ISBN 975.11.1718.9

Yazan ya da yazarlar: Herhangi bir kayıt yok

***

Ders: Milli Güvenlik

Sayfa: 97

Konu: Türkiye Cumhuriyeti üzerine oynanan oyunlar

Bölüm: Cumhuriyet dönemi

Kısım: Bölücülük faaliyetleri

Başlık: Lozan Barış Antlaşması'na göre ülkemizdeki azınlıklar kimlerdir?

***

Paragrafta dikkat çekmek istediğim bölümlerin ilki aynen şöyle:

"24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'na göre ülkemizde gayrimüslim unsurları teşkil edenler dışında azınlık yoktur. Hangi dinden ya da ırktan (Rum, Ermeni vs...) olursa olsun herkes Türk vatan-daşı kabul edilmekte ve kanunlar önünde eşit muamele görmektedir. Bu durum 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarımızda da teminat altına alınmıştır. Türkiye'de, %95'in üzerinde büyük bir çoğunluk binlerce yıldır aynı kaderi paylaşmakta, aynı kültür ve amaç içerisinde yoğrulmaktadır."

Dikkat çeken ikinci bölüm ise yine sayfa 97'deki "Şark Meselesi nedir?" başlıklı bölüm.

Orası da aynen şöyle:

"Güçlü Avrupa devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun geniş ve değerli topraklarında söz sahibi olabilmek için gayrimüslim unsurları kullanmışlardır. Onların çeşitli konulardaki haklarını savunma ve koruma altında, Osmanlı

İmparatorluğu'nun iç işlerine karışmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun iç işlerine karışırken de önce gayrimüslim azınlıkların sözde çeşitli haklarını, sonra muhtariyetliklerini (federasyon) ve sonra da bağımsızlıklarını kazanmalarını sağlamışlardır. Gayrimüslimler de bu sonuca erişebilmek için şu üç politikayı esas kabul etmişlerdir:

- Osmanlı İmparatorluğu'nda, büyük devletlerin ticari, siyasi, mali simsarı olmak, yani aracı bir cemaat haline gelmek.
- İmparatorluk dahilinde olaylar çıkarak, Avrupa'nın kendi lehlerine müdahalesini sağlamak.

Koşullara göre reformlar adı altında kendilerini muhtariyete veya bağımsızlığa götürecek tavizler, imtiyazlar koparmak.”

***

Ders kitaplarında hemen her ünitenin başında ya da sonunda 'Hazırlık çalışmaları' veya 'Sorular' bölümü olur. 'Hazırlık çalışmaları' bölümünde öğrencilerin konuya daha etkin bir şekilde vâkıf olabilmeleri için yardımcı kaynaklar veya araştırmalar önerilirken, ünitenin sonuna eklenen sorularla da öğrencinin dersi iyi öğrenip öğrenmediği değerlendirilir.

Bakıyorum da, söz konusu üniteye ait bir hazırlık çalışması önerilmediği gibi, sorular bölümünde azınlıklara ilişkin herhangi bir özel soru da eklenmemiş. Oysa cevaplanması gereken hayli soru var.

***

Soralım o halde: Hocam, bu ülkenin yurttaş sayısı yüzde yüz değil de yüzde doksan beş midir?

Hocam, “Türkiye’de, %95’in üzerinde büyük bir çoğunluk binlerce yıldır aynı kaderi paylaşmakta, aynı kültür ve amaç içerisinde yoğunlaşmaktadır” derken yüzde yüzün dışında tuttuğunuz bu yüzde beş hangi unsurları kapsamaktadır?

Konunun başlığı azınlıklar olduğuna göre, bu yüzde beşler azınlıklar mıdır? Eğer bu yüzde beşler aynı kaderi paylaşmıyorsa, aynı kültür ve amaç içerisinde yoğunlaşmıyorsa, bir yukarıdaki cümlede niçin “Hangi dinden ya da ırktan (Rum, Ermeni vs...) olursa olsun herkes Türk vatandaşı kabul edilmekte ve kanunlar önünde eşit muamele görmektedir” denmektedir?

Hocam, bir paragrafta hem ‘öyle’, hem ‘böyle’ demek, hem ‘Türk vatandaşı’ yazmak hem de bunları %95 ‘in dışında tutmak doğru mudur? Yok-

sa Hocam, bu yüzde doksan beş birinci sınıf, şu yüzde beş de ikinci sınıf vatandaşlara mı tekabül eder? Hocam, özür dilerim ama, şimdi bu benim sorularım bölücülük kapsamına mı girer?

***

Hocam, bir sorum da şu ‘Şark Meselesi’ne ilişkin olacak. Bu Avrupa devletleri sadece eskiden değil, şimdi de azınlıkların haklarını korumak ve savunmak için sürekli üstümüze geliyorlar. Baksanıza bugün bile Avrupa Birliği’ne girebilmemiz için bizden azınlıkların haklarını koruyacak uyum yasaları çıkarmamızı ve uygulamamızı istiyorlar.

Hocam, biz azınlıklarımıza haklarını niye Avrupalılar istemeden vermiyoruz ki?

Niye azınlıkları Avrupalıların aleti haline getiriyoruz ki?

Hocam, hem gerekli hakları vermeyip hem de “Gereksiz haklar istiyorlar” diye azınlıklarımızı suçlamamız doğru mu?

Onları, bugün de haklar istediklerine göre, şimdi de mi “Avrupa’nın ticari, siyasi, mali simsarı olmak, yani aracı bir cemaat haline gelmek”le suçlayacağız?

***

Hem sonra hocam, son bir sorum da şu ‘ticari, mali ve siyasi simsarlık’ üzerine izninizle.

Şimdi ülkemizde o kadar azınlık da kalmadı ama onların açığını dolduran epeyce has Türk, kişi ve kuruluş var. Sadece Avrupalı da değil, dünyadaki tüm dev şirketlerle kurdukları ortaklıklarla onların buradaki ticari ve mali simsarı durumundalar. Birçok siyasi parti, birçok sendika, birçok kurum ve kuruluş kendi ideolojik yoldaşı Avrupalı partilerle ve kuruluşlarla hareket ve işbirliği içerisinde, onların siyasi bir aracı halindeler.

Azınlıklara gelince simsar diyoz da onlara niçin bişey demiyoz hocam? Hı?

Hocam, aslında benim size soracak daha çok sorum var.

FARKLILAŞSAK DA FIKRALAŞSAK

Batı, çokkültürlülükle gerçek anlamda henüz yeni tanışıyor. Çeşnilikte en farklı kültürlere sahip Amerika'nın geçmişi dahi sadece iki asırlık. Avrupa ise 'öteki ile birlikte yaşama'yı deyim yerindeyse laboratuvarında deney yapıyor.

Köklü bir çokkültürlü yaşam geleneği olmadığı için de bizim için sıradan(!) sayılan türban gibi bir konuda apışıp kalıyor, ne yapacağını şaşırıyor.

Fransa tipik bir örnek. Dini simgelerin okullarda kullanılmamasına yönelik yasanın kabulünde yaşanan sancı halen kıvrandırıyor.

Ama adamlara bir diyecek yok, çünkü tecrübeleri olmasa da tekkültürlülükten çokkültürlülüğe, teklikten birliğe doğru iyi niyetle gün geçtikçe daha iyisini beceriyorlar.

Bizde ise tecrübe var, lakin niyet yok.

***

Çokkültürlülük kavramına antipati duyan çevrelerimiz hayli kaygılı. En büyük kaygıları da, ön plana çıkmaları halinde farklılıkların giderek fıkralaşması ve birliğimizin, bütünlüğümüzün bozulması.

Birliğimizle, bütünlüğümüzle örtülmeye çalışılan ise aslında tekliğimiz.

Hani "Ne mozaigi lan, mermer" deyişi vardı ya... İşte o.

Böyle olmasına rağmen, "Bizde çokkültürlülük zaten var, yenisine ne gerek var ki" tavrından da bir gıdım taviz verdiğimiz yok.

***

Rivayete göre, bir zamanlar bir arada yaşama muhabbetimiz o denli güçlüymüş ki farklılıklarımızı fıkralaştırır, birbirimizle oynasırız.

Yan yana geldik mi bir Türk, bir Kürt, bir Ermeni, bir Yahudi, bir Rum, gayri tutmayın bizi gitsin.

"Kürt, Türk bir de Ermeni üç arkadaş yolda gidiyorlarmış..." diye başlarmışsınız birbirimizi tiye alacak denli atışmaya, sevişmeye. Hey gidi günler hey...

Farklılığımıza kızacağımıza, farklılığımızla eğlenirmişiz.

Farklılığı eğlenceye dönüştürmek... İnsanoğlunun uygarlaşmasının gerçek göstergesi belki de bu.

***

Ama sonra... Gün gelmiş, birbirimizden korkmuş, fıkralarımızı dahi anlamaz olmuşuz. 'Tek'lik adına birçok zenginliğimizi yitirdiğimiz gibi, neşemizi de kaybetmişiz.

Tekrar o günlerimizi yakalayabilir miyiz?

Yakalamak için nereden başlamalıyız?

'Siyaset, politika' gibi ürkütücü lafları bıraksak da eğitimden mi başlasak yoksa?

Farklılıklarımızı hiç çıkmamacasına belleğimize kazıyacak ders üniteleri, araştırma konuları mı koysak ders kitaplarımıza?

Belki de en iyisi alfabeden başlamak.

"Ali topu Veli'ye at"ın yanına bir de "Ali topu Hagop'a at"ı eklemek.

***

Beyoğlu gazetesinin azınlıkları buluşturan bir toplantısında da sormuştum bu soruları, orada da yinelemiştim önerilerimi.

Apoyevmatini gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni Mihail Vasiliadis dostum, espiyle takıldı bu "Ali topu Hagop'a at" sloganına.

"Vallahi başına iş açacak laf ediyorsun" diyerek esprisini patlattı.

"Ali topu at diyorsun ama ya bu topu Ali bir başka top anlar da askere gittiğinde topu ele geçirdiğinde Hagop'a nişanlarsa ne olacak? Bana ilkokulda böyle öğretiler demez mi?"

Gülüştük bir iyice.

***

İçimden "İşte bu" diyordum "İşte bu."

Bir farklının diğerine endeksli travmatik ya da paranoyak ruh halinin hangi boyutlarda gezinebileceğini gösterse de, yakalamamız gereken birliktelik işte bu.

Farklılıklarımızı fıkralaştırmak...

KİMLİK TÜNELİMİZİN KORSANLARI

Belli ki evrakın bir örneğini bana da gönderenin canı pek acımış.

Bir ilçenin Emniyet Amirliği'nden bir başka ilçenin Askerlik Şube Başkanlığı'na gönderilmiş bir polis adayının durumunun teyidiyle ilgili yazışma.

“Adı geçen polis adaylığına alınmasında ve polis olmasında adli yönden herhangi bir sakıncanın bulunup bulunmadığı ile sabıka kaydının çıkarılması, askeri yönden mâni bir halinin olup olmadığının bildirilmesi. Nüfus-ça yaş tashihi yaptırıp yaptırmadığı, soyunda dönmelik olup olmadığı...”

Evet evet, yanlış okumadınız... “Soyunda dönmelik olup olmadığı...”

***

Geçenlerde CNN Türk'teki bir programda Türk Dışışleri'nden bir üst yetkili, bürokraside gayrimüslim yurttaşların görev almasının önünde herhangi bir yasal engel olmadığını, isteyen herkesin bu haklardan yararlanabileceğini net cümlelerle ifade ediyordu.

Ama sadece ifade ediyordu, Cumhuriyet tarihimiz boyunca bir tek örnek gösteremiyordu.

Yok çünkü.

Özellikle güvenlik kadrolarında, askeriyede, poliste, dışışlerinde, içişlerinde ve diğer tüm bakanlıkların kademelerinde bir tek örneğe rastlamak mümkün değil.

Peki niçin bu böyle?

Araştırdım, yasalarda hakikaten herhangi bir engel yok.

Ama görünmez mürekkeple yazılmış derin yasalarda çok.

***

“Soyunda dönmelik olup olmadığı...”

Yahu ‘dönme’sine geçit verilmiyor, aslına nasıl verirler ki!

***

Kavimlerin kavimlere dönüştüğü, göçlerin sürgünlerin ve çatışmaların bolca yaşandığı bu topraklarda, kimin ne kadar katıksız, kimin ne kadar ne olacağı önemli de değil elbette.

Ne var ki tektipçi zihniyet, bilemediğiniz geçmişinizle ilgili de size bir bedel ödetiyor yeri geldiğinde.

“Kendi kimliğine dair araştırma yaparak ülkeyi bölmek mi istiyorsun?” tehdidiyle kimlik tünelinizin kapılarını bizatihi sizin masum araştırmalarınıza kapatıyor, lakin o kendisi, tünelinizin derinliklerinde canı istediği zaman korsanlık yapıp, sondaj çalışmaları yürütüyor.

İstedliğini örtüyor, istediğini açıyor.

***

Yapılan, Okan Bayülgen’in ‘Zaga’sındaki klip tahlillerinin bir benzeri aslında...

Sözde ulusçu, sözde devletçi hamaset, geçmiş yaşam klbinizin karelerinden arsızca dolanıyor.

Canı istediğinde klbinizi geri sarıyor.

Yakaladığı anda da komutunu veriyor.

“Dur, dur, burada dur.”

Karelerin akışı, “Dur, dur, burada dur” talimatıyla donuklaştığında ise karikatür kendiliğinden oluşuyor, yaşamın ayrıntılarına sıkışmış kara mizah anında sırtıveriyor.

Sizin canınız acıyor ama birileri de eğleniyor.

BirGün, 17 Haziran 2004

EN İRKÇİ ADAM: ŞAPKACI ARAM

Dünyada bunca uluslararası sözleşme, bunca uluslararası cezai yaptırım, bunca uluslararası ayıplama olmasına rağmen, ırkçılığın artık geride kaldığını, bittiğini söyleyebilir miyiz?

‘Kafatasçılık’ anlamına gelen ırkçılık belki geçmişte kalmış olabilir, ancak bugün yaşanan bir biçimi var ki çok daha rafine ve bir o kadar da alçakça. Bugünkü sinsi ırkçılık durumlarını gördükçe geçmişteki kafatası ırkçılığını arayası geliyor insanın.

***

Bir insanın bir diğer insanı başka bir ırktan olduğu için yok etme vahşeti her ne kadar yeryüzünden silinmediyse de, azaldı diyebiliriz belki ama öldüren ırkçılığın yerini, daha azgın haliyle, öteleyen ve aşağılayan ırkçılığın aldığını da tespit etmemiz gerek.

Ülkemiz ise bu tür ırkçılığın fütursuzca kullanıldığı kontrolsüz bir alan.

Böylesi bir ırkçılığın varlığı için gazete sayfalarına ya da televizyon ekranlarına her gün şöyle bir göz atmak fazlasıyla yeterli. Sadece siyasi yelpazenin değil, magazinél dünyanın dahi sağında solunda rafine ırkçılığın inanılmaz örnekleri cirit atıyor.

***

İşte size son bir örnek. Ceviz Kabuğu programı.

‘Van’ı satın almaya çalışan Ermenilere yönelik ipe sapa gelmez, kaba söv-gü ve asılsız iddialar. ‘Gâvur’un dillerde yalama haline dönüştüğü küfür-baz söylemler. Yalanlar ve dolanlar.

Nasıl olsa itiraz eden yok, ne hesap soran bir savcılık, ne ceza uygulayan bir adalet mekanizması ve ne de bunlara hadlerini bildirecek bir Basın Konseyi söz konusu.

Gizli ya da açık bir ırkçılığın akıntısına kaptırmışlar, veriştirip duruyorlar.

***

Bir zamanlar kendimize model aldığımız, yazılarıyla kendi yaşam çizgimizi doğrulttuğumuz İlhan Selçuk’un yazdıklarına ne demeli peki?

“Sen gel de bu işe şaşma” başlıklı yazısında Fener [Rum] ve Ermeni Patrikhaneleri’nin sabıkalarını sorguluyor ve bu sabıkların tarih olmadığına hükmettirecek bir yargıyla ve o kendine has rafine üslubuyla bakın neler diyor!

“Kurtuluş savaşımız aynı zamanda Hıristiyan ile Müslüman arasında” ve “Bu mirasın ağır yükü de günümüzde karşımıza çıkıyor.”

Bir de önerisi var Selçuk’un.

“Eğer müzakere tarihi verilirse, Türkiye AB’ye girmek için en az 10-15 yıl bekleyecekmiş. Peki Patrikhane ile papaz okulu talepleri neden beklemiyor?”

Hakikaten yazının başlığı çok güzel...

“Sen gel de bu işe şaşma!”

***

Bir zamanların şapkacısı, sınıfarkadaşım Aram geldi yine aklıma. Mercan’da şapkacılık yaparlardı baba oğul, Toronto’ya göç etmeden önce.

Aram’a kalırsa o dünyanın en uzman kafatasçısıydı.

Övünerek anlatırdı uzmanlığını.

“Müşteriyi içeri girdiğinde hemen kafasından tanırım. Nereli olduğunu anlarım ve hangi yöre insanına hangi tür şapka verilmesi gerektiğini çok iyi beceririm.”

Örneklerdi de anlattığını.

“Karadenizli’nin kafası büyüktür, onlara 50, 51, 52 numaraları verirdim. Antalya ve Hataylıların ufak ve sivri olurdu kafaları. Uzaktan bakınca anlardım içeri girenin nereli olduğunu, ya da biraz konuşturur, hemen şivesinden anlardım ve o sormadan hangi numaranın, hangi modelin onlara uygun olacağını pat diye daha içeri girerken söylerdim, şaşırırlardı bu ön-görüme ve başka da bir yere gitmezlerdi. Ne verirse onu alırlardı.”

***

Bizlere şimdilerde gizli ırkçılığı, milliyetçilik ya da ulusalcılık olarak yutturmaya çalışanları gördükçe, uzmanlığını inkâr etmeyen Aram geliyor aklıma.

Baksanıza bizimkilere. Kimselerin ırkçılığı üzerine alındığı yok.

Ne demeli bilmem ki!

Kurban olsunlar Aram’ın kafatasçılığına!

BirGün, 24 Eylül 2004

LOZAN'I BOZANLARA

Gazeteler, Surp Pırgıç Hastanesi Yönetim Kurulu'nun iki gayrimenkulünün geri verilmesi için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurduğunu ve bunun kabul edildiğini duyurdular. Vakıf yönetimi ise bu haberlerin ardından bir basın açıklaması yayımladı.

Söz konusu basın açıklaması azınlık vakıflarını idare edenlerin ruh halini çok açık bir şekilde ortaya koyan ve üzerinde düşünülmesi gereken ayrıntılarla yüklü.

***

Birincisi ve emin olduğumuz o ki, Vakıf yönetimi AİHM'e yaptığı başvurunun kabul edilmiş olmasına sevinmediği gibi, aksine anlaşılır bir endişeye sahip.

"Başvurumuz kabul edildi ama bakalım Devlet AİHM'e başvurmuş olamamızı nasıl karşılayacak?" endişesi kendiliğinden refleks olarak ortaya çıkmış durumda ve bu ruh halini layıkıyla anlamak için de illa ki Türkiye'de yaşayan azınlık olmak şart.

Başvurunun kabul edilmiş olması dahi bu denli endişe verebiliyorken, haberin basında ve medyada art niyetli bir yorumla aktarılmasının nasıl bir ruh hali yaratabileceğini düşünmek bile gereksiz.

***

Hele de hazır Lozan Haftası kutlanıyorken, Lozan'a atıfta bulunulması ve güya azınlık vakfının AİHM'e Lozan'ı şikâyet ediyor gösterilmesi hinoğlulinliğin tuzu biberi.

Doğrusu, tüm milli hassasiyetler ayağa kalkmışken, azınlık vakfını Lozan'a karşı göstermek derin bir incelik, hatta cambazlık gerektirmiyor.

Bir miktar ar damarı çatlamış olmak böyle bir densizliğe tenezzül için yeterli. Çatlak ise bizde sayamayacağımız kadar...

Haberin verilışine bakın: "Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı, Türkiye'de Müslüman olmayan dini azınlıklara ait vakıfların mülk edinme-

leriyle ilgili mevcut yasal düzenlemelerin Lozan Antlaşması'yla kısıtlandığını ve bu durumun Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırı olduğunu iddia ederek AİHM'e başvurdu.”

***

Oysa başvuruda Lozan'dan herhangi bir şikâyet yok.

Üstelik olması için bir sebep de yok.

Azınlık için Lozan uygulansın yeter. Bütün sorunlar zaten Lozan'ın uygulanmamasından kaynaklanıyor.

Peki, hal böyle olduğu halde azınlık vakfını Lozan karşıtı gibi gösterme gayreti niye?

Neden olacak, AİHM'e başvuruya söz edemiyorlar, çünkü bu süreci bu ülkede kendileri yarattılar. Üstelik Başbakanlık yapmış olanlar da dahil, nice devlet adamı yeri geldiğinde kendileri de pekâlâ AİHM'e başvurmaktan çekinmiyorlar.

Ama dedim ya bizler azınlıgız ve övünmek gibi olmasın ama çok şükür onlardan daha hassasız.

Zorunlu olarak AİHM'e başvurmak zorunda kalsak dahi, hiç olmazsa durup yaptığımızın ne kadar doğru, ne kadar yanlış olduğunu tartıyoruz.

Bizi anlamak istemeyen zihniyetin ise yapabildiği tek şey başvurumuza bir kulp takmak ve azınlık vakfını toplum önünde ülkesine ve Lozan'ına ihanet içinde göstermek.

***

Ne ki, artık geçti o günler.

Gayri kendimizi yeterince ifade edecek iradeye de, yetkinliğe de, cesarete de sahibiz. Nitekim hastane yönetiminin basın açıklaması bu yönde olumlu bir adım. Her ne kadar yönetim içine girdiği telaşı basın açıklamasına da yansıtmışsa da, bu telaşın ve endişenin samimiyeti bile kendi başına her şeye bedel.

Yönetim, basın açıklamasında, Lozan'dan herhangi bir şikâyeti olmadığını vurgulamaya çalışıyor ve başvurusunun son noktaya dayanmış çaresiz bir zorunluluktan kaynaklandığını dosta düşmana anlatmaya çalışıyor.

Yönetimin içine düştüğü bu ruh halini sadece toplum değil, asıl devleti idare edenler idrak etmek zorunda.

Kendi toplumunun sorunlarını çözmemekte direnen ve onları çözüm aramak için AİHM'e iteleyen anlayış, gereken basireti ne zaman gösterecek? Ne zaman kendi yurttaşının sorunlarını kendi iradesiyle çözmeye çalışacak?

İşte bütün sorun bu.

***

Bu böyle olmadığı içindir ki de doğal bir hak olmasına rağmen vakıf yönetimleri çekine çekine AİHM'e başvuruyor ve en ufak bir yanlış anlamaya meydan vermemek ve kendi çözümünü kendi devletinin dışında arıyor görünmemek için de olağanüstü bir hassasiyet gösteriyorlar.

Ne var ki, onların bu hassasiyetine aynı hassasiyetle karşılık hiç mi hiç verilmedi. Hassasiyet gösterilmediği için de yarınki tarihler hep şöyle yazıldı:

"O zamanlar Ermeniler Avrupalılarla bir olmuş, Türkiye'deki gayrimenkullere sahip olmaya çalışıyorlardı.

Ve takdir edersiniz ki biz bu ihaneti hoş karşılayamazdık... Onun için de onlara hadlerini bildirmek zorunda kaldık."

Zaten hep dediğim şu:

Vazgeçin tarihte belge aramaktan... Bugüne bakın, tarihi zaten anlarsınız! ²²

BirGün, 29 Temmuz 2005

22 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Aralık 2008'de, Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı'nın 2002 yılında yaptığı şikâyet başvurusu sonucunda, Türkiye'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin mal ve mülkiyetin korunmasıyla ilgili 1. protokolünün 1. maddesini ihlal ettiği görüşüne vardı. Buna göre, Türkiye'nin vakfa 275 bin Euro ödemesi kararlaştırıldı.

HAYDİ BASTIR MANASTIR

Gazeteye yansıyan haber ve görüntüler insanın içini cız ettirecek cinsten.

Yaz bitti bitecek ama Patrik Bartholomeos Kınalı'daki Manastır Çocuk Kampı'nın açılışını anca yapabilmiş.

Vakıflar bürokrasisinin artık gelenek haline getirdiği bürokratik engellemeler nedeniyle çocuk kampı bugüne değin açılamamış. Vali'nin özel izniyle ancak kampın açılışı yapılırken, haberin en can alıcı noktası, kampın açılışında kampa katılacak Rum çocukların o anda orada olmayışları... Muhtemelen artık yokları da çok azaldılar.

Nitekim Patriğin konuya ilişkin açılış konuşmasında yaptığı değinme, acı gerçeği tüm boyutlarıyla ortaya koyuyor:

“Üzgünüz, çünkü çocuk kampı çocuksuz açılıyor. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Büyükkada'daki yetimhanede olduğu gibi, bu malımıza da el koymak istedi. Bazı hususlarda kötü niyet var. Rum vatandaşları 120 bindi, şimdi 2 bin kişi kaldı. Durup dururken insan evini barkını bırakıp gitmez.”

***

Çocukluğumu anımsadım tabii...

Kınalıada'nın iki çocuk kampından biriydi Manastır, diğeri de bizimki.

Mekân olarak kıyasladığımızda biz minikler, Manastırdakilere imrenirdik.

Bizim kamp, tellerle çevrili beton bahçesiyle bir tür kümesi andırırdı. Yüzlerce çocuk, elli metre karelik, hadi bilemediniz yüz metre karelik beton bir alan üzerinde sabah akşam koşturur dururduk.

Manastırdakiler öyle mi? Kınalı'nın en tepesindeydiler. Adanın 360 derecelik kıyısını o tepeden izleme olanakları mevcuttu. Tarihi binalarının bahçesi, gölgesi büyük ağaçlarla, orası yetmezse binanın önündeki geniş yeşil ve ağaçlıklı piknik alanı hafta içi sakinliğiyle hep onların emrindeydi.

Çocuk hevesimizde onlar bize göre daha şanslıydılar.

Öykünürdük onlara ama her yaz kamplar arası düzenlenen spor turnuvasında da çoğunlukla hadlerini bildirirdik.

Hoş bir heyecandı bizim kampla Manastır arasındaki yarışmalar.

Top sahasını dolduran minik taraftarların sloganları çocukluğumuzun unutulmaz anıları arasındadır.

Hele de şu hiç unutamadığım slogan...

“Haydi bastır Manastır!”

***

Kınalı’daki Ermeni Çocuk Kampı bugüne kadar varlığını aynı tempoda sürdürüyor.

Rumların Manastırı ise artık çocuklarından mahrum kalmak üzere.

Patrik Bartholomeos’un serzenişi hâlâ kulaklarımda:

“Rum vatandaşları 120 bindi, şimdi 2 bin kişi kaldı. Durup dururken insan evini barkını bırakıp gitmez.”

Ve tabi çocukluğumuzun sloganı:

“Haydi bastır Manastır!”

***

Patriğin serzenişine dahi tahammül edemeyen Bakan Mehmet Ali Şahin’in beyanatları ve kimi basın organlarının konuyu ele alış üslubu ortada.

“Papaz çizmeyi aştı.”

“Patrik sınırı aşıyor.”

“Papaz haddini aştı.”

“Vakıflar Patrik’e dava açacak.”

Kimsenin Patriğin derdini dinlemeye niyeti yok:

“Rum vatandaşları 120 bindi, şimdi 2 bin kişi kaldı. Durup dururken insan evini barkını bırakıp gitmez.”

Ama onlar kendi nakaratlarında, onlar kendi sloganlarında...

“Papaz çizmeyi aşmış.”

***

Vakıflar Genel Müdürlüğü Patrik aleyhine dava açacakmış...

Ah nerde o günler... Keşke böyle bir hata yapsalar.

Bizler de o mahkemeye doluşsak ve ortaya koysak bildiğimiz gerçekleri...

Bir bir anlatsak orada azınlık mülklerinin azınlık vakıflarının elinden nasıl ele alındığını ve Vakıflardaki bürokratlar tarafından kimlere peşkeş çekildiğini...

Bu peşkeş çekilenler arasında hangi aşırı sağcı gazetelerin patronlarının yer aldığını...

Açılrsa da bir mahkeme, biz de göstersek dünya âleme kimlerin gözü bizlerin malı mülkü üzerinde...

***

Boşuna değil unutmayışım çocukluğumun sloganını:

“Haydi bastır Manastır!”

Agos, 5 Ağustos 2005

6-7 EYLÜL'ÜN 50. YILINDA

Tarihte yaşanan olaylardan ötürü, bugün kendimizi ya da birilerini sorumlu tutarsak, bu da bir tür ırkçılık sayılmaz mı?

İşte, düşün dünyasında son zamanlarda sıkça tartışılan ve cevabı aranan önemli bir soru.

Üstelik “Evet, ırkçılık sayılır” yönünde bir eğilimin giderek rağbet kazandığı da pekâlâ söylenebilir.

***

Ne var ki soru fazlasıyla paradoksal.

Hatta kendi içinde tuzak yüklü.

Sözgelimi, bu yargıya göre, kendimizi geçmişte bizimkilerin yaptığı bir olaydan ötürü sorumlu sayıp bugün birilerinden özür dilersek, demek ki ırkçılık yapmış olacağız.

Nedeni de çok açık.

Bu durumda, biz hâlâ kendimizi bizimkilerin, ötekileri de ötekilerin devamlılığı olarak görüyoruz.

Bu da demektir ki geçmişten gelen o ayrımcı çizgiyi bugün aynı şekilde sürdürüyoruz, dolayısıyla bal gibi ırkçı bir çizgi üzerindeyiz.

Bu açıdan bakıldığında, bizim bugün birilerini geçmişte yaşananlarla ilgili sorumlu tutmamız ve özür dilemeye davet etmemiz de aslında ırkçılığın ta kendisi.

Bu savdan hareketle, eğer ırkçı olarak nitelenmek istemiyorsanız özellikle kendi kimliğinizin geçmişiyle bağ kurmayacaksınız! Karşınızdakini de geçmiş kimliğiyle ilişkilendirmeyeceksiniz.

Peki bu nasıl olacak?

Geçmiş kendimizden kopuk bir zaman dilimi olarak kabul edip, geçmişte

olanlara da sanki hiç bizimle ilgisi olmayan bir başka dünyanın vakaları olarak bakmamız, ya da bizlerden çok uzak ve ilgisiz yerlerde yaşanmış olağan olaylar olarak yaklaşmamız mümkün mü?

***

Doğrusu, tarihsel olaylara ilişkin doğru tavır takınmanın, ‘kimlikten kaçınma’yla ya da ‘kimlikle araya mesafe koymayla’ gerçekleşebilecek yeğâne tutum olduğunu düşünüyorum.

Sorun, kimliğin de farkında olarak doğru tavır alabilmekle ilgili ve bunun da adına demokrat duruş diyorlar.

Yolu yöntemi de gayet basit.

Gerektiğinde, her fırsatta, kendi kimliğini de sorgulayabilmek ama o kimliğe de sonuna kadar sahip çıkma cesaretini göstermek.

Ve de tarihte kendi kimliği açısından da yaşanmış bir olumsuzluk varsa, bunun farkında olmak ve bir sorumluluk duygusu hissettiriyorsa gereğini yapmak.

***

Bu kadar teorik lafı boşa etmedim elbet.

İşte, 6-7 Eylül’ün 50. yılındayız.

Kabul edelim ki 1915 tarihinde yaşananlar, Türkiye kamuoyu açısından tartışmalı bir tarih, ve olan bitene ilişkin ortak bir konsensüs yok.

Peki ya 50 sene önce 6-7 Eylül tarihlerinde İstanbul’da azınlıklara yönelik yaşanan vandalizm konusunda bir anlaşmazlık söz konusu mu?

Her zaman var olabilecek cılız birkaç marjinal “Oh oldu” sesi dışında, emin ki Türkiye kamuoyu o tarihte yaşananları büyük oranda “koca bir ayıp” ya da “bir kara gün” olarak kabul ve idrak etmiş durumda.

***

Hal böyle olmasına rağmen, ne bileyim ben, madem bu vakanın 50. yıldönümü yaşıyor, kamuoyundan, hatta niçin olmasın Devlet’ten, hükümetten, insan demokrat ve saygın bir duruş beklemeden edemiyor.

Yani şimdi fena mı olur sayın Cumhurbaşkanımız ya da Başbakanımız 6-7 Eylül’ün 50. yılı vesilesiyle o tarihlerde yaşanmış olan olaylar için birer mesaj yayımlasalar ve üzüntülerini belirtseler.

Dünya da görse ki Türkiye tarihinde yaşanmış bir vakayı haksızlık olarak idrak etmişse eğer, bunun için pekâlâ en yüksek organları vasıtasıyla bile üzüntüsünü belirtebilir ve özür dileyebilir.

***

Şimdi tabii geldik asıl can alıcı noktaya.

Benim böyle bir beklentim varsa, bugün hükümeti böyle bir sorumluluğa davet ediyorsam, ben ırkçı mıyım?

Eğer bu ırkçılıksa, eyvah ki eyvah... İflah olmaz biriyim demektir.

Niye ki, beklentim ve hayallerim bu kadarla da sınırlı değil.

Başka hayallerim de var.

Mesela diyorum, kitle örgütleri, sendikalar, öğrenci dernekleri ve sivil örgütlenmeler, 6-7 Eylül'de el ele verseler de İstiklal Caddesi'nde bir yürüyüş yapsalar ve 50 yıl önceki kuşakların aksine o caddedeki tüm işyerlerine bu kez çiçekler atsalar.

Ne dersiniz, bırakayım mı artık şu ırkçılığı?

BirGün, 2 Eylül 2005

RENCİDE ETMEK İSTEMEZMİŞ!

Sanatsal gelişmelerden siyaset üretmeye yeltenenler ve özellikle de Yılmaz Özdil'in *Sabah*'taki yazısı olmasa, muhtemelen Eurovision Şarkı Yarışması gibi çok da ehil olmadığı bir konuya dahil olmak istemezdim.

Ne ki, Özdil'in son derece tehlikeli üslubu konuyu enine boyuna ele almamızı zorunlu kılıyor. Kaçınılmaz olarak da Özdil'in ne yazdığını bir kez daha tekrarlamak gerekiyor.

"Bakın yedi sülalemize 'çocuk kasabı' diyen Ermenistan'a 10 puan vererek, 'dünya kerizlik tarihi'ne geçtik. Hâlâ 'İyiniyet mesajı verdik' diye seviyoruz.

Evet bir mesaj bu. Ama 'Türkiye'nin verdiği' değil bana göre. 'Türkiye'ye verilen' bir mesaj... Çünkü Almanya'daki Türkler nasıl canhıraş şekilde oy yağıdırıyorsa Türkiye'ye, Türkiye'deki Ermeni vatandaşlarımız da öyle oy yağıdırdı Ermenistan'a.

Rencide etmek istemem hiçbirini... Aralarında çok arkadaşım var. Ama ellerine geçen ilk fırsatta 'Diaspora' gibi davrandılar.

İyi okumamız gereken mesaj bu."

***

Türkiye Ermenilerinin Ermenistan'a verilen 10 puanda önemli bir rol oynamış olabileceğini ben de düşünüyorum.

Sever bizim toplum bu tür arenalarda boy göstermeden oy göstermeyi. Daha önce tecrübeyle sabit başarılarımız da var.

Şu meşhur 'Biri Bizi Gözetliyor' evinde birinci çıkan Edi ile Viken'i anımsayın. Onların kimlerin oylarıyla birinciliği kazandığını sanıyorsunuz? Ermeni evlerinde karı koca, çoluk çocuk ayırmaksızın, her birinin parmakları GSM tuşlarına basmaktan nasır bağlamıştı. Popüler ve magazin konulara ilgi demeye görün, bizim toplumun üzerine yoktur! Kimse elimize su dökemez.

***

Dolayısıyla, Ermenilerin bu tür yarışmalarda yarışan Ermenilere ilgisini ağır nedenler üzerine değil, hafif nedenler üzerine oturtmak daha doğru. Nedeni salt Ermenilerin birbirlerine olan tutkunluğuna, milliyetçi duygularının varlığına ya da dayanışma reflekslerine bağlamak mümkün gözüküyor. Gözüküyor çünkü, “Ermenilerin birbirlerine hiç de tutkun olmadığına, hatta birbirlerini hayli kıskandıklarına, birbirleriyle hiç dayanışmadıklarına, bırakın milliyetçi duygulara sahip olmayı, kimliklerini boş vermiş bir halde yaşadıklarına” dair yakınmalar bizzat Ermeni dünyası içinde o kadar çok ki!

***

Peki Andre’nin sunduğu şarkı bütün Ermenileri aynı frekansta yakalayacak ve onların ortak ezgilerini yansıtacak bir karakterde miydi ki Ermeniler oylarını Andre’ye verdiler?

Ermeniler adına konuşamam ve umarım bu soruya cevap vermek için uzman olmam da gerekmiyordur ama kişisel kanaatimi belirteyim ki hayır, şarkının Ermenileri kucaklayan bir karakteri yoktu. Çocukluğumdan beri iyi kötü Ermeni ezgilerinin tadına varmış biriyim, Andre’nin sadece bir kez dinleyebildiğim şarkısından o gizemli tadı aldığımı söyleyemem. Hatta Anadolu halk müziğinin tonlarını taşıyan ara nağmelerin ve enstrümanların varlığının dahi bir başına o tadın yakalanması için yeterli olmadığını söyleyebilirim.

İtiraf etmeliyim ki diğer bazı parçaları, örneğin Bosna Hersek’in o kendi dillerinde söyledikleri folklorik parçayı kendime daha yakın buldum. Andre’nin Ermenice söyleyeceği, bize ait ezgiler içeren bir parçayı doğrusu yeğlerdim.

***

Türkiye’den Ermenistan’a verilen 10 puanı sadece bir adresin varlığına bağlamak doğru olmadığı gibi, bu sonucu tek bir nedenle açıklamak da bir o kadar anlamsız. Böylesi bir sonucun çıkmasında değişik adreslerin rolü olabileceği gibi değişik nedenler de pekâlâ sayılabilir. Andre’nin şarkısına oy verenler arasında kuşkusuz Türkiye Ermeni toplumunu önemli bir yere oturtabiliriz, ancak şarkının ritminden hoşlanan, ezgisinden hoşlanan, Andre’nin yakışıklılığına bayılan, Ermeni olmayan kesimlerin de var olabileceğini yok sayamayız.

***

“Kim niye oy verdi?”nin hesabını mutlak bir bilgiyle yapmak mümkün olmadığı için de, şu anda benim yaptığım gibi, son derece popüler ve magazin el bir üslupla kuşkusuz sizler de görüşünüzü bildirebilirsiniz. Muhtemelen de birçoğunuzun yaklaşımı benden farklıdır. Ancak şu muhakkak ki Yılmaz Özdil’in yaklaşımı hepimizden farklı ve yakışsınız.

O çok açık bir şekilde, çıkan sonuçtan hareketle Türkiye Ermenilerine yönelik ayrımcı ve dışlamacı bir siyaset üretiyor.

Üstelik de tehlikeli bir siyaset. Türkiye Ermenilerini diaspora gibi davranmakla itham edişi bir yanda, asıl tehlikeli olan ayrıntı ise “Ellerine geçen ilk fırsatta” vurgulamasında gizli. Diğer bir deyişle, bunlar fırsatı yakalamaya görsün!

***

Biz Türkiye Ermenileri bize yöneltilen bu tür saptamaların ardındaki niyetin ne olduğunu tecrübeleriyle çok iyi idrak etmiş bir toplumuz. Özdil’in satırlarında da ‘iç düşman’ paranoyasının yeni bir versiyonuyla karşı karşıya olduğumuzu çok net görüyoruz. Üstelik aramızda çok arkadaşı varmış Özdil’in!

Rencide etmek istemezmiş hiçbirini! Ne diyelim şimdi? “Sen devam et bu üslubuna, biz hiç rencide olmayız” mı? Ah bu hayatta her şey şu GSM oynaması kadar kolay olsaydı! Bir de, “Kimler bu ülkenin en ırkçıları?” diye GSM yarışması yapılsaydı!

Ah bir de o “fırsat elimize” geçseydi!

Biz gösterirdik oyumuzun gücünü, ama ne diyelim ki? Hayat GSM tuşları kadar ucuz, Eurovision yarışmaları kadar hafif değil!

Agos, 26 Mayıs 2006

Cumhuriyet Halk Partisi, 19 Eylül'de tekrar çalışmaya başlayan Meclis gündeminde ortaya koyduğu performansla, bugüne kadar olduğu gibi bizi yine yanıltmadı.

Genel Başkan Baykal'ın Meclis grubunda ve CHP sözcüleri Kemal Anadol ile Haluk Koç'un da Meclis kürsüsünden yapmış oldukları konuşmalar, bu partinin geçmişte olduğu gibi bugün de azınlık yurttaşlara hangi gözle baktığını çok net olarak ortaya koydu.

Onlar güya solcular, ama azınlıklarına sağ gözle bakıyorlar.

***

Kendi yurttaşlarının sorunlarına bir nebze çözüm getirmesi beklenen yeni Vakıflar Yasası'nın görüşmeleri sırasında dile getirdikleri söylemleri bir kenara koyalım, sergiledikleri mimikler ve öfkeli ifadeler dahi bu zihniyetin azınlıkları yurttaş olarak görmeyip, 'yabancı' olarak gördüklerinin kanıtıydı.

Kendisini 'Sosyal Demokrat' veya 'Sol' olarak tanımlayan bir partinin içine düşmüş olduğu bu ayrımcı duruş ibret vericidir ve Türkiye'de aslında azınlıklara yönelik karşı söylemin hangi kesimlerde daha çok gerçek niteliğine kavuştuğunun da göstergesidir.

***

Azınlıkların sorunlarını iyileştirmeye ilişkin yasaların ne denli sıkıntılar ve zorluklarla Meclis'ten geçtiğini yakın tecrübelerimizle çok iyi biliyorduk. Bu nedenle '9. Uyum Paketi'ndeki yeni Vakıflar Yasası'nın da aynı sıkıntılarla karşılaşacak olması bizim için sürpriz olmayacaktı.

Ne var ki, Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu denli sert bir üslupla bu yasaya karşı çıkacağını da doğrusu beklemezdik.

Önümüzdeki günlerde yeni Vakıflar Yasa Tasarısı da Meclis'te elbette görüşülecek ve getirdiği yetersiz yeniliklerle bundan sonraki yaşantımızda yerini alacak.

Ancak Cumhuriyet Halk Partisi yetkilileri şunu bilmeli ki, onların sergiledikleri bu ayrımcı tutum biz azınlıkların hafızalarından hiç silinmeyecek.

***

Türkiye’de yaşayan yabancı uyruklu öğrencilere, kendi anadillerinde eğitim yapan özel okullarda okuyabilme olanağı sağlayan kanun değişikliği de CHP muhalefetine sert tepkisiyle ve iktidarın da geri adım atmasıyla ne yazık ki gerçekleşemedi.

Bu yasanın özellikle Türkiye’de çalışmaya gelen Ermenistanlı ailelerin çocuklarına okuma olanağı sağlayacağı bizzat iktidar kesimince dile getirilmişti.

Ne var ki muhalefet ve iktidarın sağ kesimleri böylesine insani bir yaklaşım dahi izin vermediler.

Bunu yaparken de aklı ve izanı yitirdiler.

***

Gerçekten önemli bir açılım fırsatı kaçırılmış oldu.

Türkiye ile Ermenistan arasında devletler düzeyinde ilişkiler tesis etmek ve geliştirmek ne yazık ki bugüne değin mümkün olmadı.

Devlet diplomasisi bu aşamada hep yetersiz kaldı.

Halk diplomasisi ise ağır aksak yürüyor.

Böylesi bir tikanıklık yaşanırken, Türkiye’de yaşayan Ermenistanlı çocuklara getirilecek kolaylığın Ermenistan halkında ve Diaspora nezdinde yaratacağı olumlu hava kuşkusuz tahminlerin de ötesinde olacaktı.

***

Bu olanakla birlikte bu çocuklar insan hakları ve çocuk hakları evrensel beyannamelerinin bir zorunluluğu olan, eğitim haklarından mahrum kalmış olmayacakları gibi, dış dünyada da Türkiye’nin demokratik çehresi önemli derecede parlayacaktı.

Sadece bununla da kalmayacak, Türk dış diplomasisinin eline önemli bir hareket imkânı verecekti. Türk dış politikası kendisine Ermenistan’la iyi ilişkiler kurulması için baskı ve telkinde bulunan dış çevrelerin dikkatine, var olan iyi niyetini bu haliyle daha somut sunabilecekti.

***

Tüm bu olumlu açılımlar ne yazık ki CHP'nin sağ, milliyetçi ve akıldışı politikası nedeniyle bu aşamada engellenmiş oldu.

Cumhuriyet Halk Partisi bu tutumuyla belki Türkiye'deki milliyetçi yükselişten pay kapabilir, ama unutmamalı ki bu tutumlarıyla azınlık yurttaşları içerisinde geçmişte ve bugün kendisine ümit bağlayanların da yakınlığını tamamiyle kaybetmiştir.

Bizlerin sayısı az ve seçimleri etkileyecek güçlü bir oyumuz yok elbette.

Ancak şunu bilsinler ki, onurumuz ve gururumuz tahmin ettiklerinden çok daha büyük.

BirGün, 28 Eylül 2006

BİRAZ DERTLEŞSEK Mİ?

Dört bin yıllık geçmişi olan üretken bir halktan, bugün 50-60 bin kişilik cemaate indirilmiş ‘Türkiye Ermeni toplumunun bir ferdiyim.

Bu halimle, bir miktar da haddimi aşarak, kendi minik ‘cemaat göleti’mden çıkıp, koca ‘Türkiyelilik denizi’ne, oradan da ‘evrensellik okyanusu’na, yazılarımla kulaç sallamaya yelteniyorum.

Ama biliyorum ki çoğunuzun nezdinde bunu pek beceremiyor, daha ziyade kendi göletimin çevresinde debelenip duruyorum.

Yine çoğunuza göre, yazılarımda fazlasıyla ‘Azınlık’, fazlasıyla Ermeni kokuyorum.

Muhtemelen içinizde beni Ermeni milliyetçisi olarak görenler de vardır.

Ama ne olur lütfen halden anlayın.

Yok eğer anlamıyorsanız ben size tek bir cümleyle anlatayım:

Tespitinizde belki haklısınız, lakin şunu da kabul edin, bizleri o gölete siz çoğunluklar ötelediniz.

***

Bizlere hep şu dayatıldı:

“Sen farklısın, ama doğuştan haksız bir farklısın.”

Türkiye’de demokrasinin üretimini özellikle geciktirmekte yarar uman zihniyet, farklılıkların zenginliğini bir türlü kavrayamadı. Sürekli ‘külfet’ olarak gördü.

“Türkiye’deki azınlık, bugün ne Lozan’ın tarif ettiği azınlık, ne de Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın tanımladığı yurttaşdır.”

Lozan’daki azınlık maddelerini beğenmeyebilirsiniz ve bu anlamda ülkede yaşayan yurttaşlar arasında bir farklılık görmek istemeyebilirsiniz.

Bunlar demokrat bir toplumun en temel istekleri sayılabilir.

Peki ama Lozan’ın dışına çekmeye çalıştığınız bir azınlık mensubuna bu kez de ‘eşit yurttaşlar’ potanızda yer açmanız gerekmez mi?

Ne yazık ki, Türkiye’de ne Lozan uygulanmaktadır ne de buna eşdeğer yurttaşlık hakları.

***

Demokratik ülkelerde çoğunluğun yanında azınlık olarak yaşamak bir keyif unsuru belki.

Demokrasisini üretememiş ülkelerin bahçesinde ise tek renk çiçeklerin yanında bir diken, kökünden sökülüp bahçe duvarının dışına atılması gereken bir yabanotu sanki.

Azınlık olmanın yaşamsal bir tadının olduğuna inananlardanım. Bize “Nasıl bir tat?” diye soracak olursanız, cevabım şu:

“Eğer özgürseniz ve kendinizi güvende hissediyorsanız –ki biz hiç böylesini yaşamadık– herhalde çok tatlı bir tat. Yok eğer değilseniz, müthiş bir acı. Bazen özgür, bazen değilseniz, o zaman da ekşi mi ekşi – çoğunlukla bizim yaşadığımız gibi.

Azınlık olmanın tadı, tat alanların yetisinden ziyade çoğunluğun tat verme yetisiyle doğrudan ilişkili.

Sorun aslında azınlıkların değil, çoğunlukların.

***

Onun içindir ki benim gibilerin çırpınışı siz çoğunluklara rağmen bir çırpınıştır.

Bu benim için de böyle, bir Kürt için de, kimliği köşeye sıkıştırılmış bir diğeri için de.

Tabii ki bu sıkıştırılmışlık altında kolay değil işimiz.

Hem kimliğimizi savunacağız, hem de o kimliğin tutsağı olmayacağız.

Zor ama başka çaremiz yok, becereceğiz.

Peki bu çırpınışımızı size rağmen değil de, sizin de katkınızla, sizinle birlikte yaparsak, işimiz daha kolaylaşmaz mı?

Bi düşünseniz ha! Bi düşünseniz.

CEMAAT MI, TOPLUM MU?

SİVİLLEŞMENİN YANLIŞ ADRESİ²³

'Patrikhane merkezli bir cemaat yaşantısı' aslında başından beri Türkiye Ermenilerine dayatılan sistemin ta kendisiydi. Fatih'in, İstanbul'da Ermeni Patrikliği'ni kurması ve Rumların karşısına bir diğer Hristiyan unsuru koymasıyla, Lozan'ın 'Dini Azınlıklar' tanımlaması, özünde birbirinden farklı bakışlar değil. Bir toplumu diğer karakterlerinden fukaralaştırıp, salt dini özelliğine indirgeyerek, toplumsal düzenini o özellik üzerine oturtmanın değişik versiyonları sadece.

***

Osmanlı'da sistemin iyi işlemesinin nedeni, büyük ölçüde Padişah-Patrik ilişkisinde, alanın da verenin de pek memnun olduğu bir sistemin iyi işliyor olmasıydı. O dönemde ha padişah olmuşsun, ha Patrik, doğrusu pek farklı saltanatlar değildi. Aynı şekilde, ha Padişah'ın kulu olmuşsun, ha Patriğin, fark etmiyordu.

Kendi milletini şeriatına göre yargılayabilen, Patrikhane binasında bir mahkeme salonu dahi bulunan o dönemdeki Patriklik yetkilerinin bugün büyük bir iştahla her fırsatta anılır olması boşa değil elbet.

***

Ne var ki, Cumhuriyet rejiminin laiklik ayağı, Osmanlı'daki düzenin devam etmesine olanak sağlamadığından, Cumhuriyet'le birlikte Türkiye Ermeni toplumunun yaşam sistematığının hem iç dengelerinde, hem de bu sistematığın devletle ilişkilerinde adı konmamış bir belirsizlik almış başını gidiyor.

23 On yazıdan oluşan ve 16 Ağustos 2002 - 18 Ekim 2002 tarihleri arasında *Agos*'ta yayımlanan bu dizinin tamamı, Hrant Dink'in toplu yazılarının sonraki ciltlerinde yer alacaktır.

Çağın getirdiği yeni değerler, iç düzenimizde daha sivil bir yaşam biçimini dayatırken, devletle ilişkilerde de daha sivil temasları zorluyor. Sözgelimi, Ermeni toplumunun devletle temaslarını halen Patrik üzerinden yürütmesi ne yazık ki çağdaş bir görünüm arz etmekten çok uzak. Patrik Hazretleri'nin ruhani kisveleriyle zaman zaman Ankara'ya taşınması, çoğunluğu siyasi ve politik içerikler taşıyan sorunlarda devletin kapısını aşındırması, laik Cumhuriyet'te benzeri olmayan anti-laik bir görüntü olarak sırtıyor.

Bir dönemin Başbakanı Erbakan'ın devlet konutunda Müslüman cemaat liderlerini cüppeleriyle kabul etmesinin sonuçta 28 Şubat gibi tarihsel bir kırılma noktasına yol açtığı göz önüne alınacak olursa, ruhani cüppeleyle Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Bakanlıklar ve hatta Genelkurmay Başkanlığı'nda endam eden Hristiyan dini liderlere bir ayrıcalık verilip verilmemesi toplumun çoğunluğu tarafından haklı olarak sorgulanıyor.

***

Bu noktada bir parantez açıp hemen yükselecek bir itiraza cevap verelim. Bu temasların aslında Türkiye'de büyük çoğunluğun hoşuna gittiği ve sonuçta devletin farklılarıyla uyumunun bir göstergesi olması ve Patriğe gösterilen itibar açısından hiç de şikâyet edilecek bir görünümde olmadığı iddia edilebilir belki.

Doğrudur, ama iddia edildiği kadarıyla kalır, çünkü bu görünüm yanıltıcıdır. O noktada Patriğe verilen itibar, vitrine taşınan itibar kadardır, lakin içerikten yoksundur. Yeri geldiğinde ve vitrine taşımaya ihtiyaç duyulmadığında, Patrik Hazretleri'ne alt kademedeki bir bürokrat kanalıyla "Muhatabınız Eminönü Kaymakamlığıdır" da pekâlâ denilebilmektedir.

***

Tarihten gelen merkezi konumunu bugün de sürdüren Patriklik, haliyle tam bir ikilem içinde.

Kendi dışında daha sivil bir düzene izin verirse, endişesi o ki merkez olma vasfı ortadan kalkacak. Ama dini toplum görünümüyle de toplumun varlığını sürdürmek artık eşyanın tabiatına aykırı.

Peki ne yapsın?

Kendince bir çözüm arıyor gibi gözüküyor, lakin olmaması gerekeni zorluyor.

“Sivilleşmeye evet” diyor ama hemen ekliyor:

“Sizin sivilleşmenize gerek yok, ben sizin yerinize sivilleşirim.”

***

Toplumda sivilleşmemesi, her bir ayrıntısıyla ruhani kalması gereken tek kurum olan dini merkezimizin, popülist bir yaklaşımla güya sivilleştirilmesine, toplumun dipten gelen sivilleşme arzusunun sanal ve sahte bir sivilleşme hareketi ile engellenmeye çalışıldığına tanık oluyoruz son yıllarda.

Tıpkı şeffaflaşma olgusunda olduğu gibi, sivilleşme olgusunda da aynı yol izleniyor. Nasıl bir vakıf yönetimi Patrik Hazretleri’ni bilançosu konusunda bilgilendiriyor ve o kadarcık hareketiyle ‘en şeffaf yönetim’ ilan edilebiliyorsa, Patrikhane bünyesinde, Patriğin her an değişebilen kendi seçkinlerinden oluşturduğu komisyonlar da toplumun sivilleşmesinin ta kendisi olarak gösterilebiliyor.

Ama toplumun kendisinin hiç kaale alındığı yok.

Az işitmiyoruz “Toplum dediğin kim? Biz mecbur muyuz hayatında kurumlarımıza bir tek kuruş dahi vermemiş köftecisine, marangozuna hesap vermeye?” sözlerini.

Agos, 23 Ağustos 2002

BİZ VE SİVİLLEŞME (2)²⁴

Türkiye Ermeni toplumunun nicelik ve nitelik kaybı içinde oluşu, bizzat toplumun kendisinin sıkça terennüm ettiği bir yakındır.

Bu yakınma haksız da değildir. Toplumun bugünkü gerçekliğine bakıldığında hem sayı azalması, hem kalite azalması yaşandığı rahatlıkla görülebilmektedir.

Ermeni okullarında okuyan öğrencilerin sayısının azalmasından tutun da, üretilen eğitsel, sanatsal, kültürel ve sosyal ürünlerdeki kalite kaybına kadar çok sayıda veri, bu azalmanın hemen her alandaki işaretleridir.

***

Ne var ki bu azalmayı da doğru analiz etmek gerekir.

Azalmanın ve gerilemenin yaşandığı asıl alan, Ermeni toplumunun sivil alanını da bloke eden, görünürde sivil olan ancak zihniyette sivil ol(a)mayan kurumsal ağıdır.

Tüm bu azalmalara rağmen Ermeni toplumunun bireylerinde son yıllarda kendi kimliklerine sahip çıkışta bir artışın var olduğunu görmek de şaşırtıcı değildir. Bu sahip çıkış sadece bireysel alanla sınırlı kaldığı ve toplumsallaşamadığı için de ne yazık ki görünür azalışı karşılayamamaktadır.

Bir süre önce yazdığım bir denemenin sonunu şu cümlelerle bıraktığımı anımsıyorum:

“Türkiye Ermeni toplumunun bireylerinin kimlikleri güçlenmekte, ancak kurumları bunalmaktadır. Kurumların bu bunalımdan kurtulmalarının yeğâne çözümü onların da bireyler gibi sivilleşmelerinden geçer.

Asıl bunalımda olanlar, işte bu kapalı sistemi savunanlar ve toplumun sivilleşmesine karşı çıkanlardır.”

***

24 Üç yazıdan oluşan dizinin ilk yazısı 25 Şubat 2005 tarihinde Agos'ta yayımlanmış olup, diğer yazılar, Hrant Dink'in toplu yazılarının sonraki ciltlerinde yer alacaktır.

O gün bıraktığım yerden devam edip, “Türkiye Ermeni toplumunun sivilleşmesinin önündeki engeller nelerdir?” sorusunun cevabını aramanın tam zamanı.

Kişisel saptamalarımaya göre üç ayağı var bu engelin.

Birincisi, devletin azınlık toplumunu algılayışıyla ilgili zihniyeti ve bu zihniyet çerçevesinde aldığı pozisyonla bugüne değin yürüttüğü eritme politikasıdır.

Sanıyorum artık bu rol üzerine söylenecek söz ya da yazılacak fazla bir yazı kalmadı.

Tarihe baktığımızda da, Ermeni milletin toplumsal ve sivil uyanışı devletin en büyük sorunu olmuş. Bu uyanışı bertaraf edebilmek için son çare olarak 1915'teki felakete başvurulmuştur.

Bugün de sürdürülen politikanın özeti şudur:

“Azınlıklar bir güvenlik sorunudur. Sayılarının azalması ve giderek minik bir dinsel cemaate indirgenmeleri her açıdan yararlıdır.”

***

Türkiye Ermeni toplumunun sivilleşmesinin önündeki ikinci engel, toplumu yöneten erkin kendisidir. Bu erk Türkiye Ermeni Patrikliği Makamı'dır. Patriklik görünürde bir dini liderlik gibi durmasına karşın, kendi iştigal alanını sadece dini alanla sınırlamamakta, aynı zamanda toplumun sosyo-kültürel ve toplumsal (içtimai) tüm alanlarını kendi blokağı altında tutmak istemektedir. Bu istek yeni bir şey olmadığı gibi, bu isteğe karşı mücadele de eskidir. Türkiye Ermenilerinin 150 yıllık yakın tarihindeki tüm sivilleşme mücadeleleri, aslında salt Ermenilerin kendi Patrikliklerine karşı verdikleri bir mücadele değil, aynı zamanda o makamın üzerinden devlete karşı verdikleri bir mücadeledir.

Bu noktada itiraf etmek gerekir ki, tarihte verilen bu mücadelenin kimi boyutları devlete karşı verilen mücadeledeki acizliğin ve çaresizliğin bedelinin Patriklikten çıkarılmasına kadar varmıştır.

Bu mücadelede ise Patrikhane'nin, sivil uyanışı durdurmak için devletten daha fazla tepki gösterdiği kesitler hiç de az değildir.

Bu kesitleri geçmişte bırakıp bugüne baktığımızda ise Patriklik Makamı'nın halen kendinden bağımsız sivil bir duruşa cevaz tanımadığı rahatlıkla söylenebilir.

***

Üçüncü ve en önemli engel ise bireyleşmiş ama sivilleşememiş toplumun kendisidir. Ermeni toplumunun dindışı sosyal ve kültürel kurumlaşmaları da dahil tüm örgütsel mekanizması moda deyimle 'sözde sivil'dir.

Sivilleşmeye de niyetleri yoktur.

Çünkü sivilleşmek bir tür siyasal sorumluluk ve duruş gerektirir. Kurumlara yönetici seçilenler ise sorumluluğu sadece idari anlamda üstlenmekte, ancak zihniyet olarak bundan kaçınmakta ve var olan sorunların siyasal çözümünü de dini önderliğe bizzat kendileri ihale etmektedirler.

Bu zihniyet eksikliği, kurumlarımızı çözüm üretilen alanlar olmaktan uzaklaştırmakta, sadece sorunların idare edildiği alanlara dönüştürmektedir. Bu haliyle de kurumlarımızı 'idare edenler', idare edilenlere dönüşmekte, idare edilmeyi kabul etmeyip kendi iradesini kullanmaya yeltenenler ise kolaylıkla harcanabilmektedir.

Onun içindir ki, bizim sözde sivil kurumlarımız birey üreten değil, birey tüketendir.

Agos, 4 Mart 2005

SİVİLLEŞME ÜZERİNE (2)²⁵

Bir toplumun demokratik bir toplum olup olmadığını asıl gösteren, görünen dış şekli değil, işleyen iç yapısıdır.

Örneklersek, İngiltere'nin tahtı vardır ama ülkeyi yöneten tamamıyla sivil demokrasidir.

Peki bunu Türkiye Ermeni toplumu için de rahatlıkla söyleyebilir miyiz?

“Türkiye Ermeni toplumu, dışarıdan bakıldığında dini bir toplum olarak gözükür ve Patriklik makamı tarafından temsil edilir ama toplum hayli demokratiktir ve toplumu asıl yönetenler de sivillerdir” diyebilir miyiz?

Gelin, asıl bu sorunun cevabını arayalım.

***

Aslında bakıldığında Türkiye Ermeni toplumunda bizatihi Patrik seçiminin dahi, başka birçok dini toplumda görülmedik tarzda, demokratik bir şekil ihtiva ettiği söylenebilir. Her ne kadar, seçilen Patriği beğenmediğinde görevden alacağı bir mekanizmaya, ya da yeni bir seçim yapıp değiştirme olanağına sahip bulunmasa ve seçilen Patrik gerçek demokrasilere uygun düşmeyecek denli, bir kez seçilip, sonuna kadar Patrik kalıyor olsa da, halkın oyuyla seçilmiş olması dahi başlı başına bir demokratik işleyiş olarak algılanabilir.

Ama sorun şu ki, demokrasi formel şekillenışten ziyade işleyişle ilgili bir kavram.

Diğer bir deyişle, toplumu yönetenler gerçek anlamda siviller ve sivil zihniyet ise, ister krallık olsun ister Patriklik, bu tür üst kurumların varlığı temsili bir semboliteden ve geleneksel bir folkloriteden öteye geçmez. Böyle olduğu ve yönetim o sembollerde odaklanmadığı için de kralın süresi ile Patriğin süresi tartışılmaya bile gerek görülmez. Hatta onların varlığı ve

²⁵ Üç yazıdan oluşan bu dizinin ilki 21 Nisan 2006 tarihinde Agos'ta yayımlanmış olup, diğer yazılar, Hrant Dink'in toplu yazılarının sonraki ciltlerinde yer alacaktır.

sürekliliği ezelden gelen ve ebediyete kadar korunmak istenen kültürel bir zenginlik olarak dahi kabul edilebilir.

***

Şu an Türkiye Ermeni toplumunun işleyişine baktığımızda ise, gördüğümüz o ki Patriklik makamı sembolik ya da folklorik bir makam olmadığı gibi aksine bir hayli işlevseldir ve de bizatihi işlevselliğinde de iddialıdır.

Patriklik makamı sürekli bildiriler ve genelgeler yayınlar, toplumu kendisinin yönettiğinin altını ısrarla çizer.

Halkını ve kurumların yöneticilerini, kendisinden bağımsız hareket etmesi için uyarır. Daha iyi yönetebilmek için hükümete başvurur ve statüsünün belirginleştirilmesini talep ederek, toplumun kurumlarını denetleyebilme hakkı ister. Kısacası, orası kendi deyişleriyle, tek yönetimdir, tek sestir, tek temsiliyettir ve de tek iktidardır.

***

İyi ama böyle bir talebin gerçek demokratik toplumlarda bir de bedeli olmaz mı? Eğer siz yöneterseniz, yöneten olduğunuzu iddia ediyorsanız ve üstelik o yönetim noktasına da halkın oyuyla seçiliyorsanız, o takdirde şu sorunun demokratik toplumlarda her zaman sorulacağını bilmeniz gerekir: Sizin yönetiminizi beğenmeyenler, sizi eleştirmek ve de hatta değiştirmek hakkına da sahip olmalı mı, olmamalı mı?

***

Türkiye Ermeni toplumuna baktığımızda ise bu açıdan hayli ilginç bir paradoks var.

Toplum, kendisinin gerçek yöneticisi olduğunu iddia eden Patriği, onun tasarruflarını beğenmediğinde değiştirebilecek herhangi bir demokratik haktan yoksundur.

Diğer bir deyişle, kurumları yönetenleri değiştirebilmekte ama kendini yöneteni değiştirememektedir.

Bunun da adı 'demokratik toplum' oluyor. Bunun da adı "Bu toplumu zaten siviller yönetiyor" oluyor.

***

Yapılan eleştirileri “Kendi makamına karşı saygısızlık, gelenekleri ortadan kaldırmaya yönelik bir teşebbüs, toplumun birliğini ve bütünlüğünü bozmaya yönelik bir çaba ya da toplumu bölmeye çalışmak” olarak tercüme etmek ve eleştirinin bizatihi kendisini toplumun dikkatinden kaçırmaya çalışmak, kuşkusuz tanıdık bir yöntem. Hemen her iktidarın tevessül ettiği ve birbirinden kopyaladığı bir kurnazlık. Ama hiçbir zaman da ilelebet başarılı olamıyor. Hiçbir demokratik toplumda, yöneten, yönetilenlerin eleştirisinden ve değiştirme hakkından muaf tutulamıyor.

***

Muhtemelen bu yazıyı malum çevreler, “Bak işte baklayı ağzından çıkardı, Patriğin değişmesini istiyor” şeklinde yansıtacaklar.

Ve yine yanılacaklar, çünkü benim öyle bir derdim yok, olsun da istemem. Ama eğer ben sivilsem ve bu toplumun da bir üyesiysem, kendi seçtiğim Patriği değiştirmek hakkımın da her zaman var olmasını isterim ve de talep ederim.

Sivil duruş işte böyle bir soruyu üretebilmektir, sivilleşme ise böyle bir hakkı talep etme cesaretini gösterebilmektir.

Agos, 28 Nisan 2006

23.5 NİSAN

23,5 NİSAN

Sancılı on yıllardan çıkmış ulusun tarihinde çok önemli bir akgündür 23 Nisan. “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” düsturunun meclis salonuna perçinlendiği gündür. Ve böyle bir günün ‘yaşam’ denilen çocuğa ve geleceğe akıtılan mirasıdır. Türk ulusunun belki de en akıllıca yaptığı öngörünün tarihidir. ‘Gelecek’ ve ‘çocuk’ ne de güzel buluşturulmuştur öyle. Ve de ne ustaca bir değerlendirmedir yıllar sonra 23 Nisan’ı sadece Türkiye ile sınırlı tutmayıp bütün dünyanın çocuklarıyla paylaşma düşüncesi. Türk çocuklarına da, dünya çocuklarına da kutlu olsun.

***

Yeryüzünün dört bir yanına ‘savrulmuş’ Ermeni ulusunun tarihinde çok önemli bir karagündür 24 Nisan. Üç-beş Ermeni yan yana gelmeyegörsünler. Alırlar ellerine pankartları, dökülürler sokaklara hemen. Nedir bütün bunların sebebi, niçin yollara düşer bu insanlar 24 Nisan’da?

Tarih, 24 Nisan 1915’in şafak vakti. Özellikle İstanbul’daki Ermeni aydınları, yazarlar, sanatçılar, öğretmenler, avukatlar, doktorlar, mebuslar teker teker alınırlar evlerinden. Götürülürler ve bir daha da geri dönmezler. İşte, birkaç gün sonra bütün Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde gerçekleştirilen ‘tarihsel Ermeni dramı’nın başlangıcıdır bu tarih.

***

Kim, nasıl anlayabilir bunu bilemiyorum, ama hem Ermeni olmak, hem Türkiyeli; hem 23 Nisan’ı yaşamak bütün coşkusuyla ve ertesi günün bir parçası olmak bütün hüznüyle. Kaç insan bu ikilemi yaşıyordur şu yeryüzünde? Ne anlaması kolay ne de anlatması.

***

Dilerim kimse de yaşamasin bu ikilemi bir daha. 23 Nisan nasıl daha bir coşkuyla yaşanır? 24 Nisan nasıl hafızalardan sildirilir? Bütün bunlar çözümsüz sorular değil aslında. 23 Nisan bütün çocukların olacaksa eğer, ben derim Ermenistanlı çocukların da olsun bir biçimiyle. Çağırın onları da bu kutlamalara. Barıştırın çocukları birbirleriyle, tanıştırsın. Sadece 23 Nisan da olmasın, 24 Nisan'ı da katın içine. Daha da uzasın o günler, bütün Nisan'ı katın, bütün baharı katın. Hadi siz beceremiyorsunuz diyelim, var olan kinler engel buna. Bırakın bari dünyayı çocuklara, onlar bu işi halleder, yeter ki engel olmayın siz.

***

Bir başka severim 23 Nisan'ları. Hem, bizim de hanımla evlendiğimiz gündür aynı zamanda.

Gerdeğe girişimiz de 23 Nisan'ı 24 Nisan'a bağlayan geceye rastlar.

İlk çocuğumuza can verdiğimiz andır o.

Ne 23 ne de 24 Nisan.

23,5 Nisan'dır belki de o an.

Agos, 26 Nisan 1996

TERCİH ‘TEHCİR’ OLUNCA...

20. yüzyıl tehcirle başladı, tehcirle de bitiyor. Tam bir yüzyıl boyunca Anadolu’dan Ortadoğu’ya, Afrika’dan Yeni Dünya’ya, adına ‘tehcir’ denilen ‘zorla göç ettirme’ amansızca devam etti. Göç ettirilen toplumlarda büyük bir yıkım yaşatan bu olaylar, ‘göçertenler’, her ne kadar da bu ‘zorla’yı ‘zorunlu’yla maskeleyip, savunmaya çalışsalar da, yaşanan dramlar vicdanlara masumiyet sağlamadı. Göçün toplumun yaşantısında yarattığı tahribatın soykırımdan farksız olduğunun farkına varan insanoğlu, ancak yüzyılın sonuna doğru bir nebze ayaklanabildi. Birleşmiş Milletler ve artık 21 yüzyılın toplumsal yaşamında belirleyici gücü kesinleşen sivil toplum örgütlerinin öncülüğüyle, ‘yaşamın sürdürülebilirliğinin’ insanoğlunun temel haklarından biri olduğunun bilincine varıldı. Bu temel hak uğruna Habitat benzeri uluslararası konferanslar düzenlendi. Ama görüyoruz ki ‘göçürmeler’ hâlâ durmadı. Daha dün Güneydoğululardı, Karabağlılardı derken, sonuncusu da işte Kosovalı Arnavutlar.

***

Bir haftadır televizyonlarda, gazetelerde Sırp baskısından kaçmaya çalışan Arnavutların Kosova yollarında yaşadığı dramı izliyoruz. Dünkü manzaralar ile bugünküler ne kadar da birbirine benziyor! Saçı başı dağılmış, yalınayak çocuklar ve kadınlar, avurdu çökmüş insanlar, sırtlanmış bohçalar, yorğanlar. Hepsinden önemlisi de, işte şu ufak kız çocuğunun elindeki oyuncak bez bebekle, şu eşek gözlü çocuğun elinde hâlâ diriliğini yitirmemiş saksı çiçeği. Onlar da göçüyor birlikte. Yollar tozlu... Yağmur kurşun gibi... Güneş alev sanki... Dayanırlar mı acaba?

***

Türkiye’de de son günlerde en çok konuşulan konu benzer bir göç olayı değil mi? Hani şu Fransızların ‘Ermeni Soykırımı’, tarihçilerimizin ise ‘Ermeni tehciri’ dediği olay. Gazeteler, televizyonlar birçok aydınımızın şu ortak

söylemiyle dolup dolup taşıyor; “Evet bir şeyler olmuş, ama bu denildiği gibi bir soykırım değil, tehcirdi.”

Şimdi şu Kosovalıların göç manzaralarına baktıkça “Bunun adı tehcirmiş, kaçışmış ya da soykırımmış ne fark eder?” diyemiyorsak eğer, bizlerin her tarafı aydın olsa ne yazar...

Güçlü bir devlet, kendi yurttaşlarını, hem de savunmasızlarını, çoluk çocuk, kadın yaşlı demeden, kök saldığı ortamlardan söküp, bilinmez ve bitmez yollara salıyorsa, bizlerin bu durumu izah edecek kelimeleri tercih etme kıvranışımız, insan olma özelliğimizin hangi vasfıyla izah edilebilir? “Buna soykırım mı desek, göç mü desek?” diye cambazlıklar yapacaksak, her ikisini de aynı ölçüde mahkûm edemeyeceksek, soykırım yerine tehciri, ya da tehcir yerine soykırımı tercih etmekle insan oluşumuzun hangi onurunun bir parçasını kurtarmış oluyoruz?

Agos, 12 Haziran 1998

AÇTIRMAYIN KUTUYU...

Çetrefil ve biraz da tehlikeli konular üzerine yazmak için, genellikle sıcak zamanlar yerine sakın zamanları yeğlerim. Nedeni basit; ortamın ısındığı anlar sağduyu ve aklın yerine duygunun ve de popülist söylemin ağır bastığı anlardır, söyleyeceğiniz laf güme gidebilir.

Hemen her yıl kendi irademiz dışında şu ya da bu ülkede gündeme alındığı için, bizim gündemimize de yerleşen ‘Ermeni Soykırımı’ da bu tür konulardan biri.

Geçen yıl Fransız Ulusal Meclisi’nde kabul edilen, daha sonra havale edildiği Senato’da sessizleşen ‘Ermeni Soykırım Yasası’nın²⁶ ülkemizde kopardığı fırtınayı anımsayacaksınız.

Amanın da amanın... Konu üstüne yazmayan, konuşmayan yazar ya da uzman kalmamıştı.

İlericisi gericisi, demokrati dayatmacısı hepsinin de söylediği aynı şey.

“Ermeniler rahat durmadı. Ruslarla işbirliğine girdiler. Savaş haliydi. Biz de mecburen onları o bölgeden tehcir ettik.”

Aynı minvalde bir yazıyı ise geçtiğimiz hafta Ruhat Mengi *Sabah*’taki köşesinde kaleme aldı.²⁷ Mengi, Birinci Dünya Savaşı’nda Rusların Türkiye’nin doğusunu istila ettiklerinde Ermenilerin sivil halka karşı savaştığını, olayların sadece bu bölgeyle sınırlı kaldığını belirtiyordu.

***

Doğrusu şaşıyorum bu söylemi hâlâ bir papağan gibi tekrarlayanlara.

Belli ki kendilerine şu soruyu yönelten hiç olmamış.

²⁶ 29 Mayıs 1998’de, Fransa Ulusal Meclisi, “Fransa 1915 Ermeni soykırımını alenen tanır” cümlesinden oluşan yasa tasarısını kabul etti. Tasarı, 2000 yılının Kasım ayında Senato’da kabul edildikten sonra, 18 Ocak 2001’de Fransa Meclisi Genel Kurulu’nda onaylandı ve yasalaştı.

²⁷ 13 Temmuz 1999 tarihinde *Sabah*’ta yayımlanan, ‘Şimdi de Ermeni olayı!’ başlıklı köşe yazısı.

“İyi diyorsunuz da, ‘Ruslarla savaş alanıydı’ dediğiniz bölge Anadolu’nun doğusuydu. Varsayalım ki oradaki tehcirin nedeni bu. Peki, Anadolu’nun diğer bölgelerinde yaşayan Ermenilerin günahı neydi? Balıkesir, İzmit, Tekirdağ, Antep, Maraş, Urfa, Ankara, Çorum, Adana, Diyarbakır, Malatya, Yozgat, Tokat... Bu bölgelerdeki Ermeniler hangi Ruslarla işbirliği içindeydiler? ‘Hayır biz oradakileri sürmedik’ diyorsanız, ne oldu bu insanlara? Şimdi neredeler?”

Bir dost tavsiyesi benden... Aman ha aman, sakın ola ki bilgi kıtlığı içinde kıvrandığınız konularda ‘uzman ahkâmı’ kesmeye kalkmayasınız. Şunun şurasında bir arada yaşıyoruz. İşin doğrusunu bilenlerle birlikte yaşadığınızı sakın ola ki aklınızdan çıkarmayasınız. Yazdıklarınızı okuyor, konuştuklarınızı işitiyoruz.

***

Pervasız konuşmanın cins örneklerine zaman zaman Kürt aydınların konuştuklarında veya yazdıklarında da rastlıyoruz. Geçenlerde davet edildiğim geniş katılımlı bir toplantıda bir kez daha aynı ıstırabı yaşadım. Çok sayıda yazar, hukukçu ve gazetecinin katıldığı, Öcalan’ın idam kararı sonrası ortaya çıkan barış ortamının sağlanıp sağlanamayacağının sorgulandığı bir toplantıydı. Sonuna kadar kaldım ve büyük bir sabırla konuşulanları dinledim. Özellikle barış ortamının sağlanması için ortaya konulan inisiyatif umut vericiydi. Ne var ki toplantının sonuna doğru, hiç niyetim olmadığı halde, dayanamadım ve bir konuşmacının söylemini eleştirmek zorunda kaldım.

“Biz Türkler ve Kürtler ezelden beri zaten kardeşiz. Çanakkale’de, şurada burada şehit verdik, biz birlikte kan döktük...” türünden alışageldiğimiz söylemlerden biriydi.

***

Açtım ağzımı...

“Barışın nasıl sağlanabileceğinin tartışıldığı böylesi bir toplantıda bile hâlâ birlikteliğimizi ve kardeşliğimizi geçmişte birlikte döktüğümüz kanların üzerine bina ediyor ve milliyetçi söylemlerin bu lümpen jargonuna kendimizi kaptırıyorsak, yıkmak, öldürmek yerine, üretmek ve yaratmak temelinde bir birlikteliğin söylemini geliştiremiyorsak, bizler hangi gerçek

barışı tesis edebiliriz? Gelecekteki birlikteliğimizi hâlâ mı birlikte kan dökmelerin nostaljisi üzerine bina edeceğiz? “Gelin birlikte barışı konuşalım” diye buraya davet etmiş olduğunuz dostlarınızdan biri eğer benim gibi bir Ermeni’yse şimdi buradan kalkıp da size sormaz mı? Siz kimin kanını döktünüz? Aradan bir asır geçmesine rağmen, hâlâ, döktüğünüz kanı bugünün tutkalı niyetine kullanmaktan hicap duymuyor musunuz?”

Yumdum gözümü...

Agos, 23 Temmuz 1999

NEYE KARŞI ÇIKIYORUZ?

ABD Temsilciler Meclisi'ndeki 'Ermeni Soykırım Karar Tasarısı' Türkiye Ermenileri olarak bizler için bıçak sırtında yaşanan bir sınav oldu.²⁸

'Bıçak sırtı' tanımını kullanmamın nedeni tamamen "Şimdi biz Türkiye Ermenileri olarak konu hakkında ne söyleyeceğiz?" kaygısıyla ilintili.

Geçmişteki benzer durumlara bakıldığında, bu kaygı yersiz değildi. Nitekim böylesi olaylar her ortaya çıktığında, Türkiye Ermenilerinin basına yansıyan "Biz Türkiye'de çok rahatız" söylemleri dışında, gerçek duygularını ortaya koyan açılımlara ne yazık ki rastlanmıyordu.

***

Her şeyden önce, konu inkâr edilemez bir tarihsel gerçekliğini gündeme getiriyordu ve siz Türkiye'de yaşıyorsanız da Ermeni dünyasının bir parçasıydınız. Diğer taraftan ise, ne kadar Ermeni dünyasının bir parçası olsanız da, Türkiye'de yaşıyordunuz ve Türkiyeliydiniz.

Dışarıda yaşayan herkesten de daha fazla Türkiye'yi tanıyordunuz.

Dolayısıyla her iki gerçeklikten kopuk söylemlerinizi, sizi 'soyuna ihanet' ile 'ülkesine ihanet' noktalarından birine rahatlıkla taşıyabilirdi.

Yani işiniz gerçekten zordu. Gün yine gelip dayatmıştı. Ya her zamanki gibi şartların sivrilttiği 'bıçak sırtı'ndan inip, geçmiştekilere benzer, aslında kendinize de ihanet eden birkaç bildik lafla arz-ı endam eleyecektiniz, ya da dengeyi mengeyi bir kenara koyup, bıçağın sırtında, neye inanıyorsanız onu söyleyecektiniz.

***

Peki, bu kez sınavdan başarıyla çıkıldı mı?

28 Amerikan Temsilciler Meclisi'nin alt komitesinde kabul edilen tasarının üst komisyonda kabul edilme ihtimali gündeme gelince, Türkiye'nin girişimleri sonucunda, ABD Başkanı Clinton, Temsilciler Meclisi Başkanı Hastert'ı uyardı ve tasarının ulusal çıkarlara zarar vereceği gerekçesiyle geri çekildi. Bir başka tasarı, Ekim 2007'de Dış İlişkiler Komitesi'nce kabul edildi, ve benzer bir sürecin sonunda Senato'da oylanmadı. Mart 2009'da Temsilciler Meclisi'ne bir tasarısı daha sunuldu.

Bunun cevabı sübjektif değerlendirmelere açık, “Farklı bir şey söylenmedi” diyenler de pekâlâ olabilir.

Ben farklı bir şeyler söylendiği kanaati taşıyanlardanım. Birkaç yazıyla söylenenleri analiz edip, görebildiğim farklılıkları vurgulamaya çalışacağım. Ancak analiz bölümüne geçmeden önce önemli bir hususu anımsatmakta yarar var.

Benzer sınavları belli ki bundan böyle de sıkça yaşayacağız. Dolayısıyla, söylemlerimizin anlaşılır olması ve ayaklarının üzerinde sağlam durması gerekir. Ne demek istediğimizi her zamankinden daha da iyi anlatabilmemiz gereken bir süreç yaşıyoruz. Söylemlerimizin ayrıntıları dahi bu açıdan hayli önem taşıyor.

Aksi durumda, söylenenlerin tahrif edilmesinin, sağa sola çekilmesinin veya istenilen amaçlar doğrultusunda kullanılmalarının önüne geçmek mümkün değil. Bunu yapmak için de maşallah hem Türkiye içinde hem dışında ‘hazır kıta’ bekleyen odaklar fazlasıyla mevcut.

Bu nedenle, Türkiye Ermenilerinin söylemlerine teşekkür edenler de, küfredenler de aslında hiç önem taşımamalı.

Biz kendi dediğimize ne kadar inanıyoruz, gelin ona bakalım. “Aman iki yuvanlık laf ederek şu süreci de atlatalım” diye bir zihniyetle mi hareket ediyoruz, yoksa konuştuklarımız bizim gerçekten vazgeçilmez inançlarımız mı?

***

Kendi inandıklarımın ve ilk olarak da niçin Soykırım tasarılarına karşı çıkıyorum, o noktadan başlayayım. Ama önce önemli bir anımsatma.

“Bu bir soykırım mıydı, değil miydi?” tartışmalarına ilişkin bilincimi daha önce birkaç kez yazdım. Yineleyeyim.

“Ne 24 Nisan’larda yürüyebildim, ne de atalarımın anısına anıtlar dikebilirdim. Ama ne onları o günlerde bıraktım, ne de bugünlerde taşılaştırdım. Onları yaşamımda yaşamayı sırtladım. Gücümün yettiğinde de geleceğime taşıdım. Bu taşımama da sekte vurmaya ‘Ne’ ya da ‘Kim’ yeltendiye onlarla amansızca boğuştum.

Ne sanıyorsunuz! Tabii ki atalarımın başına gelenleri biliyorum. Buna kiminiz ‘katliam’, kiminiz ‘soykırım’, kiminiz ‘tehcir’, kiminiz de ‘trajedi’ diyorsunuz. Atalarım da Anadolu deyimiyle ‘kıyım’ derdi.

Bir devlet, kendi yurttaşlarını, hem de savunmasızlarını, çoluk çocuk, kadın yaşlı demeden, kök saldıği ortamlardan söküp, bilinmez ve bitmez yollara salıyorsa, bunun sonucunda da bir halk büyük bir bölümüyle yok oluyorsa, bugün bizlerin bu durumu izah edecek kelimeleri tercih etme kıvranışımız, insan olma özelliğimizin hangi vasfıyla izah edilebilir? ‘Buna soykırım mı desek, göç mü desek?’ diye cambazlıklar yapacaksak, her ikisini de aynı ölçüde mahkûm edemeyeceksek, soykırım yerine tehciri ya da tehcir yerine soykırımı tercih etmekle insan oluşumuzun hangi onurunun bir parçasını kurtarmış olacağız?”

***

Dolayısıyla, benim itirazım uluslararası arenaya sürülen söylemlerin içeriğine ilişkin değil, o söylemlerin ortaya konması için seçilen alana ve zamanlamaya ilişkin.

‘Alan’dan başlıyorum ve soruyorum:

Dünyanın üçüncü ülkelerinin parlamentolarında, bir ulusun 85 yıl önce ve daha öncesinde de yaşamış olduğu tarihi bir dramın bugün güncel politikanın malzemesi yapılmasına, o talihsiz insanların varlığını devam ettirmeye çalışan bugünün Ermenileri olarak daha ne kadar izin vereceğiz? Bu gündeme alışların arkasında onların kendi politik ve kendi güncel ulusal çıkarlarının bulunduğu son yasa tasarısı nedeniyle bir kez daha ispatlanmadı mı? Fransa’daki de aynı çıkar ilişkisine dayanmıyor mu? Yani şimdi bizler daha ne kadar bu geçmiş dramımızın helikopter ihalelerinde, seçim arenalarında veya üçüncü ulusların çıkar hesaplarında sermaye yapılmasına izin vereceğiz, yapılmasına önayak olacağız? Böyle mi ödeyeceğiz atalarımıza olan borcumuzu? Böyle mi ispat edeceğiz atalarımıza olan bağlılığımızı?

İşte gerçek tüm çıplaklığıyla ortada, soykırım tasarılarına ilgi duyanlar güne göre politikalarını değiştirmiyorlar mı?

Bunun neresinde insani yaklaşım, neresinde ahlaki yaklaşım?

Ermeni dünyasının artık bu soytarılığın farkına varmasının vakti gelmedi mi?

NE İSTİYORUZ?

Kuşaktan kuşağa aktardığı travmasından kurtulamadıkça, Ermeni dünyasının huzurlu bir gelecek kurması mümkün gözüküyor.

Tarihi sürecimizin kara bir kesitine takılı kalışımızı ifade ediyor bu travma. Ne yazık ki o kesitten bir türlü bugüne taşıyamıyoruz kendimizi.

“Ne yani, o günleri unutalım mı?” diye bir soru sorulabilir elbet.

Gereksiz bir soru bu. Travmadan kurtulmayı ve normalleşmeyi, ‘geçmişî unutmak’ olarak algılayanların bir yanılması sadece.

İnsan kendi tarihini nasıl unutabilir ki? Niçin unutsun ki?

Ancak, bir ulusun bugünü ve geleceği sadece o kara kesitten beslenerek ayakta tutulmaya çalışılıyorsa, bu bir travma hali değil de ne?

İşte bunun için de doktorun, reçetenin ve tedavi şeklinin doğru seçilmesi, büyük önem taşıyor.

Biz, “Ermeni sorununun konuşulduğu alan, üçüncü ülkelerin parlamenterleri olmamalıdır, bizzat olayların asli tarafları ve bizim topraklarımız olmalıdır” derken, tedavinin de nerede bulunabileceğine işaret etmek istiyoruz aynı zamanda.

***

Sadece iki halk arasında kurulacak bir diyalog bu sorunu sorun olmaktan çıkarmaya yeter mi?

Cevabım çok net: “Evet, yeter ve başkaca da bir çare yok zaten.”

Hatta fazla optimist gözükse de, şunu dahi ifade etmekten çekinmem:

“İki ülke arasında önşartsız kurulacak normal ilişkiler ve diyalog öylesine mucizevi gelişmeler sağlayabilir ki, bir gün Türk tarafı Ermenilere ‘Gelin şimdi biraz da tarihimizi konuşalım’ dediğinde, Ermenilerin ‘Sırası mı şimdi,

bırakalım geçmiş, halklarımızı mutlu kılmak için başlattığımız ortak işle-
rimizle ilgilenelim’ demeyeceğini kim iddia edebilir?”

Bu söylemime şaşırabilirsiniz belki. Ama ne yapayım ki bu diyalog coşkusu
beni böylesi uçmalara bile sürükleyebiliyor.

Türk ve Ermeni halkları arasındaki diyalog gereksinimi bende öylesine bir
inanç haline geldi ki, neredeyse iman haline dönüştü. Benim artık dinim
de o, kitabım da.

***

Bizler bu topraklarda uzun müddet beraber yaşadık, ortak bir hafızamız
var. Lakin ortak hafızamızı monolog hafızalara dönüştürdük, hepimiz bil-
diğimiz telden çalışıyoruz. Oysa monolog söylemlerimizi diyaloga dönüştü-
rüp, ortak hafızamızı niçin yeniden inşa etmeyelim? Bunu becerebilirsek,
başka ülkelerin meclislerinin yasalar çıkarma işgüzarlığına da fırsat tanı-
mamış olmaz mıyız?

İnancım o ki, böylesi bir ortamda inkâr söylemlerine de, “Özür dile” da-
yatmalarına da gerek kalmaz. Dahası, bu diyalog kendiliğinden bir özür
süreci sayılmaz mı?

İlle de üçüncü ülkelerin kendi çıkarlarının eşref saatinde yapacakları da-
yatmalı aracılığı mı beklememiz gerekiyor?

***

Peki, Türk toplumu, siyasetçisi, aydını ve halkının büyük bir kesimiyle ‘Er-
meni paranoyası’ olarak adlandırılabileceğimiz hastalıklı bir ruh hali için-
deyken, böylesi bir empati ortamına hazır mı? Bu sorunun cevabı ne yazık
ki şimdilik olumsuz.

Ancak, unutulmaması gereken bir hususu anımsatmakta yarar var. Bugüne
değin Ermeni Sorunu Türkiye’de tabuydu, bilginin rahatça değil, aksine gü-
dümlü dolaştığı bir alandı. Dolayısıyla, yıllardır böylesi bir ortamdan beslen-
miş toplumun, süratli ve yeni açılımlar sergilemesi pek de kolay olmayacak.

***

“Ermenilerin uluslararası arenada 26 bin yazılı eserine karşın Türkiye’nin
toplam 15-20 yayınının bulunduğu” söyleniyor. Bu doğru olabilir. Bir baş-
ka doğruyu da ben anımsatayım. Türkiye’de de konuya ilişkin 400’ü aşkın

yayın bulunmasına karşın Ermeni tezini savunanların sayısı üçü beşi geçmez.

Bu da gösteriyor ki, içerideki bilgi nasıl dışarıya taşınamıyorsa, dışarıdaki karşı bilgi de içeriye taşınamıyor.

Dolayısıyla, karşılıklı bir empati ortamının oluşmasını sağlayacak ilk hamleyi bu bilgi takasıyla gerçekleştirmekte yarar var.

Karşılaştırmalı bilgiye erişmiş toplumların diyalog kurabilmeleri ve birbirlerine empatiyle yaklaşmaları çok daha mümkün.

Başkalarının konuşmasından ziyade, sorunun asıl sahipleri olan bizlerin konuşması da ancak bu yolla sağlanabilir.

Agos, 10 Kasım 2000

AZ BUZ DEĞİLİZ BİZ

Türkiye-Ermenistan diyaloğuna ne denli önem verdiğimiz sanırım yeterince biliniyor. Öyle ki, kimi nazarlarda bıkkınlık veren bir konu haline gelmiş olması dahi yüksek ihtimal. Biz bıkmayacağız, çünkü bu diyalogun sonsuz yararları var ve bu yazımızda bunlardan birini daha gözden geçireceğiz. Ama öncelikle bugüne kadar hep zikrettiğimiz iki yararı bir kez daha özetleyerek anımsatalım.

Birincisi, diyalogun her iki ülkenin demokratikleşme sürecine sunacağı katkı. Çünkü, her iki ülkenin demokratikleşmesinin önüne ‘tarih ve bugün’, aşılması mutlak gerekli, kaynakları karşılıklı, sürekli üreyen sorunlar doğuruyor. Birbiriyle ilişkili tarihsel ve güncel sorunlarını aşamamış Türkiye ve Ermenistan’ın birbirlerine rağmen olağan demokratikleşme süreçlerini tamamlayabilecekleri hayal edilmemeli.

İkinci önemli husus da Ermenistan’ın Batı’ya, Türkiye’nin de Doğu’ya bakışında birbirlerinin pencereleri olmaları. Batı’ya açılmak için Ermenistan’ın Türkiye’ye açılmaktan, Doğu’ya açılmak için de Türkiye’nin Ermenistan’a açılmaktan başka çareleri yok. Var gibi gözükeler ise zorlama olasılıklar ve bir ölçüde hepsi de sadece kulağı tersten gösterme çabasıyla eşdeğer.

Şimdi de diyalogun pek konuşmadığımız bir diğer yararına geçelim ve soralım:

“Bizim Türkiye Ermeni cemaati olarak bu ilişkilerin düzelmesinden somut olarak ne yararımız olacak?”

***

Türkiye’deki azınlık halimizi, koca bir deniz içerisinde avuç sıklığında ki buz parçasına benzetirim hep. Lozan’ı düzenleyenlerin de aslında bize biçtiği görünüm bu olsa gerek; bizi sudan sakınmış, buz gibi hukuklaştırmış ve kaderimizle baş başa bırakmışlar öylece.

Buz halimizle suya bırakanlar da, buz halimizle suya kabul edenler de sıvazlamışlar sırtımızı sürekli.

“Hadi” demişler, “Erimeme hakkına sahipsin. Olanca özgürlüğünle yaşa bu suyun içinde.”

Buz halimizi kapalı devre yaşam biçimi olarak da algılayabilirsiniz. Hoş, biz de bu konumu benimsemişiz ki buz şekilde yaşamaktan başka bir çare de aramamışız bunca zaman. Buz konumunun dışına çıkmayı erimek, asimile olmak ve yok olmakla eşdeğer tutmuşuz hep.

Erimekten de kurtulamamışız amma...

***

Peki, Türkiye ile Ermenistan arasında diyalog kurulsa, işbirliği sağlansa, kurtulacak mıyız buz halimizden?

Hem de nasıl...

Bir kez, erimeme kaygısından sıyrılacak ve kendi öz irademizle bu ülkenin tüm sularına açılmayı göze alacağız. Bugüne değin, erimeyi bizlere kaybolmak, yok olmak olarak yutturanların sonu gelecek gayrı. Kapalı cemaat kavramı ortadan kalkacak, açık toplumda kendi kimliğiyle ve rengiyle yaşama kavramı gelişecek her alanda.

Ve o Ermenistan denizinden açılan kanallardan Türkiye’ye gürül gürül akan suyun akıntısında biz de çoğalacağız özgürce.

O kanallar bir açılmayagörsün. İki ülke arasında yapılacak her bir kültürel, sosyal, ticari ve daha ilcümle anlaşmalar bakın cemaatin yaşantısını nasıl zenginleştirecek, cemaat nasıl soluklanacak...

İşte o zaman, cemaatte şimdi körler arasında krallığını ilan etmiş şaşlıkların da foyaları meydana çıkacak.

Kısacası cemaat artık buz kesmeyecek, kendi suyunda çoğalacak.

Agos, 22 Haziran 2001

Gövdesi kökünden kesilmiş bir ağacın etrafında ağlaştı analar babalar, yıllarca... Gözyaşları kesik gövdeyi suladı durmaksızın.

Beri yanda, onların hemen yanı başında, birileri ellerindeki dal parçasıyla, kesilmiş ağacın kökünü eşeleyerek toprağı yarıp gün yüzüne ulaşabilecek bir filiz aradılar, deliler gibi.

Ve, bulundu sonunda... Hem de ümitlerin usandığı bir anda.

Bağımsız Ermenistan kuruldu.

***

Şimdi artık o filizi korumak, geliştirmek, ister Ermenistanlı olsun ister Diasporalı, her Ermeni'nin göreviyse eğer, Türkiye Ermenileri olarak biz de payımıza düşenle yükümlüüz.

Amerika ve Kanada'daki Diaspora Ermenileriyle geçirdiğim son iki haftamda, katıldığım her toplantıda, verdiğim her söyleşide payıma düşen bu sorumluluğun bilinciyle hareket ettim ve onlara şöyle dedim:

“Benim üç kimliğim var, üçünün de bilincindeyim.

Birincisi Türkiyeliyim, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşım. İkincisi Türkiye Ermenisiyim, Türkiye Ermeni cemaatinin bir parçasıyım. Üçüncüsü de Ermenistan'ın moral bir parçasıyım, çünkü o ülke insanların soydaşıyım.

Şimdi, beni hangi kimliğimle ele alırsanız alın, fark etmez. Her üç halimle de Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin düzelmesi ve Türk-Ermeni ilişkilerinin normalleşmesi için gayret göstermek, önümdeki en vazgeçilmez görev olarak durur.”

***

Birincisinden başlayalım...

29 Sekiz yazıdan oluşan bu dizi, 15 Şubat - 8 Mayıs 2002 tarihleri arasında Agos'ta yayımlanmış olup, diğer yazılar Hrant Dink'in toplu yazılarının sonraki ciltlerinde yer alacaktır.

“Türkiyeliyim” dedim... Tabii ki bir yurttaş olarak, ülkemın komşularıyla sorunsuz yaşaması en büyük dileğim. Cumhuriyet kurulduğundan bu yana komşularıyla ilişkilerinde hiç rahat yüzü görmemiş, komşularına endeksli bir tür paranoyak vakaya dönüşmüş ülkemde, gelişmenin önünü tıkayan sığ milliyetçilik de bu alandan besleniyor ve iktidar bir türlü demokrat kesimlere geçemiyor. Yanı sıra da, ülkenin kaynaklarının büyük bir bölümü komşu tehdidi nedeniyle savunmaya harcanıyor. Oysa, komşularıyla barışık ülkemde, kalkınmaya, eğitime, sağlığa elbette daha fazla pay ayrılabilir. İnsanlar daha mutlu, daha güvenli ve daha huzurlu olacak.

İşte Türkiye’nin sorunlu olduğu komşularından biri de Ermenistan ve şu anda aralarında bir diplomatik ilişki dahi yok, sınırlar kapalı.

Düzelmesini, açılmasını istemek Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları olarak, tabii ki benim en birincil görevim.

***

İkincisiyle devam edelim...

“Türkiye Ermenisiyim” dedim...

Sanıyorum daha önce bu sütunlarda yazdım, ama sırası gelmişken bir kez daha yinelemenin hiçbir sakıncası yok.

Ermenistan eğer ana su parçası ise, bizler Ermenistan dışındaki tüm Ermeni toplumları ondan kopmuş birer su birikintisi sayılırız. Eğer o ana su ile aramızda bir bağ kurulamaz ise sonuçta kurumaya mahkûmuz. Türkiye ile Ermenistan arasında kurulacak iyi ilişkiler beraberinde her türlü iyileşmeyi de getirecek, tabii bunun en büyük yansımalarından biri de kültür alışverişi olacak. Kurulacak kanallardan, oradan bize, bizden oraya oluşacak döngü ile Türkiye Ermeni cemaati olarak kültürel varlığımızı ve kimliğimizi sürdürmemiz, zenginleştirmemiz, geliştirmemiz daha bir mümkün olacak.

En azından “Öldük, bittik, eridik” edebiyatından kurtulacağız.

***

Gelelim üçüncüsüne...

Biz istesek de istemesek de, ifade etmeye çekinsek de çekinmesek de, sonuçta Ermenistan denilen ülkede yaşayan insanların soydaşları ve aynı ağacın bugüne intikal eden filizlerindeniz.

Bu moral bağıllığımız bizleri başka ülkelerin yurttaşı olmaktan alıkoyacak, ya da yurttaşlığımıza ihanet ettirecek bir anlam asla taşımaz. Yaşadığı ülkenin iyi bir yurttaşı olmak, bir başka toprak parçasında yaşayan soydaşlarıyla moral birliği yaşamayı, o ülkenin insanlarının mutluluğunu görmek için elden geleni yapmayı engellemez.

İşte bu bilinçle, Ermenistan'ın geleceğinin de güven içinde olmasını istiyor, komşularıyla sorunsuz yaşamasını arzuluyorum. Düşünün bir kez, kendi içinde her bir sorununu halletmiş bir Ermenistan, eğer iki komşusu Türkiye ve Azerbaycan ile hâlâ sorunlu ise kendisini nasıl güvende hissedebilir? Komşularıyla sorunları sürüyorsa, ülke kaynaklarını savunmadan kurtarıp da, ülke insanının kalkınması ve refahı için nasıl harcayabilir?

***

Türk-Ermeni diyalogunun vazgeçilmezliğinin bugün hayal gibi görünen, geleceğe ilişkin bir başka ütopyik yanı daha var. Bu ütopyanın gerçekleşmesi için neler verilmez ki..!

Bunun için bir soru attım Diaspora'nın önüne, her fırsatta da yineleyeceğim.

“Türkiye'nin soykırımı tanınması mı daha önemli, demokratikleşmesi mi?”

Bu soruyu boşuna sormuyorum. Türkiye'nin demokratikleşmesi ile Avrupa Birliği'ne girmesi, Ermenistan'ın da Avrupa Birliği'ne girmesinin motor gücü olacak. Bu açıdan bakıldığında kader bağları bu denli birbirlerinin koluna zincirli.

***

İşte tüm bu nedenlerle, birileri tek bir nedenle dahi eğer Türk-Ermeni ilişkilerinin düzelmesini istiyorsa, benim nedenim onlardan üç kat daha fazla.

Ne var ki, gün yüzüne çıkmış filizin farkında olmayan ve kesilmiş gövdenin başında ağlaşıp duranlar var hâlâ...

Bilmiyorlar ki, ağıt gözyaşlarını umut gözyaşlarına dönüştürüp, gidip biraz filizin başında dökseler, filiz bereketlenecek.

TEPE TEPE KULLANIN

Hürriyet gazetesine “Türk Ermenisiyim, gurur duyuyorum” söylemiyle manşet olmamın üzerinde durmak niyetinde değilim.³⁰ Sadece iki noktaya değinip, geçeceğim.

Birincisi, benzer söyleşileri yıllardır yurt içinde ve dışında sayısız medya kuruluşuna yapıyorum. Tabii ki karşınızdaki gazeteci sizi birebir yansıtmayacak, bir miktar eksikliği, bir miktar fazlası her zaman olabilecek.

Sözgelimi, benim ‘Türk Ermenisi’ demeyeceğimi, üstüne basa basa da ‘Türkiye Ermenisi’ diyeceğimi, ya da “Ermenistan’ın tek şansı Türkiye’dir” demeyeceğimi ama “Türkiye’yle iyi ilişkisi Ermenistan’ın şansını artırır” diyeceğimi, veya “Ermeni kimliğini 1915 mezarlarında aramayın” yerine “Sadece 1915 mezarlarında aramayın” diyeceğimi herhalde en iyi bu köşenin müdavimleri bilir.

***

Değirmek istediğim asıl nokta ise *Hürriyet*’in benim söylemimi niçin manşet yaptığına ilişkin.

Bunu herhangi bir kötü manaya yormuyorum. Aksine, sezgim o ki, Türkiye, Ermenilerle bundan böyle nasıl bir politika yürütebileceği konusunda buz kesmiş bir noktada, fazlasıyla donuk. Artık, ilişkileri daha geriye sarmak istemediği gibi, ileri götürmeyi arzuluyor. İlişkilerin iyileşmesi için açılımlar peşinde, ama bunu doğrudan kendi söylemiyle dile getirmeye şu aşamada yetenemiyor ve de bizim gibi gerçek diyalog yanlılarının samimi söylemlerini önüne katıp, kullanmayı yeğliyor.

Benim açımdan hiçbir mahzuru yok... Beni kendilerinin arzu ettikleri biçimde yansıtmaya gibi bir kurnazlık içinde olsalar da, hatta bir tür ‘kendim olma’ özgürlüğümün engellenişini yaşasam da, buyursunlar bu uğurda beni ve söylemlerimi lütfen tepe tepe kullansınlar.

³⁰ *Hürriyet* gazetesinin 22 Nisan 2002 tarihli haberi.

İşte bu ‘kullanılmak’ kavramından hareket ederek “Ermenistan-Diaspora toplantısında Türkiye Ermenilerinin ne gibi bir rolü olabilir?” sorusunun da cevabını pekâlâ bulmamız mümkün.

Her ne kadar bazı kesimler “Artık Anadolu’da değil İstanbul’da yaşıyorsunuz, o nedenle Diasporalı sayılırsınız” diyerek, bizi Diaspora’nın bir parçası saysalar da, biz Diaspora kavramıyla tanımlanan bir alan içerisinde yaşamıyoruz ve onlarla yüzde yüz örtüşen benzer sorunlar taşımıyoruz. Örneğin, oralardaki siyasi örgütlenmeler ve ayrışmalar bizim buralarda hiç yok. Dolayısıyla Diaspora ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin yeniden yapılanması hakkında Türkiye Ermenilerinin söyleyecek çok sözü olmayabilir, ama Türkiye ile Ermenistan arasındaki yeniden yapılanmaya ilişkin sadece söyleyecek sözümüz değil, yapacak çok da işimiz var.

***

Türkiye ile Ermenistan arasında herhangi bir diyalog ortamının olmadığı bir durumda Türkiye Ermenilerinin bu tür toplantılara temsiliyet noktasında katılmalarının bir mahzuru olabilir mi? Bu sorunun da cevabı katılış niyetinizle birebir ilişkili.

Hangi amaçla katılacaksınız bu toplantıya, oraya gidince ne diyeceksiniz insanlara? Bütün sır bu soruların cevabında.

“İyisi mi biz şimdi bulaşmayalım bu işlere, bu durumda her iki tarafa yaranamaz, ortada kalır, potansiyel güvensiz tipler olmaktan öteye geçemeyiz” der, bu duruşu temkinli ve akılcı bir tutum olarak benimseyebilirsiniz pekâlâ. Veya “İki taraf devletler arası ilişkiyi kursun da, biz sonra katılırız bu tür işlere” de diyebilirsiniz.

Ne diyebilirim ki? Size katılamam ve kendi doğrumu yaparım, sadece.

Ve de sorarım tabii...

O iş olduktan sonra zaten ne gerek olacak ki size? Eğer varsanız bugün olacaksınız ve duruşunuzu da tüm samimiyetinizle bugün, bu dar günde ortaya koyacaksınız.

***

Biz Türkiye Ermenisiyiz, haddimizi bilir, çapımız kadar önerir, yüreğimiz kadar konuşuruz.

Seçeriz içimizden üç beş kişiyi, gideriz Mayıs sonunda Ermenistan’da toplanacak Ermeni soydaşlarımızın yanına...³¹ Koyarız kendimizi ortaya ve deriz:

“Türkiye ile Ermenistan’ın ilişkilerinin düzelmesi için eğer samimiyseniz, buyrun bizi tepe tepe kullanabilirsiniz.”

Agos, 26 Nisan 2002

³¹ Ermenistan Dışişleri Bakanlığı’nın organize ettiği Ermenistan-Diaspora konferansının ikincisi 27-28 Mayıs 2002’de Yerevan’da düzenlendi.

RESMEN PSİKOLOJİK İŞKENCE

Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, kendi imzasıyla okullara gönderdiği meşhur genelgesini³² ilginç bir üslupla savunuyor:

“Genelgeyi göndermemizi Dışişleri Bakanlığı talep etti ve bize ‘Ermeni okullarına göndermeyin’ diye de bir şerh koymadı.”

Diyecek bir söz yok tabii...

Zaten bir ülkede Dışişleri Bakanlığı varsa, o ülkede Milli Eğitim Bakanlığı’na ne ihtiyaç var ki!

***

Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik’i öteden beri değişik konulardaki ilginç söylem ve yaklaşımlarıyla yakından izliyorum.

Kısa süren Kültür Bakanlığı döneminde, özellikle Akhtamar ve Ani gibi tarihi Ermeni eserlerinin yer aldığı bölgelerin restore edilmesine olumlu anlamda duyarlılık göstermesi takdire değer.

İtiraf edelim ki, Bakan, Türk-Ermeni ilişkilerine bakışındaki empatik ve demokratik üslubuyla bu konulara yeni ve çağdaş bir yaklaşım getiren bir imaj da çiziyor.

Ne var ki, Sayın Bakan’ın okullara gönderdiği genelge, konuştuğuyla yaptığı arasında bir üslup zıtlığı içinde olduğunu da sergilemekten geri kalmıyor.

***

Tabii ki çocuklar ve gençler için tarih denilen o şuarsal bilgi çok önemli... Hatta elzemdir.

Ne var ki, henüz tartışması tarihçiler arasında dahi tamamlanmamış tarihsel bir problemin denklemlerinden birini mutlak bilgiymiş gibi genç

32 Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nca okullara gönderilen 14 Nisan 2003 tarihli bir genelgeyle, “Ermeni iddialarının asılsız olduğu”nu işleyecek konferanslar ve kompozisyon yarışmaları düzenlenmesi istendi. Bakanlık, 2008 yılında benzer bir genelgeyle, Genelkurmay Başkanlığı tarafından hazırlanan ‘Sarı Gelin: Ermeni Sorununun İç Yüzü’ belgeselinin ilköğretim öğrencilerine izletilmesini ve sonuç raporlarının 27 Şubat 2008 tarihine kadar gönderilmesini istedi.

beyinlere dikte etmenin de tarih öğretmekle bir ilgisi yoktur, böylesi bir yöntem okulun görevi olamaz. Hiçbir gencimiz mekanik beyinlere bilgi adına buyruk çiplenen cansız robotlar olarak algılanamaz.

Çağdaş eğitimde bugün evrenselleşmiş ortak anlayışı bir kez daha tekrarlamakta yarar var.

Okul, bilginin dikte edildiği yer değil, sorgulandığı yerdir.

Bu açıdan bakıldığında da, genelgenin özü 'Ermeni iddialarının asılsız olduğu' temasının öğrencilerin beyinlerine yüklenmesine yöneliktir, Ermeni iddialarının sorgulanmasına değil.

***

Türkiye'nin, Ermeni Sorunu'nu sorun olmaktan çıkarmak için çocuk yaştaki beyinlerden medet ummaktan önce, yapması gereken birincil görevi, bu konuda ülkedeki tüm yetişkinlerin her türlü alternatif bilgiye erişebileceği ve tartışabileceği bir özgürlük ortamı yaratmaktır.

Yurtdışında yazılmış kitaplar ve makaleler, çevrilmiş filmler ve belgeseller, leyhte-aleyhte olduğuna bakılmaksızın toplumun alternatif tarih okumasına ve gerçeği kendi sağduyusuyla sorgulamasına sunulmalıdır.

Ancak böylesi bir özgürlük ortamında tarih konuşmanın ve tarihten ders almanın sözü edilebilir.

Böylesi bir ortam, sert sorunun kendiliğinden yumuşamasına ve normalleşmesine yol açabilecek en sağlıklı yöntemdir. Bu yöntem, sadece yurt içindeki yurttaşlara yakışan bir hak olmakla kalmaz, yurtdışında da konuyu sürekli Türkiye aleyhine kullanmayı alışkanlık haline getirmişlere verilecek en güzel cevap olur.

***

Bakanlığın genelgesine karşı koyuşumuzun kamuoyunda algılanmasının bir yanı, ne yazık ki bizim irademiz dışında biraz ikinci planda kaldı. Biz bu genelgenin sadece Ermeni okullarına gönderilmesine değil, diğer okullarımıza gönderilmesine de karşı durduk.

Ama itiraf etmeliyiz ki bu genelgenin Ermeni gençlerinin ruh sağlığını ilgilendiren artı bir yanı da yok değil.

Üç bin yıllık kadim tarihinin bir tek satırını dahi kendi okulunda okuma

ortamı bulamamış, bu temel hakkından bugüne kadar men edilmiş bir gençten şimdi de kendi tarihsel kimliği aleyhine cümleler kurmasını istemek, ona yapılacak en büyük psikolojik işkence değil de nedir?

Sert kayalıkların vahşi şahinleri ve kartalları bile yuvalarına taşıdıkları kanlı et parçalarını önce kendi midelerinde sindirip öyle yavrularının boğazına aktarırlar.

Gelin şu genelgenizi geri çekin Sayın Bakan...

Türk, Ermeni fark etmez... Yavrularımız bunu sindiremez.

Agos, 16 Mayıs 2003

İNKÂRDAN İKRARA...

Türkiye, 'Ermeni Soykırımı' karşısında başlangıcından itibaren düzlüğü değil, engebeli zemini tercih etti.

Üstelik engebenin iniş ve çıkışlarını belirleyen de esas olarak hiçbir zaman kendisi ol(a)madı.

Günün şartları ne dayattıysa sadece ona karşı gardını almakla yetindi.

Gün zorladığında, sorumluları tespit edip tutukladı, idam etti.

Gün gevşediğinde, aynı sorumluları kahramanlaştırdı.

Gün geldi, konuyu tabulaştırarak engebenin çukurlarında saklandı.

Gün geldi, yabancı devletler soykırımı tanıdıkça tümseklerde yalnızlaştı.

***

İlkin, sanki bu topraklarda hiç Ermeni yaşamamıştı.

Zaten Dolmabahçe'yi de Ermeni Balyan değil, İtalyan Bali yapmıştı. 'Anı' diye bir kent yoktu, 'Anı' vardı.

Hadi diyelim ki yaşamışlardı ama o kadar da çok değillerdi.

Azlardı ama azmışlardı. Eh, öyle olunca da tabii, şefkatle göçertilmişlerdi. Sonra ne yapalım ki yolda hastalıktan bir miktar telef olmuşlardı.

Eh onlar da bir nevi insandı. Yazıktı tabii. Gerçi bir miktar ölmüşlerdi ama çok miktar da öldürmüşlerdi. Sonra? Sonrası yok işte. Velhasıl bir şeyler olmuştu ama o şeyler de zaten...

Aslında asılsızdı.

***

Bir süredir ilginç bir gelişme yaşanıyor. Türkiye 'Ermeni Soykırımı' karşısında yeni bir gard peşinde. Bunun ilk işaretleri 2000 yılında, 'Ermeni Soykırım Yasa Tasarısı', Amerikan Kongresi'nde son anda Başkan Clinton'un girişimiyle engellendiğinde görülmeye başlandı.

Ankara ilk defa, Ermeni iddialarına “Bunu da atlattık” gözüyle bakmaktan vazgeçerek konuyu masaya yatırma kararı aldı. Olayın ardından yapılan ilk Milli Güvenlik Kurulu toplantısında “Türkiye’nin bir daha böyle zor durumda kalmaması için neler yapması gerektiği üzerinde hassasiyetle duruldu.”

Ardından da yeni kurumlaşmalara gidildi.

***

2001 yılında, Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli başkanlığında ‘Asılsız Soykırım İddiaları ile Mücadele Koordinasyon Kurulu’ oluşturuldu. Kurulun koordinatörlüğünü MGK Genel Sekreter Başyardımcısı yapıyor, kurul, Genelkurmay Başkanlığı’ndan bir daire başkanı, Adalet, İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı müsteşarları, MGK Genel Sekreterliği Milli Güvenlik Siyaseti ve Toplumla İlişkiler Başkanları, MİT Müsteşarı, Devlet Arşivleri Genel Müdürü, Türk Tarih Kurumu Başkanı ve Başbakanlık tanıtma fonu temsilcisinden oluşuyordu.

***

2002 Nisan’ında, devletin artık bu konuya ilişkin büyük bir eğitim seferberliğine başlayacağını, konunun bundan böyle ders kitaplarına gireceğini, “Demek ki öğretmemekle hata etmişiz” diyen *Hürriyet*’in başyazarı Oktay Ekşi’nin “Nihayet aklımıza geldi” başlıklı yazısından öğrendik.

Ardından da, zaten YÖK bünyesinde ‘Türk Ermeni İlişkileri Milli Komitesi’ nin kurulması, üniversite bünyelerinde ‘Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezleri’nin pıtrak gibi çoğalması, televizyonlarda karşı propagandaya yönelik belgeseller ve programlar yapılması ve nihayet ilköğretim müfredatı ile ortaöğretim müfredatlarına konunun ders olarak konulması birbirini izledi.

Türkiye’deki bu konsept değişikliği karamsar olmak için kendi içinde yeterince soru ihtiva ediyor zaten.

Amerika ve Avrupa Birliği ile ilişkilerdeki gelişen durumların dayatması mı belirleyici olan? Yoksa Türk halkında içten içe başlayan bir sorgulama süreci var da, bundan mı korkuluyor? Kıbrıs’ta gençliğin ortaya koyduğu barışçıl tepki, Türkiye’nin gözünü korkuttu da, gelecek kuşakların Ermenilere ilişkin görüşleri şimdiden ipotek altına mı alınmak isteniyor? Vesaire... Vesaire...

***

Peki ama iyimser olmamız için hiç mi nedenimiz olmamalı?

Sonuçta işte, görüldüğü gibi, bir zamanlar tabu sayılan bu ‘asılsız’ konu ilköğretim çocukları arasında kompozisyon yarışmasına dönüşecek denli asıllaştı.

Sorun toplumun hemen her kesimine mal edilerek, bir tabunun yıkılışı da artık kendiliğinden ilan edilmiş oldu.

Ters bindiği atını geriye doğru kamçılamaya çabalayan acemi binicinin çabasını anımsatıyor bu gidişat.

Geriye doğru kamçılıyor ama at ileri koşuyor.

İnkârdan ikrara gidişin kaçınılmazlığını mı yaşıyoruz yoksa?

Agos, 23 Mayıs 2003

KALANLAR ÜZERİNDEN

Ermeni dünyası 1915'in 90. yılını anma hazırlığında. Bir yıla yayılacak anma etkinlikleri muhtemelen bugüne kadar yapılmışlardan belki bir miktar daha fazla ses getirecek, ancak görünen o ki pek de yeni bir sonuç yaratmayacak. Önemli iki hedef ise şimdiden gündeme yerleşmiş durumda. Amerika'daki Ermeni Diasporası 90. yılın ana eksenine bugüne kadar 1915'e 'soykırım' demeyen Bush'u devirmeyi ve yerine 'soykırım' diyeceğini ilan eden Kerry'yi desteklemeyi oturturken, Avrupa Diasporası da tüm performansını Türkiye'ye müzakere tarihi verilmemesi yönünde harcayacak. Bu iki çaba dışında, öyle görünüyor ki etkinlikler klasik, soykırımı tanıtma çabaları, anma toplantıları, konferanslar ve yeni yayınlarla kendini gösterecek. Yeni söylemlere, yeni arayışlara ve yeni üsluplara muhtemelen yine yaşam hakkı tanınmayacak.

***

Oysa 90. yıl tam da yeni açılımların aranmasına vesile olamaz mı? Ne yapmalı da sorunu konuşulabilir bir zemine çekmeli, ne yapmalı da tarafları bir normalleşme sürecine sokmalı? Bunun tek ve en önemli seçeneği, sorunu asli mekânına, bu topraklar üzerine çekebilmek ve tartışmayı doğru-
dan bu halklar arasında geliştirmek. Böylesi bir adım için her şeyden önce Türkiye'nin kararlı olması gerekiyor, ama yazık ki bu yönde bir kararlılık yok. Aksine, Türkiye bildiği o klasik yöntemler dışında bir davranış sergilemiyor ve bir tür sorunun sorumluluğundan kaçıp, sadece kendi söylediğine kendisini inandıracak bir sürecin içinde bocalayıp duruyor.

***

"1915'i yeni açılımlarla nasıl konuşabiliriz?" sorusu önemli. Sorunu biraz da ölen ve öldürülenler üzerinden değil de, kalanlar üzerinden konuşmak yeni bir yöntem olabilir mi mesela? Öyle ya, 1915'te, ölenlerin yanı sıra kalanlar da oldu. Neydi bunların sayısı? Onlara ne oldu, ne kadarı Diaspora'ya gidebildi, ne kadarı bu ülkede kalıp yaşamını devam ettirebildi? Devam ettirebilseydi,

hangi şartlar altında devam ettirdi? Hepsi mi Müslümanlaştırıldı? Müslümanlaşanlar ve Müslümanlaştırılanlar daha sonra bölgelerinde nasıl bir yaşam içinde oldular, onların bugünlere ulaşan kuşakları ne gibi bir kimlik idraki içindeler? Ve daha bir dizi benzer soru üzerinden 1915'i niçin konuşamayalım? Kurtulanlar ve kurtaranlar üzerinden niçin insana has dramlarda ortaklaşmayalım? Ama bir Sabiha Gökçen haberimize gösterilen infial ve tepki de çok net olarak ortaya koydu ki, Türkiye'de 1915'i ölenler üzerinden konuşmak belki mümkün olabilir ama kalanlar üzerinden konuşmak asla mümkün değildir.

***

Sanıyorum Ermeni dünyasında da kalanlar üzerine konuşmak bir hayli güç. Bir ay önce gerçekleştirdiğim son Yerevan gezimde yaptığım araştırmalardan edindiğim sonuç o ki, kalanlar üzerine bir akademik araştırma orada da yok ve olmasına da pek gönüller razı değil. Tanınmış bir Ermeni tarihçinin konuya ilişkin yaklaşımı, bilmem beni çarptığı kadar sizi de çarpacak mı? "Kalanlar üzerine bir araştırma yapmış değiliz. Üstelik biz kalanların hiç de az olmadığını düşünüyoruz. Ancak bu konuda bir araştırma yapmayı da gereksiz buluyoruz. Sonuçta, bizim bir buçuk milyon Ermeni'nin öldürüldüğüne ilişkin resmi bir tezimiz var. Bu tezi sıkıntıya düşürecek gereksiz bilgilere ihtiyacımız yok!" Anlaşılan o ki, bu zihniyet için de kalanların ölenlerden bir farkı yok. Kalanlar onlar için zaten yaşamıyor. Oysa bu topraklar halen onların torunları ve torunlarının torunlarıyla dolu ve onlar halen yaşıyor.

BirGün, 16 Ağustos 2004

RUH HALİMDİR

Türkiyeliyim... Ermeniyim... İliklerime kadar da Anadoluluyum.

Bir gün dahi olsa, ülkemi terk edip, geleceğimi Batı denilen o ‘hazır özgürlükler cenneti’nde kurmayı, başkalarının bedeller ödeyerek yarattıkları demokrasilere, sülük misali yamanmayı düşünmedim.

Kendi ülkemi de o türden özgürlükler cennetine dönüştürmek ise temel kaygım oldu.

Ülkem Sivas için ağlarken, ağladım. Halkım çeteleriyle boğuşurken, boğuştum. Kendi kaderimi ülkemin özgürlüğünü yaratma süreciyle eşledim. Şu anda yaşayabildiğim ya da yaşayamadığım haklara da bedavadan konmadım, bedelini ödedim, hâlâ da ödüyorum.

Ama artık...

Birilerinin “Bizim Ermenilerimiz” pohpohlamalarından da, “İçimizdeki hanter” kıskırtmasından da bıktım. Normal ya da sıradan yurttaş olduğumu unutturan dışlanmışlıktan da, boğarcasına kucaklanılmaktan da usandım.

***

Ne 24 Nisan’larda yürüyebildim, ne de atalarımın anısına anıtlar dikebilirdim. Ama ne onları o günlerde bıraktım, ne de bugünlerde taşılaştırdım.

“Onları yaşamımda yaşamayı” sırtladım... Gücümün yettiğince de yaşatarak taşıdım. Bu taşımamaya sekte vurmaya ‘ne’ ya da ‘kim’ yeltendiye onlarla amansızca boğuştum.

Tabii ki atalarımın başına gelenleri biliyorum. Buna kimileri ‘Katliam’, kimileri ‘Soykırım’, kimileri ‘Tehcir’, kimileri de ‘Trajedi’ diyor.

Atalarım Anadolu diliyle ‘Kıyım’ derdi.

Ben ise ‘Yıkım’ diyorum.

Ve biliyorum ki eğer bu yıkımlar olmasaydı, bugün benim ülkem çok daha yaşanılır, çok da imrenilir olurdu.

33 1915’in 90. yılı anısına, ‘90. yıl yazıları’ veya ‘90. yıl anısına’ başlığıyla kaleme alınan ve dokuz yazıdan oluşan bu dizinin ilk yazısı 1 Kasım 2004’te BirGün’de yayımlanmış olup, diğer yazılar Hrnt Dink’in toplu yazılarının sonraki ciltlerinde yer alacaktır.

Yıkıma sebep olanlara da, maşa olanlara da lanetim bundandır.

Lakin lanetim geçmişedir.

Elbette tarihte olan biten her şeyi öğrenmek istiyorum, ama o nefret, ne menem bir rezillikse o... Onu tarihteki karanlık inine bırakıyor, "Olduğu yerde kalsın, onu tanımak istemiyorum" diyorum.

***

Benim geçmiş tarihimin ya da bugünkü sorunlarımın, Avrupalarda, Amerikalarda sermaye yapılması zoruma gidiyor. Bu öpmelerin ardında bir taciz, bir tecavüz seziyorum. Geleceğimi, geçmişimin içinde boğmaya çabalayan emperyalizmin, alçak hakemliğini, kabul etmiyorum artık.

O hakemler geçmiş çağlarda arenalarda köle gladyatörleri birbiriyle vuruşturan, onların vuruşmasını büyük bir iştahla seyreden, sonunda da kazanana, yaralının işini bitirmesi için başparmaklarıyla işaret veren diktatörlerin ta kendileridir.

Bunun için de, bu çağda, ne bir parlamentonun hakemliğe soyunmasını kabul ediyorum, ne de bir devletin.

Gerçek hakem halklar ve onların vicdanlarıdır. Benim vicdanımda ise hiçbir devlet erkinin vicdanı, hiçbir halkın vicdanı ile boy ölçüşemez.

***

Benim tek isteğim, canım Türkiyeli arkadaşarımla, ortak geçmişimi alabildiğine etraflıca ve de o tarihten hiç de husumet çıkarmamacasına özgürce konuşabilmek.

Bunu bir gün tüm Türklerle Ermenilerin de kendi aralarında konuşabileceklerine yürekten inanıyorum. Özellikle de, Türkiye ile Ermenistan'ın kendi aralarında da her bir şeyi rahatlıkla konuşabilecekleri ve düzeltilecekleri, ve onlar konuşurken, benim ilgisiz üçüncülere dönüp, "Size de artık üç nokta düşer" diyeceğim günleri ipe çekiyorum.

***

Dünya Ermenileri 1915'in 90. yılını anmaya hazırlanıyor.

Ansınlar... Haklarıdır.

Yukarıdaki satırlar da bendenizin ruh halidir...

Arz ederim.

ERMENİ... PABUCU YARIM

Genellikle ciddi konuları kendi ciddiyeti içerisinde anlatmaya çalışırım. Ancak ciddi konuları kendi ciddiyetinden saptıranların karşısında mücadele edebilmenin yegâne yollarından biri de, en az onlar kadar gayriciddi olmaktan geçiyor. Okurlardan ricam, aşağıdaki yazıyı değerlendirirken bu durumu göz önüne almaları. Sonuçta, üsluptan bahseden bir yazının kendi üslubunu yitirmiş gözükmesi söz konusu ki, böyle bir üslupsuzluğa ortak olmaya zinhar hiç niyetim yok.

***

Gelelim konumuza... Manzara hayli ilginçti ama gerçektir. Kendi kendimizi dünya önünde gülünç duruma düşürmek için elimizden geleni yapışımızın yeni bir örneğiydi. Türkiye Büyük Millet Meclisimiz tüm milletvekillerimizin geniş katılımıyla özel oturum düzenledi. Amerikalı tarihçi Justin McCarthy Türk tarihini Türk milletvekillerine anlatmaya geldi. Hem de koca Meclis binasında. Dile kolay tam iki saat, anlattıkça anlattı. Milletvekillerimiz pür dik-katti. Kendi tarihlerini Amerikalıdan öğreniyorlar, arada da alkışlıyorlardı.

***

“Ne öğrenmesi! Biz zaten biliyoruz, sadece bir de ondan dinledik” denebilir pekâlâ. Benim de işaret etmek istediğim zaten bu. McCarthy’nin anlatıklarını bu ülkede herkes biliyor. Yeni bir şey anlatmıyor, bizim bildiğimizi bize geri satıyor ama nedense onun bu satışına ihtiyacımız var. Niye? Kendi bildiğimize, kendimiz inanmıyoruz, ondan belki de...

***

Justin McCarthy’nin tarih bilgisine ve tarih anlatımına itirazım var ama oralara gelmeye de gerek yok, asıl itirazım, tarihi anlatırken kullandığı üsluba. Justin McCarthy bu anlatımıyla, çıkabilir mi uluslararası akademik çevrelerin karşısına? Sanmıyorum. Fena uğraşırlar onunla. Uğraşmışlar zaten... Şahsına münhasır bilimsel makaleler bile yazılmış durumda. Tarih ile parasal ilişkilerin sunulduğu yazılar dolaşıyor akademi dünyasının

en bilimsel, en kabul görmüş dergilerinde. Ciddi suçlamalar var Justin'e ilişkin. Ama kimin umurunda. Justin bizim bildiklerimizi, bize tekrarlıyor ya... Hoş geldi... Başımızın üzerinde yeri var.

***

İzledim, Meclis'teki konuşmasını Justin McCarthy'nin. Kimi yerde tarihçiden ziyade psikolog gibiydi. Türk'ün gururundan onurundan bahsetti sürekli. Milletvekillerinin ruhunu okşadı. Alkış topladı. Siyasetçiydi çoğu yerde. Hem de azılı bir AB düşmanı. "AB Türkiye'den giriş ücreti olarak Ermeni soykırımı itirafı bekliyor. Giriş ücreti olarak yalanı talep eden bir kuruluşa girmeniz uygun olur mu? 'Babanızın katil olduğunu itiraf ederseniz girebilirsiniz' diyen bir birliğe üye olunabilir mi?" Hakikaten bizim AB karşıtlarının onun yanında esamesi bile okunmazdı.

***

Başbakan Tayyip Erdoğan ile ana muhalefet partisi başkanı Deniz Baykal'ın Ermeni sorunu konusunda yaptıkları ortak çıkışı desteklemek gerekiyor. Özellikle, "Biz artık yüzleşmeye hazırız, buyrun Ermeniler de gelsin" anlamına gelecek davet çok önemli. Ancak bu daveti bir meydan okuma havasından çıkarmak gerekiyor. Özellikle de bu tür yeni açılımları yeni bir üslupla donatmak şart. Aksi takdirde eski üsluplar yeni açılımları pekâlâ boğabiliyor. Özellikle de, davet bir meydan okuma havasında kaldıkça giderek mizahlaşıyor. Çocukların oyun oynarken tekerlediği mısralara benziyor yeni duruşumuz. Hani vardı ya o meşhur çocuk nakaratımız: "Ermeni pabucu yarım, çık dışarıya oynayalım." Oysa, Ermeniler için bu, bir oyun değil.

***

Justin McCarthy'nin Türkiye seferi çocukça oynanan bu oyunun en çocukça sahnesiydi. Hakikaten gülünçtü. Oysa onun gibilere Türkiye'nin dışarıda ihtiyacı var. Ama o hep içeride oynuyor. Dışarı çıkıp oynamaya mızıklaşan çocukları andırıyor. Belki de dışarıda da aynı nakaratı onun için tekerleyenler var. "Justin pabucu yarım, çık dışarıya oynayalım" diyor birileri. Tabii Justin dışarıda tarih konuşmanın oyun olmayacağını hepimizden iyi biliyor.

TARİHİ TARİHÇİLERE BIRAK(MA)MAK

İlkokul üçüncü sınıfa kadar Matematik, Hayat Bilgisi ve Türkçeyle oynadığımız eğitim yaşantımızda, dördüncü sınıftan itibaren Sosyal Bilgiler adı altında tarih, coğrafya gibi derslerin eklenmesi, ‘bilgide ergenlik çağı’mıza başladığımızın işareti sayılırdı. Lakin biz ergenleştikçe, neden-sonuç ilişkilerinden kopuk bu ‘ezberi bilgiler’ karşısında giderek hırçınlaşır, orta-okulda ‘milli’leşen tarih ve coğrafya kitaplarından adamakıllı soğumaya başladık. Öğrenciliğin gereğini ise kendi bildik usulümüzle halleder, sınavlarda kopya çekerek görevimizi layıkıyla yerine getirirdik. İlgimizi çekmeyen bilgiye karşı savunmamız da dünden hazırды: “Bunlar hayatta ne işimize yarayacak ki?”

***

Gerçeğin farkına ise hayata başladığımızda vardık. Bugünümüzün ve geleceğimizin tarihimizle ne denli yakından ilgili olduğunu acı deneylerle öğrendik. Bugün artık ülkece yaşadığımız sorunların, hiç de tarihi yaşanmışlıklarımızdan kopuk olmadığını daha net görebiliyoruz. Özellikle de Ermeni Sorunu gibi tarihi bir meselenin gündelik yaşantımıza gelip ‘cuk’ diye oturduğu bir süreçte, bilgiye karşı ilgisizliğimizin başımıza ne büyük belalar açabileceğini daha iyi kavrayabiliyor, bugünü anlaşılır kılmanın ve geleceğimizi kurabilmemizin tarihimizi anlamaktan geçtiğini, yeni yeni fark ediyoruz.

***

Uluslararası arenada Ermeni Sorunu nedeniyle başı hayli ağrıyan Türkiye, nihayet yeni açılımlar ve yöntemler arayışı içine girdi. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, ‘Ermeni Soykırımı’na karşı ortak tavırla mücadele edeceklerini bildirerek tarihi açıklamalarda bulundular. İşte Başbakan’ın sözleri: “Arşivlerimizi biz açmış durumdayız. Onların da arşivleri varsa buyursunlar açsınlar. Oluşturulacak ortak bir heyet çalışmalar yapsın. Biz bu adımı atmaya hazırız. Bu çalışmalardan

sonra tarih ile bir siyasi hesaplaşma gerekiyorsa biz iktidarı ve muhalefeti ile bunu yapmaya hazırız. Ancak, bu çalışmaları yürüten karşımızdaki heyetlerin de insafı davranmalarını istiyoruz. Gelecek nesillerin yaşamlarını kin ve nefret dolu olarak zora sokmak istemiyoruz. Biz bunları aşmış durumdayız. Ülkemizdeki Ermeni vatandaşlarımızın müze açılışını bizzat yaptık... Ülkemizdeki Ermeni vatandaşlarımızın hiçbir zaman bize rahatsızlık ilettiğini görmedik. Gayet iyi iletişimimiz var.”

Sayın Baykal’ın dedikleri de Başbakan’dan farklı değil: “İktidarıyla, muhalefetiyle TBMM tarihi gerçeklerin ortaya çıkması için, bilimsel gerçekler ışığında bir çalışma yapmaya hazır olduğumuzu ilan ediyoruz. Gerçeklerle yüzleşmeye çalışıyoruz. Yeter ki herkes o gerçeklerle yüzleşmeye hazır olsun.”

***

Bu sözlerin ve yeni açılımın anlamına ilişkin geniş analizler gerekiyor. Örneğin Türkiye’nin Mavi Kitap hamlesi ne derece akılcı? Yoksa işin sonunda inanılmaz derecede mahcup olmak da söz konusu mu? Ermenistan, Türkiye’nin bu çıkışını –rest dememek için– nasıl görecektir? Nasıl görmeli? İçine girdiğimiz süreç hangi kaçınılmaz sonuca doğru gidiyor? Bu ve benzeri soruları ilerki yazılara bırakıp, bugünkü hakkımızı şu meşhur “Tarihi tarihçilere bırakmak” söylemiyle sınırlayalım.

***

Öğrenciliğimizden bu yana ıskaladığımız tarih bilgimizin günlük yaşantımızda ne denli önem arz ettiğini geç de olsa öğrendik, ama tam da bu sırada koca koca adamların “Tarihi tarihçilere bırakalım” sözü ne ola ki? Yani şimdi biz tarihçi değiliz diye tarihi tarihçilere mi bırakacağız? Hem sonra, biz bu konuda samimi miyiz? Basında, görsel medyada ve araştırma kitaplarında, hemen her gün iskelet tefrikaları tarih diye yutturulurken, ders kitapları hâtâ düşmanca tanımlarla doluyken ve buralardan da hamasetin ta kendisi çıkarılırken, bizzat biz tarihi tarihçilere bırakmış mı oluyoruz? Demek ki tarih tarihçilere bırakılamayacak denli anonimdir. “Tarihi tarihçilere bırakalım” söylemi ise sadece gerçeklerden kaçışı ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda bu anonim sorumluluktan sıvışmayı hedefler.

AHLAK BELGE GEREKTİRMİYOR

Tartışmaların hayli yoğunlaştığı şu günlerde, daha önce hep sorduğum ama şimdi tekrar tekrar sorulmasında yarar gördüğüm soruları bir kez daha yineleyeyim.

İlk soru: “Türk toplumu her konuda demokratik bir yaklaşım gösteriyor da, salt Ermeni sorununda mı antidemokrat kesiliyor?”

İkinci soru: “Türk toplumu gerçeği biliyor da inkâr mı ediyor, yoksa bildiğini mi savunuyor?”

Aslında asıl can alıcı soru da üçüncüsü: “Bu toplum daha dünkü ‘Susurluk Vakası’nı, toprak altından çıkan ‘Hizbullah cesetleri’ni tanımlamakta, adlandırmakta zorlanırken, 90 yıl öncesi bir tarihin ‘Soykırım’ olup olamayacağına nasıl karar verecek?”

***

Türkiye, kendi içinde demokrasi mücadelesi veriyor. İnsanlar halen, görüşlerini ne kadar özgürce ifade edeceklerini bizzat kendileri otosansür uygulayarak belirliyorlar.

Tabu konularda toplumun ezberini bozacak söylemler dile getirenler, inanılmaz karşı kampanyalara maruz kalıyorlar. Yaşamları dahi tehdit altına giriyor. Bunların en sert de Ermeni meselesinde yaşanıyor. Türk resmi tezine karşı açıklamalarda bulunanlar hemen ‘Ermeni uşağı’ olarak damgalanıyor ve tecrit edilmek isteniyorlar. “Ermeni uşaklarının nefeslerini keselim” diyenlere, ne Yargı, ne Hükümet, ne de başka bir merci yaptırım uygulayabiliyor.

Biryandan da ama, “Gelsin Ermeni tarihçiler, tartışalım” tavrı sergileniyor. ‘Uşak’ diye nitelendirilen o insanlardan özür dileyerek şimdi sormak gerekiyor... İyi de, ‘Uşaklar’ın konuşmasına tahammülünüz yokken, ‘Sahipler’in konuşmasına nasıl katlanacaksınız.

Zamanın Kültür Bakanı Erkan Mumcu, “Hiçbir şeyden çekincemiz yok, gösterilmesi için biz izin verdik” dediği halde, Ararat filmi Ülkücü camianın tehditleri sayesinde herhangi bir salonda gösterilebildi mi?

Gösterildi de ben mi kaçırdım yoksa?

***

Bugüne değin Ermeni Sorunu’nda, tarihin kendisi hakkında henüz hiçbir şey yazmadım. Tarihi bilmediğimden ya da çekindiğimden değil, bu konuda hayli birikim sahibiyim, çok okudum, özellikle de karşılaştırmalı olarak.

Ancak bu aşamada, ‘tarihi tartışmak’tan ziyade ‘tarihe nasıl bakmak’ konusunun daha önde bir problem olduğuna, asıl çabanın da bu yönde gösterilmesi gerektiğine inanıyorum. Çünkü tarihi tartışmak eğer belge gerektirirse, tarihe bakmak da bir etik gerektirir. Bu aşamada ise bizim belgeden ziyade etiğe ihtiyacımız vardır. Etiğin olmadığı yerde ise belgenin hiçbir anlamı yoktur.

Ermeni Sorunu’nda etiğin asıl adı, empatidir.

Bugün eğer, dört bin yıldır yaşadığı topraklarla bağı kesilmiş, neredeyse kökü kazınmış bir milletin yaşadığı felaketi, “Ne yapalım, onlar da ihanet etmeseydi” şeklinde bir haklılık savunmasıyla karşılıyorsak, bu esasen Ermenilere yapılanı onayladığımızın ve bugün de olsa aynı şeyleri yapacağımızın tercümesidir ve empatik yaklaşımdan ne kadar yoksun olduğumuzun göstergesidir.

***

Türk ve Ermeni toplumları arasında ortak hafızanın tekrar inşasının gerekliliği üzerinde ısrarla duruyor ve dış dünyanın dayatmalarından kurtulmanın en gerçekçi yönteminin bu olduğuna inanıyorum.

Ancak, gelin, Ermenilerle konuşmaktan önce kendi aramızda konuşmayı başaralım.

Ermenilerle konuşmak, her şeyden önce bir üslup gerektirir. Özellikle de bu üslup içerisinde ulusal onurlara gösterilecek karşılıklı saygı ve özen, anahtar rol oynar.

Bizler, bu üslubu kendi insanımıza gösteremezken, Ermenilere nasıl göstereceğiz?

Yok, bildiğimiz üslupta devam edeceksek, o zaman Ermenilerle konuşmanın yararı ne?

Yoksa derdimiz başka mı? Asıl derdimiz kendi tribünümüze “Ermeniler kaçıyorlar” sloganını dayatmak mı?

Eğer öyleyse buyrun devam edin, kolaylar gelsin.

Allah yardımcınız olsun.

Agos, 18 Mart 2005

USUL HAKKINDA (1)

Hazır ortalık biraz sakinleşmişken, gelin fırsattan yararlanalım ve onca patırtı arasına sıkıştırılan eksik-fazla değerlendirmeleri sakın bir kafayla ele alalım.

Boğaziçi'ndeki konferansın³⁴ ertelenişinin öncesinde ve sonrasında yaşanan tartışmalarda sıkça dile getirilen ve üzerinden polemik yürütülen hususlardan biri de "Ermenistan'da benzer bir toplantının yapıp yapılamayacağı"ydı.

Konu üzerine yazan *Hürriyet*'in başyazarı Oktay Ekşi, benimle gerçekleştirdiği telefon görüşmesinde verdiği cevabı da vurgulayarak, kendisinin sorduğu "Ermenistan'da 'Türklerin soykırım yaptığı iddiaları doğru değildir' tezini savunmayı amaçlayan bir konferans düzenlenebilir mi?" sorusuna, "Hiçbir şekilde mümkün değildir. Çünkü soykırım orada öylesine kesin hükme bağlanmıştır ki, aksini savunma olanağı artık yoktur" dediğimi yazdı.

Dediğim tam olarak o değildi ama ziyanı yok. Derdim polemik de değil, ancak konunun, yanlış algılamalara meydan verilmemesi gereken boyutları var.

Bunların önemli bir bölümünü telefonda Sayın Ekşi'ye de aktardım. Katkı olur düşüncesiyle, eksik bıraktıklarını da ben yazayım.

***

Öncelikle, Ermenistan'da neyin olup neyin olamayacağı konusuna açıklık getireyim.

Ermenistan'da, hangi görüşte olursa olsunlar, Türk, Ermeni ya da yabancıların katılımıyla konferanslar, toplantılar, elbette yapılabilir ve yapılmaktadır da.

³⁴ 'İmparatorluğun Son Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları' başlıklı konferans, Adalet Bakanı Cemil Çiçek'in, düzenleyicileri ve katılımcıları "vatani arkadan hançerlemek"le suçlaması ve çeşitli partilere mensup milletvekillerinin TBMM kürsüsünden yaptıkları hedef gösterici nitelikteki konuşmalar nedeniyle ertelenmişti. Aynı yılın Eylül ayında Boğaziçi Üniversitesi'nde yapılacağı açıklanan konferansın başlamasından bir gün önce, İstanbul 4. İl İdare Mahkemesi yürütmeyi durdurma kararı aldı, ancak konferans 24-25 Eylül 2005'te Bilgi Üniversitesi'nde gerçekleştirildi.

Nitekim son toplantı Nisan ayının 20'sinde yapılan uluslararası konferanstı. Bu toplantıya Baskın Oran, Murat Belge, Taner Akçam da katıldılar ve özellikle Baskın Oran'ın Ermenilere yönelik sert eleştirileri salonu buz gibi soğuttu. Oran'a verilen cevaplar ve eleştiriler de bir o kadar sertti.

Ama Baskın gitti, Yerevan'ın ortasında eleştirilerini dile getirdi, cevabını aldı ve sanıyorum pek de memnun olarak döndü. Sonuçta da kıyamet kopmadı.

***

Peki Ermenilerin kendi aralarında bir konferans düzenleyerek, bu konferansı "Olan biten bir soykırım değildi" temeline oturtması mümkün mü? Sanıyorum Oktay Ekşi'nin de üzerinde durduğu husus bu.

Eğer böyle diyecek Ermeniler çıkarsa elbette bu da mümkün, ancak bugün için mümkün değil, çünkü böyle diyen bir Ermeni yok. Daha da doğrusu, bugüne değin Ermenistan'da böyle dediği için suçlanmış, yargılanmış, ya da ayıplanmış bir Ermeni yok.

Peki çıkarsa ne olur?

Ne olacak! "Kafayı yemiş bu adam" der geçerler... Başka bir yaptırıma da gerek duymazlar!

***

Sayın Ekşi'nin bana atfen belirttiği "Soykırım orada öylesine kesin hükme bağlanmıştır ki, aksini savunma olanağı artık yoktur" açıklamam işte bu açıdan hayli eksik bırakılmış.

Ben "Hükme bağlandı" tabirini kullanmam, çünkü Ermenistan'da bu konuda herhangi bir hukuk yok ki hüküm de olsun.

Orada hukuktan da üstün bir irade var.

Ulusça içselleştirilmiş bir tarih algılaması söz konusu ve bu neredeyse genetik kodlara işlemiş durumda.

***

Bu içselleştirme sadece Ermenistanlılara ait de değil, bir-iki psikolojik vaka dışında Diaspora Ermenilerinin tümü için de geçerli.

Dolayısıyla, Ermenilerin resmi teziyle halkın idrak ettiği tarih arasında bir farklılık olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Üstelik bu idrak sadece eğitim yoluyla, ya da empoze bilgilerle de dayatılmış değil. Her birey için ailesinin hikâyesinden kendisine intikal eden bir yaşanmışlık var ve bu, öğretilen tüm bilgilerden daha güçlü.

Dolayısıyla, Ermenistan'da benzer bir konferansın gerçekleşemez oluşunun temel nedenini, demokratik kültürün yokluğundan ziyade, bu toplumsal idrakin varlığına bağlamak daha doğru.

Birçok eksikliğine rağmen, Ermenistan'da fikir ve ifade özgürlüğü alanında gelişkin bir düzey olsa da, "Türklerin soykırım yaptıkları doğru değildir" şeklinde bir konferansa bırakın hukuksal engeli, her şeyden önce halkın idraki gerek duymaz.

***

Ermeni sorunu konusunda, Türkiye'deki ifade özgürlüğüyle Ermenistan'daki ifade özgürlüğünü mukayeseye yeltenmek, sanıyorum doğru bir yöntem olmasa gerek. Ortada bir usul hatası var gibi... Bir tarafta üzerinde soruların giderek çoğaldığı, diğer tarafta bütünüyle içselleştirilmiş ve kanıksanmış bir tarih söz konusu.

Ermenilerde tarihe yönelik bir soru yok, sorular esas olarak Türkiye'de.

Ermenilerin tarih konusunda ikna olmaları gerekmiyor, asıl ikna edilmeye çalışılan Türkiyeliler.

Ortaya çıkarılan yeni arşiv belgeleriyle ve bilgilerle (!) eğer Ermeni halkının idraki ve içselleştirmesi değiştirilebilir sanılıyorsa, bu umut ve iddia ile hareket ediliyorsa, doğrusu ona da "Kolay gelsin" demekten başka yapacak bir şey yok.

Ancak, o bilgilerle önce Türkiye toplumunu ikna etmeliyiz ki sıra Ermenilere gelsin.

Tabii ikna sürecinde baskı, dayatma ve entrika kokan yöntemlere de yeltenmeden...

Aksi durumda, Türkiye toplumunun ikna olamayışının hırsını, Ermeni halkının ikna olmuş halinden çıkarmak durumunda kalınabilir ki, bu ise yaşanabilecek en zavallı durum.

USUL HAKKINDA (2)

‘90. yıl’ tartışmaları arasında geliştirilmeye çalışılan karşı argümanlardan bir diğeri de ‘kendi kayıplarımız, kendi acılarımız’ vurgulamasıydı.

“Unutmalı mıyız yoksa unutmamalı mıyız?” sorusunu temel alan köşe yazılarında dile getirilen iddia, özetle şuydu:

“Sadece Ermeniler acı yaşamadı, Türkler de büyük kayıplar verdi. O dönemde ölen Müslümanların sayısı birkaç milyonu aşar. Balkanlar’da ve Kafkaslar’da yerlerinden edilen Müslümanların başına gelenlerin her biri, Ermenilerin başına gelenlerden hiç de aşağı kalmaz. Biz, bugüne kadar bu acılarımızı unutmayı yeğledik. Peki hata mı ettik? Biz de mi acılarımızı ve kayıplarımızı öne çıkaralım? Peki, bunun kime ne yararı olacak?..”

***

Ermeni halkının kendi acısını unutamamasını, Türk halkının kendi acısını unutmak zorunda bırakılışıyla kıyaslamaya çalışmak ve buradan da Ermenilerin bir tür ‘acı çığırtkanlığı’ ya da ‘acı sömürüsü’ yaptığını ima etmek, her iki topluma yönelik olarak da gerçek anlamda bir ayıptır.

Bu tür haksız kıyaslamalarla, yaşanmış olanları sıradanlaştırmak ve önemsizleştirmek, en hafif deyişle bir başka ‘usul hatası’dır.

Usul hatasıdır, çünkü hiçbir acı bir diğeri acının varlığı nedeniyle yok sayılamaz ve önemsizleştirilemez.

Usul hatasıdır, çünkü birinin unutulmuşluğuna itilmesi diğeri anımsanışını ortadan kaldıramaz.

***

Biz, ülke olarak, daha önce bizim dışımızda bu konularda yapılan tartışmaların dışında kalmış olabiliriz, ama insanoğlu bu tartışmaları zamanında layıkıyla yaptı ve sonuçta da şu evrensel düsturu geliştirdi:

“Unutma ve unutturma ki, bir daha yaşamayasın.”

Tarihte yaşanmış soykırım olaylarına karşı gösterilen bunca hassasiyetin ve harcanan performansın bütünü de aslında bu ‘unutturmama prensibi’nin diri tutulmasıyla yakından ilgili.

Dolayısıyla, dünyada artık tartışması bitmiş ve cevabı verilmiş “Unutsak mı daha iyi, yoksa unutmamak mı” sorusunun eğer biz henüz farkına varıyorsak, doğrusu buna el ne yapsın!..

***

Sorun toplumsal hafızayla ilintili olduğu için, aslında bu unutma(ma)k kavramının psikolojik ve sosyolojik analizine de girmek gerekiyor. Örneğin bir halk niçin unuttur da, diğeri unutmaz?

Birinin toplumsal hafızası diğerininkinden çok güçlü ondan mı, yoksa, birine unutmayı diğesine unutmamayı dayatan farklı nedenler mi var?

Bildiğim kadarıyla, milletleri biyolojik tahlille ‘unutkan milletler’ - ‘unutmayan milletler’ diye ayıran bir bilim dalı, ya da ‘unutmayı beceren erdemli milletler’ - ‘unutmamakta direnen erdemsiz milletler’ diye ayıran ahlaki bir öğretisi de yok.

Sonuçta ortaya çıkan gerçek şu ki, birinin unutmaması, diğerrinin de unutmaması için kendine göre sebepleri var ve asıl sır da bu sebeplerde.

***

Türkiye’nin sırları ise çok açık... Toplumun kendi yakın tarih acılarını unutmaya itilmiş olmasının kökeninde, bir hür irade ya da erdem tercihi değil, Osmanlı enkazını yok sayan ve sıfırdan başlamayı düstur edinmiş olan yeni bir Cumhuriyet anlayışının yepyeni bir toplum oluşturma siyaseti yatar.

Ne var ki bu siyaset bir dayatmadan ibarettir ve yaşanan zikzaklar, Osmanlı’nın şanlı günlerini anma, hatalarını inkâr etme yoluna girince, toplumsal bellek de ‘eski’yle ‘yeni’ arasında bocalamaktadır.

Böylesine karışık bir ortamda, ne ‘eski’ unutulabilmekte ne de ‘yeni’ tesis edilebilmektedir.

***

Bugün bir Susurluk davasının ve faili meçhullerin toplumsal vicdanlarda layığıyla yargılanamayışının da nedeni aynı unutturma siyasetinin devam eden bir ürünüdür.

Eğer bu ülkede halen İstanbul'un fethi aradan bunca asır geçmesine rağmen ihtişamlı törenlerle anılıyorsa, ama Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında kaybedilen milyonlarca insanın acısını unutmuş olmak da, kimi çevrelerce bir erdem gibi sunuluyorsa, bizatihi bu ruh halinde bir aksaklığın var olduğu açıktır.

Türkiye'de unutmanın nedeni erdem değil, baskı, korku ve dayatmadır.

Ve bugün hâlâ unutmayı savunanlar, aslında sadece geçmişten değil gelecekte korkanlardır.

Unutulmamış geçmiş, geleceğin de teminatıdır.

Agos, 10 Haziran 2005

KOMŞUMUN ÇIKARLARI

Komşu ülkeler arasında çıkarlar farklı olduğu müddetçe sorun yaşanması çok doğal.

Asırlar süren komşu çatışmalarından yorgun düşmüş Avrupa, bu gerçeği gördü ve çıkarların farklılığından çıkarların ortaklığına yönelerek Avrupa Birliği projesini yarattı.

Bakmayın siz Fransa'daki ve Hollanda'daki son "Hayır" oylarına. Avrupa Birliği projesinde öylesine ileri adımlar atılmış durumda ki, geri dönüşün artık mümkünü yok. Avrupa bu. Görün bakın, şu yaşadığı krizin altından dahi nasıl daha büyük yararlar sağlayarak çıkacak hep birlikte göreceğiz.

Sonuçta bir şeyi çok iyi öğrendiler:

"Şahsi çıkarların ön plana çıktığı durumlar eğer komşuluk ilişkilerini zedeleyorsa, bunun en güzel çözümü, şahsi çıkarlardan daha üstün bir ortak çıkarda buluşmaktır."

***

Avrupa'nın kendi içinde sınaya sınaya başarmaya çabaladığı bu düsturu Türkiye de kendi bölgesinde gerçekleştirebilir mi?

Diğer bir deyişle, Türkiye de kendi komşularıyla 'ortak çıkar alanları' yaratarak ve bu alanları geliştirerek daha güvenli bir komşuluk ilişkisine yönelebilir mi?

Tereddütsüz evet.

Örneğin, zor komşu Ermenistan'la ilişkileri ele alalım...

Türkiye, Ermenistan'la ilişkilerini başkalarının kendi üzerine yüklediği misyondan, kendi arzu ettiği bir iradeye dönüştürebildiğinde, görecektir ki bunu başaramaması için herhangi bir sebep yok. Ermenistan'la ikili ilişkiler kurup, ortak çıkar alanları yarattığında, diğer tüm zor sorunların nasıl eriyip buharlaştığı kendiliğinden ortaya çıkacak.

Diplomatik ilişki kurabilmiş Türkiye ile Ermenistan arasında ikili ortak çıkar alanları fazlasıyla mevcuttur. Türk dış politikasının temel düsturunu ‘karşılıklı kazanma’ formülüne dönüştüren AKP iktidarının Ermenistan’la da benzeri bir politika geliştirmesi mümkün gözüküyor.

Enerji, tarım, sanayi, inşaat, turizm, hizmet sektörlerinde ve daha birçok alanda, iki ülke arasında yaratılacak ortak projelerin hayata geçirilmesi, hiç de zor değil, bu anlamda her türlü dış desteğin yağacağına da şüphe yok.

***

Türkiye ile Ermenistan arasında yaratılacak ortak çıkar alanlarının iki önemli yararı daha söz konusu.

Birincisi, bu ortak çıkar alanlarında birlikte yaşanacak mesai, aynı zamanda birlikte yaşanan bir terapi olacak.

İkincisi de, bu iş alanlarına Diaspora’nın da katkısının sağlanması. Diaspora’dan yararlanmak projesinin hayata geçirilmesiyle, Diaspora’nın da Türkiye’ye karşı yumuşama sürecine girmesi sürpriz sayılmamalı.

‘Karşılıklı yardımlaşma’yla gerçekleştirilmesi gereken bu ortak çıkar alanlarının, geleceğe ilişkin diğer bir yararı da, Türkiye’nin bugün çok korktuğu, Ermenilerin de akıllarından hiç çıkarmadıkları ‘tazminat ödenmesi’ sorununa kendiliğinden getireceği çözüm.

Bugün için öcü gibi duran tazminat meselesi, bu türden karşılıklı yardımlaşmayla, kim bilir belki de zaman içinde kendiliğinden zaten karşılanmış olacak.

Yarının kötü ya da öcü beklentileri, bugün gösterilecek karşılıklı iyi niyet ve dayanışmayla niçin ortadan kaldırılamasın?

***

Tüm bu sürecin gerçek olgunluğu içinde yaşanması ise, tarafların üslubuyla yakından ilintili.

Türkiye’nin şu anda geliştirdiği üslup ne yazık ki beklenenden uzak. Türkiye’den yükselen “Ermenistan’ı Diaspora’nın ekonomik yardım beklentisinden kurtararak, Diaspora’ya vereceği tavizleri azaltmalıyız” şeklinde özetlenebilecek yaklaşımların, Ermeni dünyasında ters etki yarattığı

bilinmeli. Sonuçta Ermeni dünyası Ermenistan'ıyla ve Diaspora'sıyla bir bütün, tüm çözüm önerilerinin bu bütünlüğü kucaklayacak ve onları bölmeyecek bir üslupla yapılmasında yarar var.

Keza yine bazı çevrelerce dile getirilen "Ermenistan'ın nüfusu ne ki, bizimle iyi geçinsinler, biz onlara sahip çıkarız" şeklinde özetlenebilecek görüşlerin de, üstten bakışçı bir üslup olduğu ve karşı tarafı rencide ettiği unutulmamalı.

Türkiye, Ermenistan'a karşı göstermeye çalıştığı yeni açılımını yeni bir üslupla donatmadığı sürece, eski üslubun yeni açılımı anlamsızlaştırdığı görülmeli.

Yeni açılım, yeni ve empatik bir üslubu beraberinde taşımalı.

Agos, 15 Temmuz 2005

İNSAN KONUŞA KONUŞA

Fransalı Ermenilerin ileri gelenlerinden bazılarıyla sert görüşmelerimiz oldu geçen hafta.

Liberation gazetesine sekiz arkadaşla birlikte gönderdiğimiz bildiri³⁵ canlarını bir hayli sıkıştırdı belli ki.

“Öldürücü bir darbe” olarak nitelendiriyorlardı bildirimizin içeriğini.

“Türkiye’nin ticari ya da siyasi baskılarla yaratamayacağı bir parçalanma yarattı sizin bildiriniz. Eğer bu yasa çıkmazsa bilin ki sizin payınız büyük olacak!” diyordu, onlardan biri.

***

Dilerim öyle olur, bu yasa çıkmaz ve Ermeni dünyası da kendi üzerinden oynanan yanlış bir siyasetin kurbanı olmaz.

Çünkü eğer bu yasa çıkarsa şu çok açık olacak ki, bugün ortaya koydukları inkârcı duruşla haksız bir noktada olanlar, bu ve benzeri yasaların engellemesiyle ifade özgürlüklerini kullanamadıkları için önce mağdur, daha sonra da bu mağduriyetin getirdiği bir haklılığa yükseltilmiş olacaklar.

***

Kuşkusuz şu anki sert duruşu sergileyen ve ifade özgürlüğü gibi kutsal bir hakkı dahi kısıtlamayı göze alan Ermenilerin ruh halini de anlamak gerekiyor.

Bir tarafta Yahudilere uygulanmış büyük soykırımın inkârını engelleyen yasalar mevcutken, bu yasaların varlığını içine sindirmiş ve hiç de bu yasaların varlığını ifade özgürlüğü açısından sorgulamayan bir genel kabul varken, niçin aynı anlayışın ve algılaşmanın Ermenilerin yaşadığı felakete de gösterilmediğini çok haklı olarak sorguluyorlar.

35 Fransa’da Sosyalist Parti’nin Parlamento’ya Ermeni Soykırımı’nı reddetmenin suç sayılmasını öngören bir yasa teklifi sunması üzerine, Ahmet İnsel, Baskın Oran, Elif Şafak, Etyen Mahçupyan, Halil Berktaş, Hrant Dink, Murat Belge, Fatma Müge Göcek ve Ragıp Zarakolu, ortak bir bildiri ile, bunun ifade özgürlüğüne karşı bir tasarı olduğundan kaygı duyduklarını ifade ettiler. Teklif, Fransa Parlamentosu tarafından Ermeni Soykırımı’nı tanıyan 2001’deki yasaya ek olarak, 12 Ekim 2006’da kabul edildi. Teklifin yasalaşması için Senato’da onaylanması gerekiyor.

Bu çifte standarda isyan ediyorlar.

***

Çifte standart içinde olmadığımı belirtmek için şunu bir kez daha açıklıkla ifade edeyim ki, ifade özgürlüğü, tüm özgürlüklerin, insan haklarının ve evrensel ilkelerin anasıdır, o olmadan diğerlerinin zaten hiçbir anlamı olmaz.

Dolayısıyla, Holokost da dahil hiçbir insanlık suçuna karşı mücadelenin, ifade özgürlüğünü kısıtlayan tedbirlere ihtiyacı olması gerektiğini düşünmüyorum.

Bu kısıtlamaların engelleyici bir yöntem olmadığı da çok açık.

Engelleseydi eğer, bugün Almanya'da yeni Neo Naziler ortaya çıkmazdı.

Her şey ortada işte, bu yasalar Holokost mağduru Yahudileri belki inkârcı söylemler karşısında korudu, ama ne yazık ki diğer 'ötekilere' karşı ırkçı zihniyetin yeşermesini engelleyemedi.

Ne yapacağız şimdi, ötekileri de korumak için onların da kırılmalarını bekleyip, ardından bir de onlar için mi ifade özgürlüğünü kısıtlayan yasa çıkaracağız?

Hayır, hayır. Soykırımlara karşı mücadelenin yolu insanların ifade özgürlüğünü kısıtlamaktan geçmemeli.

Aksine insan, beyindeki düşünceleri boşalttıkça ancak yeni düşüncelere yer açar.

İnsan konuştuğunda ancak, değişir.

***

Fransalı Ermenilere şunları söyledim:

"Şu son birkaç yıl içinde inkârcı söylemleri ilk kez kulağınızın dibinde duyduunuz. İnkârcı yürüyüşleri ilk kez sokaklarınızda gördünüz. İnkârcı söylemlerle ilk kez bu kadar yakından haşır neşir oldunuz ve buna tahammül edemediniz.

Oysa biz Türkiye Ermenileri yıllardır bu söylemlerin muhatabıyız. Bırakın inkârcı söylemlerle yaşıyor olmamızı, okullarımızda dahi bu söylemleri kendi çocuklarımızın beynine dikte etmeye başladılar.

Peki biz nasıl dayanıyoruz? Yoksa biz, sizler kadar hassas değil miyiz? Yoksa sizler kadar Ermeni değil miyiz?

Ama biz sonunda şunu öğrendik ki susmak tabuysa, konuşmak demokrasidir.

Biz sonunda öğrendik ki, her yanlış söylem kendi sorusunu da birlikte taşır. Öyle ki, insanlar inkâr ede ede ikrarı da öğrenir.”

***

Çok doğal ki, bu yasanın arkasında olan kesimlerin bu söylediklerimizden etkilenmeleri şu aşamada mümkün değil.

Dilemem ama onlar, asıl sıkıntıyı yasanın kabul edilmesinden sonra yaşayacaklar.

O zaman belki bu dediklerimizi anımsarlar. Umarım iş işten geçmez.

BirGün, 19 Mayıs 2006

'BENİ UZAKLARA GÖTÜRÜYORLAR SEVGİLİ'

90. YIL ANISINA

Ünlü Ermeni aydınlarından Khajag'ın³⁶ 90 yıl önce 24 Nisan'da sürgün edilirken söylediği son söz, yaşananların en çarpıcı özetiydi belki de: "Beni uzaklara götürüyorlar sevgili..."

***

Ermeni dünyası yitirdiği atalarını bir kez daha anıyor. 90. yıldönümü dolayısıyla dünyanın dikkati de Ermeni Sorunu'na çevrilmiş durumda. Özellikle İstanbul'daki Ermeni aydınların, yazarların, sanatçıların, öğretmenlerin, avukatların, doktorların, din adamlarının ve mebusların teker teker evlerinden alındıkları, götürüldükleri ve birkaçı dışında bir daha geri dönmelikleri gündür 24 Nisan 1915.

***

Elbet resmi tarih yazımı başka şeyler anlatır. Halkın güvenli bölgelere göçü sırasında hastalıktan yitirilen kayıplardan bahseder. Savaş koşullarını, Ermenilerin Ruslarla işbirliğini, ülkeye geri dönen Ermenileri sıralar ve ölenlerin rakamları üzerinden polemiğe girer. Oysa, 90 yıl sonra esas olan, bizzat bugünü de etkileyen bir tarihi soruna artık nasıl bakılması gerektiği üzerinde uzlaşılmasıdır.

***

Doğada her canlı kendi yaşam alanı ile kurduğu bağ üzerinden inşa eder sürekliliğini. Ermeni halkı da kültürünü ve varlığını 4000 yıldır yaşadığı Anadolu toprakları üzerinde kurmuştu. İşte 1915, esas olarak bu kadim kültürün kesintiye uğradığı, Ermeni halkının tarihsel vatanından süpürüldüğü ve bilinmez uzaklara savrulduğu tarih oldu ve bir halkın kendi yaşam alanı ile, kendi kökü ile ilişkisinin koparıldığı bir milat noktası olarak kayıtlara geçti.

***

³⁶ 1867'de Gümrü'de doğan, gazete editörlüğü ve öğretmenlik yapan Karekin Khajag veya Karekin Çakalyan, pek çok Ermeni aydın, siyasetçi ve din adamı gibi 24 Nisan 1915'te İstanbul'da tutuklandı, Ayaş'a sürüldü ve öldürüldü.

Tam da bu nedenle yaşananları sadece uluslararası hukuk terimleri içerisine sınırlamak kimi zaman yetersiz kalabilmekte. Türkiye bugün 'soykırım' kavramının hukuksal algılanışından hareketle bu terim yerine sürgün, göç ya da tehciri tercih ederken yaşananların özü bundan ne kadar etkilenmektedir? İsmi değişince yaşanan acı daha mı az bir insanlık suçudur? İsterse insanlar altından uçaklarla en rahat koşullarda gönderilmiş olsun, bu ait olunan topraklardan koparılış, o zaman daha mı az trajik hale gelecektir?

***

1915 sonrası dünyanın dört bir yanına savrulmuş Ermeni halkının 'soykırım'daki inadı ve hırçınlığı da bu kök arayışı ile yakından ilgilidir. Tam da bu noktada, Ermeni dünyası ile konuşma zemininin oluşması açısından Türkiye'de 90 yılın sonunda yaşananların nasıl adlandırıldığından öte, tarihte ne olduğu üzerinde alternatif kaynaklara ve söylemlere de alan tanıyan bir ifade ve bilgi özgürlüğü elzem gözüküyor. Bir diğer gerekli gelişme de, sınırı halen kapalı bulunan iki komşu ülkenin, Türkiye ile Ermenistan'ın ilişkilerini normalleştirmeleri ve bugünü layıkıyla inşa ederek, tarihi konuşabilir noktalara gelmeleridir.

***

Bugüne kadar doğruluğuna inandığım bu ana ilkeler doğrultusunda yazdım. Geçmişimi sırtlarken, Türkiye toplumu ile birlikte demokratik bir ülkenin de mücadelesini verdim. Kavramların, propagandaların, tezlerin ötesinde 1915'in insana dair o büyük acısına olanca çıplaklığı içinde sahip çıktım. Çünkü benim nezdimde tarihe bakmak, hukukla ya da belgelerle sınırlı bir alan değil, esas olarak bir vicdan meselesidir.

***

Gelin, bu noktada, vicdanlara seslenmek üzere, sözü bir diğer aydın, mebus Krikor Zohrab'a³⁷ bırakalım ve idealist avukatın 1915 tarihli son mektubuna göz atalım: "Sevgilim, bir tanem, artık bizim için son perde başlıyor. Daha fazla gücüm kalmadı. Sağ kalmazsam, çocuklarıma son öğüdüm şu ki, daima birbirlerini sevsinler, sana tapsınlar, kalbini acıtmasınlar ve beni de hatırlasınlar..."

37 1861 yılında İstanbul'da doğan avukat ve yazar Krikor Zohrab, Ermeni Milli Meclisi üyeliği ve Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda üç dönem İstanbul mebusluğu yaptı. 1915 yılında tutuklandı, Urfa yakınlarında, kendisi gibi mebus olan arkadaşı Vartkes Serengülyan'la birlikte öldürüldü.

***

217

BU KÖŞEDEKİ ADAM

Bir 24 Nisan’da bu topraklarda hep birlikte tüm bu insanları hatırlamak, ruhları şad etmek, acıda ortaklaşarak sevinçler üretebilmek, yalnızca Ermeni halkının duyduğu ıstırapı dindirmekle kalmayacak, Türkiye’nin de demokratikleşmesinin ta kendisi olacaktır.

BirGün, 22 Nisan 2005

SAHNEDEKİ AVRUPA'YA

SAHNEDEKİ AVRUPA'YA (1)

Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasından bu yana, tekrar terennüm edilmeye başlanan Türk-Ermeni ilişkileri, henüz 15 yıllık çok yakın bir sürece tekabül ediyor. Bu süreci, esas olarak 'ilişki süreci' olmaktan ziyade, 'ilişkisizlik süreci' olarak adlandırmak daha doğru. Arada kaçırılan resmi fırsatlarla, yaratılmaya çalışılan sivil temaslar, ne yazık ki bu ilişkisizliği henüz gerçek bir ilişkiye dönüştürebilmiş değil.

İlişkisizliği besleyen birçok neden sayabilir ve nedenlerin başına da 'tarihi' oturtabiliriz elbet. Ancak sorumluluğu sadece tarihe yüklemek ve bugünün sorunlarını görmezden gelmek belki de asıl yanılığımız.

Önümüzde dev bir güncel neden daha var. Sadece tarihten kaynaklanmayan ve daha ziyade bugünün politikacılarının ürettiği bir 'güven sorunu'yla karşı karşıyayız ve aslında ilişkisizliği besleyen asıl neden de bu.

***

Ermenistan bağımsızlığını kazandığında, Türkiye bu yeni hali ürkeklik ve şaşkınlıkla karşıladı. Çünkü yaklaşık bir asır önce kökünden hallettiği bir 'sorun' en somut haliyle şimdi yeniden hortluyordu!

Peki, şimdi bundan sonra Ermenistan'la nasıl bir ilişki kurmalıydı?

Böylesi yeni bir komşu ve yeni durum için daha önceden üzerinde çalışılmış herhangi bir dış politika etüdü yoktu. O nedenle de diğer tüm uluslararası aktörler gibi "tanımalıydı", ancak bu "tanımayla yetinerek sonrasını ağır-dan almak" gerekirdi. Sonuçta, Karabağ sorunu imdadına yettiğinde,

ellerini ovuşturabilirdi. Ermenistan'la ilişkilerini bu sorunun çözümüne endeksleyerek, arzuladığı zamanı kazanabilirdi. İşte bu yüzden 1993'teki Kelbecer olaylarından itibaren ilişkinin tesisini belirsizliğe terk etmek, ana politikaya dönüştü.

Nasıl olsa Karabağ öyle kolay çözülecek bir sorun değildi.

Çözülene kadar da 'kim öle, kim kala'ydı.

***

Ermenistan ise, kabul etmek gerekir ki, Türkiye ile diplomatik ilişki kurulmasını hep arzu etti. Levon Ter Petrosyan döneminde de, Koçaryan döneminde de bu arzu sürekli dile getirildi. Ne var ki, Ermenilerin eli hep havada kaldı, hiç karşılık görmedi. Türkiye, Cumhurbaşkanı Özal'ın "PKK'lıları kovalarken iki misket bombası da yanlışlıkla Yerevan'a düşse ne olur?", ya da Başbakan Ecevit'in "PKK'nın lideri Öcalan Karabağ'da, Ermenileri uyarıyorum, sizin için kötü olur!" tehditleriyle, kendisine uzanan bu eli geri itelemenin bir yolunu hep buluyordu.

Bu haliyle de elbet, Ermenistan için Türkiye sadece tarihsel değil, güncel bir 'öcü'ydü.

Diğer bir deyişle, iki ülke arasındaki ilişkisizliği belirleyen ruh hali birinin diğeri için 'hortlak', ötekinin de diğeri için 'öcü' görülmesiydi.

***

İşte böylesine, iki hasımın ikili ilişki kurmakta zorlandığı durumlarda, hep üçüncü kişilere, arabuluculara ihtiyaç duyulması doğaldır. Türk-Ermeni ilişkisizliğinde yakın zamana kadar üçüncü kişi rolünü daha ziyade Amerika üstlendi, ancak bir sonuç alamadı. İstanbul'da yapılan son NATO zirvesinde ise yayımlanan bildiriden anlaşıldığı kadarıyla, Amerika bundan böyle bu rolü Avrupa Birliği'ne ihale etti. (Muhtemelen onun başka yerlerde daha önemli işleri vardı!)

Evet işte, Avrupa yeniden sahnede.

Peki, Türk-Ermeni ilişkilerinin belirleyici aktörlerinden Avrupa, geçmişte ve bugün oynadığı rolün ne denli farkında? Bu rolü bihakkın sorgulayıp, geçmişe dair özeleştirilerini, bugüne ilişkin de sorumluluklarını layıkıyla yerine getirebiliyor mu? Avrupa'da bu soruna ilişkin süren tartışmalarda

gerçek bir demokrat duruş ve sorgulama hakikaten yapıyor mu, yoksa geçmişte olduğu gibi yine sadece devletlerarası çıkarlar açısından gün ne gerektiriyorsa onunla mı yetiniliyor?

***

Avrupa'nın geçmişteki ve bugünkü rolüne ilişkin ciddi bir sorgulama gerekiyor. Ama bu soruların asıl sahibi Avrupalılar ve cevabını da bizzat onlar vermeli. Vermeli ki bundan sonraki duruşunu da bu cevaplardan ders çıkararak sergileyebilsin.

Görünen o ki, Avrupa geçmişte olduğu gibi bugün de bu soruları kendine sormaktan kaçınıyor.

O yüzden de aynı hataları tekrarlıyor.

Agos, 8 Nisan 2005

90. YILIN ANISINA

SAHNEDEKİ AVRUPA'YA (2)

Avrupa geçmişe nazaran bugün çok daha şanslı. Artık birbiriyle mücadele eden bir parçalanmışlık değil, birlik olmuş bir bütünlüktür. Dolayısıyla, geçmişteki gibi, kendi aralarındaki çelişkilerin, ortaya konacak doğru bir dış politikayı geçersiz kılması mazeret olamayacaktır. Bugünü asıl belirleyecek olan hakikaten Avrupa'nın ne istediğidir.

'Parçalanmış Avrupa' geçmişte, Osmanlı Ermenilerinin hamisi gözüküyordu. Bu hamiliğin hesaplanamayan sonuçları eleştirel bir süzgeçten geçirilmiş olmamalı ki, bugün Türkiye'ye yönelik sürdürülen politikada da geçmiştekine benzer bir 'azınlık hamiliği'nin öne çıkışı, kendileri açısından çok önemli bir sorun teşkil eder gözüküyor. En azından, Türkiye milliyetçiliğinde Avrupa Birliği'nin mevcut duruşunun yine 'azınlık hamiliği' olarak algılanışı, onlar açısından fazla bir kaygı yaratmıyor.

Burada esas olarak niyetim Avrupa'nın Türkiye'deki azınlık sorunlarını bir demokrasi ve insan hakları sorunu olarak ele alıp almadığını tartışmak değil, bu politikanın diğer bir sonucuna dikkat çekmektir. İki asırdır kendi farklılıklarının sorunlarını kendi çözmeyen ve bu sorunları Avrupa'nın kucağına sürekli bir sermaye olarak bırakan Türkiye yönetimlerinin bu ısrarlı politikasının elbette kendi içinde bir amaç taşıdığı unutulmamalıdır. Bu, tercih edilmiş bir politikadır ve artık doğru sorgulanmalıdır. Çünkü bu politikaya Batı'dan gelen tepki, aynı zamanda Türkiye'deki milliyetçiliğin de temel beslenme alanıdır. Türk milliyetçiliğinin ihtiyacı da bu beslenme alanının sürekli var olmasıdır.

Dolayısıyla bu kucağa atılan sermayenin tuzağına düşmek ve iki asırdır hep aynı tepkiyi tekrarlamak, azınlıkların sorunlarını tam anlamıyla çözmediği gibi, ziyadesiyle Türk milliyetçiliğinin refleksini güçlendirmekte, Türkiye'nin demokratikleşmesini geciktirmektedir.

***

Geçmişe dair şu sorular, halen net olarak cevaplanmadığı için geçerliliğini korumaktadır:

Geçmişteki acı günlerin öncesinde, acı günlerin içinde ve acı günlerin sonrasında, parçalanmış Avrupa'nın hangi tavırları, hangi yönde belirleyici oldu?

Avrupa geçmişte hamiliğine soyunduğu Ermenileri ne kadar kucakladı, ne kadar ihmal etti?

'Ermenilere hamilik' Avrupalıların amacı mıydı, yoksa aracı mı?

Osmanlı döneminde gerçekleşmeyen reformlarda, Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki çatışmanın rolü hangi boyuttaydı?

Ve nihayet, eğer Avrupa gerçekten sorumlu davransaydı, o acı günler ve kırılmalar yaşanır mıydı?

Tüm bu sorulara olumlu yanıt vermek ne yazık ki mümkün değildir.

***

Bugünün soruları da dünkünden farklı değil.

Avrupalı devletler, Ermeni halkının yaşadığı felaketi geçen zaman içinde içselleştirmedikleri gibi, ısrarla da bundan kaçındılar, ama gelin görün ki

aradan 80 yıl ya da 90 yıl geçtikten sonra peşpeşe Ermeni Soykırımı'nı tanıyan bir dizi karar aldılar.

Almanya'da CDU tarafından parlamentoya taşınmak istenen tasarı bunun son örneği. Tasarıda "Türkiye'nin tarihiyle yüzleşmesi ve Ermenistan'la sınırı açması"na yönelik çok haklı öneriler ve telkinler yer alıyor.

Peki önerilerin haklılığı bir başına yeterli mi?

Sormak gerekmiyor mu şimdi, Merkel'in derdi gerçekten Türk-Ermeni ilişkileri mi, Merkel'in derdi gerçekten Türklerin tarihleriyle yüzleşmeleri mi, yoksa asıl dert, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişinin önünü kesecek siyasetler ve manevralar üretmek mi?

Diğer şekliyle, Ermeni sorununu ele alış, geçmişte olduğu gibi bugün de bir araç mı, yoksa amaç mı?

CDU duruşunda gerçekten samimi mi?

***

Türk-Ermeni ilişkilerinin tesisini, tarihin çözümüne bağlayarak gerçekleştirmeye çalışmanın esas olarak gerçekçi bir politika olmadığı ortadadır.

Bunun yanlış bir politika olduğu bizatihi Ermenistan devletinin de savıdır.

Çünkü birinci sıraya oturtulması gereken tarih değil, ilişkilerin tesisidir.

Tarihin çözümü ise, kurulacak ilişkinin olağan sürecine teslim edilmelidir.

Bugün Türkiye'de Ermenilerle ilişki kurulmasına karşı olanlar, "Gelin, önce şu tarihi konuşalım, siz soykırım demekten vazgeçin, ondan sonra ilişki kuralım" demektedir ve bu şekilde ilişkilerin tesisini yokuşa sürmektedirler. Bu söyleme paralel sayılacak "Türkler önce soykırımı tanısin" beklentisi de, ilişkiyi ikinci plana iten bir yaklaşımdır ve aslında o da, benzer bir şekilde, çözümsüzlüğü tercihtir. Çünkü, nasıl olsa, Türkiye bugünkü zihniyetiyle, bilgisiyle ve algılamasıyla soykırımı kabul edebilecek bir düzeyde değildir. Bu düzeyin varlığını bile bile soykırımı tanımalarını onlardan beklemek, aslında soykırımı tanımalarını istememekle eşdeğerdir.

SAHNEDEKİ AVRUPA'YA (3)

Ne yazık ki, Avrupa'nın değişik parlamentolarında son yıllarda alınan soykırımı tanıma kararları bu haliyle, Türkiye'nin demokratikleşme sürecini kolaylaştıran telkinler olmaktan ziyade, demokratikleşme sürecini zora koşan ve Türkiye'deki milliyetçi refleksleri güçlendiren girişimlere dönüşmektedir.

Bu haliyle de, geçmişte olduğu gibi bugün de Avrupa, Türk-Ermeni ilişkilerine katkıda bulunmak amacıyla telkin, tavsiye ve destek içerikli bir tutumdan ziyade, dayatmacı, buyrukçu bir üslupla konuya yanaşmakta ve aynı hatayı bir asır sonra tekrarlamaktadır.

Oysa Avrupa'nın konuya bugün göstermesi gereken ilgi, geçmişte gösterilenden ders alan bir sorumluluk ve aynı zamanda da farklı bir bedel içermelidir.

***

Burada sözünü ettiğim 'bedel' ve 'sorumluluk' kavramları, özellikle seçilmesi ve altı çizilerek vurgulanmalıdır.

Tarihte Osmanlı topraklarında yaşanan büyük acının tarafları sadece Türkler, Kürtler ve Ermeniler değil, aynı zamanda Avrupalı devletlerdir, Ruslardır, Amerikalılardır.

Eğer, "Bu acı telafi edilmedi ve haksızlık ortada kaldı" deniyorsa, ki denmelidir, bu bedeli sadece Ermeniler ödemiş olmamalı. Bu bedeli ve sorumluluğu hiçbir kesimin bir diğeri üstüne yıkararak aradan sıvışmasına izin verilmemelidir. Özellikle de Avrupalılar, 90 yıl sonra nihayet, parlamentolarında bir iki satırlık soykırımı tanıma kararları alarak, bu bedelden ve sorumluluktan kaytarmayı hiç düşünmemeliler.

***

Avrupa'nın ödemesi gereken bedel ise bellidir:

Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin tesisi için vargücüyle çaba göstermek.

Bu çaba, kuru söylemlerin dile getirilip, temenni düzeyinde kalmasıyla başarı kazanamaz. Avrupa, somut projeler düşünmeli ve bunu hayata geçirmelidir.

Bu projelerden önemli bir tanesi zaten ortaya konmuş ve Kafkasya'nın üç Cumhuriyeti, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'a 'özel komşuluk statüsü' olarak sunulmuştur. Bu statü daha da geliştirilmeli ve tam üyeliğe varacak bir perspektife yükseltilerek, bu üç ülkeye, kendi aralarında bir istikrar kurdukları takdirde 'Türkiye üzerinden Avrupalılığın' hayal olmadığı anlatılmalıdır.

***

Avrupa Birliği'nin Türkiye ile Ermenistan arasında ilişkinin tesisi için atacağı somut adımlar ekonomik alandaki maddi destek projeleridir. Bu projelerle Türkiye ile Ermenistan ortaklığında özellikle sınır illerinde yaratılacak, tarım, enerji, sanayi, turizm ve hizmet yatırımları, Türkler ile Ermenilere ortak çıkar alanları sağlayacak, iki halk arasındaki normalleşmeye de büyük katkı sunacaktır.

Geçmişteki hataların bedelini sözle ya da parlamentolarda alınan savuşturucu kararlarla gidermek yerine, sorumluluk sahibi olarak ve bunun bedelini de ödeyerek hareket etmek, asıl davranış biçimi olmalıdır.

Avrupa'nın ne denli samimi olduğu, ancak böylesi farklı bir tutumla ortaya çıkar.

***

Kabul etmek gerekir ki, geçmişteki parçalanmış Avrupa'nın bölgeye ilgisi halkların birbirlerini tüketmesine yol açmış ve bu da en zayıf konumda bulunan Ermeni halkının dört bin yıldır yaşadığı topraklardan kökünün kazınmasından başka bir sonuç yaratmamıştır.

Diğer bir deyişle, Avrupa'nın geçmişteki müdahalesi, halkların var olan ilişkisini de tüketmiştir.

Bugünkü Avrupa'nın borcu, bu ilişkiyi yeniden üretmek olmalıdır.

Tükettiren Avrupa, ürettiren Avrupa'ya dönüşmedikçe, geçmiş telafi edilmiş sayılamaz.

Ermeni Sorunu konusunda Alman Parlamentosu'nun oybirliğiyle almış olduğu karar³⁸, Fransız Senatosu'nda ya da diğer parlamentolarda kabul edilmiş olanlara benzemiyor.

Bir başkalığı var.

Fena halde kafa karıştırıyor.

Onun içindir ki, bugüne değin bu tür kararlara karşı benzer refleksi gösteren Türkiye, bu kez aynı refleksi bir yaz sağanağı misali sadece ilk gün gösterebildi, arkasını getirmekte güçlük çekti.

Her ne kadar ilk gün Ankara'da Alman Büyükelçiliği önünde gerçekleştirilen protesto gösterisinde bir öfkeye, ardından Başbakan Erdoğan'ın Schröder'e yönelik "kemiksiz, omurgasız politikacı" suçlamasına tanık olduysak da, ertesi günden itibaren çok çabuk kendimize geldik.

Gördük ki alışıldık refleksin, bu kez bir anlamı yok.

Çünkü Alman kararı diğerlerinden hayli farklı.

Ne de olsa Alman usulü.

***

Öncekiler tamamen Türkiye'ye karşıydı. Hedeflerinde hep Türkiye vardı.

Türkiye'yi suçluyor, soykırımı kabul etmeye davet ediyorlardı.

Tarihle yüzleşmeyi dayatıyorlardı. Ama Almanlarınki öyle mi?

'Alman usulü' dedikleri şey tam da bu olsa gerek.

Muhtemelen bencilliklerinden (!), bu kez de hesabı yarı yarıya görmüşler.

Tüm sorumluluğu Türkiye'ye yüklememişler.

38 Federal Almanya Cumhuriyeti Federal Meclisi, 16 Haziran 2005'te, "Ermenilerin 1915'te tehirci ve katliamının hatırlanması ve anılması – Almanya, Türklerle Ermenilerin barışmasına katkıda bulunmak zorundadır" başlıklı kararı kabul etmiştir.

Yarisını da kendilerine ayırmışlar.

“Biz de suçluyduk” diyorlar.

***

Peki Türkiye şimdi bu usul karşısında ne yapacak?

Bu usulü hangi usulle cevaplandıracak?

“Almanya’daki Ermeni lobisinin etkisiyle bu kararı aldılar” dese, dediğine kendi inanmayacak. Nitekim koca Almanya’da Ermenilerin sayısı toplanan toplanan 25 bini geçmiyor. Türklerin legal sayısı ise üç milyonu aşkın.

“Almanya bize düşmanlığından yapıyor” derse, koca bir nankörlük de o olacak. Adamlar ezelden ve ebedden beri Türkiye’nin müttefiki.

Hele 1915’lerin o kanlı günlerinde, bugünün deyimiyle tam bir ‘Kanka’.

***

Hani karar oybirliğiyle alınmış olmasa “Merkel bizi zaten istemiyor, onun için yaptı” deyip işin içinden çıkmak da var, ama sadece Merkel’in partisi değil ki, firesiz, istisnasız, tam bir oybirliği.

Türkiye’yi destekleyen Yeşiller ve Sosyal Demokratlar da karara ortaklar.

“Ne olacak, bu Almanlar zaten soykırımcı, şimdi bu kararla kendilerine başka soykırımcı ortaklar da aramaya çalışıyorlar” diyenler de var, ama o da laf değil.

“Madem onlar soykırımcı, senin onlarla ezeli ortaklığın niye ki?” diye sormazlar mı?

Hem sonra “Üzüm üzüme baka baka kararır” diye de bir söz yok mu?

***

Velhasıl bu Almanlar Türklere çok kötü ihanet ettiler.

‘Soykırım’ kelimesini kullanmadılar ama ondan da beter bir duruma düşürdüler.

En kötüsü de, ezberini bozdular.

Türkiye ne yapacağını, ne diyeceğini şaşırdı.

“Siz soykırım yaptınız” deselerdi, bundan iyiydi.

Nihayet ona verilecek bir cevap, bir alışkanlık vardı.

“Hayır, biz yapmadık, Ermeniler bizi öldürdü, işte toplu mezarlar” denebilirdi.

Ama adamlar şimdi “Biz de sorumluyuz” diyorlar.

Ne denilecek şimdi bu soykırımcılara...

“Hayır, siz iyi insanlarsınız, ne olur bir daha düşünün, siz sorumlu olamazsınız” mı?

Sözün kısası: ‘Kanka’ nın ihaneti hakikaten bir başkaymış!

Agos, 24 Haziran 2005

DİASPORA: ANADOLU'NUN DÜNYA HALİ

DEFİNE TARİFİ

“Sahte define haritası satarken yakalandı” ya da “Parasını sahte definecilerle kaptırdı” şeklinde haberler sık sık çıkar gazetelerde.

Bir kez *Agos*’ta da yer almıştı, “Ermeni kökenli kişiler sahte define haritası satıyor” diye bir haberdi. İddiayı ortaya atan Erzurum Müze Müdürü’nü bulmuş, işin aslını öğrenmiş, siz okurlarımıza da iletmıştik.

Müze Müdürü, “Yapanlar Ermeni” dememiş meğer. “Kendini Ermeni olarak tanıtan kişiler ortaya çıkıyor, dedesinin göçerken altınlarını gömdüğünü, elinde definenin yerini gösteren harita olduğunu söylüyor ve insanları aldatıyorlar” demiş.

O öyle demiş, onlar da öyle anlamış. Her neyse... Konu da zaten “O ne demiş, bu ne demiş?” değil.

***

Bilenler bilir, Anadolu’da pek rağbet gören bir zanaattır define arayıcılığı. Hayatını buyolavakfetmiş ‘define manyakları’ vardır. İstanbul Aksaray’da özel defineciler kahvesi olduğu bile söylenir.

Bu tipler ellerinde ne yazdığını anlamadıkları, çizilmiş eski kâğıt parçalarıyla az mı çaldı *Agos*’un kapısını?

Sanki kapı kaçacakmışsınız gibi de, amanın bir de ürkerek uzatırlar ki haritayı, demeyin gitsin.

Her neyse, asıl konumuz o haritalar da değil.

***

Yerin altında Ermeni defnesi arayanlar, yer üstündeki Ermeni defnesinin ne kadar farkında oldular?

Yaşanmışlıklar hiç de farkında olmadıklarını gösteriyor.

Yerin üstündeki definenin gerçek kaynağı, göçürölmekten kurtulan ve kendi topraklarında kalabilen insanlardı elbet. Kalanlar ve onların çocukları, dayanabildikleri kadarıyla Anadolu'da yaşamlarını sürdürdüler. Ama ne yazık ki bunların da değeri bilinmedi. Okulları, kiliseleri ellerinden alındı. Zamanla, önce İstanbul'a, ardından da tüm yeryüzüne aktılar. Bugün artık Anadolu'da o denli tek tükler ki, ya varlar ya yoklar.

***

Onların üretip de toprağın üzerine ektikleriymiş asıl define. Agos'un ikinci sayfasının tiryakileri geçen hafta sona eren 'Bir zamanlar' köşesinde hangi köyde hangi okulun, hangi kilisenin, hangi hastanenin bırakıldığını iç çekerek izlemiş olmalılar. Üç bini aşkın kilise ile iki bini aşkın okulun yanı sıra, sayısız konut, işyeri, hastane, vs. ardımızda bıraktıklarını.

Peki insanın değeri bilinmedi de, bıraktıklarının değeri bilindi mi?

Nerdeeee?

***

Anadolu Ermenileri şimdi tüm dünyayı kapsayan ve Diaspora diye adlandırılan bir alan içinde hâlâ Anadolu'yu yaşıyorlar.

Diaspora'ya 'Anadolu'nun dünya hali' de diyebiliriz rahatlıkla. Tarihi iyi okuyanlar tüm bu yayımların merkezinin Anadolu olduğunu görebilir. Öyle ki bugün Ermenistan'da bile adı Nor (Yeni) Malatya, Nor Arapgir, Nor Pütanya (İzmit), Nor Sepasdiya (Sivas), Nor Gesaria (Kayseri) adlı yerleşim bölgeleri mevcut. Artlarında bıraktıklarının bir benzerini, bu kez oralarda kurmuş, Anadolu kimlikleriyle oralarda yaşıyorlar.

***

Son birkaç gün içinde Virginia'da, Hollanda'da yeni Soykırım Anıtları dikilmesi ya da Soykırımın tanınmasına ilişkin yasa tasarıları kabul edilmiş. Haftaya da Fransız tikiyecileri, Fransız Senatosu'nda şu meşhur Soykırım Yasası'nı tekrar görüşeceklermiş.

Bizde ise bilinen tekrarlanacak, yine Ermeni lobilerinin marifetlerinden

bahsedilecek ve bu film yıllardır devam ettiği gibi bu kez de aynen tekrarlanacak.

Oysa bu tuzaktan kurtulmanın bir yolu var.

Sanırım gerçek define de o yolun sonunda gizli.

***

Kullanıcıların elinden bu kozu almanın ve işlerine geldiği zaman kullanmalarına fırsat tanımamanın en geçerli yolu, kaybettiğimiz bu insanlarla doğrudan diyalog yolunun bulunmasıdır.

Bunun için başta gelen, Türkiye-Ermenistan ilişkilerini desteklemektir.

Türkiye Ermenilerinin sorunlarını herhangi bir dış dayatmaya, uyarıya gerek bırakmadan halletmek ikincisidir.

Üçüncü ve en önemlisi de, Diaspora Anadolusunu tekrar kazanmaktır.

***

İnanın, bir ütopyadan, bir gerçekleşmezden söz etmiyorum.

Yaşam, basit adımlar ve ufak girişimlerin ne denli büyük sonuçlar yarattığına tanıktır.

“Para kazanacağız, İnanç Turizmi yapalım” yerine, “İnsanlarımızı samimi bir arzuyla tekrar kazanmalıyız” anlayışını ortaya koyabilmeliyiz. Şu binaının üzerine minnacık bile olsa, “Bu cami Ermenilerden kalan Surp Kırkor Lusavoriç Kilisesi’nden dönüştürülmüştür” diye bir ibare çivilemek bile, “Sen şöyle yaptın da, ben de böyle yaptım” didişmesinden elbette daha yaratıcı, daha gönül alıcıdır.

Benim define tarifim budur.

Agos, 18 Şubat 2000

DİASPORA'NIN KÖYÜ (1)

Ermenilerin anavatanları olan Anadolu'dan dünyanın dört bir yanına yayılmışlığının tarihi yaklaşık iki yüzyıl öncesine uzanır. Daha ziyade ticaret kavramıyla birlikte gelişen, önce Avrupa ülkelerine, belli bir süre sonra da 'Yeni Dünya' Amerika kıtasına sıçrayan bu ekonomik nedenli göçler, hemen her bölgede koloni olarak nitelendirilebilecek ve sayıları en fazla onlar ve yüzlerle ifade edilebilecek bir başlangıç gösterir.

Bu sayıların süreç içinde tırmanışı ise misyonerliğin Anadolu'nun Hristiyan halklarından Ermeniler üzerinde işlemiş olduğu din avcılığı ile yakından ilintilidir. Özellikle Protestan ve Katolik mezhebine dönüştürmeciliğin promosyonu sayılabilecek 'Başka dünyalarda özgür ve refah içinde bir gelecek vaadi', Ermenilerin gurbete yönelişinin ilk ivmesel hareketliliğini içerir.

***

Bu göçün asıl yığınsal ve zorunlu olanı ise Osmanlı'nın son yüzyılında yaşanır. 19. yüzyılın başlarında Anadolu Ermenilerinin zulüm ve eziyet altında kıvranışıyla birlikte başlattıkları yerel başkaldırıları neticesinde yaşanan yenilgiler, darbeler, kademeli olarak yaşanan göçleri artırır.

En önemli diasporalaşma süreci ise Jenosid tarihçilerinin bir bölümünce 'yüzyılın ilk soykırımı' olarak da nitelendirilen '1915 Ermeni soysürümü'dür. Türk resmi tezinin 'Tehcir' (sürgün) olarak tanımladığı bu göçürme, her ne kadar Suriye ve Irak'ın Der Zor, Halep ve Bağdat gibi merkezlerine yönlendirilmiş ise de, bu bölgelerden gemilerle Akdeniz üzerinden Avrupa ve Amerika'ya göç edenler, parçalanmışlığı ve dünyaya yayılmışlığı doruk noktasına ulaştırırlar.

Bu savrulma öyle güçlü bir savrulmadır ki, bugün bakıldığında dünyanın hemen tüm kıtalarında ve hemen her bölgesinde kolonileşmiş veya cemaatleşmiş Ermenilerin varlığı görülebilir. Ermeni edebiyatının seçkin ve

çağdaş kalemlerinden Vahram Mavryan'ın önemli eseri *Her Yerde Ermeni Var (Amen Değ Hay Ga)*,³⁹ bu dağılımı öyküleştiren önemli eserlerden biridir.

***

Ancak, gelin görün ki, 'Ermeni göçü' Sovyetler Birliği'nin dağılıp Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra da dinmemiş, bugün de son hızıyla sürmektedir.

Raffi Hermonn imzasıyla geçen haftaki sayımızda yer alan "Ermenistan boşalıyor mu?" başlıklı haberin çoğu kişinin ruhunu sıkıştırdığını, moral bozukluğu yarattığını tahmin edebiliyorum. O yazıyı hepinizden önce ben okudum, ruhumun nasıl daraldığını da ilk kez ben tattım.

"Yazılmasa daha iyi olmaz mıydı, Ermenistan'daki iç karartan durumun böyle alenen yansıtılması, hele hele de Diaspora Ermenilerine de yansıtılması çok mu gerekliydi?" serzenişlerini duyar gibiyim. Aynı sorgulamayı ben de yapmadım değil.

Ancak bir anlık tereddütün ardından, vazgeçilmez bir kararlılıkla, yayımlansın istedim.

Hermonn'un yazısındaki bilgilerin yanlışlığı ya da abartılmış olması da önemli değildi. Göç olgusu bir gerçektir ve bağımsızlığını kazandıktan sonra Ermenistan'da tersi olması gerekirken, aksine, dışa göç yaşanmaktaydı. Bu gerçeği görmek için Hermonn'un yazısına da ihtiyacımız yoktu. Çevremize şöyle bir göz atmak ve ekmek parası için kapılarımıza kadar dayanmış Ermenistanlıların varlığını görmek yeterliydi.

***

Diaspora Ermenilerinin Ermenistan'a bakışı hayli nostaljik ve romantik. Beklentilerine bir türlü cevap bulunamayan, ama kendisinden de asla vazgeçilemeyen platonik bir aşk söz konusu. Sevdalanılan beklenti öylesine fettan, öylesine gözü kör ki, bugün yaşanan acı gerçeklerin bilinmesini, konuşulmasını dahi kabul edebilecek bir durumda değil.

Öte yandan, bu ruh halinden sıyrılamadıkça gerçeği görmek de mümkün değil.

39 Vahram Mavryan, *Her Yerde Ermeni Var*, Ermeniceden çeviren: Klemans Çelik Zakaryan, İstanbul: Aras Yayıncılık, Nisan 2007.

Diaspora Ermenisinin “Biz burada rahatımızı bozmayalım, arada bir gider Ermenistan’ı da ziyaret ederiz, hatta gittiğimizde kalacağımız yeşil panjurlu bir de ev yaparız” anlayışı ile davranıp boş vakitlerini de hamasi milliyetçi söylemler dinleyerek geçirmesi, Ermenistan halkının karnını doyurmuyor. Diaspora Ermenisi artık, toprak, vatan, bayrak, kin, intikam gibi kavramlarını yeniden sorgulaması gereken bir süreç yaşıyor.

Hani çocukluğumuzda hep söylediğimiz bir şarkı vardı.

“Orda bir köy var uzakta, o köy bizim köyümüzdür. Gitmesek de kalmasak da, o köy bizim köyümüzdür.”

Köylünün bittiği yerde ne köy kalır, ne de sizin yazlığınız.

Agos, 7 Nisan 2000

DİASPORA’NIN KÖYÜ (2)

Sözlükler ‘Diaspora’yı, ‘dağılma ya da sürgün’ olarak tarifler. Esas olarak da, Yahudilerde Filistin dışında yerleşmiş Yahudi topluluklarının tümüne verilen addır. Yahudilerde dağılma MÖ 9. yüzyılda başlar ve dünya üzerinde Diaspora olgusu da ilk kez bu dönemde telaffuz edilir.

Diaspora topluluklarının işlevi ile ulusal kimliği korumanın gerekliliği ve önemi konusunda Yahudiler arasında görüş ayrılığı vardır. Tutucuların büyük bölümü Yahudilerin İsrail’e geri dönmesini desteklerken, “Sürgünü inkâr” kuramına göre, başka kültürleri benimseme ve özümseme tehlikesi nedeniyle Diaspora koşullarında Yahudi yaşam biçimi ve kültürünün yok olmaya mahkûm olacağını belirtirler. Reformcu Yahudiler ise ABD’deki ve başka ülkelerdeki Diaspora topluluklarının, Tanrı iradesinin geçerli bir sonucu olduğu görüşünü savunurlar.

Ermeni Diasporası'na gelince... 3000 yıllık tarihsel süreç içinde Anadolu ve Kafkasya ekseninde varlığını sürdürebilmiş olan Ermeni halkı bugün dünyanın dört bir yanına yayılmış bulunuyor. Ermenistan Cumhuriyeti de dahil olmak üzere yeryüzünde 7,5-8milyon civarında Ermeni nüfusu var. Bu nüfusun sadece 1/3'ü Ermenistan'da, 2/3'ü ise 'Diaspora'da yaşıyor.

1999'un Eylül ayının ikinci yarısında Ermenistan'da düzenlenen ve Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanışının 8. yıl kutlamalarına denk getirilen önemli bir ilk yaşandı. Adına 'Spürk-Hayrenik' (Diaspora-Anavatan) denilen toplantıda, dünyanın hemen her köşesine yayılmış Ermenilerden 1200 temsilci yan yana geldi. Toplantılarda, Diaspora ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin geleceği değerlendirildi. Diaspora'nın Ermenistan'a bakışı ve beklentileri, Ermenistan'ın Diaspora'ya bakışı ve beklentileri tüm ayrıntılarıyla ele alındı. 'Çifte vatandaşlık sorunu', 'Ermenicenin Doğu ve Batı'daki gramer farklılığının giderilmesi', 'Diaspora'dan Ermenistan'a akan yardımların kullanım alanları' gibi konular etraflıca tartışıldı.

***

Bu toplantı bir ilkti. Muhtemelen de arkası kesilmeyecek. Ancak, bu buluşmaların Diaspora ile Ermenistan hükümeti arasında hedef birliğini sağlayacağını şimdiden söyleyebilmek güç. En azından yaşanan gelişmeler böylesi bir işaret taşıyor.

Her şeyden önce, Diaspora'nın Ermenistan'a bakışında gizli bir 'uzaktan yönetme' hevesi var. Bu ise tehlikeli yaklaşımların en büyüğü olarak gözüküyor. Diaspora'da tarihsel örgütlenmişliklerini sürdürmekte olan Taşnaklar, Hınçaklar ve kısmen de Ramgavarlar, Ermenistan içinde nüfuz kazanma çabalarını dipten dibe sürdürüyorlar. Diaspora'ya göçen Ermenistanlılara yardım örgütlenmelerinde hep bu siyasal yarışı görmek olası. Ermenistanlının kendi kaderini tayin etme hakkı ise çoktan kulak arkasına atılmış durumda.

Biraz daha açık anlatmak gerekirse, bugün Ermenistan'da mevcut olan iktidar mücadelesi, Ermenistanlıların kendi aralarındaki iktidar mücadelesi olmaktan ziyade, biraz Ermenistan'la Diaspora, çokça da Diaspora'nın kendi arasındaki mücadeledir.

***

Diaspora'nın kimliğini muhafaza edebilmesinin tarihsel şartı, hep o 'bir gün gerçekleşecek rüya' oldu. Büyük çoğunluk içerisinde erimeyişin inadı hep o rüya ile sağlanmaya çalışıldı.

Bazen rüyalar hiç beklenmedik bir anda gerçekleşebilir, tıpkı Sovyetler'in dağılması ve bağımsız bir Ermenistan'ın ortaya çıkması gibi.

Lakin gelin görün ki, bundan sonra verilmesi gereken mücadele Ermenistan'ın kalkınmasına, çağdaş devletler düzeyine erişmesine katkı sağlamak olmalıyken, Diaspora'nın bunun yeterince farkında olmadığını, hâlâ uyumakta ve rüya görmekte olduğunu görüyoruz.

***

Bu, tıpkı şuna benziyor:

Kör bir kuyunun 1915 metre dibindesiniz, yukarıda, kuyunun ağzında ışığı görüyorsunuz. İçinizden birileri, "Ümidini kesme, dayan, bir gün o ışığa kavuşacağız" diyor, güya sizi ayakta tutmaya çalışıyor.

Oysa bir başka yolu daha var ışığa uzanmanın. Kuyuyu tırmanmaya çalışmak. İşte bu fırsat doğmuş, ama hâlâ o birileri, sizi o kuyunun tarihsel derinliğinde tutabilmek için aynı vaazı inatla tekrarlıyorlar.

Diaspora'nın sessiz çoğunluğu tırmanmaya yeltenip, kurtulmaya çalışmalı o kör kuyudan. Ufak bir gayret, rüyanın zaten gerçekleşmiş olduğunu göstermeye yetecek ve artacak bile. Yok eğer o kör karanlıkta rüya görmekte inat edilecekse, ışığın günahı ne, gerçeğin günahı ne?

Agos, 14 Nisan 2000

YENİ KAVRAMLARA DOĞRU

“Ermeni dünyasında kim, nereye göre Diasporalı?” sorusuna cevap arayanların bir bölümünün kısa yoldan yaptıkları tanımlama şu:

“Bugün artık Güney Kafkasya’da sınırları belli, bağımsızlığını kazanmış bir Ermenistan Devleti var. Dolayısıyla, burası yeryüzünde yaşayan tüm Ermenilerin anavatanıdır. Bu sınırlar dışında yaşayan tüm Ermeniler ise Diaspora’yı teşkil eder.”

Paylaşmakta zorlandığım bir tanımlama bu.

Gerçeği sadece ‘coğrafya’da arayanların yöntemi.

***

Benzer bir eksik yaklaşımı ise, tanımlamayı salt ‘tarih’e, hatta ‘tarihsel coğrafya’ya dayandıranlar yapıyor.

Onların özetle dediği de şu:

“Son üç bin yıla bakanlar, Anadolu’nun önemli bir bölümünün Ermenilerin yaşanmış tarihinin ana mekânı olduğunu görür. Bu tarih içerisinde bir başına, bağımsız, geniş coğrafyalı krallıklar süreci de var, başka krallıkların egemenliği altında yaşanılmış bağımlılıklar da... O nedenle Ermenilerin bölge coğrafyasındaki yayılmışlığı tam bir ‘Med-Cezir’ hareketini andırır. ‘Med’in (Yayılmışlığın) dalgaları güçlü dönemlerde Suriye, Irak’ın kuzeyi, İran’ın kuzeyi ve Güney Kafkasya’nın batısını kapsayacak denli geniş boyutlara ulaşırken, ‘Cezir’ (Çekilme) durumunda ise Anadolu’nun doğusuna sıkışmışlığa tekabül eder. Dolayısıyla, bugün asıl Diaspora, halen Ermenilerin bu kadim ve tarihi mekânlarında yaşayanlardan ziyade bu bölge dışına taşınmış kesimler için kullanılmalıdır. Onlar, esas olarak zaten kendi tarihi mekânlarında yaşamaktadırlar, Diaspora olarak nitelen-dirilemezler.”

***

Sizi bilmem ama beni salt tarih ya da coğrafyaya, ya da her ikisine birden dayalı yaklaşımlar hiç de tatmin etmiyor. Geçmiş ve bugünle sınırlı tanım-lamalar geleceği içermediği gibi, bugünün gelişen evrensel kavramlarıyla örtüşmüyor, kısır kalıyor.

Hemen belirtmek gerek ki, Ermenistanlı-Diasporalı ayrımı, sadece Ermenistan'da yaşayan Ermenilerle, Ermenistan dışında yaşayan Erme-nileri açıklamaya niyetli saf bir ifade olarak kalsa, elbette bu bir ölçüde hoşgörülebilir, kullanılmasında bir mahzur da görülmeyebilir.

Ancak gerçek hiç de öyle değil. Bu kavramlar öylesi bir masumluktan ziya-de, tehlikeli bir ayrışmanın boyutlarını çoktan aşmış durumda.

'Diasporalı' ve 'Ermenistanlı' ayrımı, Türkiye'de şartlar gereği biz benli-ğimizde pek yakından hissetmesek de, bugün hem Diaspora'da, hem de Ermenistan'da yaşanan ciddi bir tartışmanın ve çekişmenin kutuplarını oluşturuyor.

***

Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte, dünyada yaşayan Er-menileri Ermenistan vatandaşı yapmayı öneren 'çifte vatandaşlık' tartış-malarıyla birlikte başlayan ve ülkenin siyasi yaşamına damgasını vuran süreç, artan keskinliğiyle sürüyor.

Ermenistanlının kendi ülkesine, 'kendi çöplüğünde kendi öten' edasıyla sahip çıkmasıyla, "Orada ben de öterim" diyen Diaspora'nın müdahale ho-rozlanmaları henüz tükenmiş değil. Ermeni dünyasında yıllardır yaşanan Taşnak, Hınçak ve Ramgavar didişmesi, Diaspora'daki yaşam alanından bu kez büyük ölçüde Ermenistan'a da kaymış durumda. Üstelik bu yapı-lırken Diaspora'daki mevziler terk ediliyor da değil. Aynı kutuplaşma aynı siyasi ayrışıklık Diaspora'da olduğu gibi şimdi tüm hızıyla Ermenistan'da da sürüyor.

İnsanın sınırlardan daha önemli olduğu çağımızda, durumu 'vatan, top-rak, bayrak' edebiyatı ile açıklamak ve salt bu kavramlarla sınırlı bir Er-menî dünyasından bahsetmek, gerçekten Ermeni dünyasının geleceğini prangalayan bir yaklaşımdan öteye gitmez.

Ulusların birlikler oluşturduğu, halkların birbirine karıştığı bir çağın baş-

langıcındayız, ama biz, kendi soydaşlarını yaşadıkları coğrafya açısından Diasporalı ya da Anavatanlı olarak ayırt eden ilkel bir anlayışın pençesinde kıvranıp duruyoruz.

Ermeni dünyasına, bize dayatılmış bu kavramlar dışında bakmanın zamanı geldi de geçti artık.

Agos, 22 Şubat 2002

ERMENİSTAN- DİASPORA (3)

DİASPORA KAPLUMBAĞALARI

Ermeni dünyasına yeni kavramlarla bakmanın önünde önemli bir engel var... Eski kavramlar ve bu kavramların oluşturduğu eski anlayışlar.

Yeni elbiseler giymek için eskileri çıkarmak nasıl şart ise, yeni kavramları yaşama geçirebilmek için de her şeyden önce eski kavramları terk etmek şart.

Lakin bu hayli zor bir iş. Eski kavramların oluşturduğu bakış açımızın bazı satırbaşlarını ele alıp bugünkü kavramlarla değerlendirdiğimizde, genellikle hamasi söylemlerle dolmuş halimizin ne denli hastalıklı olduğu da kendiliğinden ortaya çıkıyor. Korkularla, travmalarla ve paranoyalarla yüklü, klinik tedavi gerektiren hastalıklı bir ruh hali.

***

Geleceğe ilişkin korku, kaygı ve güvensizlik, Diaspora Ermenisinin en belirleyici virüsü oldu. Yüzyıl boyunca irili ufaklı göçler halinde süreklilik arz eden Diaspora hareketliliği, esas olarak tam bir hareketsizlikti. Bir eylemlilikten ziyade, tam bir durgunluk ve edilgenlikti. Çünkü o kemirici virüs, aynı zamanda tam da bir uyuşturucu rol oynuyordu.

Evi sırtında sürekli yol alan kaplumbağa örneği, Diaspora Ermenisinin halini pek güzel yansıtır. O kadar kabuğuna sığınan, o kadar hareketsiz ve bir o kadar da savunmasız.

Diaspora Ermenisi'nin kimliğini koruma çabası, zamanla erime ve asimile olma korkusuyla aynılaştı. Erimekten korkuyorsan iyi bir Ermeniydin ve zaten bir ölçüde kimliğini de koruyor sayılıyordun. Bu kadarı yetiyordu, özel ek bir gayret göstermene gerek de kalmıyordu.

Bu hal, Diaspora insanının günlük yaşamının önemli bir kesitini oluşturdu. Bu kesit öylesine etkili oldu, öylesine geniş zamanlı bir boyut kazandı ki Diasporasının diğer fonksiyonlarını ve yeteneklerini de büyük oranda olumsuz anlamda etkiledi, içdiş etti. Üç bin yıllık yerleşik bir toplum olma özelliği nedeniyle çağdaş uygarlığın bugün en önemli katkıcılarından olması gereken Ermeniler, o tarihsel üretme yeteneklerini ne yazık ki bi-hakkın yerine getiremediler. Büyük miktarda sermayeden yediler. Kendi kimliklerini sakınmaya çalışırken tarihsel sermayelerini tükettiler. Üretme yeteneklerini körelttiler.

***

Bu durum Diasporasının birinci ve ikinci kuşakları için bir ölçüde mazur görülebilirdi belki. Başka alternatiflerinin olmayışı bu tavırlarını haklı dahi kılabilirdi. Ancak sonraki kuşaklara aynı hoşgörüyü yaklaşmak mümkün mü?

Üstelik bu erime ve tükenme korkusu erimekten de kurtarmadı Ermeni dünyasını. Öyle olsaydı eğer, en iyi örgütlenmiş Diaspora cemaatlerinde dahi bu tehlike halen konuşulur olmazdı. Korktukça korkulan başa geliyordu, korkuyu dikte edenlerin kendi çocuklarının yaşadıkları karma evlilikler ya da cemaat yaşantısına duyarsızlıkları bunun en tipik örneklerini oluşturdu.

***

Korkulardan kurtulmak, kaygılardan sıyrılmak ise ne yazık ki hiç düşünülmedi.

Yeni kavramlardan yeni yaklaşımlardan söz ediyorum ya... İşte, başta gelenlerden ilki bu sancılı ruh haline son vermek ve erime korkusundan kurtulmak.

Özellikle Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından Diaspora Ermenilerinin ruh halinde bu değişikliğin emareleri kendiliğinden gelişmeye başladı bile. Her ne kadar bazı Diaspora merkezlerinde kapalı cemaat

yaşantısından kendilerine bir tür beslenme alanları oluşturmuş olanların, bu korkuları ve kaygıları ayakta tutmak için öcü söylevleri sürse de, bu korkuyu diri tutmaya çabalasalar da, nafile...

***

Korkular ve kaygılar gümbür gümbür yıkılıp, yerini yeni bir anlayışa bırakmaya başladı bile.

Korkunun değil umudun aşılması gereken günlerdeyiz artık.

Mayıs ayında Ermenistan'da yapılacak Ermenistan-Diaspora toplantısı da bu umudun üzerinde temellenmeli, ilkin kendine güven hali yeşertilmeli.

Ermeni milletin kendine güvenmesinin haklı nedenleri ise fazlasıyla mevcut, tarih bunun en katıksız tanığı.

Üretme yeteneğimizi tekrar yaşama geçirebilmemizin ilk adımı belli...

Korkularımızdan korkmak.

Agos, 1 Mart 2002

ERMENİSTAN- DİASPORA (5)

ACIYI SIRTLAYIP ONURLA TAŞIMAK

Mayıs ayı sonunda Erivan'da gerçekleşecek Ermenistan-Diaspora buluşmasında, soykırım konusunun gündemde gereğinden fazla yer işgal etmemesi en büyük temennim. Özellikle de soykırımın tanınması için dünya parlamentolarının gündemine taşınması konusu artık fazlasıyla ağırıma gitmeye başladı. Midemi bulandıran son örnek İsveç Parlamentosu'ndan. Süryaniler soykırımı uğradıklarına ilişkin bir önerge vermişler de... İsveçliler reddetmişler de... Reddederken iki yıl önce parlamentonun tanıdığı 'Ermeni soykırımı'na ilişkin karara da değinmişler de... "Zaten biz o kararı da yanlış aldık" demişler de... De, de, de...

Sizi bilmem ama bana artık gına geldi.

Eloğlu işte... O gün işine gelmiş kabul etmiş, bugün işine gelmemiş kabul etmemiş...

Yani şimdi bu adamların kabul edip etmemesiyle mi benim tarihi gerçeğim değişecek?

***

Son birkaç yıldır 24 Nisan’larda Ermenistan televizyonundan canlı yayını izlerim. Halk vakur bir sessizlik ve içselleştirilmiş bir sahiplenme ile *Dzidzernagapert*’e tırmanır, yanan meşalenin etrafına karanfilini bırakır, duasını eder, haçını çıkarır ve o melun tarihte yitirdiklerini, acısını onurla sırtlayarak anar. Ne bir slogan ne bir taşkınlık...

Diasporada da aynı gün yürüyüşler yapılır, ama hayli farklıdır. Sloganlar atılır, pankartlar taşınır, bayraklar yakılır...

Onlar da Ermeni, Ermenistan’dakiler de..

Ama hayret değil mi? Bu konuda da farklılar. Biri hırçın, telaşlı, diğeri vakur ve dingin.

O gün Ermenistan’dakiler arasında hissederim kendimi...

***

İki farklı duruşun kıyasını ‘acıyı sırtlayıp onurla taşımak’ tanımlamasını özellikle vurgulamak amacıyla verdim ve Ermeni dünyasına da bu üsluba sahip çıkması için sesleniyorum.

Acımızı taşıyabilmemiz için dünya parlamentolarının şartlı ve ikiyüzlü kararlarına mı ihtiyacımız var? Bizim gerçeğimiz ancak başkaları kabul edince mi gerçeğe dönüşecek?

Bizim gerçeğimizin, onların kabul etme insafıyla, kabul etmeme insafsızlığı arasında sürekli bir malzeme olarak kalması mı içimizi rahatlatacak?

Onların vicdanlarındaki pasın kiri mi bizim yüreklerimizi yıkayacak?

Gelin, bırakın kendi gerçeğimiz bize kalsın, onların paslı vicdanları da kendilerine.

Gelin, kurtarın tarihi acımızı bu insanların elinden.

Bırakın, kabul edip etmemeleri onların vicdanının problemi olarak kalsın ama acımızı da bu dünyada, hiç kimse, ama hiç kimse, ne Ermeni ne Türk, ne de Dünyalı sömüremesin, günlük siyasetinin ve politikasının bir parçası yapamasın.

Gelin biz, o insanların torunları olarak, böyle bir ahlaksızlığa bundan böyle asla izin vermeyelim.

Kendi acımızı kendimiz sırtlayalım ve gerekirse mahşere kadar da onurumuzla kendimiz taşıyalım.

***

Ermeni dünyasına yeni kavramlardan, yeni bakış açılarından bahsediyorum bir süredir. Aslında bu kavramlar, tıpkı ‘acıyı sırtlayıp onurla taşımak’ gibi bizlere hiç de yabancı kavramlar değiller. Hepimizin içimizde taşıdığımız, ama olan bitenler karşısında irademizle yansıtamadığımız, düşünüp de dile getiremediğimiz gerçek hallerimiz aslında. Ne var ki, bizlerin cesaretsizliği sayesinde de birilerinin ürettiği ‘öfke, intikam, toprak, tazminat’ kavramlarının patirtisinde boğulup kalıyorlar. Sonuçta da Ermeni dünyasının tek gerçeği bu kavramlarmış gibi yansıyor her bir yana.

Şu toprak meselesi mesela... Hâlâ mı bizi bu tür hamasi edebiyatla boğmalarına izin vereceğiz?

Şu tazminat meselesi mesela... Sahi, benim atalarımın onca canının bedeli kaç para ederdi sizce?

Farz edin ki verdiler bir şeyler. Hangimizin boğazından geçer?

Düşüncesi dahi tiksindirici.

***

Ermeni dünyasının geleceğine bundan böyle öylesi kavramlarla bakmalıyız ki, bu kavramlar, bu halkın körelmiş üretim yeteneğini de bir anda fişekleyebilecek iticilikte olmalı.

Bunun için de evvelemerde ‘korkularımızdan korkmak’, ‘acıyı sırtlayıp onurla taşımak’ gibi anlayışları yaşama geçirmemiz gerekiyor.

Aksi durumda, kendimizi başkalarının bizim gerçeğimizi kabul edip etmemesine insafına zincirlemeye devam etmiş oluruz ki, bu ise gerçek tutsaklığın ta kendisi.

HİMAYELERİNDEN KURTULMAK

Ermenistan’da da ‘Polis Günü’ tesis edip, hafta başında kutlamışlar.

Derdim “Niye polis günü yapıyorlar?” da olabilirdi ama şimdilik “İnşallah Ermenistan demokrasisi bu soruları da tartışacağı noktalara ulaşır” diyelim ve geçelim. Çünkü tören kürsüsündeki manzara, diğer konuları bir yana bırakıp ‘Ermenistan-Diaspora’ dizisinde ele almayı düşündüğüm yamsalsal konuya artık bir an önce geçmemi kışkırtacak boyutta.

Gelen fotoğraflara bakıyorum... Resmi geçit yapan polisleri şeref kürsüsünde selamlayanlar arasında başbakan var, üniformasıyla Emniyet Genel Müdürü var, Devlet Başkanı Koçaryan var, Meclis Başkanı var, bir de aralarında ruhani kisvesiyle Başpatrik Karekin II Gatoğigos Hazretleri var.

İyi de, Gatoğigos’un o kürsüde ne işi var?

***

Ben soruyu kürsüyle sınırlı sordum, ancak siz buna başka alanları da ekleyip soruyu genişletebilirsiniz.

“Devletleşme sürecine geçmiş Ermenistan’da dini kurumun, ilgili ilgisiz hemen her alanın içinde var gözükmesi ideal bir demokratik ve laik devlet anlayışıyla örtüşüyor mu?”

Denilebilir ki, “Biz Ermenilerde dini kurum diğer uluslarda olduğunun aksine tarihsel anlamıyla da, bugünkü yapılanmasıyla da farklı bir özellik taşır, kapsamı ve içeriği salt dinsel alanla sınırlı değildir. Dolayısıyla da bugün her alandaki görünümü sembolik de olsa devam etmelidir, çünkü kilisemizin tarihi fonksiyonu bunu gerektirir.”

Bayağı haklı saptamalara dayanan oturaklı bir cevaptır bu, ama ben yine de derim ki, artık bu cevap terk edilmeli, “Evli evine köylü köyüne” misali, kilise kilisesine dönmeli, siviller de kendi alanlarını sil baştan yaratmalıdır.

***

Tabii ki Kilise, Diaspora'ya dağılmış insanlarımızın tekrar bir araya gelebilmelerini sağlayan yegâne kalemiz oldu. Tabii ki Kilise, kendi örgütlülüğünü onlara taşıyarak kaybolmalarını birincil derecede önleyendi. Nasıl olmasındı? Kilisenin kendisi zaten asırların demlediği hazır bir örgütlülüktü. Onda buluşmak, hem zihinlerde hem de pratikte en kolay olanın ta kendisiydi, dinimiz ve Ermeniliğimiz bizim her şeyimizdi ve o ikisi neredeyse aynı şeydi. Bir kilise kurduk mu, kilisenin örgütlülüğü oraya zaten kendiliğinden geliverir, ardından da diğer sivil örgütlenmeler olan okul, dernek gibi kültürel, eğitsel ve sosyal yapılanmalar da yine kilisenin himayesinde kendiliğinden oluşurdu.

***

Kilise'nin Ermenilerin varlığını sürdürebiliyor olmasındaki bu birincil derecedeki işlevini inkâr etmek ne mümkün.

Ama bu haklı saptamalar Ermeni dünyasının Ermenistan'dan Diaspora'ya yeni bir örgütlenme hareketine girmesini ve bunu da çağdaş örnekleri izleyerek yapmasını engelleyecek kadar haklılık taşımıyor.

Ermenistan'da ya da dışında, dini örgütlenme yerini artık sivil örgütlenmeye terk etmeli.

Bunu söylerken ateist bir bakışla, "Kiliseyi dışlayalım, yaşamımızın dışına atalım" demiyorum. Aksine, kilisenin kendi alanına çekilmesiyle daha sağlıklı ve güryeşereceğine de ayrıca inanıyorum.

***

Ermenistan'ın Diaspora ile ilişkilerini hangi yapılanma ile yürüteceği konusunun, Mayıs ayındaki Ermenistan-Diaspora buluşmasında en önemli gündem maddesini oluşturacağı kuşku götürmüyor. Alternatifler henüz konuşulmuş değil, ama bu ilişkileri ağırlıklı olarak dini yapılanma üzerine yüklemenin ve dini örgütlenme üzerinden yürütmenin ne denli mahzurlu olabileceğinin ilk verileri şu geçen on yıllık süreç içerisinde yeterince görülmeye başlandı bile.

Ermenistan'ın diğer devletlerde açtığı elçilikler ve konsoloslukların oradaki dini merkezlerle veya dini temsilciliklerle neredeyse bir nüfuz savaşı içerisine girdiği örnekler hiç de az değil.

Çünkü Kilise, oralarda kendi alanlarına çekilmeye hiç de hazır ve niyetli gözüküyor.

Çekilmediği için de siyasetin ta içine kadar batabiliyor.

Nitekim bugün, “Siyaset mi Kilise’yi kullanıyor, yoksa Kilise mi siyaseti?” sorusu kolay cevaplanabilir olmaktan çok uzak.

O sorunun cevabını aramak için vakit kaybetmektense, ikisini bir kılıç keskinliğiyle kökten ayırıp birbirinden uzaklaştırmak en doğrusu galiba.

***

Dini kurumlarımız kendi irademizle bizim onlara ulaşabileceğimiz mesafede mi kalmalılar, yoksa her alanımıza dalıp, her şeyimize karışmalılar mı?

Dini önderlerimizin rızasının ya da izninin alınmadığı bir kültürel ya da sosyal etkinlik dahi etkinlikten sayılmaz hale geldiyse eğer, gazetelerdeki her tür kültürel ve sosyal ilanlarımızı dahi “Hazretlerinin yüksek himayetlerinde” vermeye tutuklanmışsak eğer, sormak gerekmez mi, bu himayenin yüksekliği kaç milim?

Ermenistan’da ya da dışında hiç fark etmiyor aslında, soru her yerde aynı:

Biz bu çağda gerçek manada laik bir ulus mu olacağız, yoksa hâlâ bir ‘dini millet’ olarak mı tanınacağız?

Agos, 19 Nisan 2002

Kısmet olursa, Mayıs sonunda gerçekleşecek Ermenistan-Diaspora buluşmasını Agos adına gidip yerinde izleyeceğim, kayda değer ayrıntılar olursa devam ederim ama Ermenistan-Diaspora dizisine ayırdığım yazılarımı, iki kesimin ilişkilerinin nasıl yapılanması gerektiği üzerine bir analizle şimdilik bitirmek niyetindeyim.

Buluşma, Ermenistan yönetiminin Diaspora ile ilişkilerini daha doğru bir zemine oturtabilmesi adına önemli bir fırsat, dileyelim ki iyi değerlendirilsin.

***

Ermenistan-Diaspora ilişkilerinin yapılanmasında olmaması gereken yanlara, önceki yazılarımda kısmen değindim. Bir kez daha kısaca yineleyeyim.

Birincisi, Ermenistan'ın yapılanmayı salt dinin hazır örgütlülüğü üzerinden yürütmemesi ve daha sivil bir yapılanma oluşturması. İkincisi, Diaspora'da var gücüyle devam eden tarihsel siyasi kamplaşmanın bu yapılanma üzerinde herhangi bir etkisinin olmaması. Olmaması gerekenleri tespit edip bir kenara koydunuz mu, gerisi kolaylaşır, ne yapılabileceği kendiliğinden ortaya çıkar.

***

Gelin, şu inanılmaz gerçeğimizi bir kez daha vurgulayalım.

Bugün tüm yeryüzünde, yaklaşık 8 milyona varan Ermeni nüfusu var ama bu nüfusun yarısından çok daha fazlası, 'Hayrenik' diye adlandırılan ana-vatan Ermenistan'da değil, dışında yaşıyor.

Yaşanılan bölgeler ise öyle bir ya da iki bölgeye kümelenmişlikle sınırlı değil, dünyanın hemen tüm bölgelerine savrulmuşluk söz konusu. Üstelik bu insanların çoğu yerinden memnun. Olmayanların gözü ise Ermenistan'da değil Batı ülkelerinde, Avrupa'da, Amerika'da. Böyle olmalı ki, 'Bebek Ermenistan' on yıldır dışarıdan göç alacağı yerde sürekli dışarıya göç veriyor.

Ermenistan'ın ekonomik durumunun düzelmesi ve bölgenin istikrara kavuşması ile tekrar anavatana bir göçün yaşanacağına ilişkin beklentilere bir itirazım yok, ama Batı'daki Ermenilerin büyük çoğunluğunun bir gün Ermenistan'da toplanacaklarını beklemek, "Olsa iyi olur" temennisinden öte bir şey ifade etmediği gibi, gerçekçi de gözüküyor.

Kuşaklar boyu büyük sıkıntılarla zar zor oluşturdukları Batılı olma halini, huzuru ve rahatı terk edip niçin Ermenistan'a yerleşsinler ki? Üstelik dönmeleri de şart mı?

O insanlar bulundukları yerden mi Ermenistan'a daha fazla katkı sağlıyorlar, yoksa dönerek mi?

Hadi bir soru daha... Ermeni olmak ve Ermeni kalmak için ille de Ermenistan'da mı yaşamak gerekiyor? Ermeni nerede yaşıyorsa Ermenistan'ın orada da yaşanması mümkün değil mi?

***

Tüm bu soruların cevabı elbette olumlu olabilir, yeter ki Ermenistan dünyaya dağılmış Ermenilerle ilişkilerini sağlıklı bir yapılanma üzerinden yürütebilsin. Ermenistanlı Ermeni olmak ile Diasporalı Ermeni olmak arasındaki farkı giderebilsin, ya da bu farkın önemli olmadığını genelleştirebilsin.

Ama yazık ki, Ermenistanlı ile Diasporalı farkı bugün her iki kanatta da ağırlığını hissettirecek boyutuyla sürüyor.

Ermenistanlının, Ermenistan'ı dışarıdan hiçbir Ermeni'yle paylaşmama noktasına kadar vardığı, 'kendi çöplüğünün horozu olma' edası ve iddiası had safhada. Ermenistanlının gözünde Diasporalı, bir tür 'yabancı Ermeni' Diasporasının, Ermenistan'ın her bir şeyine uzaktan ahkâm kesme patavatsızlığı ise bir başka garabet.

***

Velhasıl, her iki kesimin birbirine olumsuz bakışı adeta yarışır durumda, ilişkilerinin sağlıklı yürümediği ortada. Bugüne kadar getirilen ilişki biçimi ise disiplinel yapılanmanın çok altında bir düzeyde, götürü usulde yürütülüyor.

Oysa, aklın, duyguların ve beklentilerin dengelenebildiği bir yapılanma gerekiyor.

Bu yapılanmanın her alanda, yüksek bir heyecan içinde gelişmesi için, Ermenistan hükümetinin bir Diaspora Bakanlığı ile takviye edilmesi ve yapılanmanın böylesi bir örgütlenme üzerinden yürütülmesi daha doğru bir yöntem olmaz mı?

***

Diaspora ile ilişkiler tek bir bakanlığın iştigal sahasını çok aşan bir kapsam alanı içerirken, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulacak bir müsteşarlığın ya da genel müdürlüğün bu ağır yükün altından kalkması ne denli mümkün?

Ermenistan'ın Diaspora ile ilişkilerinde, Diaspora'ya verdiği önemi en la-yıkıyla simgeleyecek ve gereğini de yaşama geçirecek örgütlenme biçimi, tesis edilecek Diaspora Bakanlığı⁴⁰ bünyesinde gerçekleştirilebilir.

Bakanlığın kuruluşu dahi kendiliğinden iki kesimin ilişkisinde yeni ve büyük bir heyecandır.

“Dünyada emsali yok” denebilir belki...

Unutulmamalı ki, nüfusunun yarısından fazlasını dünyaya kaptırmış bir Ermenistan gerçeğinin de emsali yok.

Agos, 8 Mayıs 2002

⁴⁰ Ermenistan'da Diaspora Bakanlığı 1 Ekim 2008 tarihinde kuruldu.

ERMENİ KİMLİĞİ ÜZERİNE

Ermeni kimliğindeki çeşniliğin artmasının en önemli sebeplerinden biri Diaspora olgusudur. Ermeni halkının dünyanın dört bir yanına savrulmuşluğunu anlatan bu kavram, asırlarca Anadolu coğrafyasında bir arada yaşamış kadim bir halkın çok büyük bir bölümünün son yüz yıllık süreç içerisinde yaşadığı zorunlu göç serüveninin somut ürünüdür. Diaspora olgusu sadece Ermeni halkının ana topraklarından kopuşunu ifade etmez, aynı zamanda, asırlarca birlikte yaşamış bir halkın coğrafi anlamda da birbirinden kopuşunu anlatır. Bir ulusu oluşturan ‘toprak bütünlüğü’nün büyük oranda ortadan kalkışına delalet eder.

Bunun ulusal kimlikte yaratacağı tahribat ise kaçınılmazdır.

Ve ne yazık ki Ermeni halkı son iki asırda bu tahribatı çok ağır bir şekilde yaşamıştır.

***

Bu tahribatın Ermeni kimliğinde yarattığı etkinin yansıyışını anlamak için bu noktada Ararat’ın (Ağrı Dağı) Ermeni dünyasında oynadığı o simgesel role değinmek gerekir.

Bu simge, Ermeni halkının kaybettiği toprak bütünlüğüne olan hasretidir.

Ancak bu hasreti sadece ‘bir toprak ya da dağ parçasına olan özlem’ olarak tanımlamak yetersiz kalır. Ermeni halkı için Ararat’ın yaydığı gölge, Ermeni halkının 4 bin yıllık varlığını simgeler. ‘Nuh Nebi’den beri sonsuz bir varoluşun zirvesidir.

⁴¹ On bir yazıdan oluşan ‘Ermeni Kimliği Üzerine’ başlıklı dizinin ilk yazısı 7 Kasım 2003 tarihinde *Agos*’ta yayımlanmış olup, diğer yazılar Hrant Dink’in toplu yazılarının sonraki ciltlerinde yer alacaktır.

Sadece geçmiş değil, aynı zamanda gelecektir. O hasretin bittiği yerde kimliğin de biteceği sanılır. O nedenledir ki Diaspora'daki tüm Ermeni okullarında, kiliselerinde, kulüplerinde, derneklerinde ve hemen hemen her Ermeni evinde bir Ararat görseline ya da amblesmine rastlamak mümkündür. Ermeni şarkıları ve şiirlerinin önemli bir bölümü hep Ararat'dan yankılanır. Ararat, bugün Ermeni dünyası için sadece Erivanlıların her sabah gözlerini onunla açtıkları bir uzaklık değil, dünyanın beş kıtasındaki Ermenilerin duvarlarına astıkları bir yakınlıktır.

***

Ermenilerin Diasporalı oluşlarının başlangıç noktasını salt 1915'in yarattığı zorunlu göçle anlatmak bir miktar haksızlık sayılır. Tipik bir Doğu milleti olan Ermenilerin Batı'ya eğilimlerinin diğer Doğu milletlerinin (özellikle de Müslümanların) önünde olduğunu zikretmek ve Ermenilerin Batı'ya göçünün ekonomik ve ticari nedenlerle 19. yüzyılın başlarına dek uzandığını da belirtmek gerekir.

Batı'ya yönelim Ermeni burjuvazisinin ve küçük burjuvazisinin eliyle Avrupa ve Amerika'ya tek tük açılımlar sağlamış, bu açılımlar zamanla oralara yerleşmelere kadar varmıştır.

Bu süreç içerisinde gerçekleşen Diasporalılık, daha ziyade yaban ellerde oluşmuş gönüllü Diasporalılığa tekabül eder ki bunun oluşmasında, Anadolu topraklarında etkin faaliyet gösteren misyonerlerin de azımsanmayacak rolü olmuştur.

Sonuç olarak, 20. yüzyılın başlarına gelirken artık Fransa'da Katolik Ermenilerin, Amerika'da Protestan Ermenilerin oluşturdukları yerleşik Ermeni kolonilerine rastlamak mümkündür.

***

Ermeni halkının Batı'ya yönelimi bir tür kimliksel özelliktir ve tek göstergesi de Diaspora'ya göçü değildir. Asıl göstergesi Batı kültürünün Doğu'ya akışında oynadığı öncü rolde aramak gerekir. Ermeniler Batı'daki tüm çağdaş yeniliklerin Osmanlı topraklarına akışında öncü rol oynamışlar, güzel sanatlardan, edebiyata, tiyatrodan müziğe, mimariden teknolojiye, birçok alanda uygarlığın gelişen süreçlerini bu topraklara taşımışlardır.

Ermenilerin bu özelliğinin temelini sadece Hristiyan olmalarıyla açıklamak eksik kalır. Asırlardan gelen yerleşik toplum olma özelliğiyle, kentli

olma kültürünün getirdiği davranış biçiminin de Batı'yla kolay örtüşmede azımsanamayacak etkisinin olduğu kuşkusuzdur.

Bugün dahi, Ermeni dünyasının kimliğindeki çözülmede, bu Batılı değerlere çok kolay intibak etme büyük rol oynar. Diaspora'da, hatta Türkiye'de yaşayan orta ve yukarı sınıf ailelerin büyük çoğunluğunun çocuklarının yabancı marka kolejlerde eğitim almalarının sosyolojik verisi de ancak bu intibak hızıyla açıklanabilir. Ne var ki, Ermenilerin Batı'ya kolay adaptasyonu, kimlik değişiminin ('yitirilmesi' dememek için) de ta kendisi olmuştur.

***

Diasporalı oluş Ermeni kimliğine sonuçta yeni bir boyut getirmiş, bugün sayıları yaklaşık beş milyonu aşan büyük bir nüfusu kendi içinde çift kimlikli bireyler haline dönüştürmüştür. Bu çift kimliklilik salt hem Amerikalı hem Ermeni olmakla sınırlı bir görünümü değil, daha ziyade yeni kimlikle eski kimliğin çatıştığı, teorik bir kimlikle pratik bir kimliğin çelişmesini ifade eder. Teorik kimlik, Ermeni olma idealinin unutulmamasına, pratik kimlik ise yaşanana tekabül eder.

Eski kimliğin yeri ne yazık ki nostaljiktir, ancak buradaki 'eski' tanımı artık 'bitmiş olan' ya da 'eskiyen' anlamında değil, 'etkinliğini yitirmiş olan' anlamındadır... Bu haliyle de yaşanan değil, yaşatılmaya çalışıldır.

Yaşatılmaya çalışılanın yeri ise ne yazık ki günlük yaşamın ta kendisinde değil, her biri özel gayret gerektiren günlük yaşamdan koparılmış anlardır.

Diasporadaki tüm kurumlaşmaların hedefinde işte bu teorik kimliği yaşatma azmi yer alır. Başarının göstergesi ise pratik kimlikten teorik kimliğe aktarılanla orantılıdır. Çocukları ve gençleri Ermeni okullarına gönderebilmek, Ermeni kurumlarında daha fazla bir araya getirebilmek, birlikte dans partileri yapmalarını sağlamak, kiliseye gitmek, derneklerde kültürel geceler düzenlemek, müzik ve folklor gösterileri yapmak, işte bu pratik kimlikten çalınan zamanları anlatır.

Acı olan ise şu ki, bu özel etkinlikler, kimliği yaşamak için değil, kimliği yaşatmak adına düzenlenir.

Ve nihayet kabaca bir tanım yapmak gerekirse... Ermenistan, kimliğin yaşadığı, Diaspora ise kimliğin yaşatılmaya çalışıldığı alandır.

Yaşadığımız çağda bir diasporaya sahip olmak, sadece ‘kaderin sillesini yemiş’ halkların değil, hemen hemen yeryüzündeki tüm ulusların yaşadığı bir gerçekliktir. Küreselleşme giderek yeryüzünü her zamankinden daha karışık bir yapıya dönüştürmekte, hiçbir milletin bir başına kendi içine kapanmasına ve kendi etnik homojenliğinde kalmasına izin vermemektedir. Herkesin birbirine karıştığı, dünyanın giderek daha melezleştiği günümüzde, son yıllarda keşfedilen ve çağın yaşam biçimi olarak benimsemeye çalışılan çokkültürlülük kavramı işte bu karışmanın dayattığı bir sonuçtur.

Bugün artık yeryüzündeki her milletin bir de diasporası vardır ve ana kimliğini yaşayamamak, salt Ermenilerin değil, tüm diasporaların kaderidir.

***

Yaşadığımız çağ, zorunlu göçlerin oluşturduğu ‘Klasik Diasporalar’a bugün artık gönüllü göçlerin oluşturduğu ‘Modern Diasporalar’ı da ekleyerek, yeryüzündeki tüm halkları birbirlerine doğru bir açılıma sürüklemektedir. Evrenselleşme ve dünya yurttaşlığı gibi kavramlar, işte bu gidişatı anlatan terimlerdir.

Ne var ki, bu dışa açılımla birlikte yaşanan içe kapanma da yine her diasporanın yaşadığı temel paradokstur.

Kendi ulusal bütünlüklerini, terk ettikleri vatanlarında bırakan diasporalılar, yeni yerleşim bölgelerinde ana kimliklerini hiç olmazsa yaşatmaya çalışmak kaygısıyla birbirlerine sığınmakta, ulusaldan grupsala inen kimliklerini, kapalılaşan bir mevzi alanla korumaya çalışmaktadırlar.

Ne var ki, bu kapalı alan, kimliği yaşamaya yetmemekte, bir zaman sonra ise doğru dürüst yaşanamayan kimliğin bizatihi mezarı haline dönüşmektedir.

***

Farklı diasporalarda farklı tonların olduğu da bir diğer gerçektir.

Özellikle de ‘Klasik Diaspora’ ile ‘Modern Diaspora’ taşıdıkları kaygı açısından birbirlerinden hayli farklılık gösterirler.

Sonuçta birincisi –Ermenilerde olduğu gibi– diasporalığı kendi seçmemiş, buna zorlanmıştır, ikincisi ise kendisine yeni bir dünya yaratmakla ilgili gönüllülüğün sonucudur. Yunan kolonilerinin Avustralya’daki, Çin mahallelerinin Amerika’daki, Fransız burjuvazisinin Kanada’daki, Türk köylüsünün Almanya’daki varlığı modern diasporalılık kavramının tipik örneklerinden sadece birkaçıdır.

Kaldı ki, aynı etnik diasporalar içinde bile zamana ve nedene bağlı olarak farklı ruh halleri söz konusudur. Sözgelimi, 1915 kuşağının ruh haliyle bugün Ermenistan’dan ekonomik nedenlerle göç edenlerin hali arasında farklılıklar görülmesi çok doğaldır.

Örneğin, birincisinde ne yapıp edip çocuğunu bir Ermeni’yle evlendirmek kaygısı, ikincisinde bir Amerikalı’yla evlenmeye ve an önce Amerikalı olmaya dönüşebilmektedir.

***

Ermeni kimliği üzerine düşünürken gerçekçi bir diaspora analizi şarttır. Diaspora Ermenilerinin geçirdiği tarihsel evrelerin iyi incelenmesi gerekir, çünkü bu evrelerin bugün yaşanan kimlik sorunundaki rolü büyüktür.

Ermenilerin iki yüzyıl öncesinde ticari ve dini reflekslerle başlayan diasporalaşmaları, 1915 ile zorunluluğa, daha sonra Ortadoğu ülkelerinden Batı’ya süren bir devamlılıkla kendi içinde ikinci bir göç hareketliliğine, Cumhuriyet döneminde Türkiye’den göçlerin sürmesine ve nihayet bağımsızlığını kazandıktan sonra da Ermenistan’dan yarı gönüllü, yarı zorunlu göçe kadar birçok aşama içerir ve bu aşamaların her birinin yarattığı kırılma noktaları mevcuttur.

***

Ermeni Diasporasının bugünkü fotoğrafına baktığımızda görülen manzara bu kırılma noktalarının ne denli yok edici sonuçlara yol açtığını çok iyi gösterir.

Başta Rusya olmak üzere, Sovyetler’den kopan birçok Cumhuriyette toplam

Ermeni sayısının bir buçuk milyonu aştığı tahmin edilmekte, ancak Rus ve Slav kültürünün etkisiyle büyük bir kimlik erozyonu yaşanmaktadır.

Amerika kıtasında da yine bir buçuk milyonu aşkın nüfus olmasına rağmen, şiddetli bir asimilasyon görülmektedir. Keza yine Avrupa kıtasında 800 bine yakın bir nüfus da, hem okul hem de kilise sayısı ile, kimliğini yaşayacak bir konumdan çok uzaktır.

***

Ermeni Diasporası'nın kimliğini daha iyi koruyabildiği bölgeler –şaşırtıcı gelse de– daha ziyade Ortadoğu'daki İslam ülkeleri olmuştur.

İran, Irak, Suriye, Lübnan, Mısır gibi ülkelerde, İslami cumhuriyetlerin tanıdığı kısmi özgürlük ortamı içerisinde tam bir kapalı cemaat yaşantısı sürdüren bir milyonu aşkın Ermeni, çok sayıda okuluyla, kiliseleriyle, dernekleriyle Batı'daki diasporaya nispet edercesine çok daha dikkat çekici bir biçimde kendi kimliğini korumayı becerebilmiş, ama ne yazık ki son otuz yıl içerisinde bölge ülkelerinde yaşanan sıcak savaş ortamlarının verdiği güvensizlikle, buradakilerin büyük çoğunluğu da çareyi Batı'ya göçmekte bulmuştur.

Bu örnekten bakıldığında şu sonucu çıkarmak olasıdır:

Batı'da kimliklere tanınan geniş özgürlükler ve olanaklar, ne yazık ki, kimliklerin erimesini kolaylaştırıcı bir tür katalizör işlevi görmüş, Doğu'daki özgürlük kısıtlamaları ise kimliklerin korunmasındaki inadın belki de baş sebebi olmuştur.

İhtimal ki Müslüman ülkede her gün dinlenen beş vakit ezan sesi, aynı zamanda bir Ermeni'ye "Sen bir Ermenisin ve Hristiyanısın" çağrısıdır ve bu hiç de yabana atılmaması gereken bir uyarıcıdır.

Görünen o ki, Batı'nın özgürlükler cenneti kimliklerin cehennemine dönüşmekte, çokkültürlülük adına kimliklere tanınan kolaylıklar ise ne yazık ki bu cehennemin ateşini söndürmeye yetmemektedir.

Küresel ve evrensel değerlerin yerel değerleri tahakküm altına aldığı çağımızda, kültürel kimliğini tam anlamıyla yaşamak bir yana, kimliğini bir nebze yaşatabilmek için dahi Diaspora'nın özel çaba göstermesi gerekir.

Bu özel çabanın ise her zaman için özel nedenlere ve araçlara ihtiyacı vardır. Ermeniler ve Yahudiler, bu özel nedenlere sahip Diaspora'nın bilinen iki klasik örnekleridir.

Her ikisinin de özel nedeni aynıdır. Soykırıma uğramış olmak.

Dolayısıyla, insanlığın onlara kimliklerini korumayla ilgili tanıdığı hak bir miktar ayrımcı ve pozitif durumda olmalıdır.

Hakikaten de, Yahudiler bu pozitif hakkı layıkıyla kullanabilmiş ve kimliklerini korumada onlara bahsedilen toleransı çok iyi değerlendirecek, dini inanışlarından aldıkları 'Tanrının ayrıcalıklı halkı' unvanını, dünyadan aldıkları 'Yeryüzünün ayrıcalıklı halkı' noktasına kadar taşımışlardır.

Ne var ki, aynı durum Ermeni halkı için söz konusu olmamıştır.

***

Dünya, Yahudi soykırımına karşı gösterdiği hassasiyeti Ermenilerden esirgemiş, bu ise Ermeni kimliğinde en büyük tahribatın yaşanmasına sebep olmuştur.

'Hakkı esirgenmiş Ermeniler' bundan böyle kimliğini 'gerçekleri talep etme inadı' üzerinden yaşamaya çabalamış, gelinen noktada da bu inat, Diaspora Ermeni kimliğinin temel düsturu haline dönüşmüştür.

Diasporanın ilk kuşakları için ayakta kalabilmenin, tükenmemenin adı olan bu inat, üçüncü ve dördüncü kuşaklarla birlikte gerçekleri dünyaya kabul ettirme inadına dönüşmüştür.

İşte bu inadın ortaklaşmış hali Ermeni Diasporası'nın ruhsal pozisyonunu yansıtır.

Bu ruhu sürekli tutmak ise Ermeni kimliğini yaşatmanın temel aracı durumundadır.

***

Dünyanın gerçekleri hâlâ kabul etmemiş olması bir yana, Ermeni kimliğini asıl tahrip eden, Türklerin bu konuda kıllarını bile kıpırdatacak bir yaklaşım içinde olmamalarıdır.

Nitekim, kıyaslandığında görülecektir ki, Yahudilerin bugünkü seviyeye erişmesinde asıl etken, kendi becerilerinden ziyade, onlara soykırım uygulayan Alman halkının sonradan oynadığı şefkatli roldür.

Soykırım sorumluluğunu üstlenen Almanların Yahudilerden özür dilemesiyle birlikte bu halk yaşadığı travmayı üzerinden atarak ruh sağlığına kavuşmuş ve ancak bundan sonra kültürel kimliğinin açılımlarını sağlayabilmiştir.

Ne var ki, Ermeni halkının travmatik hastalığı hâlâ sürmektedir ve kimliği asıl kemiren ve tüketen de bu sağlıksız ruh halidir.

***

Ermeni kimliğini analiz ederken ‘İslam’ ve ‘Türk’ olgularının bu kimlik üzerinde oynadığı rolün hakkını teslim etmek gerekir.

Sonuçta, Ermenilerin bin yılı aşkın süre İslamla ve Türklerle yaşanmış bir bir aradalığı mevcuttur.

Öyle ki, Ermenileri Batılı Hristiyanlardan ayıran önemli özelliklerden biri, onların öteden beri İslamlarla birlikte yaşamış olmalarıdır. Batılı Hristiyanlar daha ziyade Hristiyan-Hristiyan’a yaşarken, Ermeniler çoğu kez İslamlarla yan yana, kimi zaman da iç içe yaşayarak farklı bir deneyimin sahibi olmuşlardır.

Bugünün güncel tartışmalarında çok söylenegeldiği gibi Avrupalı Hristiyanlar, Müslümanların da içinde yer aldığı çokkültürlü bir yaşam biçimine henüz yeni yeni adapte olurken, Ermeniler, Doğu’daki Hristiyan milletler gibi (Süryaniler, Keldaniler vs.) bu realiteyi iyi ve kötü yönleriyle uzun süre yaşamışlardır.

Dolayısıyla, asırlar süren bu İslamla bir aradalığın Ermeni kimliğinin şekillenmesinde de yadsınamaz bir rolü elbette olacaktır, ancak Ermeni

kimliğinin bugünkü yapısını şekillendiren ve Ermeni kimliğinde bir tür kanserojen tümör işlevi gören asıl etken ‘Türk’ olgusudur.

***

Ermeni’nin ve Türk’ün birbirleriyle ilişkileri ve birbirlerinden etkileşimleri öyle iki kelimeyle geçirilecek bir sıradanlıkta değildir. Asırlar süren ilişkilerde birbirinden alınan o kadar çok, iyi ve kötü kimlik donanımları söz konusudur ki, kimi zaman davranış biçimlerinde birini diğerinden ayırmak hayli güçtür.

Yaşanılan birliktelik öylesine derindir ki, bu birlikteliğin bozuluşunu ihanet olarak tanımlamak her iki tarafın da kullandığı karşılıklı bir argümandır. Ermeni milletini ‘Sadık millet’ olarak adlandıran, ancak daha sonra ihanet ettiklerini iddia eden Türk görüşü karşısında Ermeniler, 1915’te yaşananları salt bir halkın topluca imhası olarak yorumlamaz, bunun aynı zamanda asırlar süren ilişkide ihaneti de içinde barındırdığını belirtirler.

Türk-Ermeni ilişkisinin günümüzde geldiği nokta ise şudur: Ermeniler ve Türkler birbirlerine bakışlarında klinik iki vaka durumundadırlar. Ermeniler travmalarıyla, Türkler de paranoyalarıyla.

İçinde debelendikleri bu sağlıksız halden kurtulmadıkça –Türkler belki değil ama– Ermenilerin kendi kimliklerini sağlıklı şekilde yeniden yapılandırmaları mümkün gözükmemektedir.

Özellikle Türkler 1915’e bakışlarında empatik bir yaklaşıma girmedikçe Ermeni kimliğinin sancılı kıvranışı devam edecektir.

***

Sonuçta görülüyor ki işte ‘Türk’, Ermeni kimliğinin hem zehiri, hem de panzehiridir.

Asıl önemli sorun ise Ermeni’nin kimliğindeki bu Türk’ten kurtulup kurtulamayacağıdır.

Agos, 23 Ocak 2004

‘TÜRK’TEN KURTULMAK

Ermeni kimliğinin ‘Türk’ten azad olmasının görünür iki yolu var. Bunlardan biri, Türkiye’nin (devlet ve toplum olarak) Ermeni ulusuna karşı empatik bir tutum içine girmesi ve nihayetinde Ermeni ulusunun acısını paylaştığını belli edecek bir anlayış sergilemesidir.

Bu tutum hemen olmasa da, zaman içinde ‘Türk’ unsurunun Ermeni kimliğinden uzaklaşmasına yol açabilir.

Ne var ki, bu şıkkın gerçekleşmesi şimdilik zor bir olasılık.

İkinci yol ise, bizzat Ermeni’nin ‘Türk’ün etkisini kendi kimliğinden atması.

İlkine göre bu ikincisi, kendi iradesi ve inisiyatifine daha bir bağlı olduğundan, gerçekleşme ihtimali daha fazla.

Esas olarak tercih edilmesi gereken yol da budur.

***

Ermeni dünyasının bunu nasıl başarabileceği ise tamamıyla, mevcut duruma yeni bir anlayışla bakabilmesiyle ilişkilidir.

1915’e bakmak örneğin...

Ermeni dünyası yaşadığı tarihi dramın gerçekliğinin farkındadır ve bu gerçeklik bugün dünya ülkelerinin ya da Türkiye’nin kabul edip etmemesiyle değişecek değildir. Onlar kabul etmese de Ermeni ulusunun vicdanında olan bitenin adı başından beri kazanmıştır. Dolayısıyla, ne Dünya’dan ne de Türkiye’den bu gerçekliğin tanınmasını beklemek, Ermeni dünyasının yegâne hedefi olabilir.

Gayrı herkesi kendi vicdansızlığıyla baş başa bırakma zamanı gelip de geçmiştir.

***

Bu gerçekliği kabul edip etmemek esasen herkesin kendi vicdani sorunudur, bu vicdan da temelini bizatihi insanlık denilen ortaklığımızdan, ‘insan’ kimliğimizden alır.

Dolayısıyla, gerçeği kabul edenler, asıl olarak kendi insanlıklarını arındırırlar.

Ermeni kimliğinin sağlığını, Fransız'ın, Alman'ın, Amerikalı'nın ve ille de Türk'ün soykırımı kabul edip etmemesine endeksli bir durumda bırakmak, Ermeni dünyasının artık terk etmesi gereken bir hatadır. Gayri bu hatadan uzaklaşmanın ve 'Türk'ü Ermeni kimliğindeki bu etkin rolünden ötelemenin zamanı gelip de geçmiştir.

Ermeni kimliğinin çektiği bunca sancı artık yeterlidir, sancıyı bundan böyle biraz da insanlık denen âleme terk etmek gerekir.

***

Kimliksel dinginliğini 'Türk'ün olumsuz ve kayıtsız varlığına kilitleyen Ermeni dünyasının, tüm ortak performansını dünya üzerinden 'Türk'e baskı uygulamaya ve soykırımı kabul ettirmeye ayırması, ne yazık ki kimliğin uyanışını erteleyen koca bir zaman kaybından başka bir şey değildir.

Ermeni dünyası, kimliğinin geleceğine bundan böyle öylesi kavramlar yüklemelidir ki, bu kavramlar, bu ulusun körelmiş üretim yeteneğini tekrar fişekleyebilecek iticilikte olsun.

İşte bu nedenle, 'kendi acısını sırtlayacak ve gerekirse mahşere kadar da onuruyla kendisi taşıyacak' bir anlayışı Ermeni kimliğine hâkim kılmak en temel yönelim olmalıdır.

Aksi durumda Ermeni dünyası kendini başkalarının gerçeği kabul edip etmeme insafına zincirlemiş olur ki...

Bu da gerçek tutsaklığın ta kendisidir.

***

Ermeni dünyasının kendisini 'Türk'ten kurtardığında, kimliğinde bir boşluk yaşayacağını ve özellikle de Diaspora Ermenilerinin kimliksel çözünürlüğünün hız kazanacağını sananlar aldanırlar.

Ermeni kimliğinde 'Türk'ten geriye kalacak boşluğu dolduracak çok daha yaşamsal bir olgu söz konusudur, o da bizatihi bağımsız Ermenistan devletinin varlığıdır.

Bundan on beş yıl önce var olmayan bu yeni heyecan, artık her türlü etkinin ve etkenin üstünde Ermeni kimliği üzerinde büyük bir rol oynamaya namzettir.

Ermeni dünyasının geleceğini, bu minik ülkenin gelecekteki refahına ve içinde yaşayanların mutluluğuna endekslemesi, aynı zamanda kendi kimliğini rahatsız eden sancılardan kurtuluşunun da bir işareti olacaktır.

***

Ermeni kimliğinin ‘Türk’ten kurtuluşunun yolu gayet basittir:

‘Türk’le uğraşmamak...

Ermeni kimliğinin yeni cümlelerini arayacağı yeni alan ise artık hazırdır:

Gayrı Ermenistan’la uğraşmak.

Agos, 30 Ocak 2004

ERMENİ KİMLİĞİ ÜZERİNE (8)

ERMENİSTAN’LA TANIŞMAK

‘Türk’ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni’nin Ermenistan’la kuracağı asil damarında mevcuttur.⁴²

Yeter ki bu mevcudiyetin farkında olunsun.

Bu farkındalığın asıl sorumlusu ise Diaspora’ya yayılmış Ermenilerden ziyade Ermenistan yönetimleridir. Ermenistan hükümetlerinin sorumluluklarının bilincinde olmaları ve gereğini yerine getirmeleri aslolandır.

Ne var ki, oniki yıllık bağımsızlık döneminde Diaspora ile Ermenistan ilişkilerine bakıldığında, Ermenistan hükümetlerinin henüz bu sorumluluğun

42 Hrant Dink, bu cümle nedeniyle, 16 Nisan 2004 tarihli iddianame ve TCK 159/1’den, “Türklüğü neşren tahkir ve tezyif etmek” suç isnadı ile yargılandı. Şişli 2. Asliye Ceza Mahkemesi’nde 2004/184 Esas Sayılı dosya ile görüşülen davada, Ergenekon soruşturması tutuklularından Av. Kemal Kerinçsiz müdahil avukatlığını yaparken, Veli Küçük de davaya müdahil olmak için şahsen duruşmaya gidip dilekçe vermiştir. Küçük, bu durumu, Ergenekon davası duruşmaları sırasında, “Geçerken uğradım” sözleriyle açıklamıştır.

Mahkeme heyeti, 7 Ekim 2005 tarihinde Hrant Dink’i altı ay hapse mahkûm etti, ancak bu cezayı erteledi. Yargıtay 9. Ceza Dairesi, Hrant Dink’in avukatlarının temyiz talebini, bilirkişi raporlarına aksi yönde bir karar vererek reddetti ve cezayı 1 Mayıs 2006 tarihinde esastan oy birliğiyle onadı. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı’nın karara itirazı üzerine, Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 11 Temmuz 2006 tarihinde toplandı ve itirazı oy çokluğuyla reddetti.

bilincine yeterince varmadıkları görülür. Birkaç gösterişli 'Pan Armenian Buluşması' dışında işlevsel bir 'Diaspora-Ermenistan buluşması' mekânlaşması dahi kurulamamıştır.

Ermenistan'ın Diaspora ile ilişkileri, bazen Diaspora'nın, bazen de Ermenistan'ın inisiyatifinde ağır aksak yürütülmüş, kalıcı ve daha ziyade Ermenistan merkezli bir kurumlaşmaya gidilememiştir.

***

Oysa Ermenistan'ın çoktan, özel ve çok güçlü bir Diaspora Bakanlığı kurmuş olması gerekirdi. Bu bakanlık sayesinde de dünyanın en ücra köşelerine dahi dağılmış ve dağılacak tek Ermeni bireyinin dahi nasıl kucaklanabileceği temel bir kaygıya dönüştürülebilir, sonrasında bu kaygı doğrultusunda hareket edilir ve buna göre projeler geliştirilebilirdi.

Bunun yapılmamış olması hâlâ büyük bir eksik olarak gözükyor. Bu kaygısızlığıyla Ermenistan kendisinin ne denli bir ana kök olduğunun farkında değil ki Diasporadakilere de bunu hissettirebilsin.

Bu da gösteriyor ki, Ermenistan elbette layık, ama Ermenistan yönetimleri henüz Diasporalıya layık değil.

***

Ermenistan'ın Diasporalı bireyle kuracağı birebir ilişkinin Diaspora Ermenisinin kimliğinde ve kimliğin yeni cümlelerinin kuruluşunda oynayacağı rol çok büyüktür ve tartışmasıdır.

Bugün Diaspora'da açık tutulan Ermeni okullarının, dil kurslarının, sosyal ya da kültürel kurumların ya da diğer tüm kolektif faaliyetlerin yegâne amacı Ermeni kimliğini yeni kuşaklara taşımak, korumak ve mümkünse geliştirmektir. Bu amaç için milyonlarca dolar harcanır. Sonuçta elde edilen, bilinen ama konuşul(a)mayan bir dil ile arada bir kilisesine giden ama o kadarla yetinen bir kimliktir.

Oysa diğer taraftan öyle bir gerçek vardır ki bunun gereğini yerine getirmek artık kaçınılmazdır.

O da Ermenistan'la Diasporalı'nın kuracağı moral diyalogun bizatihi kendisinin en doğal okul olduğudur.

***

Diasporalı gencin bu okullarda okumamış, bu kiliselere gitmemiş olsa da bir kez Ermenistan denilen doğal okulla tanışması kimliği için çok şey ifade eder.

Diaspora gencine on yıllar içinde eğitimle ve kiliseyle verilen Ermeni kimliğiyle, o gencin Ermenistan'ı bir kez ziyaret ederek edineceği kimlik arasında, ikincisinin lehine ağır basan bir köklülük söz konusudur.

Bu dediğimizin ne denli doğru olup olmadığını denemek o denli pahalı bir şey değildir. Bir kenara ayrılacak üç beş kuruşla bir gencin yıllık tatilinin 15 gününü Ermenistan sokaklarında geçirmesi pekâlâ sağlanabilir.⁴³

***

Ermenistan'ı ziyaret eden ve öncesinde Ermeni kimliğinden bir hayli de uzak gözüken gencin, 15-20 günlük bu sürede edinmiş olduğu kimliğin nasıl damardan absorbe edildiği görülecektir.

Artık o dakikadan itibaren gencin bu kimliğini dünyanın neresinde yaşıyor olursa olsun unutmaması bir daha olanaksızdır.

Gayrı o kimlik ona damardan şırıngalanmıştır.

Dolayısıyla, gençler için Ermenistan'a özel seyahat turlarının düzenlenmesi birincil derecede kimlik kazandırıcı faaliyettir. Bu çalışmalar ne pahasına olursa olsun, her yerde yıllık programların başına alınmalıdır.

***

Ermeni kimliğinin doğrudan Ermenistan'dan edinilecek cümleleri, kelimelerle anlatılamayacak denli zengin kazanımlardır.

Bu durum, saksıda yetiştirilmeye çalışılan narin bir bitkinin kendi toprağı, kendi suyu ve kendi güneşiyle tanışmasına da benzetilebilir.

Denemesi bedavadır. Herkese önerilir.

Agos, 13 Şubat 2004

43 Ermenistan Diaspora Bakanlığı, 2009 yazında, tüm dünyadan Ermeni gençleri 15 gün Ermenistan'da ağırlamayı amaçlayan 'Ari Dun' (Eve Gel) adlı bir program başlattı.

ZORUNLU BİR ARA SAPTAMA

Ermeni kimliği üzerine yazdığım denemelerin bugüne kadar olan bölümleri daha ziyade Diaspora Ermenilerine yönelikti. Özellikle ‘Ermeni’nin Türk’ü’, ‘Türk’ten kurtulmak’ ve ‘Ermenistan’la tanışmak’ başlıklı bölümler tamamıyla Diaspora Ermenileriyle ilgiliydi. Türkiye Ermenileri –ki literatürümüzde Diaspora sayılmazlar– ve Ermenistan Ermenileri bu analizlerin dışında tutuldu, çünkü Ermenistanlıların kimliğiyle Diaspora Ermenilerinin kimliğinde farklılıklar bulunduğu gibi Türkiye Ermenilerinin kimliğinde de farklı ruh halleri söz konusudur.

***

Özellikle de Türk’ü algılamak açısından Diaspora Ermenileriyle Türkiye Ermenileri arasında ciddi tezatlıklar gözüktür, çünkü Türkiye Ermenileri halen Türklerle beraber yaşamaktadırlar ve bu, Diaspora Ermenilerinin büyük bölümünün yoksun olduğu bir durumdur.

Bu haliyle de Türk olgusu, Diaspora Ermenileri için ne denli olumsuz etki yaratırsa, Türkiye Ermenileri açısından aksi yönde bir etki yaratır.

Türk olgusunun Ermeni kimliğindeki panzehir özelliğine en ciddi şekilde Türkiye Ermenilerinde rastlanır.

***

Diaspora Ermenileriyle Türkiye Ermenilerinin tarihsel bakımdan Türk’le ilişkilerinde bir farklılık yoktur. Aynı şeyleri yaşamışlardır, ancak sonrasında Türklerin içinde yaşamak ve Türklerle kurulan diyaloglar, beraber yaşamayı becerebilen Türkiye Ermenilerinin kimliğindeki travmayı önemli ölçüde yok edebilmiş ve ilişkilerin normalleşebileceğini göstermiştir.

Aynı duruma, son zamanlarda Ermenistan’dan Türkiye’ye iş için gelen Ermenistanlıların Türklerle kurduğu diyaloglarda da rastlamak mümkündür.

***

Nitekim *Agos*'un bu sayısında, arka sayfadan Karin Karakaşlı imzasıyla verdiğimiz gerçek öykü⁴⁴, bu tür diyalogların hangi noktalara kadar varabileceğini, insanlık onurunun ne kadar yücelebileceğini açık bir şekilde göstermektedir.

Kurulan diyalogların belli bir normalleşme süreci yarattığı kuşkusuzdur ve büyük bir tarihsel sorunun çözümüne ilişkin en önemli açılımların bu tür diyaloglarda yakalanabileceğini net bir şekilde ortaya koyar.

***

Ne var ki, her iki tarafta da bu tür diyalogların kurulmasına karşı çıkanlar hep olacaktır. Bunlar kendi milliyetçiliklerinin temelini 'öteki'nin üzerine inşa etmiş sağlıklı zihniyetlerdir ve her iki tarafta da mevcuttur.

Nitekim, hafta boyunca Türkiye'de kimi milliyetçi kalemleri, Sabiha Gökçen haberinin⁴⁵ yarattığı gürültünün etkisiyle olsa gerek, şahsıma yönelik, çoğunlukla da Ermeni kimliği üzerine yazdığım yazılardan cımbızlık alıntılarla ne denli 'Türk düşmanı' olduğumu ispatlamaya çalışan ve lafı berisine çekiştiren gayretkeşlik örnekleri sergiliyorlar.⁴⁶

***

Tekrarlayayım. Unutulmaması gereken nokta şu ki, ben Türk kimliği üzerine değil, Ermeni kimliği üzerine yazı yazıyorum ve ana konularımdan biri de Türk olgusunun Ermeni kimliği üzerinde yarattığı etkidir.

Şimdiye kadar bu etkinin Diaspora Ermenilerine ait olan bölümü işlenmiş, Türkiye Ermenilerini ilgilendiren kısmı ise yayın sırasını beklemektedir.

Bir önemli saptamayı daha okurun dikkatine sunmakta yarar görüyorum.

Şu ana kadar birden sekize kadar sıralandırdığım ve daha birkaç dizi devam edecek olan 'Ermeni kimliği üzerine' denemeler bir süreklilik arz eder.

44 Ermenistan'dan Türkiye'ye göç etmiş Ayda Hanım ile komşusu İnanç Hanım arasındaki dostluğun öyküsü. ("İnanç'ınıza Ayda Hanım", *Agos*, 27 Şubat 2004)

45 6 Şubat 2004 tarihli *Agos*'ta "Sabiha-Hatun'un sırrı" başlığıyla verilen haberde, Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in Ermenistanlı bir akrabası olduğunu söyleyen Hripsime Sebilciyan, Gökçen'in aslında yetimhaneden alınmış bir Ermeni yetimi olduğunu iddia ediyordu.

46 Örneğin bkz. Aslan Tekin, "Türk'ün zehirli kanı ne demek oluyor", *Yeniçağ*, 25 Şubat 2004; Muharrem Bayraktar, "Türk'ün kanı zehirli imiş!", *Yeni Mesaj*, 21 Şubat 2004; Orhan Kiverlioğlu, "Hrant'ın Hırlayışı", *Önce Vatan*, 26 Şubat 2004.

Bu yazılar birbirine bağılı yazılardır ve mutlaka devamlılığı içinde değeriendirilmesi gerekir.

***

Son tartışmalar bir kez daha gösteriyor ki Türk ve Ermeni olguları birbirlerini etkilemeleri açısından üzerinde gerçekten konuşulması gereken konulardır.

Görüldüğü gibi de zor konulardır.

Ancak bu zorluk, bizleri konuşmaktan ve yazmaktan asla alıkoymamalıdır.

Agos, 27 Şubat 2004

LİRİK YALNIZLIK

LİRİK YALNIZLIK

“Yalnızlık paylaşılmaz” demiş Özdemir Asaf.

Peki nedir paylaşılan o halde?

Şölen midir ortak yaşamın en keskin göstergesi?

O da değil işte. O gece bunun en yalın göstergesi değil miydi?

***

Benim açımdan, aynı saatlerde çakışmış, iki önemli program vardı o gece. İlki bizim *Yeraz*’ın dans gösterileri, önce oraya uğruyorum. Yazık! Salon çok tenha. Ama bravo çocuklara! Sahnede elden geleni yapıyorlar yine de, morallerini bozmaksızın.

İkinci durağım Açık hava Tiyatrosu. Büyük bir müzik şöleni var orada. Adını da ne güzel koymuşlar öyle!

Lirik Tarih.

Devlet protokolü, yabancı protokol, yerli ve yabancı basın ve yurtdışından gelen binlerce delege doldurmuşlar Açık hava’yı. Programda ne ararsanız var. Türkiye’nin tarihine ve bugününe sığmış tüm kökenler, kendi kültürlerini yansıtan müzikleriyle ve oyunları ile art arda resmi geçit yapıyorlar. Türk’ü, Rum’u, Yahudi’si, Çerkez’i ve daha birçok değişik ama aynı bahçenin ortak değerleri, güzel bir manzara oluşturuyorlar sahnede. Heyecanlanmamak elde değil.

Ancak bu duygularım kursağımda kalıyor program ilerledikçe. Biz Ermeniler yokuz bu bahçede.

Yazık, çok yazık!

Adam mı bulamadılar yoksa?

“Ben çıkar söyledim be” diye haykırmak istiyorum oracıkta.

***

Yeraz'ın çocukları geliyor gözümün önüne bir an. Nasıl da çırpınıyorlardı oysa şu ortak paydaya bir şeyler katabilmek için biraz ötede.

Kalabalığa bakıyorum, herkes mutlu...Ya ben?

Ben yalnız.

***

Yürüyorum kırıgın adımlarla şimdi. Mısıralar, nağmeler dökülüyor dudaklarımdan, kendiliğinden.

“Firkatin aldı bütün neşe vü tabım bu gece” diyor Bimen Şen yalpalayan adımlarımın es temposuyla.

“Ben kulunum, sen efendimsin benim” diyor Nigoğos Ağa dişlerimin keman gıcirtısıyla.

“Bilmem ki safa neşe bu ömrün neresinde” diyor Levon Hancıyan burun direklerimin si bemol sızıntısında.

“Gamzedeyim deva bulmam” diyor Tatyos Efendi göğüs kafesimi zorlayan ud sesleriyle.

Ve...

“Kimseye etmem şikâyet, ağlarım ben halime” diyor Kemani Serkis Sucuyan Efendi gözyaşlarının şırıltısında.

***

Şimdi ne yapmamız lazım? Bizi dışlayanlara uzun uzun Ermenilerin müzikte, tiyatrodan mimaride ve her türlü sanatta bu ülkeye yaptıkları hizmetleri sil baştan anlatmamız mı gerekiyor yoksa?

Anlatacağız tabii, hem de hiç bıkmadan, hiç usanmadan.

Ama önce gelin, şu lirik yalnızlığımızı paylaşalım başta.

SUNGUR KARDEŞİM...⁴⁷

Umarım hastalığın önemli bir durum arz etmiyordur. Gerçi satıraralarında yüreğimizi ferahlatmaya çalışmışsın ama yine de endişelendim. İnşallah önemli bir şey yoktur.

Olan bitene gelince...

İnsan bedenimizde kanser neyse, toplumsal bedenimizde de milliyetçilik o.

Biri insanı, diğeri koca bir milleti kemirip bitirebiliyor.

Hele de ortam aşırı milliyetçilerin eline kalmışsa, gayrı hastalık iflah da olmuyor, ırkçılıktan faşizme toplumsal kanserin her türüne kayabiliyor.

Bu tür milliyetçiliğin yanında ise asıl kanser hafif kalıyor.

***

Yıllardır Ermeni Sorunu gibi, zor konuşulan bir konu üzerine, yeni açılımlar yapmaya çalışıyorum.

Hem Ermeni hem de Türkiyeli olmamın bana kazandırdığı avantajla geliştirdiğim düşünceler, şu tesadüfe bak ki, daha ziyade her iki kanadın da aşırı milliyetçilerinin hoşuna gitmiyor.

İşin garibi çoğu kez de bir tarafa söylenmiş sözü diğer taraf kendine söylenmiş gibi algılayabiliyor.

Bu da aslında onların birbirlerine ne kadar çok benzediklerinin önemli bir kanıtı.

Ne var ki Türk ve Ermeni toplumlarının geleceğinin yeniden inşası da bu gibilere bırakılmayacak denli yaşamsal.

***

Agos'un ve Hrant Dink'in yazılarından hoşlanmıyorlar, çünkü ezberleri bozuluyor.

⁴⁷ Sungur Savran'ın Hrant Dink'i destekleyen, 5 Mart 2004 tarihli Agos'ta açık mektup olarak yayımlanan yazısına cevaben kaleme alınmıştır.

Alışmışlar birbirlerinin söylemine karşı söylem geliştirmeye, almışlar birbirlerine karşı gardlarını bildik usulleriyle.

Sonuçta birinin ak dediğine diğeri kara demeyi öğrenmiş, geçinip gidiyorlar işte.

Ortaya grinin de var olabileceğini söyleyen biri çıkmayagörsün, apışıp kalıyorlar.

Övsünler mi, sövsünler mi, ne yapacaklarını şaşırıyorlar.

Ezberlerini unutuyorlar. Ezberi unuttukça da hırçınlaşıyorlar.

***

Sevgili Sungur,

Hayatımda iki kez insanlık onurum çiğnenmeye çalışıldı.

İlkinin faili 12 Eylül döneminde beni yere uzatıp kundurasının ökçesiyle parmaklarıma basa basa türkü söyleten işkencecimdi.

Koğuşta sık sık türkü söylediğimi duymuş olacak ki benimle eğleniyordu.

“Dağlarına bahar gelmiş memleketimin”i çığırılmışım acıyla.

Bu yaşadığımı hiç unutmadım.

İkincisini ise şimdi yaşıyorum.

İnan ki birincisini çok andırıyor.

Bana ‘Türk düşmanı’ yaftasını yapıştırmaya yeltenenler tam manasıyla işkence ediyorlar ve ben de sanki onlara “Dağlarına bahar gelmiş memleketimin”i söylemek zorunda kalıyorum.

***

Oysa ne güzel türküdür değil mi yanık yanık kendi isteminle söylediğinde?

Mahpusluğun ve yalnızlığın türküsü...

Hele de yalnızlığın.

Yalnızlık dedim de, işte tüm bunlar şimdi Agos’u yalnızlaştırmanın, bir başına çaresiz bırakmanın taktikleri.

Ama yine bilmiyorlar ki, bizim gibiler yalnızlaştıkça daha bir güçlenirler, yalnızlaştıkça daha bir kalabalıklaşırlar.

***

Sadece sen değil Sungur, etraf taraf da telaşlanmış...

Sağ olsunlar hafta boyunca destek ziyaretine geldiler, telefonlar açtılar, yazılar yazdılar.

Kadınlar bir süredir bizim hanıma taşınmış, duaya çekilmişler.

Beni koruması için Tanrı'ya yalvarıyorlar.

Belli ki benim için korkuyorlar.

Peki ya ben?

Korkmadığımı söyleyemem Sungur... Korkmadığımı söyleyemem.

Ama tasalanma hemen, ülkemi bırakıp kaçacak değilim.

Alışkınım zaten böyle yaşamaya. Bundan sonra biraz daha korka korka yaşarım... Hepsi bu.

Agos, 5 Mart 2004

BİR KEZ DAHA ANLATAYIM

Taha Akyol 20 Şubat'ta *Milliyet*'te, Ekrem Dumanlı da 21 Şubat'ta *Zaman*'da, İstiklal Marşımızdaki "Kahraman ırkıma bir gül" mısrasındaki "ırk" kelimesine getirdiğim eleştirel yaklaşıma karşı çıkan yazılar yazdılar.

Sayın Akyol "İstiklal Marşı gibi milli bir kutsalımızda ve onu yazan Akif'te 'ırkçılık' keşfeden ilk kişi Hrant Dink oldu" diyerek, "İstiklal Marşımızdaki 'ırkıma' kelimesinin siyasi olmayıp, aruz vezni ve şiirin ahengi açısından kullanılmış edebi bir ifade olduğunu" belirtti ve "Bu ilmi ve objektif bir gerçek olduğu içindir ki, Dink'ten başka hiç kimsenin 'ırkçılık' suçlamasından bulunmayı akıl edemediğini" yazdı.

Akyol "milli sembollere saygılı, özenli olmak gerektiği" konusunda uyarıp yazısını şu cümlelerle bitirdi:

"Sayın Dink'in ve herhangi bir yurttaşımızın İstiklal Marşı'nı sübjektif olarak 'benimsemesi' şart değildir. Böyle bir mecburiyet olamaz. Ama İstiklal Marşı gibi bir milli simge üzerinde toplumda bir kampaşma, bir çatışma iklimi yaratmaktan sakınılmasını beklemek sanırım hakkımızdır."

Ekrem Dumanlı da esasında Akyol'a benzer şeyler söylüyor ve uyarıyor:

"Elbette herkes düşüncesini özgürce söylemeli, ancak tahrik etmeden, incitmeden, sosyal yapıyı çatlatmadan. Kışkırtıcı söylemler olmasa, milliyetçilik, kafatasçılığa doğru kayar mı hiç? 'Aşırı milliyetçilik' asıl gücünü milliyetçiliğin yükselmesinden endişe duyan kişilerin tahrikinden alıyor olmasın."

"İrkıma..." kelimesinin siyasi olmayıp, aruz vezni ve şiirin ahengi açısından kullanılmış edebi bir ifade olduğunu, bunun da ilmi ve objektif bir gerçek olduğunu, ilk kez duyuyorum.

İrkin ebediliğini bilirdim, ama edebiliğini bilmezdim.

Doğrusu benim için yeni bir bilgi. Öğrenmiş oldum.

***

Her neyse... Amacım, ne sayın Akyol'la, ne de sayın Dumanlı'yla bir demagoji yarışına girmek. Her ikisi de rastlaştığımızda selamlaşıp hal hatır sorduğumuz insanlar. Bunu korumak isterim. Ama izin versinler de kendi derdimi bir kez daha anlatayım.

***

Efendim, ben, "İstiklal Marşı'nı bölücü bulduğumu" söylemedim. Ulusal marştaki ırk kelimesini bölücü bulduğumu söyledim.

Muhakemem de şu:

Kabul etmeliyiz ki siz ve ben aynı ırktan değiliz, ama aynı zamanda aynı mısrayı birlikte söylüyoruz.

Peki hangi ortak ırka gönderme yapıyoruz?

Sayın Akyol gibi, Mehmet Akif'in ırk kelimesini bugünkü anlamda kullanmadığını söyleyen görüşler var. Olabilir, muhtemelen öyledir de.

Ama şu var ki, bugün ırk kelimesinin anlamı artık o dönemin anlamıyla aynı değil. En azından benim nezdimde ırk kelimesi ırkçılığı da üretmiş olan zihniyetin kendini beslediği bir kök.

***

Ben tarihi değil, bugünü yargılıyorum.

Geçmiş, bugünün değerleriyle yargılamadığım gibi, esas olarak bugünü de tarihin şartları ve değerleriyle oluşturmuyorum.

Tarihimizde yaşayanlar kendi dönemlerinden sorumluydular, ben ise bugünden sorumluyum.

Ve bugünün değerleriyle hareket ediyorum.

Bugün benim şartlarımı 'geçmişe bir tokat' kabul etmediğim gibi, 'bugün' dururken 'geçmiş'le kavga edecek kadar da zamanını boşa harcayacak biri değilim.

***

Yeryüzündeki bütün milli marşlarda hamasi ve milli söylemler olduğunu söylüyor değerli yazarlar.

İncelemedim ama çok muhtemeldir ki vardır.

Ama ben o marşları bilmiyorum ve söyleyemiyorum.

Beni ilgilendiren kendi ulusal marşım. Ben onu söylüyorum ve orada da beni rahatsız eden bir hususu açık yüreklilikle dile getiriyorum.

***

Bunu da durduk yere yapmıyorum.

Antalya'daki panelde bu husus bana ısrarlı bir amaçla soru olarak soruldu. Çünkü Urfa'daki davada bu sözlerimden ötürü yargılanmışım ve beraat etmişim.

Ben de ne hissettiğimi tekrarladım.

Bunun dışında, "Marşın kelimeleri değiştirilsin" diye bir talepte bulunmadım.

Ulusal marşı herkesle birlikte söylediğimi, sadece o mısraya gelince sustuğumu ve yeniden katıldığımı belirttim.

***

Türkiye'nin girdiği siyasi atmosferin farkındayım.

Dindar ve milliyetçi duruşların önümüzdeki seçim döneminde ne denli belirleyici olacağını ve birbiriyle yarışacağını iyi kötü görebiliyorum.

Bu rekabetin milliyetçileri biraz daha dindar, dindarları biraz daha milliyetçi olmaya götüreceğini de...

Görünen o ki her ikisi de yükselen değerler. 'Milliyetçiliğin yükselmesinden kaygı duyanların, bu yükselişe bir bakıma yardımcı oldukları' kaygısını ben de sürekli taşıyorum.

Azami dikkatin gösterilmesinde yarar olduğunu da düşünürüm.

Ama bizlerin dikkatinin belli bir noktaya kadar geçerli olduğunu da unutmamamız gerekir.

***

Bu noktada bizlerin dikkatine dikkat çekmek elbette doğru. Ama bunu yaparken de aman dikkat!

Burada asıl belirleyici olan milliyetçilerin 'milliyetçiliği tırmandırma' politikasıdır. Asıl özen gösterilmesi ve ıskalanmaması gereken dikkat de o noktaya odaklanmalıdır.

Her ne kadar, marjinal milliyetçi çevrelerin, kimi milliyetçi-demokrat yazarların milliyetçiliğine dahi saldırdığını ve onları yetersiz milliyetçiler olarak nitelendiğini görüyor ve bu milliyetçi-demokrat arkadaşların da zaman zaman milliyetçi çıkışlar yapma gereği duyduğunu anlayışla karşılıyorsam da...

Aman ha dikkat!

Milliyetçi olmak, demokrat olmaktan vazgeçmeyi hiç gerektirmiyor.

BirGün, 3 Mart 2006

KAYITSIZ KALMAYIN

Olağan ve sık tekrarlanan bir haber olsa “Yine delinin biri aynı şeyleri zırvalamış” deyip geçerdik, ancak “Eğer yakalanmasaydık İstanbul’da Ermenileri öldürecektik” şeklinde yapılmış bir itirafa, bu denli kayıtsız kalınmasını nasıl açıklayacağız?⁴⁸

“Adamı ciddiye almadılar herhalde” mi diyeceğiz?

İyi de nasıl ciddiye almazlar!

İtirafı yapan Danıştay saldırısını gerçekleştirmiş bir örgütün üyesi. Adamların ciddiyeti eylemleriyle sabit.

Eğer öyle bir itiraf yaptıysa, asıl bu itirafı ciddiye almamak akıldan ziyanlık.

***

“Ciddiye alıp da ne yapacaklardı?” diye soranlar varsa, bu kayıtsız kalan kesimleri tek tek ele alarak cevaplandıralım.

İlk sözümüz *Yeni Şafak* gazetesine...

Hükümete yakınlığıyla bilinen bu gazetenin “içeriden temin edilen” bilgilerle diğer gazeteleri atlatarak önemli haberler yayımlaması, kuşkusuz mesleki açıdan kıskanılası bir özellik.

Ne var ki, böylesi atlatma bir haberi, bu biçimiyle sunduktan sonra, o kadarla bırakmanın ne kadar doğru olduğunu da *Yeni Şafak*’taki dostlarımıza sormamız gerekiyor.

Gözü dönmüslüğü sabit birinin “Yakalanmasaydık İstanbul’da Ermenileri öldürecektik” şeklindeki beyanını sürmanşetinize “Tüyler ürpertici itiraf” olarak çıkaracaksınız, bu haberinizle tüm İstanbul Ermenilerini bir tür panik içine sevk edeceksiniz, ertesi gün veya daha sonraki günlerde o bilginin devamlılığını getirebilecek herhangi bir yorumlu ya da yorumsuz yayın yapmayacaksınız.

48 26 Mayıs 2006 tarihinde, *Yeni Şafak* gazetesinin ‘Ermenileri öldürecektik’ başlıklı haberinde, 17 Mayıs 2006 tarihinde Danıştay 2. dairesine yapılan silahlı saldırının zanlılarından Erhan Timuroğlu’nun “Danıştay saldırısının ardından İstanbul’da Ermenileri öldürecektik” beyanına yer verildi.

En azından haberinizin devamlılığı ve teyidi açısından Adalet Bakanı'na ya da İçişleri Bakanı'na, konuya ilişkin bir açıklamasının olup olmayacağını dahi sormayacaksınız.

***

Peki basın diğer kesimlerine ne demeli?

Hemen tüm gazeteler, televizyonlar, Danıştay saldırısının ele geçen tüm ayrıntılarını neredeyse delik deşik ettiler, her bir bulguyu didik didik ederek bin türlü haber ürettiler, köşe yazarları bu üretilen haberler üzerinden yorum üzerine yorum yaptılar.

Yahu, ilaç için, içinizden bir taneniz de mi bu haberi görmedi?

Bir tanenizin de mi bu haber ilgisini çekmedi?

Hiç birinizin mi yayın kurulunda "Bu haberin üzerine gidelim" tartışması yaşanmadı?

Yoksa, "Zaten bu örgütler hep böyle yapar. Alışkanlık oldu bu tür örgütlerin Ermeniler üzerinden bağışıklık kazanmaya çalışmaları. Susurluk'ta da böyle olmuştu. Her halt unutulmuş, Susurlukçuların kaç tane ASALA'cı temizledikleri kahramanlaştırılmıştı. Bu çılgın itirafçı da aynı yöntemle başvuruyor olsa gerek" dediniz de, bu adamlara prim mi vermek istemediniz!

***

Yoksa bir yerlerden "Aman ha çocuklar, bu haberle hiç ilgilenmeyeceksiniz" diye hepinizi blokaj altına alan bir uyarı mı geldi?

Bu 'blokaj'ı vurguluyoruz, çünkü biz Agos ailesine hiç yabancı değil.

Ülkücülerin Agos önünde yaptığı o "Bir gece ansızın gelebiliriz" gösterisi de benzer bir blokaj yaşamıştı.⁴⁹ O gün bu gösterilere tüm basın, tüm kameralar bütün ayrıntılarıyla gelip tanık olmuştu, ancak aynı gün televizyon haberlerinde ve ertesi gün yazılı basında, Kanal 7 ve Özgür Gündem hariç hiç birinde, bir tek satır, bir tek görüntü yer almamıştı. Ve şimdi çok muhtemel ki, bu olayda da benzer bir blokaj yaşanıyor.

***

Basının kayıtsızlığı böyle de, hükümet üyelerinin, sorumlu ya da yetkili bürokratların kayıtsızlığı farklı mı?

49 26 Şubat 2006'da, İstanbul Ülkü Ocakları İl Başkanı Levent Temiz'in başını çektiği bir grup ülkücü, Agos'un kapısının önüne siyah çelenk bırakıp Hrant Dink aleyhine sloganlar atmış, pek çok televizyon ve gazetenin kayıt altına aldığı olay, yazıda adı geçen yayın organları dışında haber olmamıştı.

Allah için, siz Adalet Bakanı, siz İçişleri Bakanı, siz İstanbul Valisi ya da siz Emniyet Müdürü, ağzınızı açın da şu itirafçının ettiği lafa biraz açıklık getirin.

Önemli bir şey varsa “Tedbir alınmıştır, kimse tereddüt etmesin” ya da “Dedikleri zırvadan ibarettir, kimse kaygılanmasın” türünden iki çift laf edin.

***

Eğer itirafçı herhangi bir kişiyi ya da adresi net olarak belirtseydi, durum bu kadar vahamet taşımayabilirdi. Sonuçta o adres ya da kişi için alınacak tedbirlerle, tehdit bir nebze kontrol altına alınabilirdi. Ancak burada ifade edilen kesim İstanbul Ermenileri ve bu belirsiz bir genişliği kapsıyor.

Ve biz biliyoruz ki, bu adamlar yakalandı ama onlar o kadar değil!

Tüm sorumlu kesimleri sorumluluklarının gereğini yerine getirmeye davet ediyoruz.

En azından biz kayıtsız kalmayacak ve ileride en ufak bir sıkıntı yaşandığında bugün kayıtsız kalanların yakasına yapışacağız.

Agos, 2 Haziran 2006

İYİ Kİ VARSINIZ

Hepinizin başına gelmiştir. Bazen tüm sıkıntılar üst üste gelir.

Kendinizi çapraz ateş altında hissedersiniz.

Sağda bir dostunuz ölür, solda bir sevdiğiniz hastalanır, bu tarafta siyaseten devletten kalleş bir darbe yersiniz, diğer tarafta içinizden birinin, bir yakınınızın fiskeyle parelenirsiniz.

Kendinizi bir köşeye sıkışmış hissedersiniz. “Yetti gayrı” diye haykırırsınız gelir. Derken, girdiğiniz o sıkıntı dehlizine bir el uzanır, alır sizi tekrar sabahın şafağına çıkarır ve kulağınıza şöyle fısıldar: “Haydi, devam et, diren, dayan, pes etmek yok.”

***

Son haftalar benim açımdan hep böyle geçiyor. Bir gün Reha Mağden ölüyor, diğer gün Duygu Asena. Bir gün Ali Bayramoğlu hastalanıyor, diğer gün Mehmet Uzun. Bir gün devletin Yargıtay’ı işlemediğim bir suçla beni altı aya mahkûm ediyor, diğer gün kendi toplumum içinden sayısı az da olsa insanlar çıkabiliyor ve “Oh olsun, aldığın ceza az bile” diyebiliyor.

Bir dehlize sıkışmak işte tam da bu.

Derken, eller uzanıyor size yakından ve uzaklardan.

Tanıdığınız ya da tanımadığınız.

Sağ olsunlar, imzalar topluyor, bildiriler yayımlıyorlar. Olmayan suçunuza iştirak ediyorlar ve alıp mücadelenin ortasına çıkarıyorlar aynı dirençle.

“Haydi devam et, diren, dayan, pes etmek yok.”

***

Elini uzatanlardan biri de Avustralya’nın Melbourne’undan bizim Rafi. Dayanamamış, Cumhurbaşkanı Sezer’e bir mektup yazmış. Bir örneğini bana da göndermiş. Tam metni şöyle:

“Sayın Cumhurbaşkanım,

Mektubuma başlarken sevgi ve saygılarımla ellerinizden öper, sağlığını ve başarılarınız için dua ederim.

Sayın Cumhurbaşkanım, ben 40 yaşına kadar Türkiye’de yaşamış, 18 senedir Avustralya’da yaşayan, Türkiye Cumhuriyeti’nin Ermeni kökenli vatandaşıyım. Babam, rahmetli Celal Bayar, rahmetli Adnan Menderes, rahmetli Cemal Gürsel, rahmetli Cevdet Sunay gibi büyüklerimizin terziliğini yapmış, 13 sene evvel buraya gelmiş. Geldikten 3 sene sonra Türkiye’yi sayıklayarak gözü arkada vefat etmiştir. Sayın Cumhurbaşkanım, ben Türkçeden başka dil bilmem. Türkiye’den gelen gazeteleri okuyarak, haberleri dinleyerek, tek başına, Türkiye’yi sayıklayarak yaşayan bir insanım.

Bu arada, Türk-Ermeni ilişkilerinde arada kalan, bu yüzden Hrant Dink ve Etyen Mahçupyan’ı buraya davet edenlerdenim.

Hrant Dink’in 2003 ve 2005 yıllarında Sydney ve Melbourne’da yaptığı konuşmaları iyi dinleyen, iyi anlayan biriyim. Mahkûm olduğu zehirli kan lafını Türklere değil Ermenilere söylemiştir. Üstüne basa basa “Türklerle uğraşmayı bırakın, enerjinizi Ermenistan’daki fakir insanlar için harcayın” demiştir. Buyüzden birçok Diaspora Ermenisi’nin tepkisini çekmiştir. Ama işin güzel tarafı, burada yetişen yüzlerce Ermeni gencine, akli başında insanlara fikrini kabul ettirmiştir.

Ve Sayın Cumhurbaşkanım, Hrant Dink Türkiye’nin, Ermenistan’ın insanların yan yana iyi yaşamasını isteyen, bu yolda çalışan, didinen bir aydındır. Hrant Dink’i düşman ilan edenler, Türkiye’nin düşmanlarıdır. Türkiye’ye asırlardır zarar verenlerdir.

Sayın Cumhurbaşkanım, sizin vakur, mütevazı, dürüst, örnek bir insan olduğunuzu bildiğim için affınıza sığınarak bu mektubu yazdım. Bütün dileğimiz, umudumuz, Hrant Dink’in sizin gönlünüzde, vicdanınızda beraat etmesidir.

Sayın Cumhurbaşkanım, tekrar sevgi ve saygılarımla ellerinizden öper, sağlığını, başarılarınız için dua ederim.

Rafael Demirci.”

Hepinizin başına gelmiştir. Bazen tüm sıkıntılar üst üste gelir.

Kendinizi çapraz ateş altında hissedersiniz.

Sağda bir dostunuz ölür, solda bir sevdiğiniz hastalanır, bu tarafta siyaseten devletten kalles bir darbe yersiniz, diğer tarafta içinizden birinin, bir yakınınızın fiskeyle parelenirsiniz.

Kendinizi bir köşeye sıkışmış hissedersiniz. “Yetti gayrı” diye haykırırsınız gelir.

Derken, girdiğiniz o sıkıntı dehlizine bir el uzanır, alır sizi tekrar sabahın şafağına çıkarır ve kulağınıza şöyle fısıldar:

“Haydi, devam et, diren, dayan, pes etmek yok.”

***

Sağ olun dostlar. Sağol Rafi.

İyi ki varsınız.

Agos, 4 Ağustos 2006

ZORLU YILA BAŞLARKEN

“Fol yok yumurta yok”ken yumurtlanmış bir ahkâm değil 2007’nin çok zor bir yıl olacağını bugünden dile getirmek.

Bir yılbaşı falcılığı hiç değil.

Fol da var, yumurta da... Kuluçka ısınmaya başladı bile.

Dünya barışı açısından da kuşkusuz bazı önemli tehlikelerden bahsetmek mümkün, ancak 2007’nin asıl zorluğunu yaşayacak ülkelerin başında Türkiye geliyor ve biz doğal olarak olası zorlukları Türkiyeli olma sorumluluğumuzla değerlendireceğiz.

Bir de tabii Ermeni olma gerçeğimizle...

Zira, 2007’de en zorlu gelişmelerin yaşanacağı bir alan da Türk-Ermeni ilişkileri...

***

Türkiye için ne denli zorlu geçeceğini kavramak için iç siyasetle dış diplomasinin müstakbel gündemlerine göz atmak yeterli.

Şimdiden Cumhurbaşkanı ve milletvekili genel seçimlerine kilitlenmiş iç siyasetin erken gerginliklerini yaşıyoruz.

Hükümet, Cumhurbaşkanlığı seçimi için Nisan ayına kadar herkese sabır diliyor, ancak sabır taşı çatlamış durumda.

Bayram sonuyla birlikte milletvekili seçimleriyle cumhurbaşkanlığı seçiminin iç içe karıştığı sert polemikler arttıkça artacak.

AKP iktidarı özellikle yaratılmak istenen bu gerginliği absorbe edip kendi kontrolü altında tutabilecek mi?

Bu kolay gözüküyor, çünkü siyaset dışı devlet merkezli güçlerin –bu gücün ille de ordu olması gerekmiyor– değişik kanatlardan devreye girip gerginliği kışkırtmaları kuvvetle muhtemel.

Başbakan Tayyip Erdoğan bu kıskırtmalar karşısında soğukkanlılığını ve sağduyusunu nasıl yitirebileceğinin işaretlerini vermeye başladı bile.

***

İç siyasetin bütünüyle seçim derdine dalmasının yaratacağı boşluğa da dikkat etmek gerekiyor. Hiç kuşku yok ki bu boşluktan yararlanmak isteyen bazı derinlikler, gizlenmiş zihniyetler tekrar gün yüzüne çıkıp cirit atacaklar.

Özellikle demokratik hakların ihlali açısından son derece kaygı verici gelişmeler yaşanması sürpriz sayılmamalı.

Nitekim son günlerde “Bedava PKK propagandası yapıldığını” söyleyen Erdoğan, “Gazeteleri kapatma tekniği kullanabiliriz” diyerek, önümüzdeki yılın nasıl bir karanlığa gömülebileceğinin ilk işaretini bizzat kendi verdi.

Özellikle Avrupa Birliği ile ilişkilere de hazır ara verilmişken, içeride bazı birikmiş hesapların görülmesi cihetine gidilmesi hiç de sürpriz sayılmamalı. Türkiye, böylesi bir boşluk sürecinde ne gibi antidemokratik uygulamaların yaşanabileceğine ilişkin örnekleriyle ünlü bir ülke... Yakın tarihte dahi sicili yeterince kabarık.

***

İç siyasette kendi derdine düşmüş bir Türkiye’nin, dışarıda peşine düşmüş kesimlerin de hayli hareketleneceği bir yıl olacak 2007.

Irak ve Kuzey Irak’taki muhtemel gelişmelerin seyri bir yanda, özellikle Ermeni sorununun hayli gergin geçeceği çok açık. ABD senatosunda ve meclisinde dengelerin Ermeni Diasporası lehine değişmesinin ardından, bu kez soykırım yasa tasarısının kabul görmesi ihtimali hayli mevcut.

Keza Fransa’daki gelişmeler de hiç parlak değil. Fransa’daki Ermeni Diasporası meşhur ‘İnkâr Yasası’nı Senato’ya ve Başkan Chirac’a kabul ettirmek için kolları sıvamış durumda.

Şu çok açık ki ABD’nin soykırımı kabul etmesinin sonuçları diğer ülkelerin kinden hayli farklı olur ve Türk dış politikasının böyle bir ağırlığı taşıyabilmesi hayli güçleşir.

Bu da demektir ki bu gerginlikler Türk-Ermeni ilişkilerinde de hayli hareketli gelişmelere yol açar ve bu gidişatın, kendi içlerinde seçim telaşına kapılmış –Ermenistan’da da bu yıl hem Devlet başkanlığı hem de Parlamento

seçimleri yapılacak– Türkiye ile Ermenistan arasında olumlu yönde bir se-
yir izleyebileceğini söylemek hayli g, çünkü bizatihi gerginliğin kendisi
her iki tarafın da iç siyasetinde önemli bir seçim malzemesi olmaya aday.

***

Böylesi gergin ortamda bir de Agos’a ve şahsıma karşı açılmış davalar var
ki yenileriyle birlikte onlar da sürecek.

Yeni yıl hediyesi sayılabilecek yeni bir soruşturma henüz başladı. Yazarı-
mız Taner Akçam’ın bir yazısı nedeniyle Arat Dink ve Sarkis Seropyan hak-
kında şişli Savcılığı soruşturma başlattı.

şubat ayının başlarında Yargıtay’dan dönen dosya şişli Adliyesi’nde tek-
rar görülecek.

Mart ayında ise “Bu bir soykırımdır” dediğim için açılmış olan dava baş-
layacak.

Ermeni sorunu içerde ve dışarıda tüm sertliğiyle gündeme otururken, biz-
ler de bu sorun üzerine sergilediğimiz duruş ve söylemler nedeniyle yargı-
lanıyor olacağız.

***

Görüldüğü gibi, durduk yerde “2007 yılı zorlu bir yıl olacak” demiyoruz.

Agos, 5 Ocak 2006

NİÇİN HEDEF SEÇİLDİM?

Başlarken bir not: Hiç işlemediğim ‘Türklüğü aşağılamak’ suçundan 6 aya mahkûm oldum. Şimdi artık son çare olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne gidiyorum. 17 Ocak tarihine kadar avukatlarım başvuruyu gerçekleştirecekler ve benden de başvuruya eklemek için olayların gelişimini anlatan bir yazı istediler. Ben de dosyaya konacak bu yazıyı kamuoyuyla paylaşmayı uygun gördüm. Çünkü benim için AİHM’in kararı kadar ve hatta ondan daha fazla Türkiye toplumunun vicdani kararı önemli. Birkaç hafta sürecek bu yazı dizisindeki bazı bilgileri ve ruh halimi muhtemelen AİHM’e başvurmak mecburiyetinde kalmasaydım ilelebet kendime de saklayabilirdim. Ama madem ki iş bu noktaya kadar geldi, olan biten her şeyi paylaşmak galiba en iyisi...

Sadece benim değil, sadece Ermenilerin de değil. Tüm kamuoyunun merak ettiği ve sormaktan kendini alamadığı soru şu: “Türklüğü aşağılamak suçlamasıyla 301’den soruşturma ya da dava açılan hemen herkes için bir biçimiyle teknik ya da hukuki çözüm bulundu ve dava mahkûmiyete varmadan daha ilk celselerde sonuçlandı da, Hrant Dink niye 6 aya mahkûm oldu?”

HAFİF ATLATILANLAR

Bu aslında yanlış bir tespit ya da gereksiz bir soru değil.

Anımsanırsa eğer, Orhan Pamuk için dava celsesi başlamadan daha, “Ne yapılabilir de dava düşürülebilir?” diye az takla atılmadı.

Kimine göre Adalet Bakanlığı’nın yargılama için izin vermesi gerekiyordu, dolayısıyla oraya sormak gerekirdi. Nitekim öyle de yapıldı.

Topun kendisine atıldığını gören Adalet Bakanı ise sıkışmışlığın arasında bir yandan Pamuk’a ateş püskürdü, bir yandan da ortaya çıkıp “Ben böyle bir şey demedim” demesi için çağrılarda bulundu.

Sonuçta “Pamuk davası”nın ilk celsesi gerçekleşti ve bu ilk duruşma esnasında yaşanan vandalist saldırılarla Türkiye dünyaya rezil olunca, davanın ikinci celsesi aynı şekilde yaşanmasın diye de ikinci celsenin yapılmasına bile gerek kalmadan dava düşürüldü ve Pamuk’un 301 macerası teknik bir çözümle sona erdirilmiş oldu.

Benzer sürecin daha hafifi ise Elif Şafak davasında yaşandı.

Öncesinde hayli patırtısı koparılan dava daha ilk celsesinde, Şafak’ın mahkemeye görünmesine bile gerek kalmadan, sona erdirildi. Bu teknik çözümlerden herkes memnundu. Başbakan Tayyip Erdoğan dahi Şafak’a telefon açıp geçmiş olsun dileğinde bulundu.

Benzer ‘hafif atlatmaları’ Ermeni Konferansı’nın sonrasında yazdıkları nedeniyle haklarında ‘Türklüğü aşağılamak’ suçlamasıyla dava açılan gazeteci ve akademisyen arkadaşlar da yaşadılar.

CEVAPLANAMAYAN

Bu davaların bu şekilde hafif atlatılmış olmasını kıskandığımı sanılmasın. Aksine, bu davaların ya da soruşturmaların açılmış olması dahi mağdurları açısından çok ağır bir bedeldir ve tüm bu davalardan yargılanan arkadaşların yaşamış oldukları haksızlığın ne gibi bir ağırlık taşıdığını en iyi bilenlerdenim ve paylaşanlardanım.

Benim derdim onların davalarında gösterilen kaygı ve telaşın, Hrant Dink davasında niçin gösterilmediğini sorgulamak ve cevaplamak.

Nitekim gördük ki, bu hafif atlatmalar hükümete bir tür obsiyon verdi ve 301’in kaldırılmasını isteyen Avrupa Birliği’nin baskısı karşısında, ‘sonuçları güzel’ bu uygulamalar örnek olarak gösterilebildi, ancak hükümetin 301’e ilişkin elinin kolunun bağlı kaldığı ve Avrupa Birliği yetkililerine herhangi bir cevap yetiştiremediği tek örnek ise Hrant Dink’in mahkûmiyet almış olması oldu.

Konu o davaya geldiğinde diller kilitlendi.

Sahi, “Türklüğü aşağılamak suçlamasıyla 301’den soruşturma ya da dava açılan hemen herkes için bir biçimiyle teknik ya da hukuki çözüm bulundu

ve dava mahkûmiyete varmadan daha ilk celselerde sonuçlandı da, Hrant Dink, üstelik de hiç suç işlemediği bir yazısında, niçin 6 aya mahkûm oldu?”

ERMENİ OLMANIN ROLÜ

Evet, bu cevaba hepimizin ihtiyacı var! Özellikle de benim.

Sonuçta bu ülkenin bir yurttaşayım ve ısrarla herkesle eşit olmak istiyorum.

Ermeni olduğum için kuşkusuz bundan önce birçok olumsuz ayrımcılıklar yaşadım.

Sözgelimi, 1986 yılında Denizli 12. Piyade Alayı'na kısa dönem askerlik (8 aylık) için gittiğimde, devremdeki tüm arkadaşlarıma yemin töreninden sonra erbaş rütbesi taktılar ve bir tek beni ayırıp er olarak bıraktılar.

İki çocuk sahibi koca bir adamdım, umursamamam gerekiyordu belki. Üstelik bir tür rahatlık dahi sağlamıştı. Nöbet ya da daha zorlu görevler de verilmeyecekti.

Amma velakin, fena koymuştu bu ayrımcılık. Tören sonrasında herkes ailesiyle mutluluğunu paylaşıırken, teneke barakanın arkasında, tek başıma iki saat boyunca ağladığımı hiç unutamıyorum.

Alay komutanımın odasına çağırıp, “Üzülme, bir sorunun olursa gel bana” deyişi hâlâ belleğimde bir yara.

301'den yargılanış, aklanış ya da mahkûm oluş bir rütbe takdimi değil hiç kuşkusuz.

Dolayısıyla “Onlara verilmediğine göre bana da verilmemeliydi”, hele hele de “Bana verdiklerine göre onlara da verilmeliydi” arayışında asla olamam.

Ama ayrımcılığa uğramanın tecrübeleriyle pişmiş biri olarak ussal refleksimin şu soruyu sormaktan da hiç geri durmadığını itiraf etmeliyim:

“Benim Ermeni olmamın bu sonuçta bir rolü oldu mu?”

Bu soruya karşılık, bildiklerimi ve sezdiklerimi yan yana getirdiğimde verebileceğim bir cevap var elbet.

Özeti de şu: Birileri karar verdi ve “Bu Hrant Dink artık çok olmaya başladı... Ona haddini bildirmek gerek” diyerek harekete geçti.

Kabul ediyorum, kendimi ve Ermeni kimliğimi çok merkeze alan bir iddia bu. Abarttığım öne sürülebilir.

Ne var ki benim ruhsal algılamam bu. Elimdeki veriler ve yaşadıklarım bana bu iddiam dışında bir seçenek bırakmıyor.

İyisi mi, şimdi bana düşen, tüm yaşadıklarımı ve sezgilerimi sizlere aktarmak. Sonrası sizin bileceğiniz.

| HADDİMİN BİLDİRİLMESİ

Öncelikle Hrant Dink’in “çok olmasına” biraz açıklık getireyim.

Dink zaten epeyi bir süredir dikkatlerini çekiyor, canlarını sıkıyordu.

1996 yılıyla birlikte, *Agos*’u çıkardığından beri Ermeni toplumunun sorunlarını dile getirirken, haklarını talep ederken ya da tarihin konuşulmasına ilişkin Türk resmi tezinin hoşuna gitmeyen kendi duruşunu sergilerken, arada bir çizmeyi aştığı olmuyor değildi; ancak asıl bardağı taşıran damla 6 Şubat 2004 tarihinde *Agos*’ta yayımlanan ‘Sabiha Gökçen’ haberi oldu.

Dink imzasıyla ve ‘Sabiha-Hatun’un sırrı’ başlığıyla verilen haberde, Gökçen’in Ermenistanlı akrabaları konuşuyor ve Atatürk’ün manevi kızı Sabiha Gökçen’in aslında yetimhaneden alınmış bir Ermeni yetim olduğunu iddia ediyorlardı.

Bu haber, Türkiye’nin en çok satan gazetesi *Hürriyet*’te 21 Şubat 2004 tarihinde *Agos*’tan alıntılanarak manşetten verilince olanlar oldu ve Türkiye’de yer yerinden oynadı.

15 günü aşkın bir süre tüm köşe yazarları habere ilişkin olumlu, olumsuz yorumlarda bulundular, değişik kesimlerden değişik beyanatlar verildi.

Tüm bunların içinde en önemlisi ise Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı yazılı açıklama oldu.

Genelkurmay bu haberi yapanlara karşı "Böyle bir sembolü amacı ne olursa olsun tartışmaya açmak, milli bütünlüğe ve toplumsal barışa karşı bir cürümdür" açıklamasıyla tepki koyuyordu.

Onlara göre bu haberi yapanlar art niyetliydi, Türk kadınının miti ve sembolü haline dönüştürülmüş bir kişinin Türklüğünü, birdenbire onun üstünden çekerek o kimlikte deprem yaratmaya çalışıyorlardı.

Kimdi bu densizler, kimdi bu Hrant Dink?

Ona haddi bildirilmeliydi!

RESMİ SOHBETE DEVAM

Genelkurmay bildirisi 22 Şubat Pazar günü yayımlandı.

Evimde, televizyon haberlerinden dinledim uzun bildiriği.

O gece çok rahat değildim. Ertesi gün muhakkak bir şeyler olacağını seziyordum. Nitekim tecrübelerim ve sezgilerim beni yanıltmadı.

Ertesi gün sabahın erken saatinde çaldı telefonum.

İstanbul Vali yardımcılarında biri arıyordu. Sert bir tonla, habere ilişkin elimdeki belgelerle Valiliğe beklediğini bildirdi.

"Bu çağrının hangi amaçla yapıldığını" sorduğumda ise "Sohbet etmek ve elinizdeki belgeleri görmek" şeklinde yanıtladı.

Tecrübeli gazeteci dostlarımı aradım, bu çağrının hangi anlama geldiğini sordum.

"Bu tür sohbetlerin gelenekten olmadığı gibi, bunun yasal bir prosedür de olmadığını, ancak elimdeki belgelerle davete icabet etmemin doğru olacağını" telkin ettiler. Dikkatli olmalıydım.

Tavsiyeye uydum ve elimdeki belgelerle birlikte Vali Yardımcısı'nın yanına gittim.

Hayli nazikti Vali Yardımcısı. İçeri buyur ettiğinde, odasında biri bayan

iki kişi daha oturuyordu. Nazikçe, “Onların kendisinin yakınları olduğu-
nu, sohbetimizde hazır bulunmalarında bir mahzur görüp görmediğimi”
sordu.

“Bir mahzur görmediğimi” söyleyip oturduğumda zaten ortamın nazikli-
đini kavramıştım.

Hiç beklemeden girişi yaptı Vali Yardımcısı.

“Hrant Bey” diyordu “Siz, tecrübeli bir gazetecisiniz. Daha dikkatli haber
yapmanız gerekmez mi? Sonra, böyle haberlere ne gerek var? Bakın orta-
lık nasıl allak bullak oldu. Hayır, biz sizi biliyoruz ama sokaktaki adam ne
bilsin? Bu tür haberleri başka bir niyetle yapıyorsunuz sanabilir. Bakın, şu
elimdeki evrakı görüyor musunuz? Ermeni Patriği’nin bir başvurusu var-
dı, bazı internet sitelerinde Ermeni toplumunun bazı kurumlarına yönelik
bazı densizler terör sayılabilecek girişimlerde bulunmaya çalışıyorlarmış.
İşte biz de onları aradık ve Bursa’da bulduk, sonunda adalete de teslim et-
tik. Ama bakın işte sokaklar ne gibi insanlarla dolu. Bu tür haberlere daha
dikkat etmek gerekmez mi?”

Vali Yardımcısı’nın bu girişle başladığı sohbete, odadaki misafirlerden er-
kek olan da katıldı ve ondan sonra da zaten sözü bir daha başkasına bı-
rakmadı.

Vali Yardımcısı’nın sözlerini daha da net bir üslupla bu kez o yineledi.

Dikkatli olmamı, ülkeyi ve ortamı gelecek girişimlerden kaçınmamı telkin
ediyordu:

“Sizin yazdığınız bazı yazılardan, her ne kadar üslubunuza katılmasak da,
niyetinizin kötü olmadığını anlayabiliyoruz, ancak herkes bunu böyle an-
lamayabilir ve toplumun tepkisini üzerinize çekebilirsiniz” diyerek de beni
kerelerce uyarıyordu.

Ben ise haberi hangi niyetle yaptığımı anlatmakla yetindim.

Birincisi, ben gazeteciydim ve bu bir gazeteciyi heyecanlandıracak bir ha-
berdi.

İkincisi de, Ermeni sorununu hep ölenler üzerinden konuşmak yerine, bi-
raz da kalanlar ve yaşayanlar üzerinden konuşmayı denemek istiyordum.

Ama görüyordum ki kalanlar üzerinden konuşmak daha zordu!

Odadan ayrılacaktım ki, götürdüğüm belgeleri görmek ya da almak için ısrar bile etmediklerini fark ettim. Belgeleri isteyip istemediklerini onlara ben anımsattım ve verdim.

Zaten de konuşmaların içeriğinden, beni hangi amaçla oraya çağırdıkları belliydi.

Haddimi bilmeliydim. Dikkatli olmalıyım. Yoksa iyi olmazdı!

ARTIK HEDEFTEYDİM

Hakikaten de sonrası iyi olmadı.

Valiliğe çağrıldığımın ertesi gününden itibaren birçok gazetede birçok köşe yazarı Ermeni kimliği üzerine yazmış olduğum deneme serisinin içinde geçen “Türk’ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermenilerin Ermenistan’la kuracağı asil damarında mevcuttur” cümlesini cimbızlayarak, bununla Türk düşmanlığı yaptığımı ortak bir kampanyayla dile getirmeye başladılar. Bu yayınların ardından ise, 26 Şubat günü İstanbul Ülkü Ocakları İl Başkanı Levent Temiz’in başını çektiği bir grup ülkücü, *Agos*’un kapısına gelerek aleyhime sloganlar attı ve tehditlerde bulundu.

Polis gösterinin olacağını önceden haber almıştı. *Agos* içinde ve kapısında gereken önlemleri aldı.

Tüm televizyon kanalları ve gazete muhabirleri de haberdar edilmişlerdi, hepsi *Agos*’un önündeydi.

Grubun kullandığı sloganlar çok netti: “Ya sev, ya terk et”, “Kahrolsun ASALA”, “Bir gece ansızın gelebiliriz.”

Grubun lideri Levent Temiz’in yaptığı konuşmada hedef açık ve seçikti: “Hrant Dink, bundan sonra bütün öfkemizin ve nefretimizin hedefidir, hedefimizdir.”

Grup gösterisini yapıp dağıldı. Ama ne hikmetse, o gün ve ertesi gün herhangi bir televizyon kanalında (Kanal 7 hariç), herhangi bir gazetede (*Özgür Gündem* hariç) haber geçilmedi.

Belli ki Ülkücü grubu *Agos*'un kapısına yönlendiren güç, basını ve medyayı da o olumsuz görüntü ve sloganların ardından blokaj altına –bir iki fireyle– almayı başarmıştı.

| TEHLİKENİN EŞİĞİNDE

Agos'un önünde benzer bir gösteri de birkaç gün sonra kendilerini 'Asılsız Ermeni İddialarıyla Mücadele Federasyonu' olarak adlandıran grup tarafından yapıldı.

Ardından da devreye o güne değin hiçbir popülaritesi olmayan Av. Kemal Keriñsiz ve onun başkanlığını yaptığı Büyük Hukukçular Birliği girdi. Keriñsiz ve arkadaşları Şişli Cumhuriyet Swavcılığı'na giderek, hakkımda suç duyurusunda bulundular. Bu başvuruyla birlikte, Türkiye'nin itibarını bütünüyle zedeleyen 301 davalarına da hız verilmiş oldu. Benimle ilgili ise yeni ve tehlikeli bir süreç başlıyordu.

Gerçi ben hayatım boyunca hep tehlikelerin etrafında dolaşmıştım.

Ya tehlikeler beni çok sevmişti, ya ben tehlikeleri...

Ve işte yine uçurumun kıyısındaydım. Peşimde tekrar birileri vardı.

Onları seziyordum.

Ve onların Keriñsiz ekibiyle sınırlı ve salt onlardan oluşacak denli sıradan ve görünür olmadıklarını çok iyi biliyordum.

Agos, 12 Ocak 2007

RUH HALİMİN GÜVERCİN TEDİRGİNLİĞİ

Başlangıcında, ‘Türklüğü aşağılamak’ suçlamasıyla Şişli Cumhuriyet Savcılığı’nca hakkımda başlatılan soruşturmadan tedirginlik duymadım.

Bu ilk değildi. Benzer bir davaya zaten Urfa’dan aşınaydım. 2002 yılında Urfa’da gerçekleşen bir konferansta yaptığım konuşmada “Türk olmadığı-mı, Türkiyeli ve Ermeni olduğumu” söylediğim için ‘Türklüğü aşağılamak’ suçlamasıyla üç yıldan beri yargılanıyordum. Duruşmaların gidişatından dahi habersizdim. Hiç ilgilenmiyordum. Urfa’dan avukat arkadaşlar gıyabımda yürütüyorlardı celseleri.

Şişli Savcısı’na gidip ifade verdiğimde de hayli umursamazdım. Sonuçta yazdığımı ve niyetime güveniyordum. Savcı, yazımın sadece bir başına hiçbir şey anlaşılmayan o cümlesini değil, yazının bütününü değerlendirdiğinde, benim “Türklüğü aşağılamak” gibi bir niyetimin bulunmadığını kolaylıkla anlayacaktı ve bu komedi de bitecekti.

Soruşturma sonunda bir dava açılmayacağına kesin gözüyle bakıyordum.

Kendimden emindim

Ama hayret işte! Dava açılmıştı.

Yine de iyimserliğimi kaybetmedim.

O kadar ki, telefonla canlı olarak bağlandığım bir televizyon programında, beni suçlayan avukat Kerinçsiz’e “Çok heveslenmemesini, bu davadan herhangi bir ceza yemeyeceğimi, eğer ceza alırsam bu ülkeyi terk edeceğimi” dahi dile getirdim. Kendimden emindim, gerçekten yazımda Türklüğü aşağılamak gibi bir niyetim ve kastım hiç ama hiç yoktu. Dizi yazılarımın tamamını okuyanlar bunu çok net olarak anlayacaklardı.

Nitekim işte, bilirkişi olarak tayin edilen İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden oluşan üç kişilik heyetin mahkemeye sunmuş olduğu rapor da bunun böyle olduğunu gösteriyordu.

Endişelenmem için bir sebep yoktu, davanın şu ya da bu aşamasında muhakkak yanıltan dönülecekti.

| ‘YA SABIR’ ÇEKE ÇEKE...

Ama dönülmedi.

Savcı, bilirkişi raporuna rağmen cezalandırılmamı istedi.

Ardından da hâkim altı ay mahkûmiyetime karar verdi.

Mahkûmiyet haberini ilk duyduğumda, kendimi dava süresi boyunca beslediğim ümitlerimin acı tazyiki altında buldum. Şaşkındım. Kırgınlığım ve isyanım had safhadaydı.

“Bak, şu karar bir çıksın, bir beraat edeyim, siz o zaman bu konuştuklarınıza, yazdıklarınıza nasıl pişman olacaksınız” diye dayanmıştım günlerce, aylarca.

Davanın her celsesinde “Türk’ün kanı zehirlidir” dediğim dile getiriliyordu gazete haberlerinde, köşe yazılarında, televizyon programlarında.

Her seferinde ‘Türk düşmanı’ olarak biraz daha meşhur ediliyordum.

Adliye koridorlarında üzerime saldırıyordu faşistler, ırkçı küfürlerle.

Pankartlarla hakaretler yağıyorlardı. Yüzlerceyi bulan ve aylardır yağın telefon, e-mail, mektup tehditleri her seferinde biraz daha artıyordu.

Tüm bunlara “Ya sabır” çekip, beraat kararını bekleyerek dayanıyordum.

Karar açıklandığında nasıl olsa gerçek ortaya çıkacak ve bu insanlar yaptıklarından utanacaklardı.

| TEK SİLAHIM SAMİMİYETİM

Ama işte karar çıkmıştı ve tüm ümitlerim yıkılmıştı.

Gayrı, bir insanın olabileceği en sıkıntılı konumdaydım.

Hâkim ‘Türk Milleti’ adına karar vermişti ve benim ‘Türklüğü aşağıladığımı’ hukuken tescillemişti.

Her şeye dayanabilirdim ama buna dayanmam mümkün değildi.

Benim anlayışımla, bir insanın birlikte yaşadığı insanları etnik ya da dinsel herhangi bir farklılığı nedeniyle aşağılaması ırkçılıktı ve bunun bağışlanır bir yanı olamazdı.

İşte bu ruh haliyle, kapımda hazır bekleyen ve “Daha önce dile getirdiğim gibi ülkeyi terk edip etmeyeceğim”i teyit etmek isteyen basın ve medyadan arkadaşlara şu açıklamada bulundum:

“Avukatlarıma danışacağım. Yargıtay’da temyize başvuracağım ve gerekirse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne de gideceğim. Bu süreçlerden herhangi birinden aklanamazsam ülkemi terk edeceğim. Çünkü benim kanaatimce böylesi bir suçla mahkûm olmuş birinin, aşağıladığı diğer yurttaşlarla birlikte yaşama hakkı yoktur.”

Bu sözleri dile getirirken yine her zamanki gibi duygusaldım.

Tek silahım samimiyetimdi.

KARA MİZAH

Ama gelin görün ki, beni Türkiye insanının gözünde yalnızlaştırmaya ve açık hedef haline getirmeye çalışan derin güç, bu açıklamama da bir kulp buldu ve bu kez de yargıyı etkilemeye çalışmaktan hakkımda dava açtı.

Üstelik bu açıklamayı tüm basın ve medya vermişti, ama onların gözüne batan ille de Agos’takiydi. Agos sorumluları ve ben, bu kez de yargıyı etkilemekten yargılanır olduk.

“Kara mizah” dedikleri bu olsa gerek.

Ben sanığım, bir sanıktan daha fazlakimin yargıyı etkileme hakkı olabilir ki?

Ama bakın şu komikliğe ki sanık bu kez de yargıyı etkilemeye çalışmaktan yargılanıyor.

| ‘TÜRK DEVLETİ ADINA’

İtiraf etmeliyim ki Türkiye’deki ‘Adalet sistemi’ne ve ‘Hukuk’ kavramına olan güvenimi fazlasıyla yitirmiş durumdaydım. Nasıl yitirmeyeyim? Bu savcılar, bu hâkimler üniversite okumuş, hukuk fakültelerini bitirmiş insanlar değil mi? Okuduklarını anlayacak kapasitede olmaları gerekmiyor mu?

Ama gelin görün ki, bu ülkenin Yargı’sı, birçok devlet adamının ve siyasetçinin de dile getirmekten çekinmediği gibi, bağımsız değil.

Yargı yurttaşın haklarını değil, Devlet’i koruyor.

Yargı yurttaşın yanında değil, Devlet’in güdümünde.

Nitekim şundan bütünüyle emindim ki, hakkımda verilen kararda da her ne kadar “Türk Milleti adına” deniyor olsa da, şu çok açık ki “Türk Milleti adına” değil, “Türk Devleti adına” verilmiş bir karardı bu. Dolayısıyla, avukatlarım Yargıtay’a başvuracaklardı, ama bana haddimi bildirmeye karar vermiş derin güçlerin orada da etkili olmayacaklarının garantisi neydi?

Hem sonra zaten, Yargıtay’dan hep doğru kararlar mı çıkıyordu?

Azınlık vakıflarının mülklerini ellerinden alan haksız kararlara aynı Yargıtay imza atmamış mıydı?

| BAŞSAVCININ ÇABASINA RAĞMEN

Nitekim işte başvuruda bulunduk da ne oldu?

Yargıtay Başsavcısı tıpkı bilirkişi raporunda olduğu gibi suç unsuru bulunmadığını belirtti ve beraatimi istedi ama Yargıtay yine de beni suçlu buldu.

Ben yazdığımdan ne kadar eminsem Yargıtay Başsavcısı da o kadar okuyup anladığından emindi ki, karara da itiraz etti ve davayı Genel Kurul’a taşıdı.

Ama, ne diyeyim ki, bana haddimi bildirmeye soyunmuş olan ve muhtemelen de davamın her kademesinde bilemeyeceğim yöntemlerle varlığı-

nı hissettiren o büyük güç, işte yine perde arkasındaydı. Nitekim Genel Kurul'da da oy çokluğuyla benim Türklüğü aşağıladığım ilan edildi.

| GÜVERCİN GİBİ

Şu çok açık ki, beni yalnızlaştırmak, zayıf ve savunmasız kılmak için çaba gösterenler, kendilerince muradlarına erdiler. Daha şimdiden, topluma akıttıkları kirliliği ve yanlış bilginin tesiriyle Hrant Dink'i artık "Türklüğü aşağılayan" biri olarak gören ve sayısı hiç de az olmayan önemli bir kesim oluşturdular.

Bilgisayarımın güncesi ve hafızası bu kesimdeki yurttaşlar tarafından gönderilen öfke ve tehdit dolu satırlarla yüklü.

(Bu mektuplardan birinin Bursa'dan postalandığını ve yakın tehlike arz etmesi açısından da hayli kaygı verici bulduğumu ve tehdit mektubunu Şişli Savcılığı'na teslim etmeme rağmen bugüne değin herhangi bir sonuç alamadığımı yeri gelmişken not düşeyim.)

Bu tehditler ne kadar gerçek, ne kadar gerçek dışı? Doğrusu bunu bilmem elbette mümkün değil.

Benim için asıl tehdit ve asıl dayanılmaz olan, kendi kendime yaşadığım psikolojik işkence.

"Bu insanlar şimdi benim hakkımda ne düşünüyor?" sorusu asıl beynimi kemiren.

Ne yazık ki artık eskisinden daha fazla tanınıyorum ve insanların "A bak, bu o Ermeni değil mi?" diye bakış fırlattığını daha fazla hissediyorum.

Ve refleks olarak da başlıyorum kendi kendime işkenceye.

Bu işkencenin bir yanı merak, bir yanı tedirginlik.

Bir yanı dikkat, bir yanı ürkeklik.

Tıpkı bir güvercin gibiyim...

Onun kadar sağıma soluma, önüme arkama göz takmış durumdayım.

Başım onunki kadar hareketli. Ve anında dönecek denli de süratli.

Ne diyordu Dışışleri Bakanı Abdullah Gül? Ne diyordu Adalet Bakanı Cemil Çiçek?

“Canım, 301’in bu kadar da abartılacak bir yanı yok. Mahkûm olmuş hapse girmiş biri var mı?”

Sanki bedel ödemek sadece hapse girmekmiş gibi...

İşte size bedel... İşte size bedel...

İnsanı güvercin ürkekliğine hapsetmenin nasıl bir bedel olduğunu bilir misiniz siz ey Bakanlar? Bilir misiniz?

Siz, hiç mi güvercin izlemesiniz?

| ‘ÖLÜM-KALIM’ DEDİKLERİ

Kolay bir süreç değil yaşadıklarım... Ve ailece yaşadıklarımız.

Ciddi ciddi, ülkeyi terk edip uzaklaşmayı düşündüğüm anlar dahi oldu.

Özellikle de tehditler yakınlarıma bulaştığında.

O noktada hep çaresiz kaldım.

“Ölüm-kalım” dedikleri bu olsa gerek. Kendi irademin direnişçisi olabilirdim ama herhangi bir yakınımın yaşamını tehlikeye atmaya hakkım yoktu. Kendi kahramanım olabilirdim, ama bırakın yakınımı, herhangi bir başkasını tehlikeye atarak, yiğitlik yapmak hakkına sahip olamazdım.

İşte böylesi çaresiz zamanlarımda, ailemi, çocuklarımı toplayıp, onlara sığındım ve en büyük desteği de onlardan aldım. Bana güveniyorlardı.

Ben nerede olursam onlar da orada olacaktı.

“Gidelim” dersem geleceklerdi, “Kalalım” dersem kalacaklardı.

Kalmak ve direnmek

İyi de, gidersek nereye gidecektik?

Ermenistan’a mı?

Peki, benim gibi haksızlıklara dayanamayan biri oradaki haksızlıklara ne kadar katlanacaktı? Orada başım daha büyük belalara girmeyecek miydi?

Avrupa ülkelerine gidip yaşamak ise hiç harcam değildi.

Şunun şurasında üç gün Batı'ya gitsem, dördüncü gün "Artık bitse de dönsem" diye sıkıntıdan kıvranan ve ülkesini özleyen biriyim, oralarda ne yapardım?

Rahat bana batardı!

'Kaynayan cehennemler'i bırakıp, 'hazır cennetler'e kaçmak her şeyden önce benim yapıma uygun değildi.

Biz yaşadığı cehennemi cennete çevirmeye talip insanlardandık.

Türkiye'de kalıp yaşamak, hem bizim gerçek arzumuz, hem de Türkiye'de demokrasi mücadelesi veren, bize destek çıkan, binlerce tanıdık tanımadık dostumuza olan saygımızın gereği idi.

Kalacaktık ve direnecektik.

Bir gün gitmek mecburiyetinde kalırsak ama... Tıpkı 1915'teki gibi çıkacaktık yola. Atalarımız gibi... Nereye gideceğimizi bilmeden... Yürüyerek yürüdükleri yollardan... Duyarak çileyi, yaşayarak ıstırabı...

Öylesi bir serzenişle işte, terk edecektik yurdumuzu. Ve gidecektik yüreğimizin değil, ama ayaklarımızın götürdüğü yere... Her neresiyse.

ÜRKEK VE ÖZGÜR

Dilerim böylesi bir terk edişi hiç ama hiç yaşamak mecburiyetinde kalmayız. Yaşamamak için fazlasıyla umudumuz, fazlasıyla da nedenimiz var zaten.

Şimdi artık Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuruyorum.

Bu dava kaç yıl sürer, bilemem.

Bildiğim ve beni bir miktar rahatlatan gerçek şu ki, hiç olmazsa dava bite-ne kadar Türkiye'de yaşamaya devam edeceğim.

Mahkemeden lehime bir karar çıkarsa kuşkusuz çok daha sevineceğim ve bu da demektir ki artık ülkemi hiç terk etmek zorunda kalmayacağım.

Muhtemelen 2007 benim açımdan daha da zor bir yıl olacak.

Yargılanmalar sürecektir, yenileri başlayacak. Kim bilir daha ne gibi haksızlıklarla karşı karşıya kalacağım?

Ama tüm bunlar olurken şu gerçeği de tek güvencem sayacağım.

Evet, kendimi bir güvercinin ruh tedirginliği içinde görebilirim, ama biliyorum ki bu ülkede insanlar güvercinlere dokunmaz.

Güvercinler kentin ta içlerinde, insan kalabalıklarında dahi yaşamlarını sürdürürler.

Evet, biraz ürkekçe ama bir o kadar da özgürce.

Agos, 19 Ocak 2007

İBADETSE EĞER DEMOKRATLIK

İBADETSE EĞER DEMOKRATLIK

Türk-Ermeni ilişkisizliği üzerine yıllardır karalıyorum, dil döküyorum. Her seferinde Türkiyeli bir Ermeni olarak kaldım.

Değişik adreslere konuşmak durumunda kalırken özellikle iki noktaya özen gösterdim.

Birincisi, hitap ettiğim adrese karşı eleştirel durabilmeye, ikincisi, bu adresleri birbirine karıştırmamaya.

***

Ne yazık ki aynı özeni hitap ettiğim adresler çoğunlukla göstermediler.

Avrupalılarla konuşurken Avrupalıları eleştirdim, ama bu eleştirilerimden Ermeniler ya da Türkler kendilerine pay çıkarıp, kendi sorumluluklarını boşladılar.

Türklerle konuşurken Türkleri eleştirdim, ama buradan da Avrupalılar ya da Ermeniler kendilerine pay çıkarıp kendi hatalarını örtmeye çabaladılar.

Tabii Ermenilerle konuşurken de Ermenileri eleştirdim, ama bundan da özellikle Türklər kendilerine pay çıkarıp, kendilerini avuttular.

***

Diyeceğim o ki, çok yerildim, çok övüldüm.

Çoğunlukla aynı kesimlerdi övenler ve yerenler.

O kadar da çok, bir yerdiler, bir övdüler ki, şaşırık oldular.

O kadar ki, ne zaman öveceklerini, ne zaman yereceklerini şaşırdılar.

Sanırım, bu benim gibi biri için bundan böyle de kaçınılmaz bir handikap.

Ama ne çare ki, bu duruma karşı benim samimi olmak dışında alabileceğim başkaca da bir tedbir yok.

Adresler beni şaşırsa da ben adresleri şaşırmayacağım...

Hepsi bu.

***

Asıl yazacağım tabii 24 Nisan.

İşte yine haftasındayız.

Ermeni halkı yine tarihsel acısıyla baş başa.

Yine tüm performansını bu acısını kendisiyle paylaşacak olanları aramaya ve bulmaya harcıyor.

Türkiye dışında yaşayan Ermenilerin her karşılaştığımızda “Ne oluyor Türkiye’de, yoksa soykırımı kabul edecekler mi?” diye sorması ve ümitli bir cevap beklemesi boşa değil.

***

Duyduklarında bir Türk’ün varlığını ki gerçeği kabul etmiş, dünyanın öteki köşesinde de olsa, yanlarına çağırıp konuşturmak istiyor, onun kabul edişini gözyaşları içinde dinliyorlar.

Bu arayış değil, bir ayın sanki...

Gördüklerinde bir Türk’ün varlığını ki acılarını paylaşmış, deyin ki o İsa Mesih... Büyük kurtarıcı gelmiş.

Ona dokunmak, ona sürtünmek bir çimdik niyetine.

Ve bir de dua elbet.

“Söyle ya Rabbi, bu hakikat mi, gerçeği kabul eden bu Türk, gerçekten Türk mü?”

***

Ermenilerin bu ruh halini Türk ulusu ne zaman anlar? Ne zaman hisseder?

Yaşadığımız süreç ne yazık ki bu soruya “yakın bir zamanda” diyebilecek bir cevaba sahip olmadığımızı gösteriyor.

Ama “hiçbir zaman” denecek bir cevabı da hiç hak etmiyor.

Evet, artık hiç kuşku yok ki, farklı bir süreçteyiz ve bu süreci kendi dirençleriyle birlikte yaşıyoruz.

Bir yanda artık tarihle hesaplaşmak, yüzleşmek ve demokratlaşmak isteyen yeni bir direnç, diğer tarafta bu hesaplaşmadan ve yüzleşmeden son derece korkan eski direnç.

***

Şu muhakkak ki, artık bu eskimiş direncin şansı ilelebet devam etmeyecek.

Bugün için her ne kadar toplumun zihni refleksini blokaj altında tutuyor görünseler de bir gün elbette bu blokaj da yıkılacak.

Türkiye demokratikleştikçe gerçeği görecektir, gerçeği gördükçe demokratlaşacak.

Ve eğer bir ibadetse bu bekleyiş...

Ki, benim nezdimde öyle.

Türk'ü Ermeni'si fark etmez.

Ortak dillerimiz bir gün...

Demokrat bir "Amin" de çekecek.

BirGün, 21 Nisan 2006

DİZİN

- AB (Avrupa Birliği) 6, 7, 9, 38, 39, 44, 54, 61, 70, 71, 133, 197
 ABD (Amerika Birleşik Devletleri) 6, 54, 97, 172, 238, 293, 293
 Adalar 95
 Adana 82, 170
 Afrika 167
 Ağrı Dağı 257
 Ahlat 119
 AİHM (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) 294
 Akçam, Taner 114, 204, 293
 Akhtamar 186
 AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) 38, 39, 73, 210, 292, 292
 Aksaray 233
 Akpol, Taha 282, 283
 Alevi 61
 Almanya 89, 143, 213, 225, 228, 229, 261
 Amasya 119
 Amerika(lı) 64, 68, 90, 92, 93, 96-98, 100, 101, 103, 128, 180, 190, 192, 222, 236, 251, 258, 259, 261, 262
 Anadol, Kemal 146
 Ananyan, Vağt'ank 119
 Anatoli, Rybakov 91
 Andre 144
 Ani 186, 189
 Ankara 29, 120, 154, 170, 190, 228
 Antalya 133, 284
 Antep 170
 Aral, Oğuz 56
 Aram viii, 132, 133
 Arap 100
 Ararat 201, 257, 258
 Arbat Sokağı'nın Çocukları) 91
 Ari Dun (Eve Gel) 270
 Arnavutlar 167
 Artin 108
 Asaf, Özdemir 277
 ASALA 287, 300
 Asena, Duygu 55, 56, 57, 289, 289
 Asılsız Ermeni İddialarıyla Mücadele Federasyonu 301
 Asılsız Soykırım İddiaları ile Mücadele Koordinasyon Kurulu 190
 Askerlik Şube Başkanlığı 130
 Atatürk(çü) 6, 40, 42, 46, 77, 122, 272, 297, 272, 297
 Avedisyan, Hunan 119
 Avrupa Birliği 120, 31, 38, 39, 40, 44, 47, 50-53, 61, 67, 69, 70, 72, 74, 76, 81, 93, 98, 127, 182, 190, 209, 222, 223, 225, 227, 295, 292, 295
 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 31, 61, 134, 136, 294, 304, 308
 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 136
 Avrupa Parlamentosu 51
 Avustralya 261, 289, 290
 Ayaş 215
 Aydın, Ahmet 123
 Ayhan, Süreyya 41
 Azerbaycan 54, 182, 227
 Bağdat 97, 236
 Bahçeli, Devlet 190
 Balıkesir 170
 Bali 189
 Balyan 189
 Bartholomeos 137, 138
 Bayar, Celal 290
 Baykal, Deniz 146, 197, 198, 199
 Bayraktar, Muharrem 272
 Bayülgen, Okan 131
 Belge, Murat 204, 212, 204, 212
 Benlizade Cami 123
 Berktaş, Halil 212
 Berlin Duvarı 91
 Beslan 100
 Bin Ladin 73
 Birdal, Akın 120
 Birdirbir 1, 2
 BirGün 4, 33, 54, 58, 60, 63, 66, 69, 71, 80, 131, 133, 136, 142, 148, 150, 193, 194, 195, 199, 214, 217, 285, 315
 Biri Bizi Gözetliyor 143
 Birinci Dünya Savaşı 169, 208
 Birleşmiş Milletler 109, 167
 Bittis 119
 Blair 91
 Boğaziçi Üniversitesi 203
 Bosna Hersek 144
 Brüksel 98
 Bu Köşedeki Adam 3
 Bush, George W. 91, 93, 97, 98, 192
 Büyük Hukukçular Birliği 301
 Büyük Ortadoğu Projesi 97
 Büyükkada 137
 CDU (Hristiyan Demokrat Birliği) 225
 CevizKabağı 132
 Ceza Yasası 76
 Chirac 293
 CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) 44, 45, 46, 47, 146, 147, 148, 198
 Cindoruk, Hüsamettin 24
 Clinton 172, 190
 CNN Türk 130
 Çakalyan, Karekin 215
 Çanakkale 170
 Çandar, Tüba 4
 Çarents, Yeğişe 26, 27
 Çeçen 100
 Çelik (Zakaryan), Klemans 237
 Çelik, Hüseyin 186
 Çerkez 277
 Çernobil 53
 Çeşmebaşı 108
 Çiçek, Cemil 79, 203, 307, 310, 261
 Çorum 119, 170
 Çölaşan, Emin 95
 Danıştay 286
 Danimarka 102
 Demirci, Rafael 290
 Demirel 29
 Demokles 76
 Demokratik Güçbirliği 146
 Demokratik Toplum Hareketi 58
 Denizli 12. Piyade Alayı 296
 Der Zor 236
 Derin Devlet 44
 DGM (Devlet Güvenlik Mahkemesi) 1
 Diaspora Bakanlığı 269, 270
 Dink, Hrant ii, 2-9, 153, 156, 159, 180, 194, 212, 257, 268, 279, 282, 287, 290, 294-300, 306, 306
 Diyarbakır 19, 58, 119, 120, 170
 Dolmabahçe 189
 DSP (Demokratik Sol Parti) 45
 Dumanlı, Ekrem 282
 Düzidzernagapert 246
 Ecevit, Bülent 24, 46, 55
 Edî 143
 Ekşi, Oktay 190, 203, 204
 Erdoğan, Tayyip 41, 58, 73, 197, 292, 295
 Ergenekon 120, 268
 Erivanlılar 258
 Ermeni Apo 121, 123
 Ermeni Apostolik Kilisesi 5
 Ermeni dölü 43, 80
 Ermeni Konferansı 295
 Ermeni piçi 80
 Ermeni Sorunu 3, 5, 7, 36, 114, 176, 187, 198, 201, 215, 228, 279
 Ermeni Soykırım Kararı Tasarısı 169, 172
 Ermeni Soykırımı 75, 95, 197, 245
 Ermenice iv, 19, 37, 144
 Ersoy, Mehmet Akif 42, 283
 Erzurum 114, 115, 233
 Eurovision Şarkı Yarışması 143
 Fatih 153
 Filistin 98, 238
 Fransa 31, 50, 51, 128, 169, 174, 209, 212, 258, 293
 Fransa Ulusal Meclisi 169
 Fransız(lar) 31, 50, 51, 169, 228, 234, 261, 267
 Fransız Senatosu 228, 234
 Gandhi 92
 Gasparyan, Civan 19
 Genelkurmay Başkanlığı 154, 186, 190, 298, 298
 Gorbacov 91
 Göcek, Fatma Müge 212
 Gökçen, Sabiha 6, 193, 272, 297, 272, 297
 Göle, Nilüfer 51
 Gül, Abdullah 307
 Güllaltay, Semih Tufan 120
 Gümrü 54, 215
 Gümüşhacıköyü 119
 Gürdere, Metin 116
 Güney Kafkasya 241
 Gürcistan 53, 227
 Gürsel, Cemal 290
 Halep 236
 Hancıyan, Levon 278
 Haster 172
 Havva 13, 119
 Henzel 119
 Her Yerde Ermeni Var (Amen Değ Hay Ga) 237
 Hermonn, Raffi 237
 Hristiyan(lık) 31, 34, 74,

- 258, 262
Hikmet, Nazım 27, 69
Hitler 89
Hizbullah 123, 124, 200
Hollanda 209, 234
Holokost 213
Hunan Bağı (Hunani Aykin) 119
- Irak(lılar) 31, 31, 83, 85, 91-93, 96-98, 236, 241, 262, 292
- İHD (İnsan Hakları Derneği) 120
İkdidiriki 1
İkiz Kuleler 94
İmam Hatip Lisesi 32
İnanç'ınıza Ayda Hanım 272
İngiliz 91
İngiltere 92, 159
İnsel, Ahmet 212
İran(lılar) 53, 68, 69, 70, 73, 83, 85, 89, 241, 262
İsa 34, 57, 314
İslam 31, 35, 52, 77, 98, 262, 264
İsrail 98, 238
İstiklal Marşı 282
İstiklal Savaşı 114
İsveç Parlamentosu 245
İşçi Partisi 46
İtalya 89
İtihat-Terakki 44, 45
İzmir 34
İzmit 170, 234
İzzet (Hacı) 107, 108
- Jenosid 236
- Kadının Adı Yok 55
Kafkasya 6, 227, 239, 241
Kanada 180, 261
Kanal 7 287, 300
Karabağ 221, 222
Karadenizli 133
Karakashi, Karin 271
Kars 27, 53, 54
Katolik 236, 258
Kavafyan Konağı 118
Kavafyan, Samuel 118
Keldaniler 264
Kenny, John 97
Kerincişiz, Kemal 268, 301
Kerkho 119
Kerry 97, 192
Khajag 215
Kıbrıs 44, 47, 190
Kınalı 137, 138
Kınalıada 95, 111, 137
Kıvanç, Ümit 2
KızılElma 44
Kızıldoru 26
Kitabı Mukaddes 13
Kitoro Mahallesi 119
Kiverliolu, Orhan 272
- Koç, Haluk 146
Koçaryan 222, 248
Komünizm 47
Kopenhag 37
Kosovalı Arnavutlar 167
Kötibe Hırab 119
Kurtuluş Savaşı 114
Kuvayı Milliye (Hareketi/Orduları) 40, 115
Kuzey Irak 85, 292
Kuzey Kore 93
Kuzey Osetya 100
Küçük, Veli 268
Kürt(ler) vii, 6, 36, 37, 42, 43, 58, 59, 72, 80, 83-86, 122, 128, 150, 170, 226
Kürt Sorunu 6, 36, 72
- Lozan Antlaşması 125, 134, 135
Lübnan 262
- Madımak 65
Mağden, Reha 289
Mahçupyan, Etyen 212, 290
Malatya iv, 170, 234
Manastır Çocuk Kampı viii, 137-139
Mao 89
Maras 170
Mars 23
Mayyan, Vahram 237
MAZLUMDER (İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği) 41
McCarthy, Justin 196, 197
Med-Cezir 241
Medzamor vii, 53, 54
Melbourne 289, 290
Menderes, Adnan 290
Mengi, Ruhat 169
Merkel 225, 229
Mesrob II 121
MGK (Milli Güvenlik Kurulu) 39, 72, 73, 190
MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) 27, 44
Mikhtar 108, 109
Mısır 262
Milli Eğitim (Bakanlığı) 73, 121, 123, 186
Mimar Sinan Üniversitesi 118
MİT (Milli İstihbarat Teşkilatı) 190
Morris, Desmond 14
Moskova 91
Mumcu, Erkan 201
Mussolini 89
Mutkırı 19
Müslüman(lar) vii, 31, 35, 48, 68, 69, 72, 73, 108, 123, 124, 133, 134, 154, 258, 262
- NATO (Kuzey Atlantik
- Antlaşması Örgütü) 222
Neo Naziler 213
Nigoğos Ağaz 278
Nor Arapçır 234
Nor Gesaria 234
Nor Pütanya 234
Nor Sepasdiya 234
Nuh 257
- Okyay, Turgut 121
Oran, Baskın 204, 212
Ortadoğu 6, 93, 97, 98, 167, 261, 262
Osmanlı 68, 81, 82, 125, 126, 153, 165, 203, 207, 216, 223, 224, 226, 236, 258
Osmanlı Meclis-i Mebusanı 216
- Öcalan, Abdullah 121, 122, 170, 222
ÖDP (Özgürlük ve Dayanışma Partisi) 81-83
Önce Vatan 272
Özdil, Yılmaz 143, 145
- Pamuk, Orhan 75, 78, 79, 294, 295
Pan Armenian Buluşması 269
Parılıys vii, 19, 20, 21
PKK (Kürdistan İşçi Partisi) 122, 222, 292
Politika 117
Protestan iv, 5, 34, 111, 236, 258
- Radyo Ayp 50
Ramgavar 242
Rocard, Michel 51
Rum 277
Rusya 53
- Sabiha-Hatun'un sırrı 297
Savran, Sungur 279-281
Sazak, Derya 123
Selbilcayan, Hripsime 272
Selçuk, İlhan 132
Serengilyan, Vartkes 216
Sevmek Dokunmaktır 14
Sevr Antlaşması 108
Siirt 119
Sivas 65, 194, 234
Soğuk Savaş 68
Soğurt Köyü 119
Sosyalist Parti 51, 212
Sovyet Devrimi 26
Sovyetler Birliği 68, 91, 119, 237, 240, 261
Spürk-Hayrenik 239
Stalin(ist/izm) 27, 89
Sucuyan, Serkis (Kemani, Efendi) 278
Sunay, Cevdet 290
Suriye(liler) 83, 85, 236,
- 241, 262
Surp Pırgiç Hastanesi 134, 136
Susurluk Vakası 200
Süryaniler 264
Sydney 290
- Şafak, Elif 212, 295, 295
Şanlıurfa 41, 170, 216, 284, 302, 284, 3
Şark Meselesi 125, 127
Şeyh Sait İsyanı 119
- Tarsus 123
Tatyos Efendi 278
TCK (Türk Ceza Kanunu) 76, 268
Tekin, Aslan 272
Tekirdağ 20, 170
Temiz, Levent 287, 300
Ter Petrosyan, Levon 222
Timuroğlu, Erhan 286
Tokat 170
Toronto 133
TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) 21, 69
Tuzla Kampı 110, 111
Türk Ermeni İlişkileri Milli Komitesi 190
Türk Tarih Kurumu 190
Türk Ulusal Kimliği 114
Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezleri 190
Türk-İslam sentezi 77
Türkiyeliler 82, 83, 86, 205
Türkiyelilik 41, 42, 149
- Ülkücüler 44, 201, 301
Ürküt, Sülhattin 123
- Vakıflar Genel Müdürlüğü 111, 117, 118, 137, 139
Van 132
Vasiladis, Mihail 129
Viken 143
Virginia 234
- Yahudi 82, 128, 238, 263, 277
Yargıtay 111, 268, 304
Yeni Binyıl iv, 4, 37, 124
Yeni Dünya 167, 236
Yeni Mesaj 272
Yeniçağ 272
Yerevan 185, 193, 204, 222
Yozgat 170
YÖK (Yüksek Öğretim Kurumu) 48, 190
Yunan 261
Yurdatan, Şanar 75
- Zaga 131
Zana, Leyla 19
Zarakolu, Ragıp 212
Zohrab, Krikor 216

Türkiyeliyim... Ermeniyim... İliklerime kadar da Anadolu'luyum. Bir gün dahi olsa, ülkemi terk edip, geleceğimi Batı denilen o 'hazır özgürlükler cenneti'nde kurmayı, başkalarının bedeller ödeyerek yarattıkları demokrasilere, sülük misali yamanmayı düşünmedim. Kendi ülkemi de o türden özgürlükler cennetine dönüştürmek ise temel kaygım oldu. Ülkem Sivas için ağlarken, ağladım. Halkım çeteleriyle boğuşurken, boğuştum. Kendi kaderimi ülkemin özgürlüğünü yaratma süreciyle eşledim. Şu anda yaşayabildiğim ya da yaşayamadığım haklara da bedavadan konmadım, bedelini ödedim, hâlâ da ödüyorum.

Ama artık...

Birilerinin "Bizim Ermenilerimiz" pohpohlamalarından da, "içimizdeki hainler" kışkırtmasından da bıktım. Normal ya da sıradan yurttaş olduğumu unutturan dışlanmışlıktan da, boğarcasına kucaklanılmaktan da usandım. (...)

Tabii ki atalarımın başına gelenleri biliyorum. Buna kimileri 'Katliam', kimileri 'Soykırım', kimileri 'Tehcir', kimileri de 'Trajedi' diyor. Atalarım Anadolu diliyle 'Kıyım' derdi. Ben ise 'Yıkım' diyorum. Ve biliyorum ki eğer bu yıkımlar olmasaydı, bugün benim ülkem çok daha yaşanılır, çok da imrenilir olurdu.

Bu Köşedeki Adam, Hrant Dink'in Agos, Yeni Binyıl ve BirGün gazetelerindeki yazılarından bir seçki. Bir kez daha anlatmak, bir kez daha anlamak için.

